

ผลของระบบชั่งกึ่ง-โคะตะอิ ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของญี่ปุ่น
(ค.ศ.1635-1868)

สารนิพนธ์
ของ
นางสาวมะดีนะ พุทธมาศ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชีย
พฤษภาคม 2546
ลิขสิทธิ์เป็นของ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

320-952
ม 269 ๗
ร.3

ผลของระบบชั่งกึ่ง-โคะตะอิ ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของญี่ปุ่น
(ค.ศ.1635-1868)

บทคัดย่อ

ของ

นางสาวมะดีนะ พุทธมาศ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชีย
พฤษภาคม 2546

h224416 ร.3

17 พ.ย. 2546

มะติณะ พุทฺธมาศ. (2546). ผลของระบบชั่งกิง-โคตะอิที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ของญี่ปุ่น (1635-1868). สารนิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์เอเชีย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มาลินี ประเสริฐธรรม , ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทศนียา สุปรีชากร.

สารนิพนธ์ฉบับนี้ ศึกษาถึงผลของระบบชั่งกิง-โคตะอิที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ของญี่ปุ่น(1635 -1868)

ผลการศึกษาพบว่า ระบบชั่งกิง-โคตะอิเป็นระบบที่มีประสิทธิภาพในการควบคุมได้เมียวมากที่สุด ในสมัยโทะกูงะวะ โดยสามารถควบคุมได้เมียวไม่ให้เกิดการกบฏได้ตลอดการปกครอง ทำให้สามารถโยงอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางและส่งเสริมเสถียรภาพทางการเมืองได้เป็นอย่างดี ในขณะที่เดียวกันก็ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองปกครองของหมู่บ้านที่มีอิสระมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นยังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ เช่นการเติบโตของเมือง การขยายตัวของการค้า การเกิดหัตถกรรมแบบโรงงาน การใช้ระบบเงินตรา และการเกิดเศรษฐกิจเงินตรา ในทางสังคมได้เกิดวัฒนธรรมชาวเมืองที่ถือว่าเป็นวัฒนธรรมใหม่ที่ไม่ได้มาจากการรับอิทธิพลจากต่างชาติแต่มาจากแรงผลักดันภายในของสังคมญี่ปุ่นเอง เช่นวรรณกรรมเกี่ยวกับสภาพชีวิตและทัศนคติของชาวเมืองที่สะท้อนถึงสังคมในสมัยนั้น การแต่งบทกวีที่มีลักษณะคำประพันธ์ใหม่ที่เรียกว่า ไฮกุ เกิดละครละครรำและละครหุ่นที่ได้รับการถ่ายทอดและพัฒนาการมาจากละครโน เกิดภาพเขียนที่แตกต่างไปจากยุคเดิมที่มีแต่การถ่ายทอดสภาพชีวิตของชนชั้นสูง มาเป็นการถ่ายทอดของสภาพชีวิตของชาวเมืองและชาวนา อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคม อันเนื่องมาจากการใช้ระบบชั่งกิง-โคตะอิในการปกครองของโทะกูงะวะรวมทั้งการผ่อนผันระบบชั่งกิง-โคตะอิในช่วงปลายสมัยโทะกูงะวะได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองซึ่งนำไปสู่การโค่นล้มอำนาจการปกครองของรัฐบาลโทะกูงะวะในที่สุด

THE IMPACT OF SANKIN-KOOTAI SYSTEM ON JAPANESE'S POLITICAL. ECONOMIC
AND SOCIAL CHANGES DURING 1635-1868.

AN ABSTRACT
BY
MISSMADEENA PUTTHAMAS

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Art degree in Asian History
at Srinakarinwirot University
May 2003

Madeena Putthamas (2003). *The Impact of Sankin- Kootai System on Japanese's Political, Economic and Social Changes during 1635-1868*. Master Project, M.A.(Asian History). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Asst. Prof. Malinee Praserttham, Asst. Prof. Thassaneeya Suprichakorn.

The purpose of this dissertation is to give an analytical account of the Impact of Sankin-Kootai System on Japanese's Political, Economic and Social Changes during 1635-1868 A.D.

It is found that Sankin-Kootai System was the most efficient system that could control daimyos during the Tokugawa period since there were no daimyos' rebels at that time. The political power was therefore centralized, effectively creating political stability. The system also gave more freedom to village-level politics at the same time. In addition, it created economic changes, such as city growth, trade expansion, industrial handicraft, and the use of monetary system and money economy. Socially, with Japan's own internal social force, it created urban culture, which was considered original without influence of any foreign cultures. Such culture included literature on urban lives and attitudes reflecting the society at that time, a new genre of poetry called Haiku, a new kind of play called Kabuki, and puppet plays developed from Noh play. The new culture was also seen in a new style of paintings which did not depict only noblemen's lives like the traditional one, but also reflected urban and country lives. However, the economic and social changes caused by Sankin-Kootai System during Tokugawa period and the relaxation of the system at the end of the period turned to be the factors that caused political changes leading to the abolishment of the Tokugawa political power at the end.

อาจารย์ที่ปรึกษา ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร และคณะกรรมการสอบ
ได้พิจารณาสารนิพนธ์ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชีย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มალიณี ประเสริฐธรรม)

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทศนียา สุปรีชากร)

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มალიณี ประเสริฐธรรม)

คณะกรรมการสอบ

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มალიณี ประเสริฐธรรม)

ประธาน

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทศนียา สุปรีชากร)

กรรมการ

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เซาวลี จงประเสริฐ)

กรรมการ

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร. สุรางค์ศรี ตันเสียงสม)

กรรมการ

อนุมัติให้รับสารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชีย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กวี วรกวิน)

วันที่.....เดือน.....พฤษภาคมพ.ศ. 2546....

ประกาศคุณูปการ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาของบุคคลหลายท่าน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ มาลินี ประเสริฐธรรม ที่กรุณารับเป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำทุกอย่างด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างยิ่ง ตรวจแก้ไขงาน และคอยเร่งรัดการทำงานของผู้วิจัยจนกระทั่งสารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทศนียา สุปรีชากร อาจารย์ที่ปรึกษาอีกท่านหนึ่ง ที่กรุณาตรวจทานงานอย่างละเอียด และให้คำแนะนำหลายอย่างแก่ผู้วิจัย

ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ เชาวลี จงประเสริฐ และรองศาสตราจารย์ ดร.สุรางค์ศรี ดันเสียงสม ที่กรุณาสละเวลามาสอบปากเปล่า และให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ผู้วิจัย

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านในภาควิชาประวัติศาสตร์ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ ตลอดจนสละเวลาให้คำแนะนำในการพิจารณาเค้าโครงสารนิพนธ์

ขอกราบนมัสการขอบพระคุณ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์เจ้าอาวาสวัดไร่ขิง ที่กรุณาให้การสนับสนุนด้านการศึกษาแก่ผู้เขียนด้วยความกรุณามาโดยตลอดการศึกษา

ขอกราบขอบพระคุณ คุณแม่พยอม ธรรมวิจิต คุณเนรัญชา บุญยรัตน์และญาติพี่น้องทุกคน ขอขอบคุณ คุณสถาปัตย์ วงศ์บัณฑิตย์ คุณพิมพ์ปภาดา เกิดอยู่ คุณจิราภรณ์ ยอดนาคี คุณละเวง ปราบราย คุณพนารัตน์ เพื่อนผู้คอยเป็นกำลังใจและความช่วยเหลืออย่างดีเสมอมา และขอขอบคุณเพื่อนทุกคนที่คอยให้คำแนะนำและกำลังใจแก่ผู้วิจัย

ความดีหรือประโยชน์อันจะเกิดจากสารนิพนธ์ฉบับนี้ ขอมอบแต่ครอบครัว

มะติณะ พุทธมาศ

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทนำ.....	ก
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	ฉ
จุดมุ่งหมายของการศึกษาวิจัย.....	ฉ
ความสำคัญของการศึกษาวิจัย.....	ฉ
ขอบเขตของการศึกษาวิจัย.....	ช
วิธีการศึกษาวิจัย.....	ช
นิยามศัพท์.....	ช
แหล่งข้อมูล.....	ช
1 ภูมิหลังของประเทศญี่ปุ่น.....	1
สมัยโชกุนอะชิกะงะ (ค.ศ. 1336-1573).....	2
การเมืองการปกครองของโชกุนอะชิกะงะ.....	3
เศรษฐกิจและวัฒนธรรม.....	4
เศรษฐกิจสมัยอะชิกะงะ.....	4
วัฒนธรรมสมัยอะชิกะงะ.....	7
สงครามในท้องถิ่นและการก้าวขึ้นสู่อำนาจของไดเมียว.....	10
การรวมประเทศของสามวีรบุรุษ.....	14
อิทธิพลของโอดะ โนบุนางะ (ค.ศ. 1534-1582).....	14
การรวมประเทศของโทโยโตมิ ฮิเดะโยะชิ (ค.ศ. 1536-1598).....	16
ความสำเร็จในการรวมประเทศญี่ปุ่นสมัยโทะกูงะวะ อิเอะยะซุ.....	18
การเมืองการปกครองของสมัยโทะกูงะวะ.....	18
ระบบบะกุ-ฮัน.....	19
การบริหารส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น.....	21
การบริหารส่วนกลาง.....	21
การบริหารส่วนท้องถิ่น.....	24
2 ระบบซังกิง-โคตะอิ และผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง.....	29
ระบบซังกิง-โคตะอิ.....	29
ที่มาและการพัฒนาระบบซังกิง-โคตะอิ.....	29
ที่พักและตัวประกัน.....	41

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2 (ต่อ)	
ขบวนแห่และผู้ติดตามของไฉ่เมี้ยว.....	42
การรับรองไฉ่เมี้ยวและการแลกเปลี่ยนของกำนัน.....	47
ผลของระบบชั่งกึ่ง-โคตะอิที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง	
การปกครอง.....	49
การโยกอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางและความมีเสถียรภาพทางการเมือง	
เมืองการปกครอง.....	49
การเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้าน.....	52
3 ผลของระบบชั่งกึ่งโคตะอิที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ.....	54
การพัฒนาทางการเมืองคมนาคมขนส่ง.....	54
การคมนาคมทางบก.....	54
การคมนาคมทางน้ำ.....	57
การพัฒนาของระบบเศรษฐกิจการค้า.....	60
การพัฒนาทางการเมืองผลิตและการค้า.....	60
ผลผลิตทางการเมืองการค้า.....	62
ตลาดค้าส่ง.....	62
การพัฒนาทางการเงิน.....	64
ฐานะและอำนาจทางเศรษฐกิจของพ่อค้า.....	64
การสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ.....	67
ความสามารถในด้านการค้าและการจัดการด้านการเงิน.....	69
ความยากจนลงของชนชั้นปกครอง.....	70
ความยากจนลงของรัฐบาลปะกุก.....	70
ความยากจนลงของไฉ่เมี้ยว.....	71
ความยากจนลงของชาวมูไร.....	78
การขยายตัวของเมือง.....	79
4 ผลของระบบชั่งกึ่งโคตะอิที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม.....	84
การเปลี่ยนแปลงของชนชั้นนักรบ.....	84
หลักจริยธรรมของนักรบหรือบูชิโด.....	85

สารบัญ (ต่อ)

บทที่

หน้า

4 (ต่อ)

ปัญหาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชนชั้นชามูไร.....	86
การเปลี่ยนแปลงของชนชั้นพ่อค้า : วัฒนธรรมชาวเมือง.....	88
วรรณกรรม.....	90
ละครกะบูกิและละครหุ่น.....	91
จิตรกรรม.....	91
การเปลี่ยนแปลงของสังคมหมู่บ้านและชาวนา.....	92
การเปลี่ยนแปลงของสังคมหมู่บ้าน.....	93
การเปลี่ยนแปลงของชาวนา.....	94
5 สรุป.....	106
บรรณานุกรม.....	110
ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์.....	113

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 ข้อกำหนดในการจำกัดจำนวนผู้ติดตามใน ค.ศ. 1648.....	44
2 ข้อกำหนดในการจำกัดจำนวนผู้ติดตามใน ค.ศ. 1721.....	45
3 ตัวอย่างการแลกเปลี่ยนของขั้วระหว่างไคเมียกับโซกู.....	48
4 ตัวอย่างเส้นทางในการเดินทางของไคเมีย.....	55
5 การสำรวจฐานะของไคเมียกับการใช้เส้นทางในการเดินทาง.....	56
6 รายได้และค่าใช้จ่ายของอันคะะ.....	72
7 ตัวอย่างค่าใช้จ่ายของไคเมีย 5 อันโดยเทียบเป็นอัตราส่วน.....	76
8 ตัวอย่างค่าใช้จ่ายของไคเมียชั้นนอกโดยเทียบเป็นอัตราส่วน.....	77

บัญชีแผนผัง

แผนผัง	หน้า
1 โครงสร้างการบริหารส่วนกลาง.....	23
2 โครงสร้างการบริหารส่วนท้องถิ่น.....	26

บัญชีแผนที่

แผนที่	หน้า
1 เส้นทางหลวง.....	59

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 ขบวนแห่ของไฉ่เมี้ยว.....	46
2 ภาพม้วนชนบทและชีวิตชนบท.....	98
3 ละครกะบูกิ.....	99
4 ภาพสตรี.....	100
5 ละครหุ่นกระดู.....	101
6 ภาพระบำสิงโต.....	102
7 ฉากกันที่เป็นรูปโรงละคร.....	103
8 ภาพการจับหึ่งห้อย.....	104
9 ภาพพิมพ์ไม้สีเดียว.....	105

บทนำ

ญี่ปุ่นยุคสงครามระหว่างรัฐ (Age of Warring States 1490-1573)¹ ใช้เวลาเกือบร้อยปี ได้ยุติลงด้วยการรวมประเทศของสามนักรบคือ โอดะ โนบุนางะ (Oda Nobunaga) โทโยโตมิ ฮิเดะโยะชิ (Toyotomi Hideyoshi) และโทะกูงะวะ อิเอะยะซุ (Tokugawa Ieyasu) หลังจากทีอิเอะยะซุ รบชนะในสงครามเซกิงะฮะระ (the battle of Sekigahara) ในค.ศ. 1600² และ ใน ค.ศ. 1603 จักรพรรดิทรงแต่งตั้งให้ โทะกูงะวะ อิเอะยะซุเป็น เซอิไต โชกุน (Sei-i-tai shogun) หรือผู้บัญชาการทหารสูงสุด³ ทำให้อำนาจของเขาได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ ต่อมาใน ค.ศ. 1615 โชกุนโทะกูงะวะ อิเอะยะซุ ได้ทำลายอิทธิพลที่เหลือของตระกูลโทโยโตมิจนหมด⁴ แล้วจัดตั้งรัฐบาลทหารเรียกว่า รัฐบาลบะกุฟุ (bakufu หรือ tent government) โดยมีศูนย์กลางบัญชาการอยู่ที่เมืองเอโดะ (Edo)^{*} ปกครองอาณาเขตของตนบริเวณภาคกลางและรอบๆเกียวโต (Kyoto) ซึ่งมีพื้นที่ประมาณหนึ่งในสี่ของประเทศ และมีอำนาจเด็ดขาดเหนือไดเมียว (Daimyo) ที่ทำหน้าที่ปกครองเขตแดนของตนที่เรียกว่าฮัน (Han) ซึ่งมีอยู่ประมาณ 265 ฮัน⁵ โดยแต่ละไดเมียวจะมีอิสระในการปกครองแคว้นของตน หรือส่วนที่เหลืออีกสามในสี่ของประเทศ ทำให้เกิดลักษณะรัฐบาลคู่ คือรัฐบาลบะกุฟุภายใต้โชกุนและรัฐบาลฮันภายใต้ไดเมียว ระบบการปกครองในสมัยโทะกูงะวะจึงเรียกว่าระบบบะกุ-ฮัน (Baku-han System) ต่อมาเมื่อปราศจากสงครามการปกครองจึงได้เปลี่ยนจากระบบทหารมาเป็นระบบข้าราชการพลเรือน มีการแบ่งการบริหารเป็นสองส่วนคือ การปกครองส่วนกลางที่มีโชกุนเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจ และการปกครองส่วนภูมิภาคที่มีไดเมียวเป็นผู้ปกครอง ลักษณะการปกครองสมัยนี้จึงเป็นแบบฟิวดัลรวมศูนย์ (Centralized feudalism) ในการโยงอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง โชกุนโทะกูงะวะใช้มาตรการหลายอย่าง เช่น ในการควบคุมไดเมียวเพื่อความสะดวกในการจัดระเบียบการปกครอง โดยรัฐบาลบะกุฟุ ได้แบ่งไดเมียวออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ไดเมียวชิมปัน (Shimpan) หรือไดเมียวเครือญาติซึ่งมีประมาณ 20 คน สืบเชื้อสายมาจากลูกหลานของอิเอะยะซุ ครอบครองเขตตามชายแดนของตระกูลโทะกูงะวะ ทำหน้าที่เป็นกันชนทางทหารให้กับตระกูลโทะกูงะวะ พวกชิมปันไม่มีตำแหน่งบริหารในรัฐบาล

¹ เพ็ญศรี กาญจนมัย. (2540). *สังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่น*. หน้า 103.

² เพ็ญศรี กาญจนมัย. (2525, เมษายน). "การสร้างชาติของญี่ปุ่นในระยะแรก : ผลงานของสามวีรบุรุษ (1560-1616)." *เอกสารวิชาการไทยญี่ปุ่นศึกษา*. 4(1) : 20.

³ Edwin O. Reischauer and Albert M. Craig. (1973). *Japan: Tradition and Transformation*. p. 80.

⁴ *Ibid.*

^{*} โตเกียวในปัจจุบัน

⁵ *Ibid.* p. 81.

โชกุนแต่มีสิทธิพิเศษในการได้รับเลือกเป็นทายาทสืบตำแหน่งโชกุน ในกรณีที่โชกุนโทกะงะวะไม่มีทายาท กลุ่มที่สองคือไคเมียวฟูตะอิ (Fudai) หรือไคเมียวบริวาร มีประมาณ 150 คน เป็นบริวารของอิเอะยะซุมาดั้งแต่ก่อนสงครามเซกิงะฮะระ ครอบครองแคว้นขนาดปานกลาง มีส่วนร่วมในการบริหารบ้านเมือง กลุ่มที่สามคือไคเมียวโทะซะมะ(Tozama) หรือไคเมียวรอบนอก เป็นกลุ่มที่ไม่ได้รับความไว้วางใจมากที่สุด เพราะเคยเป็นศัตรูในสมัยสงครามเซกิงะฮะระ มีอาณาเขตครอบครองขนาดใหญ่แต่อยู่ไกลจากเอโดะ¹ รวมทั้งนโยบายปิดประเทศ ใน ค.ศ.1639 เพราะเกรงว่าอิทธิพลต่างชาติจะเข้ามาแทรกแซงกิจการภายในประเทศและเพื่อป้องกันอำนาจทางการเมือง และเศรษฐกิจของไคเมียวทางแถบคิวชูและด้านตะวันตกของฮอนชู² ในการควบคุมสังคมมีการแบ่งสังคมเป็น 4 ชั้นชั้นคือ นักรบ ชาวนา ช่างฝีมือ พ่อค้า และห้ามเลื่อนชั้นทางสังคม นอกจากนี้ยังได้มีการประกาศประมวลกฎหมาย 13 มาตราที่เรียกว่าบูเคะ โชฮัตโต(Buke shohatto) หรือกฎหมายควบคุมชนชั้นทหารขึ้นใน ค.ศ.1615 โดยโชกุนอิเอะยะซุ³ เป็นกฎหมายที่ควบคุมความประพฤติและความเป็นอยู่ของไคเมียว ต่อมาใน ค.ศ.1635⁴ เพิ่มเป็น 21 มาตรา

อย่างไรก็ตามทั้งการแบ่งประเภทของไคเมียว และการออกกฎหมาย บูเคะ โชฮัตโตก็ยังไม่สามารถควบคุมไคเมียวให้อยู่ในอำนาจได้อย่างเด็ดขาด เพราะปรากฏว่ามีไคเมียวจำนวนมากละเมิดกฎหมายและถูกลงโทษในสมัยโชกุนอิเอะมิทชิ⁵ และจากบทเรียนจากอดีต ทำให้โชกุนต้องหามาตรการที่สามารถควบคุมไคเมียวให้ได้อย่างเด็ดขาด โดยไม่ให้ไคเมียวก่อการกบฏ อย่างเช่นในอดีตที่ผ่านมา ดังนั้น จึงมีการคิดระบบควบคุมที่เรียกว่าระบบ ซังกิน-โคไตอิ (Sankin Kotai) หรือระบบตัวประกัน (Alternate Attendance System) ระบบนี้พัฒนามาจากธรรมเนียมการเยี่ยมเยียนโชกุน ที่มีมาตั้งแต่สมัยเซ็นโกกุ (Senkoku)และสมัยอิเตะโยะชิ ซึ่งไคเมียวจะปฏิบัติตามด้วยความจงรักภักดีและสมัครใจ⁶ ต่อมาได้ประกาศเป็นกฎหมายบังคับใช้ ใน ค.ศ. 1635 โดยโชกุน อิเอะมิทชิ ให้ไคเมียวทุกคนต้องสลับกันเข้ามาคารวะและรับราชการที่เอโดะปีเว้นปี⁷ แต่ไคเมียวฟูตะอิที่อยู่บริเวณคันโต(Kanto) หรือภาคกลางต้องเข้ามาทุกๆ 6 เดือน⁸ และเมื่อไคเมียวเดินทางกลับไปยังแคว้นของตน ต้องทิ้งครอบครัวและทหารจำนวนหนึ่งไว้ที่เอโดะในลักษณะตัวประกัน และไคเมียวยังต้องสาบาน

¹ ไทเดอร์แมน, อาเธอร์ อี. (2522). *ประวัติศาสตร์และอารยธรรมญี่ปุ่น* = *An Introduction to Japanese Civilization*. แปลโดย เพ็ญศรี กาญจน์โนมัยและคณะ. หน้า 111.

² อาทร พึ่งธรรมสาร. (2525,เมษายน). "วัฒนธรรมชาวเมือง," *เอกสารทางวิชาการไทย-ญี่ปุ่นศึกษา*. 4(1): 37.

³ John Whitey. Hall. (1970). *Japan From Prehistory to Modern Times*. 169 p.

⁴ *Ibid.*

⁵ พรณี ฉัตรพลรักษ์. (2532). *เจ็ดศตวรรษแห่งการปกครองอำนาจของนักรบญี่ปุ่น*. หน้า 67.

⁶ John Whitey. Hall. (1970). *op.cit.* p. 170.

⁷ พรณี ฉัตรพลรักษ์. (2532). *เล่มเดิม*. หน้า 74.

⁸ John Whithey. Hall. (1970). *loc.cit.*

ตนว่าจะยอมรับเอากฎหมายปกครอง จรรยาบรรณ และวินัยชาмуไรไปใช้ในอันของตน¹ รัฐบาลโชกุนมีความมุ่งหมายที่จะใช้ระบบนี้เพื่อควบคุมไคเมียวไม่ให้มีใจออกห่างหรือก่อการกบฏและบั่นทอนฐานะทางเศรษฐกิจของไคเมียว ระบบซังกิง-โคตะอิ ส่งผลดีต่อรัฐบาลโชกุนหลายประการ เช่น ช่วยบั่นทอนสถานะทางเศรษฐกิจของไคเมียวเพราะต้องใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมากในการเดินทาง ทำให้โชกุนสามารถเผยแพร่อุดมคติทางการเมือง ขาวสาร และกฎระเบียบต่างๆ ให้ไคเมียวนำไปใช้ในอันของตน แม้ว่าจะเป็นอันที่อยู่ไกลที่สุดก็ตาม²

ใน ค.ศ. 1862³ รัฐบาลโชกุนได้ประกาศผ่อนผันระเบียบการสลับกันเข้ามาคารวะ จากปีเว้นปีเป็นปีเว้นสองปีและพำนักอยู่เพียง 100 วัน งดส่งทหารมารักษาการณ์ที่เอโดะในยามจำเป็น ลดของขวัญที่นำมามอบแด่โชกุน อนุญาตให้ภรรยาและบุตรของไคเมียวกลับไปอยู่ท้องถิ่นเดิมของตนได้ แต่ต่อมาใน ค.ศ. 1864⁴ ได้มีการประกาศกลับมาใช้ระบบซังกิง-โคตะอิ ในเงื่อนไขเดิม แต่ไคเมียวไม่ยอมปฏิบัติตาม

แม้ว่าลักษณะการปกครองของประเทศจะเป็นแบบอำนาจกระจาย* แต่ระบบซังกิง-โคตะอิ ทำให้เกิดประสิทธิภาพในการสอดส่องควบคุมไคเมียว และสามารถเชื่อมโยงประเทศเข้าด้วยกัน ในขณะที่เดียวกันก็ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมดังนี้

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง ระบบซังกิง-โคตะอิส่งผลต่อระบบการเมืองคือ

ประการแรก ทำให้เกิดเสถียรภาพทางการเมือง ระบบซังกิง-โคตะอิ ทำให้เกิดการควบคุมอำนาจบรรดาไคเมียวได้อย่างเด็ดขาดและไคเมียวไม่สามารถก่อการกบฏได้ โชกุนสามารถเผยแพร่อุดมคติทางการเมืองและกฎระเบียบต่างๆ ให้ไคเมียวนำไปใช้ในอันของตน ซึ่งเป็นการสนับสนุนระบบบะกุ-ฮันให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพทำให้ประเทศมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียว

¹ จอห์น วิทนี, ฮอลล์. (2524). "ลักษณะของสังคมจารีตประเพณี," กระบวนการเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่ทางการเมืองของญี่ปุ่น แปลตัดตอนจาก *Political Modernization in Japan and Turkey*. แปลโดย ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์. หน้า 31.

² John Whitney Hall. (1970). *loc. cit.*

³ ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์. (2519 กันยายน-ธันวาคม). "ประวัติศาสตร์ฟิวดัลญี่ปุ่น(1185-1868)," *วารสารประวัติศาสตร์*. หน้า 37.

⁴ แหล่งเดิม. หน้า 38.

* ลักษณะการปกครองประเทศเป็นการแบ่งอำนาจการปกครองของบะกุฟุและฮัน โดยที่ไคเมียวยอมรับการมีอำนาจสูงสุดของโชกุน แต่รัฐบาลบะกุฟุของโชกุนมีอำนาจปกครองโดยตรง เฉพาะเขตการปกครองของตนเท่านั้น และโชกุนได้รับรองฐานะอำนาจไคเมียว ในการปกครองบริหารงานในอันของตนอย่างเด็ดขาดและมีอิสระ ทำการเก็บภาษี ค่าอนุญาตประกอบการค้าโดยไม่ต้องส่งมอบต่อบะกุฟุ และมีอำนาจพิจารณาคดีความต่างๆ

ประการที่สอง โชกุนกลายเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจ เมื่อการควบคุมไคเมียวของระบบซังกิง-โคตะอิ เป็นที่ยอมรับและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดจากไคเมียว เป็นการแสดงถึงการยอมรับอำนาจสูงสุดของโชกุน ทำให้การโยกอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางที่โชกุนมีประสิทธิภาพ

ประการที่สาม เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในหมู่บ้าน นอกจากนั้น การที่ไคเมียวและซามูไรต้องเดินทางเข้าเอโดะ ทำให้หมู่บ้านในอันต่างๆ มีอิสระในการปกครองมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ ระบบซังกิง-โคตะอิ ส่งผลต่อเศรษฐกิจคือ

ประการแรก ตามถนนหลวงสายสำคัญๆ ตลอดเส้นทางเต็มไปด้วยร้านค้า สินค้าที่คับคั่ง โรงเตี๊ยม ที่ทำการไปรษณีย์ สถานีพักม้า เกิดการขยายตัวของตลาดการค้า ทั้งในระดับหมู่บ้านและตัวเมือง มีการผลิตข้าวและพืชผลต่างๆ มากขึ้น และในท้องถิ่นก็เกิดการผลิตเฉพาะอย่าง ทำให้ทั้งในหมู่บ้านและตัวเมืองต่างก็มีสินค้ามากมายวางจำหน่ายเหมือนกัน¹

ประการที่สอง เกิดการพัฒนาของระบบเศรษฐกิจ จากระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพมาเป็นระบบเศรษฐกิจแบบแลกเปลี่ยนสินค้า กลายเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา และระบบเศรษฐกิจพาณิชย์ที่มีแรงงานรับจ้างและการสะสมทุน อันเป็นพื้นฐานของเศรษฐกิจทุนนิยม

ประการที่สาม การก้าวขึ้นมาใช้อำนาจทางเศรษฐกิจของพ่อค้า เกิดตระกูลพ่อค้าที่มั่งคั่งมากมายและมีบทบาทในการเป็นผู้แทนทางการเงิน (financial agent) ให้แก่ชนชั้นปกครอง เช่นตระกูลมิตซูฮิ (Mitsui) ที่เริ่มต้นมาจากธุรกิจกลั่นเหล้าสาเก ขยายธุรกิจมาสู่เมืองใหญ่ๆ ออกเงินกู้และเป็นตัวแทนทางการเงินให้แก่ โชกุน ราชสำนักและ ไคเมียว จนมีธุรกิจห้างร้าน²

ประการที่สี่ ความยากจนลงของชนชั้นปกครอง ระบบซังกิง-โคตะอิ บั่นทอนเศรษฐกิจของไคเมียว ประกอบกับการเติบโตทางเศรษฐกิจ และการเกิดวัฒนธรรมชาวเมืองที่ก่อให้เกิดความฟุ้งเฟ้อ ทำให้รายได้ที่รับมายังไม่เพียงพอกับรายจ่าย ทั้งไคเมียวและซามูไรต่างยากจนลงและตกเป็นลูกหนี้ของพ่อค้า เช่นใน ค.ศ. 1840 มีไคเมียวที่เป็นหนี้พ่อค้าในโอซะกะ (Osaka) รวมกันแล้วมีมูลค่าถึง 60 ล้านเรียวกุ เฉพาะค่าดอกเบี้ยต่อปีจากจำนวนนี้ก็สูงถึง หนึ่งในสี่ของเงินภาษีที่เก็บได้ทั่วประเทศ³

ประการที่ห้า การขยายตัวของเมือง ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ญี่ปุ่นเกิดเมืองเศรษฐกิจพาณิชย์ และมีเมืองที่เติบโตขึ้นหลายเมืองเช่น เอโดะ มีประชากรราว 1 ล้านคน โอซะกะ และเกียวโต มี

¹ เอ็ดวิน, โอ โรเซาเออร์. (2524). ญี่ปุ่น = *The Japanese*. บรรณาธิการแปลโดย วุฒิชัย มูลศิลป์ และสุภัทรา นิลวัชร หน้า. 80.

² John Whitely. Hall. (1970). *op. cit.* 209 p.

³ *Ibid.* 235 p.

ประชากรราว 4 แสนคน คะนะซะวะ(Kanazawa) และนะโงยะ (Nagoya) มีประชากรราว 1แสนคน¹ เอโดะ โอซะกะ เกียวโต กลายเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ระบบซังกิง-โคะตะอิ ส่งผลต่อสังคมคือ

ประการแรก การเปลี่ยนแปลงของชนชั้นนักรบ การค้าที่เติบโตในเมืองซึ่งเต็มไปด้วยสินค้าฟุ่มเฟือย และสังคมเมืองที่มีความบันเทิงต่างๆ ทำให้ชาмуไรไม่สามารถประหยัดมัธยัสถ์ และรักษาความสงบเสถียรได้ จนทำให้ยากจนลง และได้หันไปประกอบอาชีพอื่น ทำให้ความผูกพันระหว่างไดเมียวกับชาмуไรชั้นบริวารก็ค่อยๆ หดไป² ในที่สุดก็เป็นหนี้พ่อค้าและมีการแก้ปัญหาโดยการแต่งงาน หรือเป็นบุตรบุญธรรมกับตระกูลพ่อค้า ทำให้มีการเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งมีผลกระทบต่อบริบทสังคมที่กำหนดโครงสร้างสังคมไว้อย่างตายตัว³ จนกระทั่ง รวมมือกับพ่อค้าและสามัญชน ดำเนินการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในทศวรรษ 1850⁴ หลังจากไม่สามารถทนกับสภาพความเป็นอยู่ได้ ในด้านไดเมยวนั้นก็เป็นหนี้พ่อค้า และพยายามแก้ปัญหาการเงินด้วยการส่งเสริมการค้า ความสัมพันธ์ของชนชั้นปกครองกับชาวนาก็เสื่อมลงไป ด้วยการแทรกตัวเข้ามาของพ่อค้า⁵ สิ่งเหล่านี้ได้ทำลายลักษณะของการเป็นชนชั้นปกครองในสังคมฟิวทัล

ประการที่สอง การเปลี่ยนแปลงของชนชั้นชาวนา ชาวนามีหน้าที่เสียภาษีเป็นผลผลิตประมาณร้อยละ 40-50 ของผลผลิตทั้งหมด⁶ ถูกบังคับให้อยู่ติดที่นาห้ามย้ายถิ่นฐาน แต่ภาระที่ต้องเสียภาษีอย่างหนักทำให้ชาวนาละทิ้งถิ่นฐานไปสู่ชนเมือง เพื่อประกอบอาชีพรับจ้าง ชาวนากลายเป็นแรงงานรับจ้าง และเกิดการย้ายถิ่นฐานกันมาก และเกิดการลุกฮือของชาวนาบ่อยครั้งในปลายสมัยโทะกูงะวะ

ประการที่สาม การเปลี่ยนแปลงของชนชั้นพ่อค้า แม้ว่าพ่อค้าเป็นชนชั้นต่ำสุดของสังคมแต่ฐานะที่ร่ำรวยขึ้นเรื่อยๆ ทำให้อำนาจทางเศรษฐกิจตกอยู่ในมือของพ่อค้า ทำให้เกิดการพึ่งพากันของชนชั้นปกครองที่ต้องการเงิน กับชนชั้นพ่อค้าที่ต้องการการคุ้มครอง ผลคือ ระยะห่างระหว่างชนชั้นถูกลดลงไป และชนชั้นพ่อค้าก้าวขึ้นมามีบทบาททางเศรษฐกิจและสังคม

¹ Ibid. 210 p.

² พรรณี ฉัตรพลรักษ์. (2532). เล่มเดิม. หน้า 99.

³ คับเบิลยู.จี.บิสลีย์. (1982). ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่ = The Modern History of Japan. แปลโดย ทองสุก เกตุโรจน์. หน้า 30-31.

⁴ พรรณี ฉัตรพลรักษ์. (2532). หน้าเดิม.

⁵ แหล่งเดิม. หน้า 103-104.

⁶ ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์. (2519 กันยายน-ธันวาคม). เล่มเดิม. หน้า 26.

ประการที่สี่ การเปลี่ยนแปลงของสังคมในหมู่บ้านจากระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพที่ต้องอาศัยการรวมกลุ่มในการผลิต เปลี่ยนเป็นระบบการแลกเปลี่ยนสินค้า ทำให้มีการพัฒนาการเกษตร ที่ไม่ต้องอาศัยการรวมกลุ่ม เพราะแต่ละครอบครัวต่างสามารถเพาะปลูกได้เอง ความสัมพันธ์ภายในสังคมชนบทเริ่มเกี่ยวข้องกับการค้าขายมากขึ้น เกิดชาวนาที่ร่ำรวยและชาวนาที่ยากจน ทำให้เกิดความสัมพันธ์แบบนายจ้างกับลูกจ้าง และเจ้าของที่ดินกับผู้เช่า¹

ประการที่ห้า การเกิดวัฒนธรรมใหม่ คือวัฒนธรรมชาวเมือง (ค.ศ.1688-1704) เป็นวัฒนธรรมที่เกิดจากชาวเมืองคือพ่อค้า โดยมีเอโดะเป็นศูนย์กลาง ซึ่งมีความรื่นเริงความสนุกสนาน เป็นแก่นของวัฒนธรรม และนับเป็นวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นใหม่ในสังคมญี่ปุ่น เป็นวัฒนธรรมที่ห่างไกลศาสนา แต่ว่าช่องว่างระหว่างชนชั้นลดน้อยลงกว่าสมัยก่อน²

ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาเรื่อง ผลของระบบซังกิง-โคตะอิ ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของญี่ปุ่น (ค.ศ.1635-1868) เนื่องจากเป็นระบบที่สามารถรักษาอำนาจทางการเมือง และก่อให้เกิดสันติภาพในยุคสมัยได้เป็นเวลานานถึง 233 ปี และยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมอย่างมาก ในที่สุดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในสมัยต่อมา และยังส่งผลต่อการพัฒนาประเทศในด้านการค้าในสมัยต่อมาอีกด้วย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง ผลของระบบซังกิง-โคตะอิ ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของญี่ปุ่น (ค.ศ.1635-1868) ปรากฏว่ายังไม่พบงานวิจัยในภาคภาษาไทยที่กล่าวถึงเรื่องนี้ จุดมุ่งหมายของการศึกษาวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของระบบการเมือง เศรษฐกิจ สังคมในยุคโทกูงวะ และระบบซังกิง-โคตะอิ

2. เพื่อศึกษาผลของระบบซังกิง-โคตะอิ ที่มีต่อการรักษาอำนาจทางการเมืองที่มั่นคงของการปกครองภายใต้ระบบโทกูงวะ (ค.ศ.1635-1868)

3. เพื่อศึกษาถึงผลการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมอันเนื่องมาจากระบบซังกิง-โคตะอิ (ค.ศ.1635-1868)

ความสำคัญของการศึกษาวิจัย

1. ทำให้ทราบถึงความเป็นมาของการเมือง เศรษฐกิจ สังคมในยุคโทกูงวะและระบบซังกิง-โคตะอิ ของญี่ปุ่น (ค.ศ.1635-1868)

2. ทำให้เข้าใจถึงระบบและกระบวนการต่างๆของระบบซังกิง-โคตะอิ ที่มีต่อการรักษาอำนาจทางการเมืองได้อย่างมั่นคง (ค.ศ.1635-1868)

3. ทำให้ทราบถึงผลการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมอันเนื่องมาจากระบบซังกิง-โคตะอิ เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นยุคต่อมา

¹ อนงค์ โรจน์วณิชย์. (2525). " ลักษณะสำคัญของระบบเศรษฐกิจยุคโทกูงวะ", การพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่น : บทเรียนที่นำรู้. หน้า 23-24.

² เพ็ญศรี กาญจนมัย. (2527). เล่มเดิม. หน้า. 55.

4. ผลการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นต่อไป

ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

การศึกษานี้จะศึกษาระบบของซังกิง-โคตะอิ ที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเศรษฐกิจ และสังคมของญี่ปุ่นในสมัยโทะกูงะวะ ในช่วงเริ่มประกาศซังกิง-โคตะอิใช้เป็นกฎหมายจนถึงการโค่นล้มอำนาจของโทะกูงะวะ (ค.ศ. 1635-1868)

วิธีการศึกษาวิจัย

การศึกษาค้นคว้าในสารนิพนธ์เรื่องนี้ใช้วิธีการวิจัยทางประวัติศาสตร์และนำเสนอรายงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ ซึ่งจะเป็นการวิจัยข้อมูลทางเอกสารเป็นหลัก เอกสารที่ใช้ในการศึกษาเป็นเอกสารชั้นรองทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

นิยามศัพท์เฉพาะ

ซังกิง-โคตะอิ (Sankin-Kootai) ไคเมียวทุกคนต้องสลับกันเข้ามาที่สำนักโชกุนปีเว้นปีเพื่อแสดงความจงรักภักดีโดยการประชุมแสดงความคิดเห็นทางราชการ ตามกฎบุเคะ โชฮัตโตะของโชกุน ไคเมียวเหล่านี้ต้องทั้งภรรยาและบุตรไว้ที่เอโดะในลักษณะตัวประกัน(เมื่อกลับไปยังฮันของตน) และไคเมียวต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมากระหว่างพำนักที่เอโดะ

แหล่งศึกษาค้นคว้า

หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สถาบันวิทยบริการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยรามคำแหง

ห้องสมุดสถานทูตญี่ปุ่น

บทที่ 1

ภูมิหลังของประเทศญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นรับรูปแบบการปกครองที่โยงอำนาจเข้าสู่สถาบันจักรพรรดิมาจากจีนตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 7¹ การปกครองดังกล่าวจะมีกลุ่มขุนนางในราชสำนักภายใต้จักรพรรดิเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจ และวัฒนธรรม การปกครองลักษณะนี้อยู่ได้นานราว 450 ปีเศษ คือ ตั้งแต่สมัยนารา (Nara ค.ศ.710-784) และสมัยเฮอัน (Heian ค.ศ.794-1185)² ในคริสต์ศตวรรษที่ 12 ตระกูลนักรบ^{*} 2 ตระกูลใหญ่ คือตระกูลมินะโมะโตะ (Minamoto) และตระกูลไทระ (Taira) ได้ทำสงครามแย่งชิงอำนาจกัน (The Gempai War) ในช่วง ค.ศ. 1180-1185³ โดยที่ มินะโมะโตะ โยะริโตะโมะ (Minamoto Yoritomo) ซึ่งตั้งหลักแหล่งอยู่ที่เมืองคะมะคุระ (Kamakura) ทางตะวันตกของเกาะฮอนชู (Honshu) ในบริเวณคันโตะ (Kanto)^{**} ได้ชัยชนะ และใน ค.ศ.1192 จักรพรรดิแต่งตั้งให้โยะริโตะโมะเป็นเซอิไต-โชกุน (Seiitai-Shogun) หรือผู้บัญชาการทหารสูงสุด (barbarian-subduig great general) หรือที่เรียกโดยทั่วไปว่าโชกุน⁴ ในขณะที่เกียวโต (Kyoto) ยังคงเป็นเมืองหลวงและเป็นที่ตั้งของราชสำนัก โยะริโตะโมะได้จัดตั้งรัฐบาลบะกุฟุ (bakufu) หรือรัฐบาลเต็น (tent headquarters) ขึ้นที่คะมะคุระ⁵ และนับเป็นต้นกำเนิดรัฐบาลทางทหารของโชกุนสมัยต่อมา และถือเป็นการเข้าสู่ยุคกลางของ ญี่ปุ่นที่อำนาจทางการเมืองของจักรพรรดิได้เสื่อมลง และเข้าสู่ภายใต้การปกครองของตระกูลนักรบ ทำให้ ญี่ปุ่นตั้งแต่นั้นมามีรัฐบาลโชกุนเป็นรัฐบาลที่มีอำนาจในทางปฏิบัติมากกว่าราชสำนักที่เกียวโต และเป็นยุคเริ่มต้นของสมัยฟิวดัลญี่ปุ่น รัฐบาลโชกุนเริ่มใช้อำนาจในการปกครองประเทศด้วยการปกครองกลุ่มนักรบตระกูล เล็กๆ ที่ให้ความจงรักภักดีต่อกัน ซึ่งต่อมาได้ขยายอำนาจการปกครองไปเกือบทั่วประเทศ เพราะสมาชิกในกลุ่มตระกูลนักรบนี้ได้กระจายไปอยู่ทั่วประเทศในฐานะชนชั้นผู้นำ ต่อมาอำนาจของตระกูลมินะโมะโตะเสื่อมลง ใน ค.ศ.1219⁶ (ด้วยปัญหาการไม่มีผู้สืบสกุล) ตระกูลโฮโจ (Hojo) ซึ่งเป็นตระกูลฝ่ายภรรยาของโยะริโตะโมะได้ขึ้นมาใช้อำนาจแทน โดยดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการคอยบงการอยู่เบื้องหลังโชกุน ในปลายสมัยคะมะ

¹ พินาตา ยังเจริญ . (2535). ประวัติศาสตร์อารยธรรมญี่ปุ่น. หน้า 27.

² ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์. (2519,ก.ย.-ธ.ค.). "ประวัติศาสตร์ฟิวดัลญี่ปุ่น(1185-1868)." วารสารประวัติศาสตร์. 1(3): 11.

^{*} กลุ่มนักรบหรือบูชิตัน(bushidan) ได้เกิดขึ้นประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 10 มีการอนุญาตให้เจ้าหน้าที่ของรัฐในส่วนท้องถิ่นมีอาวุธเพื่อรักษาความสงบ ต่อมาได้พัฒนามาเป็นกลุ่มทหาร และมีการสืบตำแหน่งตามสายเลือด และขยายอำนาจกลายเป็นกลุ่มนักรบตระกูลใหญ่ๆ ซึ่งมักจะมีอำนาจและมีบทบาทในราชสำนัก

³ John Whitney. Hall. (1970). *Japan from Prehistory to Modern Times*. p. 85.

^{**} บริเวณภาคกลางของญี่ปุ่น

⁴ Kenneth G. Henshall. (1999). *A History Japan from Stone Age to Superpower*. p. 30-31.

⁵ *Ibid.* p. 31.

⁶ *Ibid.* p. 32.

กระ มงโกล (Mongol) ได้รุกรานญี่ปุ่นถึง 2 ครั้ง (1274, 1281) ¹ แต่ก็ต้องถอยกลับไปเพราะสภาพอากาศไม่อำนวย และทำให้รัฐบาลโชกุนหมดค่าใช้จ่ายจำนวนมากไปกับการป้องกันประเทศ ประกอบกับการขยายการบริหารประเทศออกไปมาก จนไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง ทำให้กลุ่มตระกูลนักรบคลายความจงรักภักดีลงไป และมีการแบ่งที่ดินกันบ่อยครั้งทำให้ผู้ดูแลที่ดินยากจนลง ต้องหันไปพึ่งผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น จนกลายเป็นความจงรักภักดีต่อผู้นำท้องถิ่นแทน

ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 13 ได้เกิดปัญหาสืบราชสมบัติระหว่าง 2 ราชวงศ์ เมื่อจักรพรรดิโกะไดโงะ (Go-Daigo 1288-1339) ได้ขึ้นครองราชย์ใน ค.ศ. 1318 ² พระองค์ต้องการสร้างความเข้มแข็งให้แก่อำนาจของจักรพรรดิ เช่นเดียวกับจักรพรรดิในสมณเพศโกะโทะบะ (Go-Toba) ที่เคยวางแผนล้มล้างรัฐบาลทหารแห่งกะมะกุระใน ค.ศ. 1324 และ ค.ศ. 1331 ³ และเช่นเดียวกัน แผนการของจักรพรรดิโกะไดโงะก็ไม่ประสบความสำเร็จ เป็นเหตุให้รัฐบาลโชกุนได้เนรเทศพระองค์ไปอยู่ในหมู่เกาะโอะคิ (Oki Islands) ในทะเลญี่ปุ่น ต่อมาใน ค.ศ. 1333 กลุ่มที่จงรักภักดีต่อจักรพรรดิได้ช่วยให้ออกจากเกาะโอะคิ รัฐบาลโชกุนจึงส่งกองทัพใหญ่ภายใต้การนำของแม่ทัพ อะชิกะงะ ทะกะอุจิ (Ashikaga Takauji 1305-1358) ไปปราบ แต่ทะกะอุจิได้ตัดสินใจสนับสนุนจักรพรรดิโกะไดโงะและยกทัพมาทำลายที่ทำการของโชกุนในเกียวโต ⁴ ในขณะที่รองแม่ทัพชื่อ นินทะโยะชิซะดะ (Ninta Yoshisada 1301-1338) ได้ทำลายฐานที่ทำการของโชกุนที่กะมะกุระ จึงเป็นการสิ้นสุดของยุคกะมะกุระและเป็นการเริ่มการปกครองของตระกูลอะชิกะงะ

สมัยโชกุนอะชิกะงะ (ค.ศ. 1336-1573)

ในช่วง 3 ปีแรกที่จักรพรรดิโกะไดโงะได้ขึ้นครองราชย์อีกครั้ง (1333-1336) ได้พยายามฟื้นฟูพระราชอำนาจของจักรพรรดิในด้านการเมืองการปกครอง โดยพยายามสร้างฐานการเมืองของตนขึ้นมาใหม่แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นที่รู้จักกันในชื่อว่าช่วงการฟื้นฟูเคมมุ (Kemmu Restoration) ⁵

¹
Ibid. p. 33.

²
Ibid. p. 35.

³
Ibid. p. 36.

⁴
Ibid.

⁵
Edwin O. Reishauer. & Albert M. Craig. (1973). Japan : Tradition and Transformation. p. 57.

ในขณะนั้นโยะชิซุตะซึ่งเป็นผู้สนับสนุนคนสำคัญของจักรพรรดิโกะไดโงะเท่ากับทะกะอุจิ ได้รายงานต่อองค์จักรพรรดิว่าทะกะอุจิทำตัวเป็นคู่แข่งและท้าทายอำนาจของพระองค์ ทำให้ทะกะอุจิซึ่งมีความเหนือกว่า ได้กำจัดอำนาจของโยะชิซุตะและขับไล่เขาออกไปและถูกฆ่าตายในเวลาต่อมาโดยพันธมิตรของทะกะอุจิ ใน ค.ศ.1336 ทะกะอุจิได้ขับไล่จักรพรรดิโกะไดโงะออกจากเกียวโต และพระองค์ได้ไปสร้างที่พำนักแห่งใหม่ขึ้นที่ ตำบลโยะชิโนะ (Yoshino) ทางตอนใต้ของเมืองนารา¹ อยู่ห่างจากเกียวโตไปประมาณ 100 เมตร² จากนั้น ทะกะอุจิได้สนับสนุนจักรพรรดิองค์ใหม่ซึ่งอยู่ต่างสายตระกูลกับจักรพรรดิโกะไดโงะ ขึ้นมาเป็นจักรพรรดิ จึงเป็นการเริ่มต้นสงครามแย่งชิงราชสมบัติของ 2 ราชวงศ์ เรียกช่วงเวลานี้ว่า ยุคราชวงศ์เหนือ-ใต้ (Nambukuchō ค.ศ.1336-1392) ใน ค.ศ.1338 จักรพรรดิได้แต่งตั้งให้ ทะกะอุจิ เป็นเซอิไต-โชกุน³ ทำให้เขามีอำนาจมากขึ้นและได้สร้างศูนย์กลางอำนาจขึ้นที่เกียวโต

1. การเมืองการปกครองของโชกุนอะชิกะงะ

ในตอนต้นของการปกครองของรัฐบาลอะชิกะงะนั้น ยังไม่มีอำนาจเหนือราชวงศ์ทั้งสองมากนักจึงไม่สามารถควบคุมการสู้รบของทั้งสองราชวงศ์ที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง รวมทั้งยังไม่สามารถควบคุมนักรบตามท้องถิ่นได้ และมักต้องให้รางวัลโดยการยกดินแดนบางส่วนให้แก่กบฏที่มีตำแหน่งสูงๆ เพื่อรักษาอำนาจของตนในท้องถิ่นต่างๆ จากความไม่เข้มแข็งของรัฐบาลโชกุน ทำให้บรรดานักรบตระกูลใหญ่ ๆ ในท้องถิ่นเริ่มขยายอำนาจของตน รัฐบาลอะชิกะงะมีความเข้มแข็งและเจริญที่สุดในยุคของโชกุนโยะชิมิตซุ (Yoshimitsu 1358-1408) ซึ่งดำรงตำแหน่งโชกุนคนที่สาม ใน ค.ศ.1368⁴ โยะชิมิตซุได้สร้างศูนย์บัญชาการแห่งใหม่ขึ้นที่ ตำบลมูโระมะชิ (Moromachi)⁵ จึงมีการเรียกยุคการปกครองของอะชิกะงะ ในอีกชื่อว่ายุคมูโระมะชิ โยะชิมิตซุ ประสบความสำเร็จในการสร้างอำนาจและเกียรติยศ เหนือขุนนางในราชสำนักและทำการปราบปราม และลดอำนาจของบรรดาผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นหรือชูโก(shugo)* พร้อมกันนั้นได้สร้างบารมีด้วยการแสดงตนเป็นผู้เลื่อมใสในศาสนา โดยการตระเวนไปเยี่ยมเยียนวัดและศาลเจ้าต่างๆ ทั่วญี่ปุ่น ใน ค.ศ.1392 โยะชิมิตซุสามารถสร้างความปรองดองให้กับราชวงศ์เหนือ-ใต้(เกียวโต-โยะชิโนะ) โดยอัญเชิญจักรพรรดิโกะไดโงะเสด็จกลับสู่นครหลวงที่เกียวโต โดยให้คำสัญญาว่าจะจัดการให้มีการสลับเปลี่ยนกันขึ้นครองราชย์ทั้งสองราชวงศ์

¹ Ibid.

² Kenneth G. Henshall. (1999). loc.cit.

³ Ibid.

⁴ ไทเตอร์แมน อาร์เธอร์ อี. (2525). ประวัติศาสตร์และอารยธรรมญี่ปุ่น = An Introduction to Japan Civilization.

บรรณาธิการแปลโดย เพ็ญศรี กาญจน์มัย. หน้า 87.

⁵ Edwin O. Reishauer. & Albert M. Craig. (1973). op.cit. p. 58.

* shugo คือ ทหารของโชกุน(gokenin)ที่ได้รับการแต่งตั้งให้ไปเป็นผู้คุ้มครองแคว้น ในส่วนท้องถิ่น

แต่โยะชิมิตซุก็ไม่เคยทำตามสัญญาและราชวงศ์ของจักรพรรดิโกะไดโงะไม่เคยได้ขึ้นครองราชย์และกลายเป็นราชวงศ์ที่สูญหายไปในปีที่สุด¹ โยะชิมิตซุใช้วิธีสร้างความสมดุลแห่งอำนาจ โดยจัดให้มีการผลัดเปลี่ยนกันเข้ารับตำแหน่งผู้จัดการของโชกุน (Chief Administrator หรือ Kanrei) ของ 3 ตระกูลนักรบที่มีอิทธิพลที่สุดคือ ตระกูลชิบะ ตระกูลฮะทะเคะยะมะ (Hatakeyama) และโฮะโซะกะวะ (Hosokawa)²

ความมั่นคงทางการเมืองของตระกูลอะชิกะเงะที่โยะชิมิตซุได้วางไว้ ดำรงมาถึงสมัยของลูกและหลานของเขา แต่ในช่วงสมัยการปกครองของโยะชิโนริ (Yoshinori 1428-1441) ความมั่นคงทางการเมืองของอะชิกะเงะเริ่มสั่นคลอนและเสื่อมลงทั้งด้านการปกครองและเศรษฐกิจ เนื่องจากความอ่อนแอของโชกุน³ ใน ค.ศ.1443 เป็นปีเริ่มต้นสมัยการปกครองของโชกุนคนที่แปดคือ โชกุนโยะชิมะซะ (Yoshimaza 1443-1473) ได้ดำรงตำแหน่งเมื่ออายุเพียง 8 ปี เป็นผู้นำที่สนใจด้านศิลปะและความสนุกสนานในราชสำนัก ละเลยการทหาร จึงไม่มีอำนาจพอที่จะควบคุมบรรดานักรบในท้องถิ่นที่ทำการวิวาทกันเพื่อแย่งชิงอำนาจในการขยายดินแดน ส่งผลให้ฐานะทางการเงินของรัฐบาลโชกุนทรุดหนักลง และเสื่อมอำนาจลงเรื่อยๆ จนกระทั่งไม่มีอำนาจในเรื่องเล็กๆน้อยๆ และในช่วง ค.ศ.1467-1477 เกิดการฟุ้งรบของบรรดาผู้คุมครองแคว้นใหญ่ที่ต้องการแย่งชิงอำนาจในเมืองหลวง ซึ่งเรียกสงครามกลางเมืองครั้งนี้ว่า สงครามโอนิน (Onin Civil War)⁴ (รายละเอียดจะอธิบายในหัวข้อถัดไป) ทำให้โยะชิมะซะต้องย้ายไปพำนักที่ฮิเงะชิยะมะ (Higashiyama) ชานเมืองเกียวโตและออกจากตำแหน่งโชกุน ใน ค.ศ.1473⁵ โดยใช้ชีวิตบั้นปลายที่ปราสาทแห่งใหม่และทุ่มเทให้กับการอุปถัมภ์ศิลปะ จนทำให้ปลายสมัยของเขาเป็นยุคที่มีชื่อเสียงในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมอย่างมากของยุคกลาง โยะชิมะซะเสียชีวิตใน ค.ศ.1490⁶ ทำให้เกิดปัญหาการสืบทอดตำแหน่งโชกุนขึ้นมา เป็นเหตุให้ 2 ตระกูลที่มีอิทธิพลมากขณะนั้นคือ ตระกูลโฮะโซะกะวะและยะมะมะ ใช้เป็นข้ออ้างในการทำสงครามแย่งชิงอำนาจกัน โดยต่างฝ่ายต่างสนับสนุนบุคคลคนละคนกันให้ขึ้นมาดำรงตำแหน่งโชกุน ทั้งที่ความจริงแล้วใครขึ้นมาดำรงตำแหน่งนี้ก็ไม่มีความหมายในทางปฏิบัติ

2. เศรษฐกิจและวัฒนธรรม

เศรษฐกิจสมัยอะชิกะเงะ

ในช่วงปลายสมัยที่มีการวิวาทของบรรดากลุ่มขุนนางและบรรดานักรบผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น แม้ว่าจะขาดความมั่นคงทางการเมือง แต่กลับสร้างการพัฒนาทางเศรษฐกิจ เพราะเกิดการสู้รบขยายอาณาเขตเป็นเวลานาน ทำให้บรรดาไดเมียวและหัวหน้าตระกูลนักรบต่างต้องการเพิ่มรายได้เพื่อนำมาใช้ในการสงคราม จึงมีการสนับสนุนทางเศรษฐกิจเพื่อเพิ่มผลผลิตในท้องถิ่น เช่นผู้นำทางการเมืองในแถบตะวันตก ได้ส่งเสริมการ

¹ Edwin O. Reishauer. & Albert M. Craig. (1973). *loc.cit.*

² John Whitney. Hall. (1970). *op.cit.* p. 107.

³ *Ibid.* p. 112.

⁴ *Ibid.* p. 39.

⁵ John Whitney Hall. (1970). *op.cit.* p. 113.

⁶ *Ibid.*

บุกเบิกทางการเพาะปลูก การชลประทาน และเทคนิคการทำเกษตรแบบใหม่¹ ซึ่งทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นอย่างมาก ปรากฏว่าผลผลิตเพิ่มขึ้นถึง 2-3 เท่า² มีการเติบโตทางเศรษฐกิจตั้งแต่เศรษฐกิจพื้นฐานในที่ดินถือครองเล็กๆ ไปจนถึงระดับแคว้นภายในท้องถิ่นและระหว่างท้องถิ่น สินค้าหัตถกรรมและการค้าขายเพิ่มสูงขึ้น แต่ก่อนการค้าจะเป็นลักษณะแบบยังชีพ โดยการนำสินค้ามาแลกเปลี่ยนกันในกลุ่มของผู้อาศัยแหล่งเดียวกัน เมื่อมีการส่งเสริมการค้าในสมัยนี้ จึงมีผลผลิตที่เป็นส่วนเกินนำมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน ทำให้เกิดการค้าแบบพาณิชย์ สินค้าที่นำมาซื้อขายกันได้แก่ ไหมดิบ ป่าน ลินิน กระดาษ สีย้อมผ้า น้ำมันขี้ดงา น้ำมันพืช และอื่นๆ³ เศรษฐกิจที่เติบโตขึ้นนั้นเริ่มปรากฏในคริสต์ศตวรรษที่ 13 และเติบโตเป็นรูปแบบการค้าในคริสต์ศตวรรษที่ 14 และ 15

จากการศึกษาพบว่าสิ่งที่เป็นตัวบ่งชี้การเติบโตทางเศรษฐกิจมีดังนี้

- (1) เกิดการแพร่หลายของตลาดการค้าในท้องถิ่น เช่น มีตลาดการค้าขึ้นทุก ๆ 10 วัน ที่เรียกว่า สัปดาห์⁴ ตามท้องถิ่นต่าง ๆ มีร้านค้าเพิ่มขึ้นและมีสินค้าหลากหลายชนิดขึ้น⁵
- (2) เกิดการค้าขายตามเมืองท่าบนชายฝั่งทะเลตอนใน และการค่อยๆเกิดเมืองท่าอิสระตามเมืองต่างๆ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ทางการพาณิชย์และอุตสาหกรรมโดยเฉพาะ เช่น เมืองซากะอิ (Sakai) ฮะกะทะ (Hakata) โอทซุ (Otsu) อุจิมะมะตะ (Ujiyamada) และมูโร (Muro) โดยอยู่ภายใต้อิทธิพลของพ่อค้าท้องถิ่นและวัดพุทธที่มีอิทธิพล
- (3) เกิดการใช้เงินเหรียญเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้การเติบโตทางเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดในสมัยอะชิกะวะ ก่อนหน้านี้นักเงินกลุ่มหนึ่งได้นำเงินเหรียญทองแดงเข้ามาในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 8-9 แต่ชาวญี่ปุ่นขณะนั้นไม่คุ้นเคยกับการใช้เงินเหรียญทองแดงจึงไม่นิยมใช้ ประกอบกับในเวลาต่อมาคือ ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 9 รัฐบาลกลางได้ยุติการติดต่ออย่างเป็นทางการกับจีน⁶ จนกระทั่งประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 12 -15 ญี่ปุ่นเริ่มใช้เงินเหรียญโดยนำเข้ามาจากจีน เพราะรัฐบาลกลางขณะนั้นไม่มีประสิทธิภาพพอในการผลิตการนำเข้าเงินเหรียญในสมัยนี้ได้ตอบสนองความต้องการของชาวญี่ปุ่นกว่าครั้งก่อน⁷ และการนำเงินเหรียญมาใช้นั้นยังส่งผลต่อการพัฒนาของโรงรับจำนำและอื่นๆ ในลักษณะของการให้กู้ยืมเงิน⁸ เช่น การให้บริการเกี่ยวกับธุรกิจการเงินของวัดใหญ่ๆ ที่พัฒนาระบบการเงินในรูปแบบของตั๋วแลกเงิน (letter of credit) ขึ้น⁹ สรุปว่าการใช้เงินเหรียญทำให้เกิด

¹ Edwin O. Reishauer. & Albert M. Craig. (1973). *op.cit.* p. 62

² *Ibid.* p.63.

³ John Whitney Hall. (1970). *op.cit.* p. 121.

⁴ Edwin O. Reishauer. & Albert M. Craig. (1973). *loc.cit*

⁵ John Whitney Hall. (1970). *op.cit.* p. 123.

⁶ เอ็ดวิน โอ. ไชเซาเออร์. (1974). *เรื่องของชนชาติญี่ปุ่น = The Story of A Nation.* หน้า 46.

⁷ Edwin O. Reishauer. & Albert M. Craig. (1973). *loc.cit.*

⁸ *Ibid.*

⁹ John Whitney Hall. (1970). *op.cit.* p. 123.

การกั๊ยเงินทั้งในส่วนท้องถิ่นและเมืองใหญ่ ๆ ซึ่งผู้ให้บริการเกี่ยวกับการเงิน คือวัดและศาลเจ้าที่มีอิทธิพล แต่ผลที่ตามมาคือ มีข้าราชการสำนักจำนวนหนึ่งเป็นหนี้วัดและศาลเจ้า ทำให้รัฐบาลกลางต้องใช้วิธีแก้ปัญหาโดยการออกกฎหมายยกเลิกหนี้สิน ซึ่งเป็นวิธีแก้ปัญหาทางการเงินที่ใช้กันในสมัยคะมะกุระ¹

- (4) เกิดชุมชนเมืองขึ้นอย่างช้า ๆ ซึ่งแต่เดิมมีเมืองใหญ่เพียง 3 เมืองคือ เกียวโต นารา และคะมะกุระ แต่ในสมัยนี้เริ่มเกิดชุมชนเมืองล้อมรอบปราสาทตามเมืองต่าง ๆ มากขึ้นและมีขนาดใหญ่ขึ้น ตามความเจริญทางเศรษฐกิจ²

การทำสงครามในขณะนั้นทำให้โชกุนและผู้คุ้มครองท้องถิ่นมีรายได้ลดลง จึงพากันหารายได้ด้วยการผูกขาดการค้าภายในท้องถิ่นของตน ตลอดจนผูกขาดการค้ากับต่างประเทศจนมีฐานะมั่งคั่งกว่าพวกพ่อค้าและช่างฝีมือ และมีขุนนางที่มีหน้าที่ทางการเมืองหลายคนพยายามที่จะเก็บภาษีค่าผ่านทางในอาณาเขตของตน ผู้ประกอบการค้า เช่น ผู้ค้าพริกไทย เกลือ สาเก และช่างฝีมือ เช่น ช่างไม้ ได้รวมตัวกันในรูปแบบของสมาคมที่เรียกกันว่า สมาคมการค้า หรือ ซะ (Za)³ กำเนิดของสมาคมการค้านี้คาดว่าเริ่มขึ้นในราวคริสต์ศตวรรษที่ 13 ในสมัยโฮโจ และพัฒนารูปแบบมาเป็นลักษณะองค์กรมากขึ้น จนมีลักษณะสมาคมซึ่งคล้ายกับสมาคมการค้าในยุคกลางของยุโรป⁴

การค้าขายระหว่างประเทศทางทะเล ชาวญี่ปุ่นเริ่มเดินเรือออกสู่ทะเลประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 11 ต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ 13 วัดพุทธแห่งคะมะกุระก็ได้ส่งเสริมการเดินทางเรือด้วยเช่นกัน กลุ่มพ่อค้าญี่ปุ่นที่ทำการเสี่ยงภัยทางทะเล มักอยู่ในคราบของโจรสลัดซึ่งระบอบไปทั่วบ้านน้ำเกาหลี ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 14 และเลยไปถึงชายฝั่งทะเลจีน กลุ่มพ่อค้าโจรสลัดนี้เป็นที่รู้จักในชื่อ โจรสลัดญี่ปุ่น หรือ วะโค (Wako) เป็นกลุ่มที่เป็นทั้งนักรบและพ่อค้า (warrior-merchant) คือทำการค้าและปล้นสะดมเมื่อมีโอกาส⁵ โจรสลัดญี่ปุ่นได้ก่กดันเกาหลีอย่างมาก จนกระทั่งใน ค.ศ.1443 เกาหลีต้องอนุญาตให้นำเรือเข้าไปค้าขายได้ปีละ 50 ลำ แต่ก็มีกการนำเรือเดินทะเลเข้าไปค้าขายเกินกว่าที่กำหนดเสมอ ท้ายที่สุดเกาหลีต้องยอมเปิดเมืองท่าเพื่อทำการค้าขายกับโจรสลัดญี่ปุ่นถึง 3 เมืองในเกาหลีใต้⁶ เมื่อโจรสลัดญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในน่านน้ำเกาหลี ทำให้มีแรงบัลดาลใจมากขึ้นจึงขยายการปฏิบัติการไปที่ชายฝั่งทะเลจีนมากขึ้นเรื่อย ๆ โชกุนและราชสำนักเกียวโตต่างก็พยายามทำการค้าทางทะเลเช่นกัน และพยายามผูกขาดการค้าด้วยการออกหนังสืออนุญาตทำการค้าทางทะเล รับรองการค้าขายทางทะเลอย่างเป็นทางการ เพื่อควบคุมกลุ่มโจรสลัดญี่ปุ่น⁷ แต่มาตรการดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จมากนัก เห็นได้ว่าโจรสลัดญี่ปุ่นยังคงปฏิบัติการอย่างต่อเนื่องและมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15

¹ Edwin O. Reishauer. & Albert M. Craig. (1973). *loc.cit.*

² John Whitney Hall. (1970). *op.cit* p. 122.

³ Edwin O. Reishauer. & Albert M. Craig. (1973). *loc.cit.*

⁴ John Whitney Hall. (1970). *op.cit* p. 121.

⁵ Edwin O. Reishauer. & Albert M. Craig. (1973). *op.cit.* p. 64.

⁶ *Ibid.*

⁷ John Whitney Hall. (1970). *op.cit* p. 124-125.

การค้าทางทะเลเพิ่มขึ้นอย่างมากทั้งจากผู้ที่มีใบอนุญาตประกอบการค้า และกลุ่มโจรสลัดญี่ปุ่นทำให้มีการไหลเวียนของสินค้าจำนวนมาก ดังนี้

สินค้าส่งออก นอกจากสินค้าวัตถุดิบจำพวกกำมะถันและทองแดงที่เป็นสินค้าออกแบบเดิมแล้ว ญี่ปุ่นมีการเพิ่มผลผลิตอย่างอื่น เช่น พัดกระดาษ ฉากกั้นซึ่งเป็นที่ยกย่องในเรื่องความสวยงาม และดาบปลายโค้งซึ่งเป็นสินค้าที่มีคุณภาพสูงและสามารถส่งออกได้ไม่ต่ำกว่า 37,000 เล่ม ใน ค.ศ.1483 ¹

สินค้านำเข้า ที่สำคัญได้แก่ ไหมดิบ เครื่องลายคราม หนังสือ ภาพวาด เหรียญทองแดง เป็นต้น กล่าวกันว่าญี่ปุ่นมีกำไรจากการค้ามากในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15 เห็นได้จากใน ค.ศ.1453 คณะทูตได้นำเงินเหรียญกลับมาประมาณ 50 ล้านเหรียญ ²

การค้าระหว่างประเทศทางทะเลในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 ทำให้ญี่ปุ่นมีความเจริญขึ้นและไม่อยู่ในฐานะที่ด้อยกว่าจีนอีกต่อไป หรืออาจจะทัดเทียมกับยุโรปในเวลาเดียวกัน และในขณะนั้นท่าเรือทางใต้ของเกาะคิวชูก็เป็นที่รู้จักกันดีของชาวยุโรปแล้ว ³ ในช่วงเวลานี้การค้าขายทางทะเลอย่างไม่เป็นทางการของกลุ่มโจรสลัดญี่ปุ่นได้ขยายตัวมากขึ้น และสมาชิกของกลุ่มนี้ไม่ได้มีแต่เพียงชาวญี่ปุ่นอีกต่อไป แต่มีคนจีนเข้าร่วมด้วยเป็นจำนวนมาก กลุ่มที่สำคัญคือ คนพื้นเมืองจากเกาะโอกินาวา (Okinawa) และเกาะอื่นๆ ในหมู่เกาะริวกิว และในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 กลุ่มเหล่านี้มักอยู่ใต้อิทธิพลของตระกูลชิมะซุ แห่งซัตซุมะ (Satsuma) ⁴

วัฒนธรรมสมัยเอะชิกะงะ

สำนักโชกุนในเกียวโตเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมมีโชกุนเป็นผู้นำทางวัฒนธรรม กล่าวกันว่าโชกุนเป็นที่รู้จักกันในฐานะผู้นำทางวัฒนธรรมมากกว่าผู้นำทางการเมือง ⁵ แม้กระทั่งมีการแบ่งยุคของวัฒนธรรมในสมัยเอะชิกะงะออกเป็น 2 ยุค ตามที่ตั้งที่สำนักของโชกุนที่ให้การอุปถัมภ์ศิลปวัฒนธรรมอย่างมากดังนี้

(1) วัฒนธรรมสมัยคิตะยะมะ (Kitayama 1392-1467) เป็นวัฒนธรรมยุคกลางของสมัยเอะชิกะงะ เรียกตามชื่อภูเขาคิตะยะมะทางภาคเหนือของเกียวโต ซึ่งเป็นที่ตั้งตำหนักทอง ที่สำนักของโชกุนโยะชิมิตซุ ผู้อุปถัมภ์ศิลปะ วิชาการ และวรรณคดี ⁶ วัฒนธรรมที่ประสบความสำเร็จที่สุดในสมัยนี้คือ ละครโน (Noo) วัฒนธรรมอื่นที่เด่นๆ คือ งานเขียน บทกวี การเรียบเรียงปทานุกรมของพระนิกายเซ็น โคลงกลอนเรงกะ (renga)

(2) วัฒนธรรมสมัยฮิกะชิยะมะ (Hikashiyama 1467-1568) เป็นวัฒนธรรมยุคปลายของสมัยเอะชิกะงะ เรียกตามชื่อภูเขาฮิกะชิยะมะทางภาคตะวันออกของเกียวโต ซึ่งเป็นที่ตั้งตำหนักเงินที่สำนักของโชกุนโยะชิมะซะ ผู้ที่ในช่วงบั้นปลายชีวิตได้ทุ่มเทให้การอุปถัมภ์ศิลปวัฒนธรรม ที่เด่นๆ ได้แก่ ประเพณีการชงชา การจัดดอกไม้ ศิลปะการจัดสวน การเขียนภาพลายเส้นด้วยสีเพียงสีเดียว

วัฒนธรรมสมัยเอะชิกะงะได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนานิกายเซ็น ซึ่งพระเซ็นผู้มีความใกล้ชิดกับจีนเป็นผู้เผยแพร่แม้ว่าพระเซ็นจะไม่มีบทบาททางศาสนามากนัก เพราะไม่เคร่งครัดในหลักวินัยคำสอน แต่มี

¹ Edwin O. Reishauer. & Albert M. Craig. (1973). *op.cit* p. 65.

² *Ibid.*

³ John Whitney Hall. (1970). *loc.cit*

⁴ เอ็ดวิน โอ. ไชเซาเออร์. (1974). *เล่มเดิม*. หน้า 114-115.

⁵ Edwin O. Reishauer. & Albert M. Craig. (1973). *loc.cit*.

⁶ *Ibid.*

บทบาทต่อวัฒนธรรมญี่ปุ่นในขณะนั้นมาก¹ แม้กระทั่งมีบทบาทต่อโชกุน เช่น อาจารย์เซ็นชื้อ มุโซ โคคุชิ (Musō Kokushi 1275-1351) เป็นผู้มีอิทธิพลต่อสำนักโชกุนมาก เป็นที่ปรึกษาและเป็นผู้ร่างหนังสือติดต่อกับจักรพรรดิจีนให้โชกุน และยังได้จัดตั้งเครือข่ายของวัดเซ็นไปทั่วประเทศ รวมทั้งส่งเรือสินค้าไปจีนเพื่อหาเงินกลับมาสร้างวัดเทนเรียวจิที่ยิ่งใหญ่ในเกียวโต² วัดที่สำคัญๆ จึงเป็นสำนักแห่งการเรียนรู้และศูนย์กลางทางด้านศิลปะ

วัฒนธรรมสมัยอะชิกะวะ มีลักษณะที่ผสมผสานกันระหว่างวัฒนธรรมพื้นฐานของญี่ปุ่นกับวัฒนธรรมจีนที่เป็นคำสอนในนิกายเซ็น ลักษณะของวัฒนธรรมจะแสดงออกถึงความรู้สึกซาบซึ้งในความงามและความมหัศจรรย์ของธรรมชาติ ความสงบและความเรียบง่ายและการมองจักรวาลอย่างเป็นสัญลักษณ์ ทำให้มีการสร้างสรรค์ศิลปะด้วยสัญลักษณ์เล็กๆ ที่แทนด้วยสิ่งใหญ่ๆ ในจักรวาล³ ศิลปะและวัฒนธรรมที่ได้รับจากพุทธศาสนานิกายเซ็น ได้แก่

ประเพณีการชงชา (The tea ceremony) เป็นหนึ่งในวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงของ สมัยอะชิกะวะ โดยในช่วงต้นสมัยอะชิกะวะ พวกขุนนางชั้นสูงได้ฟื้นฟูการชงชาจนกลายเป็นประเพณีที่มีระเบียบแบบแผนและกลายเป็นศิลปะชั้นสูง ต่อมาในสมัยโชกุนโอะชิมะซะ ประเพณีการชงชาจะจัดโดยเชิญผู้ร่วมงานไม่กี่คนมาร่วมดื่มชา ภายในห้องน้ำชาจะจัดให้อยู่ในสภาพที่สงบเรียบง่ายใกล้ชิดธรรมชาติ มีการจัดเตรียมกาน้ำชาและถ้วยชาที่เรียบง่ายแต่สวยงาม จะมีวิธีการชงชาและการบริการอย่างช้า ๆ ตามแบบแผนที่เคร่งครัด ผู้ร่วมดื่มชาจะร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเครื่องมือเครื่องใช้ในพิธีและเรื่องศิลปะทั่วไป⁴ โดยแต่ละคนจะมุ่งหาความสงบทางด้านจิตใจ ประเพณีการชงชาที่มีอิทธิพลของคำสอนนิกายเซ็นมาก คือการแสดงออกถึงความรักในความงามและการแสวงหาความเรียบง่าย ประเพณีการชงชาได้พัฒนารูปแบบมากขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15 และสืบทอดมาถึงปัจจุบัน⁵ และยังเป็นประเพณีที่เป็นที่มาของศิลปะอื่นๆ เช่น สถาปัตยกรรม ภาพวาด การจัดดอกไม้ การทำเซรามิคและภาชนะเครื่องเคลือบดินเผา⁶

การจัดดอกไม้ การจัดดอกไม้แบบญี่ปุ่นนั้นต่างกับตะวันตกคือ ให้ความสำคัญกับดอกไม้จริง ไม่นิยมใช้ดอกไม้ประดิษฐ์และไม่จัดเป็นช่อๆแบบตะวันตก แต่จะจัดด้วยดอกไม้จริงและใช้ดอกไม้จำนวนไม่มาก โดยจะใช้เพียง 2-3 ดอก ตามลักษณะของศิลปะเซ็นที่นิยมความเรียบง่าย⁷ การจัดดอกไม้นี้ยังเป็นประเพณีที่ใช้อบรมกุลสตรีญี่ปุ่นในปัจจุบัน

จิตรกรรม จิตรกรรมนับเป็นศิลปะที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของเซ็นในสมัยอะชิกะวะ นั่นคือ การวาดภาพภูมิทัศน์ด้วยสีเพียงสีเดียว การวาดภาพดังกล่าวพระเซ็นได้รับแบบอย่างมาจากจีนและนำมาผสมผสานกับแรงบันดาลใจในศิลปะญี่ปุ่น ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ภาพที่มีลักษณะพิเศษแบบใหม่ขึ้นโดยใช้เทคนิคการ

¹
Ibid.

²
Ibid. p.65-66

³
Edwin O. Reishauer. & Albert M. Craig. (1973). *op.cit* p. 65.

⁴
John Whitney Hall. (1970). *op.cit.* p. 117.

⁵
Edwin O. Reishauer. & Albert M. Craig. (1973). *loc.cit.*

⁶
John Whitney Hall. (1970). *loc.cit.*

⁷
Edwin O. Reishauer. & Albert M. Craig. (1973). *loc.cit.*

ระบายสีเพียงสีเดียว และมักวาดภาพด้วยลายเส้น เป็นที่รู้จักกันในชื่อภาพน้ำและสีหมึก (water and ink) หรือ ซูยโบคุ (suiboku) จิตรกรที่มีชื่อเสียงมากขณะนั้นคือ เซตชู (Sesshu 1420-1506) ¹ ซึ่งได้ถ่ายทอดฝีมือศิลปะไว้ที่โรงเรียนศิลปะการวาดภาพคะโนะ (Kano school) และศิลปะ การวาดภาพเช่นนี้ได้แตกกิ่งก้านสาขามากขึ้นในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15 และยังมีอิทธิพลต่อโรงเรียนของทางการในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ²

การจัดสวน ได้รับต้นแบบมาจากจีนแล้วมาพัฒนารูปแบบในยุคอะชิกะวะ ให้เป็นรูปแบบของญี่ปุ่นเอง และในปัจจุบันกลายเป็นศิลปะ ที่เป็นเอกลักษณ์ของญี่ปุ่นอย่างมาก การจัดสวนส่วนใหญ่จะจัดเป็นรูปทรงเรขาคณิตเป็นสัญลักษณ์จำลองลักษณะรูปร่างของธรรมชาติลงในพื้นที่เล็ก ๆ การจัดสวนแบบญี่ปุ่นจึงเป็นการเลียนแบบธรรมชาติจริงที่ย่อส่วนให้เล็กลงมา เช่น สวนหินที่วัดเรียวอันจิในเกียวโต (rock garden of the Ryoanji in Kyoto) ³

วรรณกรรม พระเซ็นเป็นผู้ผลิตผลงานวรรณกรรมมากมาย วรรณกรรมในยุคนี้ให้ความสนใจกับธรรมเนียมโบราณและงานเขียนยุคต้น ๆ ของญี่ปุ่น ⁴ ผลงานที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นงานเขียนที่ดีที่สุดคืองานเขียนของโยะชิเดะ เคนโค (Yoshida Kenko 1283-1350) ข้าราชการที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านอักษรศาสตร์ ผลงานที่ได้รับความนิยมและยกย่องคือ ความเรียงเรื่องความเกียจคร้าน (Grasses of Idleness or Isurezuregusa) เขียนในช่วง ค.ศ. 1318 และ 1367 ⁵ เป็นการรวบรวมข้อคิดเห็น บทวิจารณ์ จดหมายเหตุต่าง ๆ โดยหยิบยกปัญหาเกี่ยวกับพิธีการในสมัยโบราณ และขนบธรรมเนียมของราชสำนักมาวิจารณ์ ซึ่งทำให้ผลงานของเขาต่างไปจากงานเขียนก่อนหน้านั้น ซึ่งมักจะเขียนถึงความหายนะในสมัยเฮอันตอนปลายด้วยความรู้สึกเศร้าโศกมาก จากการศึกษาพบว่าช่วงที่โยะชิเดะเขียนงานนั้นเป็นช่วงที่เขาศึกษาศาสนาอย่างจริงจัง น่าจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เขายอมรับสภาพความสับสนวุ่นวายของการจลาจลสมัยนั้นได้

โคลงเรนกะ (chain poem) เป็นโคลงสัมผัสที่แต่งเล่นๆในราชสำนัก ต่อมาได้แพร่หลายในกลุ่มชนชั้นต่าง ๆ โดยจะเป็นการแต่งโคลงบทสั้นๆ ง่าย ๆ โดยคน 2-3 คนหรือมากกว่านั้น ผลัดกันแต่งไปเรื่อย ๆ อย่างไม่มีวันจบ ⁶

ละครโน เป็นผลงานทางวัฒนธรรมที่ประสบความสำเร็จที่สุดในสมัยวัฒนธรรมคิโตะยะมะ ที่สามารถพัฒนาละครโนมาถึงขั้นสมบูรณ์ โดยนักประพันธ์ 2 พอลูกคือ คันนะมิ และเซอะมะ (Kan'ami 1333-1384 and Seami 1363-1443) ภายใต้การอุปถัมภ์ของโชกุนโยะชิมิตซุ ⁷ พัฒนาการของละครโนนั้นเชื่อกันว่าเริ่มมาจากศิลปะพื้นบ้าน ตั้งแต่กลางสมัยเฮอันซึ่งจะมีเนื้อเรื่องทางโลก เช่น วิถีชีวิตชาวบ้านทั่วไป มี

¹ John Whitney Hall. (1970). *op.cit.* p. 118.

² Edwin O. Reishauer. & Albert M. Craig. (1973). *op.cit.* p. 67-68.

³ *Ibid.* p.69.

⁴ *Ibid.* p.70.

⁵ *Ibid.* p.71.

⁶ *Ibid.*

⁷ John Whitney Hall. (1970). *op.cit.* p. 120.

ทำนองเพลงประกอบการรำรำ และการล้อเลียนต่างๆ ซึ่งจะแสดงในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวและเทศกาล ต่อมา มีการพัฒนามาเป็นดนตรีกลางแจ้งเล่นตามวัดและชุมชนต่างๆ¹

ในสมัยอะมะกุระพัฒนาเป็นการรำรำภายใต้หน้ากาก ทำรำรำเป็นสัญลักษณ์ซึ่งพัฒนาการมาจากการรำรำทางศาสนาชินโตและพุทธศาสนา จนกระทั่งในยุคอะชิกะวะสมัยโชกุนโยะชิมิตซุ ละครโนได้พัฒนารูปแบบที่สมบูรณ์ กลายเป็นศิลปะบันเทิงชั้นสูง ที่แสดงถึงความละเอียดอ่อนและแบบแผนที่เคร่งครัดภายใต้อิทธิพลของเซ็น² โดยจะมีความประณีตของการแต่งหน้า การแต่งกาย และทำรำรำประกอบ และการบรรยายเนื้อหาด้วยบทกวีประกอบดนตรีที่มีจังหวะสอดคล้องกันอย่างไพเราะ จุดเร้าใจของเรื่องมักจะขึ้นอยู่กับทำรำรำที่เป็นสัญลักษณ์ของนักแสดงที่เป็นตัวนำเรื่อง³ เนื่องจากละครโนมีเนื้อหาค่อนข้างหนักและเล่นติดต่อกันครั้งละหลายเรื่อง จึงมีละครสลับฉากเกิดขึ้นเรียกว่า เคียวเงน (Kyogen) ซึ่งเป็นละครล้อเลียนสังคมชั้นสูง⁴

3. สงครามในท้องถิ่นและการก้าวขึ้นสู่อำนาจของไดเมียว

ปัญหาการสืบทอดตำแหน่งโชกุนต่อจากโยะชิมะซะ กลายเป็นข้ออ้างในการเปิดศึกสงครามแย่งชิงอำนาจในเกียวโตของ 2 ตระกูลที่มีอิทธิพลมากคือ โฮะโฮะคะวะ และยะมะนะ ใน ค.ศ.1467⁵ ทั้ง ๒ ที่ไครขึ้นมาเป็นโชกุนก็ไม่แตกต่างกัน เพราะอำนาจของโชกุนในทางปฏิบัติไม่มีอีกแล้ว ในขณะนั้นตระกูลโฮะโฮะคะวะเป็นผู้คุ้มครองแคว้นถึง 24 แคว้น มีกองกำลังประมาณ 160,000 นาย ในขณะที่ตระกูลยะมะนะเป็นผู้คุ้มครองแคว้นถึง 20 แคว้น มีกองกำลังประมาณ 110,000 นาย⁶ เมืองเกียวโตได้รับความเสียหายจากสงครามครั้งนี้มาก และสงครามได้สิ้นสุดลงเมื่อ ค.ศ.1477 เรียกสงครามครั้งนี้ว่า สงครามโอนิน (Onin War 1467-1477)⁷ สงครามที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นถึงการสูญเสียอำนาจของโชกุนและทำให้โชกุนโยะชิมะซะได้ลงจากตำแหน่งโชกุน และย้ายที่พำนักไปอยู่ที่ปราสาทแห่งใหม่ในซานเมืองเกียวโต สงครามโอนินทำให้เกิดการทำสงครามอย่างต่อเนื่องในส่วนท้องถิ่นต่อไปอีก เพราะขณะเดียวกันกับที่เกิดสงครามกลางเมือง อำนาจในท้องถิ่นต่างๆ ได้ตกอยู่ในมือของผู้คุ้มครองแคว้นหรือทายาท และเกิดการทำสงครามแย่งชิงอำนาจเพื่อขยายดินแดนไปทั่วประเทศ ทำให้อำนาจของรัฐบาลอะชิกะวะในส่วนท้องถิ่นถูกทำลาย

การทำสงครามแย่งชิงอำนาจเพื่อขยายดินแดนในท้องถิ่นต่างๆ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาร้อยปี เรียกว่า สงครามระหว่างแคว้น (Warring States 1467-1568)⁸ ซึ่งเป็นเสมือนบ้าหลอมให้ระบบฟิวดัลญี่ปุ่นสมบูรณ์ขึ้น เพราะสงครามที่เกิดขึ้นนี้ทำให้อำนาจของผู้นำในท้องถิ่นเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ อย่างชัดเจน จนมีฐานะ

¹ ไทเคอร์แมน อาร์เชอร์ อี . (2525). *เล่มเดิม*. หน้า94.

² John Whitney Hall. (1970). *loc.cit.*

³ Edwin O. Reishauer. & Albert M. Craig. (1973). *op.cit* p. 72.

⁴ *Ibid.*

⁵ John Whitney Hall. (1970). *op.cit.* p. 126.

⁶ *Ibid.* p. 127.

⁷ *Ibid.*

⁸ Edwin O. Reishauer. & Albert M. Craig. (1973). *op.cit* p.60.

เป็นไฉนหรือผู้ปกครองแคว้นในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 ไฉนมีบางคนมาจากตระกูลเก่าแก่ เช่น ตระกูลชิมะซุแห่งแคว้นซัทซุมะ(Satsuma) ทางตอนใต้ของเกาะคิวชู และตระกูลอุซึที่อยู่ทางตะวันตกของญี่ปุ่น¹ แต่มีไฉนจำนวนมากที่มาจากตระกูลนักรบใหม่ ๆ ที่ล้มล้างอำนาจของผู้นำท้องถิ่นเก่าแก่ การต่อสู้แย่งชิงอำนาจในท้องถิ่นนั้น มีทั้งการแย่งชิงอำนาจกันเองของผู้คุมครองแคว้นและการแย่งชิงอำนาจของขุนนางผู้ปกครองแคว้น และการแย่งชิงอำนาจจากผู้มีอิทธิพลเดิมเรียกว่า การโค่นล้มอำนาจเจ้านายเดิม (the revolt of vassals against their lords) หรือ เกะ-โกะกุ-โจ (ge-koku-jo)² ความอ่อนแอของผู้คุมครองท้องถิ่นในช่วงสงครามนั้น เกิดจากขนาดของอาณาเขตที่กว้างเกินจำนวนเจ้าหน้าที่ ทำให้ไม่สามารถควบคุมกลุ่มนักรบตระกูลต่าง ๆ ได้ ทำให้กลุ่มนักรบที่มีกองกำลังเข้มแข็งกว่า และสามารถเกณฑ์ผู้คนมาเป็นทหารได้มาก เข้ามาแบ่งเขตการปกครอง จนก่อให้เกิดไฉนและอันขึ้นในที่สุด

ความเป็นมาและการก้าวขึ้นสู่อำนาจของไฉน

ตั้งแต่ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 8 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 9 มีหลักทฤษฎีที่ว่าที่ดินทั้งหมดเป็นของรัฐ แต่ว่ารัฐบาลกลางไม่สามารถดูแลที่ดินที่มีขนาดกว้างใหญ่ได้อย่างทั่วถึง โดยเฉพาะท้องถิ่นที่อยู่ห่างไกล ทำให้ผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น (local gentry) ได้สร้างเขตที่ดินถือครอง (estates) ที่ไม่เสียภาษีให้แก่รัฐ ส่วนพวกขุนนางในราชสำนักและวัดก็เข้าครอบครองที่ดินมีกรรมสิทธิ์ในนามของตน ซึ่งถือว่าเป็นค่าตอบแทนในการปฏิบัติราชการ ขณะที่ผู้มีอิทธิพลประจำท้องถิ่นก็ต้องการผู้คุมครองกรรมสิทธิ์ต่าง ๆ ของตนจากผู้เก็บภาษีที่รัฐบาลกลางส่งมา จึงต้องพึ่งพาพวกขุนนางราชสำนักเช่นเดียวกับที่พวกขุนนางราชสำนักและวัดที่มีอิทธิพลที่เข้าครอบครองที่ดินที่ไม่ต้องเสียภาษีนั่น มีที่ดินภายในปกครองกว้างขวาง จนต้องการคนดูแลที่ดิน จึงให้ผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นช่วยดูแลที่ดินกรรมสิทธิ์ ทำให้เกิดระบบการครอบครองที่ดินใหม่คือ ที่ดินเขตปกครอง (manors) และที่ดินถือครอง³ โดยผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นทำหน้าที่บริหารที่ดินถือครอง มีหน้าที่เก็บภาษีจากผลผลิตของชาวนา และมอบส่วนหนึ่งให้แก่ตระกูลขุนนางราชสำนัก และวัดที่เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดิน และถือเป็นค่าคุ้มครองความปลอดภัยจากรัฐบาลกลางด้วย เขตปกครองที่ไม่เสียภาษีให้แก่รัฐบาลได้ขยายออกไปมาก และในคริสต์ศตวรรษที่ 10 เขตที่ดินของรัฐได้สูญหายไป ทำให้การปกครองในส่วนท้องถิ่นของรัฐหมดอำนาจลงไป และเขตที่ดินถือครองต่างๆเป็นอิสระจากการเก็บภาษีส่วนกลางกลายเป็นเขตปกครองอิสระขนาดเล็ก (autonomous domain) ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองหลวมๆของผู้ถือกรรมสิทธิ์ที่ดิน⁴ ต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ 12 ในยุคคะมะกุระเป็นยุคเริ่มต้นการปกครองระบบฟิวดัล โดยโชกุนมีฐานะเป็นนายปกครองป่าวคือทหารของโชกุน หรือโกะเคนนิน (gokenin) และโชกุนได้ให้ที่ดินเป็นรางวัลในการทำงานรับใช้ด้วยความจงรักภักดี ส่วนที่ดินในภาคกลางและภาคตะวันตกโชกุนได้ส่งทหารไปปกครองในตำแหน่งจิโตะ (Jito)และชูโกะ (shugo) และพยายามขยายระบบนี้ออกไปเรื่อยๆ

จิโตะ คือตำแหน่งผู้จัดการที่ดิน มีสิทธิ (shiki rights) ซึ่งเป็นสิทธิที่มีส่วนได้รับผลประโยชน์จากผลผลิตของผู้ที่อยู่ภายใต้การดูแล มีหน้าที่ดังนี้

¹ Edwin O. Reishauer. & Albert M. Craig. (1973). *loc.cit.*

² John Whitney Hall. (1970). *op.cit.* p. 128.

³ เอ็ดวิน โอ. ไชซาเออร์. (1974). *เล่มเดิม*. หน้า 57.

⁴ *เล่มเดิม*. หน้า 58-59.

(1) ควบคุมดูแลรายได้ของอาณาจักร ว่าได้รับการแบ่งสรรไปยังเจ้าของที่ดิน หรือผู้ถือสิทธิถูกต้องหรือไม่

(2) ดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยภายใต้อาณาจักรที่ดิน เป็นผู้พิพากษาในท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่อื่นๆ ของรัฐบาลท้องถิ่น

(3) เก็บภาษีข้าวจากที่ดินส่งให้เจ้าของที่ดินกรรมสิทธิ์

ตำแหน่งผู้จัดการที่ดินมีการสืบทอดกันโดยทายาท แม้ว่าผู้จัดการที่ดินจะไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดินตามกฎหมาย แต่มีอำนาจทางการบริหารและทางเศรษฐกิจ มีรายได้จากการเก็บภาษีในอัตราส่วน 1 ต่อ 50 และเป็นตำแหน่งที่โซกุนสามารถเรียกเกณฑ์ทหารได้ตลอดเวลา¹

ซูโกะ คือตำแหน่งผู้คุ้มครองแคว้น เป็นตำแหน่งที่เพิ่มขึ้นมาเพื่อทำให้การปกครองที่ดินมีความรัดกุมขึ้น มีหน้าที่ดังนี้

(1) ควบคุมการทำงานของผู้จัดการที่ดิน ที่มีการกระจายอำนาจอย่างมาก

(2) รักษาความสงบเรียบร้อยและคุ้มครองแคว้น

(3) เป็นแม่ทัพในยามศึกสงคราม²

บางแคว้นอาจมีเพียงผู้คุ้มครองแคว้นหรือผู้จัดการที่ดิน ในขณะที่ผู้คุ้มครองแคว้นและผู้จัดการที่ดินบางคนมีอำนาจควบคุมหลายแคว้น³

ช่วงสงครามโอนินและช่วงสงครามในท้องถิ่นบรรดาผู้คุ้มครองแคว้นได้ตั้งตนเป็นอิสระ และขยายดินแดนออกไป จนมีฐานะที่เรียกว่า ซูโกไดเมียว ซึ่งต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ 16 ได้เลื่อนเป็นเจ้าผู้ปกครองแคว้นที่เรียกว่า ไดเมียว⁴ แต่การก้าวขึ้นสู่การเป็นไดเมียว ไม่ได้มาจากการแย่งชิงอำนาจของกลุ่มผู้คุ้มครองแคว้นเท่านั้น ยังมาจากตระกูลนักรบที่เก่งกว่าบรรดานักรบด้วยกันและมีอิทธิพลในท้องถิ่นด้วย กล่าวคือช่วงสงครามในท้องถิ่นเป็นเวลาที่บรรดานักรบที่มีกำลังและอำนาจต่างพากันแย่งชิงดินแดนมาเป็นของตนหรือขยายอาณาเขตการปกครองของตนออกไป การขยายดินแดนของไดเมียว ทำให้รายได้ของจักรพรรดิและพวกข้าราชการสำนักลดลงมากเพราะมีที่ดินในการปกครองน้อยลง ส่งผลกระทบต่อฐานะเศรษฐกิจของคนกลุ่มนี้อย่างมาก เช่นในช่วงครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 16 ราชสำนักยากจนลงมากจนไม่สามารถจัดพระราชพิธีขึ้นครองราชย์ให้จักรพรรดิได้⁵ และภายใต้การทำสงครามขยายอาณาเขตการปกครองของไดเมียว โครงสร้างเดิมในการปกครองดินแดนได้เปลี่ยนไปเรื่อยๆ จนในที่สุดรัฐบาลกลางไม่มีอำนาจในการปกครองประเทศและที่ดินในระบบการรวมไร่นาแปลงใหญ่ที่ไม่ต้องเสียภาษีและอยู่ภายใต้การคุ้มครองของราชสำนัก หรือที่เรียกว่าโซ

¹ เอ็ดวิน โอ. ไชเซาเออร์ และจอห์น เค. แพร่เบงค์. (1960). *อุทธาหรรมตะวันออก = East Asia, The Great Tradition*. หน้า 1073-1075.

² *เล่มเดิม*. หน้า 1075-1076.

³ *แหล่งเดิม*.

⁴ ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์. (2519, ก.ย.-ธ.ค.). *เล่มเดิม*. หน้า 18.

⁵ Edwin O. Reishauer. & Albert M. Craig. (1973). *op.cit* p. 61.

เอน (shoen) นั้นหายไป¹ กลายเป็นที่ดินในระบบศักดินาแทนและทำให้ญี่ปุ่นกำลังเข้าสู่โครงสร้างของสังคมฟิวคัลที่สมบูรณ์²

การปกครองของไคเมียว หลังจากที่ไคเมียวโค่นล้มอำนาจจากเจ้านายเดิม หรือจากผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นแล้ว ก็ได้มุ่งเสริมกองกำลังทางทหาร และพยายามเกณฑ์พวกนักรบที่เป็นบริวารของตนเข้าเป็นทหารประจำการ ในการทำสงครามก่อนหน้านี้ ใช้การต่อสู้โดยนักรบชามูไรซึ่งฟันดาบกัันตัวต่อตัว แต่มาในสมัยนี้ไคเมียวมีกองทหารใหม่ เรียกว่านักรบเดินเท้า (foot soldiers) หรือ อะชิกะรุ (ashigaru)³ เป็นทหารที่เกณฑ์มาจากชาวไร่ชาวนา ถือเป็นชนชั้นทหารที่มีฐานะสูงกว่าชาวนาแต่ต่ำกว่าชนชั้นชามูไร⁴ ไคเมียวจะออกกฎหมายในการปกครองแคว้นตน ซึ่งพัฒนามาจากสมัยฟูจิواره (Fujiwara) และมินะโมะโตะที่ให้ความสำคัญกับองค์กรทหาร และการปกครองประชาชน แต่ในกฎหมายของไคเมียวจะมีความรัดกุมและมีอำนาจโดยตรงมากกว่า⁵ เนื่องจากการปกครองในช่วงสงครามไคเมียวจึงใช้นโยบายการปกครองด้วยความแข็งแกร่ง มีการออกกฎหมายบังคับประชาชนอย่างเข้มงวด ประชาชนในแคว้นของไคเมียวประกอบไปด้วย นักรบประจำท้องถิ่น (ชามูไร) นักรบเดินเท้า และสามัญชน (ชาวนา ช่างฝีมือ พ่อค้า)⁶ กฎหมายจะควบคุมประชาชนในทุก ๆ ด้าน เช่น ประเภทและจำนวนผลผลิตในการเก็บภาษี การแต่งงาน การรับบุตรบุญธรรม การค้า การคมนาคมขนส่ง และมีการกำหนดบทลงโทษอย่างแรงกับผู้ที่กระทำผิด⁷ ประชาชนได้รับการปกครองของไคเมียวมีความรับผิดชอบในการเสียภาษี การเกณฑ์แรงงานและทหาร โดยไคเมียวจะกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบดังกล่าวตามขนาดของหมู่บ้านเรียกว่ามูระ (Mura)⁸ ภายในหมู่บ้านจะมีการปกครองอย่างมีอิสระ เนื่องจากไคเมียวสั่งให้ชนชั้นนักรบย้ายไปอยู่บริเวณปราสาทของไคเมียว และส่งเสริมให้เมืองคิโระหมู่บ้านจัดการเรื่องต่างๆ ภายในหมู่บ้าน และมีกองกำลังป้องกันตนเอง แต่ต้องรับผิดชอบเสียภาษีตามที่ไคเมียวกำหนดให้ หากหมู่บ้านใดไม่ทำตามเงื่อนไขที่กำหนดจะมีการลงโทษอย่างรุนแรง⁹ นอกจากนั้นไคเมียวยังเห็นความสำคัญด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นฐานในการสร้างอำนาจทางการเมืองจึงส่งเสริมทางด้านการค้าและการเกษตร เช่น ให้เงินสนับสนุนการบุกเบิกจับจองที่ดินแห่งใหม่ สรรวจรังวัดที่ดิน ปรับปรุงการคมนาคมขนส่งภายในท้องถิ่น สรรวจแหล่งแร่และจ้างผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐกิจ¹⁰ ในด้านความสัมพันธ์กับดินแดนใกล้เคียง

1 John Whitney Hall. (1970). *loc.cit.*

2 John Whitney Hall. (1970). *op.cit.* p.127-128.

3 *Ibid.* p.131.

4 *Ibid.*

5 *Ibid.*

6 Edwin O. Reishauer. & Albert M. Craig. (1973). *op.cit.* p. 62.

7 John Whitney Hall. (1970). *loc.cit.*

8 *Ibid.* p. 130.

9 *Ibid.*

10 ไทเคอร์แมน อาร์เธอร์ อี . (2525). *เล่มเดิม*. หน้า 98.

ไต้เมียวจะใช้วิธีการทุกอย่างเพื่อผลประโยชน์ของแคว้นตนเอง¹ ไต้เมียวประสบความสำเร็จในการปกครองแคว้นอย่างมาก จนชาวยุโรปที่เข้ามาสู่ญี่ปุ่นในคริสต์ศตวรรษที่ 16 มองว่าไต้เมียวเป็นเจ้าปกครองแคว้นที่มีอำนาจคล้ายกับกษัตริย์หรือเจ้าชาย²

ในช่วงทศวรรษ 1560 ดินแดนทั่วประเทศของญี่ปุ่นได้แตกออกเป็นผืนเล็ก ๆ จำนวนมาก กล่าวกันว่าไต้เมียวประมาณ 200 คน ทำการปกครองดินแดนเหล่านั้น ในจำนวนนี้มีไม่ต่ำกว่า 30 คน ที่มาจากผู้คุ้มครองแคว้น³ และมาจากกลุ่มเครือญาติหรือบริวารใกล้ชิดของผู้คุ้มครองแคว้น แต่ต่อมาเมื่อมีการรวมประเทศโดยสามวีรบุรุษ ทำให้กลุ่มที่รุ่งเรืองในทศวรรษนี้ได้ถูกกำจัดไปเป็นจำนวนมาก⁴

การรวมประเทศของสามวีรบุรุษ

ในทศวรรษที่ 1550 ไต้เมียวทั่วประเทศจัดการปกครองอาณาบริเวณของตนอย่างมีระเบียบและต่างเผชิญหน้าเพื่อแย่งชิงความเป็นใหญ่จึงเกิดการรวมกลุ่มกันขึ้น ซึ่งกลายเป็นพื้นฐานของการรวมประเทศในเวลาต่อมา ในขณะที่ชาวตะวันตกชาติแรกที่เข้ามาเยือนญี่ปุ่น คือ เรือโปรตุเกส เข้ามาเทียบท่าเมืองท่ามะตะซะชิมะใน ค.ศ.1543 การเข้ามาของโปรตุเกสทำให้ญี่ปุ่นได้รู้จักกับปืนแก๊ปชนิดอัดดินปืนทางปากกระบอก และทำการยิงโดยการจุดชนวนที่นำเข้ามาจำหน่ายเป็นครั้งแรกและเป็นสิ่งที่น่าสนใจของไต้เมียวผู้ควบคุมกองทหารที่เกณฑ์มาจากชาวไร่ชาวนา (อะชิกะรุ) เป็นอย่างมาก เพราะอะชิกะรุนี้ก่อปัญหาสำคัญคือ ชาวนาไม่มีเลือดนักรบแบบพวกซามูไร มักไม่มีความจงรักภักดีแท้จริง และหนีไปอยู่ฝ่ายตรงข้ามได้ง่าย ปัญหาต่อมาคือ การที่ชาวนาขาดทักษะในการใช้อาวุธ เช่น การยิงธนู ซึ่งการยิงให้แม่นยำนั้นต้องใช้เวลาฝึกกันเป็นปี ๆ ฉะนั้นอาวุธปืนของชาวตะวันตก จึงช่วยแก้ปัญหาไปได้ทางหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตามการรวมชาติได้เกิดขึ้นเนื่องจากความพยายามของ 3 วีรบุรุษของญี่ปุ่น คือ โอดะ โนบุนางะ โทโยโตมิ อิเดะโยชิ และโทะกูงะวะ อิเอะยะซุ (Tokugawa Ieyasu)

1. อิทธิพลของโอดะ โนบุนางะ (ค.ศ. 1534-1582)

โอดะ โนบุนางะ เป็นผู้นำในการรวมประเทศคนแรก มาจากครอบครัวที่เป็นผู้ดูแลที่ดินให้แก่ขุนนางผู้เป็นเจ้าของที่ดินแห่งแคว้นโอวาริ (อยู่ครึ่งทางระหว่างเขตเกียวโตกับจังหวัดทางตะวันออกแถบเมืองนาโงยะปัจจุบัน) ใน ค.ศ.1559 โนบุนางะ ขับไล่ขุนนางออกจากแคว้นโอวาริ และได้เป็นขุนนางเล็ก ๆ ในดินแดนแคบ ๆ ต่อมาใน ค.ศ.1560 ไต้เมียว อิเมะงะวะ โยชิโมะโตะ (Imagawa Yoshimoto) ต้องการช่วงชิงตำแหน่งโชกุนที่เกียวโต จึงนำกำลังทหารประมาณ 25,000 คน มุ่งสู่เกียว

¹ John Whitney Hall. (1970). *op.cit.* p. 132.

² *Ibid.* p. 130.

³ *Ibid.* p. 132.

⁴ *Ibid.* p. 133.

โต¹ แต่ต้องผ่านแคว้นโอวาริ โยะชิโมะโตะจึงต้องกำจัดโนบูนาเงก่อนที่จะเข้าไปโจมตีเมืองหลวงที่เกียวโต ขณะนั้นโนบูนาเงมีกำลังพลประมาณ 2,000 คน² โนบูนาเงยกพลเข้าล้อมโจมตีกองทหารที่มีการวางยามอย่างประมาท และได้รับชัยชนะทำให้มีชื่อเสียงในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นเรื่องความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว และสามารถเอาชนะใจผู้นำกลุ่มอื่นๆ ได้เป็นจำนวนมาก การตายของโยะชิโมะโตะทำให้โอเอะยะซุสามารถครอบครองดินแดนมิกะวะอย่างอิสระ และตัดสินใจเป็นมิตรกับโนบูนาเง เนื่องจากชื่อเสียงความสามารถที่เกรียงไกรของโนบูนาเง โนบูนาเงได้ทุ่มเทกับการประดิษฐ์ปืนคาบศิลาที่มาจากชาวตะวันตกให้กองทัพของตนได้ใช้ ดังนั้นชัยชนะส่วนใหญ่ก็มาจากการใช้ปืนเป็นสำคัญ

ในค.ศ.1568 โนบูนาเงนำกำลังทหารประมาณ 30,000 คน เข้ายึดเกียวโต และสนับสนุน อะชิกะงะ โยะชิอะกิ (Ashikaga Yoshiaki) ขึ้นเป็นโชกุน³

ใน ค.ศ.1571 โนบูนาเง ทำลายศูนย์กลางพุทธศาสนาบนเขาฮิเอ(Hiei) โดยยกกำลัง 30,000 คน เข้าล้อมภูเขาและเผาวัดซากาโมโตะ เพลสถานศึกษาทั้ง 7 แห่งและฆ่าคนทุกคนที่นั่น การสังหารอย่างนองเลือดนี้เป็นนโยบายหลักของโนบูนาเงต่อชาวพุทธทั้งหลาย⁴

ใน ค.ศ.1573 โนบูนาเงได้ขับไล่โชกุนโยะชิอะกิออกจากเกียวโต เพราะแข็งข้อต่อเขา ทำให้การครอบครองตำแหน่งโชกุนของตระกูลอะชิกะงะอันยาวนานต้องสิ้นสุดลง⁵

ใน ค.ศ.1575 มีเหตุการณ์การปราบดาภิเษยที่สำคัญ คือ การประจัญบานที่นางาชิโนะ โนบูนาเง ใช้กำลังทหารปืน 3,000 คน ดักฆ่ากองทัพซามูไรที่ใช้ดาบตามประเพณีเดิม เสียชีวิตลงถึง 4 กองทัพ การรบครั้งนี้เป็นบทเรียนอย่างดียิ่งมีการเลิกใช้ทหารม้ามาเป็นใช้ปืนคาบศิลาแทนกันอยู่ทั่วไป⁶

การบริหารของโนบูนาเง ในการรวบรวมประเทศ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั้นเป็นการริเริ่มสิ่งใหม่ๆ หลายอย่าง ทั้งศิลปะการรบแบบใหม่ที่ใช้ทหารจากสามัญชนกับอาวุธใหม่ ๆ การวางระบบการปกครองในส่วนท้องถิ่น วางระบบการเก็บภาษี มีมาตราชั่ง ตวง วัด ที่เป็นระบบเดียวกัน ยกเลิกสมาคมพ่อค้าและเครื่องกีดขวางทางการค้าที่ไม่เหมาะสมโดยอิสระ ให้การคุ้มครองต่อชุมชนพ่อค้า ให้สิทธิพิเศษ ในการสร้างตลาดค้าเสรีในบริเวณเมืองปราสาท ซึ่งทำให้เกิดระบบดึงดูดชนชั้นพ่อค้าให้มาอยู่ในการดูแล เป็นการให้ความสำคัญต่อการค้าขายซึ่งส่งเสริมต่อการบริหารประเทศและการทหาร⁷ โนบูนาเง ริเริ่มที่จะยุติอำนาจทางการเมืองและการทหารขององค์การทางศาสนา เพื่อให้ศาสนาเป็นเครื่องมือของรัฐที่จะให้บริการแก่รัฐบาลทหาร โนบูนาเงปกครองกองทัพด้วยระเบียบวินัยที่เข้มงวด ห้ามการข่มเหงและให้การคุ้มครองประชาชนอย่างดี จึงได้รับการต้อนรับและไว้วางใจจากประชาชนที่

¹ Ibid. p. 143.

² Ibid.

³ Ibid.

⁴ เพ็ญศรี กาญจนมัย. (2525 เมษายน). เล่มเดิม. หน้า 7.

⁵ John Whitney Hall. (1970). *op.cit.* p.144-145.

⁶ เพ็ญศรี กาญจนมัย. (2525 เมษายน). เล่มเดิม. หน้า 7-8.

⁷ แหล่งเดิม. หน้า. 10.

ต้องการให้โนบูนาจะช่วยนำที่ดินของพวกเขากลับคืนมา โนบูนาจะสร้างความเป็นระเบียบเด็ดขาดขึ้นในตอนกลางของประเทศญี่ปุ่น แต่ก่อนที่การรวมประเทศและการสร้างชาติจะสำเร็จ โนบูนาจะ ถูกลอบสังหารใน ค.ศ. 1582 ขณะที่มีอายุ 49 ปี โดยแม่ทัพชั้นนำคนหนึ่งของเขา¹ การเสียชีวิตของโนบูนาจะนำมาซึ่งความสูญเสียแก่ญี่ปุ่น

2. การรวมประเทศของโทโยโตมิ อิเดะโยะชิ (ค.ศ. 1536-1598)

หลังจากการเสียชีวิตของโนบูนาะ โทโยโตมิ อิเดะโยะชิ แม่ทัพคนสำคัญของโนบูนาะได้เดินทางมาที่เกียวโต ขณะที่แม่ทัพคนโปรดของโนบูนาะ คือ โทะกุงะวะ อิเอะยะซุ ได้ถอนตัวไปอยู่ทางแคว้นตะวันออก อิเดะโยะชิได้สร้างความเป็นใหญ่อยู่ทางภาคกลางของญี่ปุ่น เขาถือกำเนิดจากครอบครัวชาวนา แต่สามารถขึ้นมาเป็นใหญ่ในการปกครองประเทศได้นั้น นับเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่เคยมีมาก่อนในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น จึงนับได้ว่าอิเดะโยะชิเป็นบุคคลที่มีความสามารถอย่างแท้จริงคนหนึ่งในประวัติศาสตร์ อิเดะโยะชิ เปลี่ยนชื่อสกุลเป็น โทโยโตมิ ซึ่งเป็นชื่อแบบคนชั้นสูง และเริ่มสร้างศูนย์อำนาจของการสร้างชาติ ด้วยการยกทัพไปรบกับไคเมียวอื่นหลายครั้งเป็นเวลาร่วม 10 ปี โดยเริ่มจากคิวชูทางตะวันตกไปจนถึงจังหวัดทางเหนือของเกาะฮอนชู

ใน ค.ศ.1585 อิเดะโยะชิ ได้ออกกฤษฎีกาที่ควบคุมสถานะและที่อยู่อาศัย และให้ไคเมียวทั่วประเทศออกประกาศกฤษฎีกานี้ด้วย เป็นลักษณะกฎหมายที่จะควบคุมกลุ่มสมาชิกทุกคนไว้ให้มีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง ซึ่งทำให้เกิดการแบ่งชนชั้นชาวนาที่เรียกว่า เฮียกุโซ (Hyakusho) และชนชั้นนักรบที่เรียกว่าบูชิ² นอกจากนั้นยังกำหนดไม่ให้ชาวนาทิ้งผืนนาเพื่อให้พ้นการลงโทษใดๆ ห้ามช่างฝีมือในชนบททิ้งถิ่นฐานของตน ไม่เช่นนั้นญาติพี่น้องจะถูกลงโทษแทนและมักถึงตายทหารก็ห้ามละทิ้งเจ้านายของตนถ้าไม่ได้รับการยินยอม

ใน ค.ศ. 1588 อิเดะโยะชิ ใช้นโยบายการล่าดาบโดยออกเป็นกฤษฎีกาล่าดาบ (The Sword Hunt) เพื่อหยุดการเคลื่อนย้ายของชนชั้นในสังคมและแยกชนชั้นซามูไรออกจากชนชั้นชาวนาหรือพ่อค้า³ โดยการริบอาวุธชาวนาและอ้างว่า จะนำไปหล่อพระพุทธรูปที่จะดลบันดาลให้ชีวิตชาวนาสุขสบายขึ้น⁴

จนถึง ค.ศ.1590 อิเดะโยะชิเป็นผู้ที่รู้จักการประนีประนอม ไม่ดุร้ายหรือชอบใช้อำนาจแบบโนบูนาะ รวมทั้งบุคลิกที่ชอบสนุกสนานและความเป็นคนกว้างขวางทำให้เขาสามารถแสวงหาพันธมิตรได้มากขึ้น นอกจากทำการรบแล้วอิเดะโยะชิ ก็ใช้วิธีการแสวงหาพันธมิตรโดยการทำสัญญาเป็นมิตรกับไคเมียวมากมาย และขอคืนดีกับโทกุงะวะ อิเอะยะซุพร้อมทั้งยังมอบความรับผิดชอบ

¹ John Whitney Hall. (1970). *loc.cit.*

² *Ibid.* p.154.

³ Edwin O. Reishauer. & Albert M. Craig. (1973). *op.cit.* p. 79.

⁴ วิลเลียม ฮีโอเคอร์, เจอ แบรี. (2514). *บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น = Source of Japanese Tradition* เล่ม 2. แปลโดย จันทงค์ ทองประเสริฐ. หน้า 189.

ชอบทางแคว้นตะวันออกให้¹ อิเตะโยะชิยังแสดงความใจกว้างอย่างที่ไม่เคยมีโชกุนคนใดทำมาเป็นเวลาหลายร้อยปีแล้ว โดยการอุปถัมภ์ราชสำนักที่ยากจน เลี้ยงดูบุคคลที่มีชื่อเสียงของสังคมญี่ปุ่นโดยพิธีเลี้ยงน้ำชาอย่างประณีต² แม้ว่าอิเตะโยะชิจะไม่ได้มีตำแหน่งโชกุน แต่อำนาจของเขาก็เหมือนโชกุนและมีอำนาจเหนือไต่เมียวอื่นๆ อิเตะโยะชิบรรลุถึงอำนาจและความมั่งคั่งอย่างมาก และใน ค.ศ. เริ่มสร้างศูนย์กลางอำนาจโดยการออกกฎหมายที่เข้มงวด วางระบบฟิวดัลให้เป็นแบบเข้มงวด

อิเตะโยะชิได้มีอำนาจสูงสุดในการปกครอง โดยมีอำนาจเหนือกว่าบรรดาไต่เมียวทั้งหมด โดยที่เขาได้วางโครงสร้างการปกครองด้วยวิธีใหม่ใน ค.ศ. 1598 ด้วยการกำหนดฐานะของไต่เมียวว่าต้องปกครองแคว้นที่มีผลผลิตไม่ต่ำกว่า 10,000 โคะกุ³ ในขณะที่นั้นผลผลิตทั่วประเทศมีประมาณ 18.5 ล้านโคะกุ แต่อิเตะโยะชิมีผลผลิตภายใต้การปกครองประมาณ 2 ล้านโคะกุ⁴ และมีไต่เมียวไม่น้อยกว่า 200 คน เมื่อเทียบเป็นสัดส่วนแล้วนับว่าอิเตะโยะชิมีอำนาจสูงสุด⁵

นอกจากนั้นอิเตะโยะชิยังใช้มาตรการต่างๆ ในการควบคุมไต่เมียวคือ ให้ไต่เมียวทำพิธีสาบานตนว่าจะจงรักภักดีต่อเขา รวมทั้งยังให้ไต่เมียวเข้ามารับใช้ที่ปราสาทในโอซะกะ และยังให้ส่งภรรยาและบุตรชายคนโตมาที่ปราสาทของเขาในลักษณะตัวประกัน ต่อมาจึงสั่งให้ไต่เมียวมาสร้างที่พำนักอยู่รอบๆ ปราสาทของเขาคือบริเวณ ฟุจิมะ(Fujima) นอกจากนี้ยังออกกฎหมายควบคุมความประพฤติและความเป็นอยู่ของไต่เมียวอีกด้วย⁶ ต่อมามาตรการดังกล่าวนี้ได้ถูกพัฒนาจนกลายเป็นระบบควบคุมซังกิง-โคตะอิ ที่มีประสิทธิภาพมากในสมัยการปกครองของตระกูลโทะกูงะวะ พร้อมกันนั้นอิเตะโยะชิ ได้ออกกฎหมายปกครองทั้งในส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นหลายฉบับ อิเตะโยะชิได้แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ในตำแหน่งต่างๆ เพื่อช่วยทำหน้าที่ด้านการต่างประเทศ การคลัง มหาดไทย⁷ การปฏิรูปการปกครองทั้งหมดนี้ทำให้การรวมชาติของอิเตะโยะชิเป็นไปได้ดี และสามารถเสริมสร้างอำนาจการปกครองของตนให้มั่นคง การปฏิรูปการปกครองโดยรูปแบบดังที่กล่าวมานับเป็นยุทธวิธีที่ทำให้อิเตะโยะชิ ได้รับการยกย่องว่า เป็นบุคคลที่มีความสามารถในการปกครองมากที่สุดคนหนึ่งของญี่ปุ่น

ทางด้านเศรษฐกิจ อิเตะโยะชิได้สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจหลายวิธี เช่น ออกกฎหมายให้เมืองต่างๆ ประกอบการค้าได้โดยเสรี สนับสนุนการเพิ่มผลผลิตอาหาร มีการจัดระบบภาษีใหม่ๆ ที่เพิ่มพูนรายได้แก่รัฐ และจากการที่เขาไม่สามารถยึดอำนาจในบริเวณเพาะปลูกทางภาคกลางได้ ทำให้อิเตะโยะชิหันความสนใจไปทางการค้าขายทางทะเล เป็นการเพิ่มรายได้แหล่งใหม่ให้แก่รัฐบาล รวมทั้ง

¹ เพ็ญศรี กาญจนันท์. (2525 เมษายน). *เล่มเดิม*. หน้า 11.

² วิลเลียม ซีโอเตอร์, เจอ แบรี. (2514). *เล่มเดิม*. หน้า 188.

³ John Whitney Hall. (1970). *op.cit.* p.148.

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibid.* p. 149.

⁶ *Ibid.* p. 150.

⁷ *Ibid.* p. 151.

มีการผลิตเหรียญกษาปณ์เพื่อซื้อขาย¹ รายได้ที่เพิ่มพูนมากขึ้นเห็นได้จากการสร้างปราสาทที่สวยงามหรูหราจุดเด่นของอิเดะโยะชิ ที่โมโมยะมะ(Momoyama) ในเขตโอซะกะ ใน ค.ศ.1594 ซึ่งเป็นศูนย์บัญชาการของเขาด้วย² การบริหารประเทศที่มีประสิทธิภาพของอิเดะโยะชิ ได้นำสันติภาพมาสู่ญี่ปุ่น ทำให้บ้านเมืองปราศจากสงคราม จำนวนพลเมืองเพิ่มมากขึ้น เกิดการพัฒนาชนชั้นพ่อค้า ช่างฝีมือ เหล่านักรบต่าง ๆ ขยายตัวออกไป ทำให้การค้าและการคมนาคมได้รับการส่งเสริมมาก การผลิตทองคำและเงินได้มากนั้นก็นำความมั่งคั่งมาสู่ประเทศ ซึ่งเห็นได้จากการสร้างปราสาท สูงหลายชั้นประดับประดาอย่างหรูหราของไดเมียว

อิเดะโยะชิเสียชีวิตเมื่อ ค.ศ.1598 เขาได้รับการยกย่องให้เป็นวีรบุรุษที่เก่งกล้า ในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น อิเดะโยะชินับเป็นเซ็นโกกุไดเมียว (ขุนนางที่มากจากการรบ) หนึ่งในสองคนที่มีชื่อเสียงที่สุดของญี่ปุ่น (อีกคนหนึ่งคือ โอดะ โนบุนางะ)³ ก่อนเสียชีวิตอิเดะโยะชิได้ตั้งสภาผู้สำเร็จราชการทั้งห้า (go tairo) ให้เป็นผู้สำเร็จราชการสำหรับทายาทอายุ 5 ขวบของเขา ประกอบไปด้วยไดเมียวรอบนอกที่เป็นพันธมิตรกับอิเดะโยะชิ⁴

3. ความสำเร็จในการรวมประเทศญี่ปุ่น สมัยโทะกูงะวะ อิเอะยะซุ

หลังจากอิเดะโยะชิถึงแก่กรรมการแข่งขันระหว่างไดเมียวเกิดขึ้นในทันทีอย่างเปิดเผยนักรบที่มีอำนาจมากสุดในขณะนั้น คือ โทกูงาวะ อิเอะยะซุ ซึ่งมีดินแดนทางตะวันออกมากกว่าดินแดนของโทโยโทมิ อิเดะโยะชิ เริ่มการเคลื่อนไหวในการขยายอิทธิพลด้านอาณาเขตและการเมือง ศัตรูที่สำคัญของเขาคือ อิชิดะ มิตซุนะริ ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้สำเร็จราชการทั้งห้า หลังจากเตรียมการรบกันเป็นเวลานานถึงสองปี ทั้งสองฝ่ายได้ทำสงครามชิงอำนาจกันใน ค.ศ.1600 เรียกว่าสงครามเซะกิงะฮะระ(the battle of Sekigahara)⁵ และฝ่ายอิเอะยะซุ ได้รับชัยชนะ เนื่องจากฝ่ายตรงข้ามมีข้อเสียเปรียบด้านตำแหน่งที่ต่ำกว่า หลังจากนั้นอิเอะยะซุเริ่มตั้งระบบบริหารการปกครองแบบโทกูงาวะและนำญี่ปุ่นเข้าสู่ความสงบสุขสืบเนื่องนานกว่า 250 ปี

การเมืองการปกครองสมัยโทะกูงะวะ

หลังจากโทะกูงะวะ อิเอะยะซุ ประสบชัยชนะในสงครามเซะกิงะฮะระใน ค.ศ. 1600 ก็สามารถรวบรวมทั้งพันธมิตรและศัตรูให้อยู่ภายใต้อำนาจ สามารถขยายอาณาเขตและขึ้นมามีสิทธิและความรับผิดชอบในการเมืองแบบใหม่ โดยได้ยึดดินแดนระหว่างเอโดะและเกียวโต พื้นที่บริเวณภาคกลางรวม

¹ Ibid.

² Edwin O. Reishauer. & Albert M. Craig. (1973). *op.cit.* p. 78.

³ โกวิท วงศ์วรวัฒน์. (2526. ก.ย.-ธ.ค.). "เซนและดาบยุคของคามะกูระ มุโรมาชิ และโมโมยามะ", *ในประวัติศาสตร์*. 8(3) : 67.

⁴ John Whitney Hall. (1970). *op.cit.* p.153.

⁵ เพ็ญศรี กาญจนมัย. (2525 เมษายน). *เล่มเดิม*. หน้า 20.

ทั้งที่ราบภาคตะวันออก ซึ่งเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญ พร้อมทั้งได้สร้างปราสาทขึ้นที่เอโดะเพื่อเป็น ศูนย์บัญชาการของโชกุน

ใน ค.ศ. 1603 จักรพรรดิทรงแต่งตั้งให้โทะกูงะวะ อิเอะยะซุ ดำรงตำแหน่งเป็น เซอิไตโชกุน (Sei-tai shogun) หรือผู้บัญชาการทหารสูงสุด¹ การที่เขาได้รับการแต่งตั้งจากองค์พระจักรพรรดิ ทำให้โชกุนมีอำนาจมีสิทธิโดยชอบธรรมในการบริหารประเทศ และทำให้อำนาจทางการเมืองของรัฐบาลบะกุฟุของโชกุนถูกต้องตามกฎหมาย เพราะโชกุนยืนอยู่ในตำแหน่งตรงกลางระหว่างจักรพรรดิ และไดเมียว หรือเป็นตัวแทนของจักรพรรดิในการดูแลปกครองไดเมียวต่างๆ ซึ่งไดเมียวต้องมาให้คำ ปฏิญาณต่อโชกุนเพื่อที่จะอยู่ภายใต้การดูแลของโชกุน² อิเอะยะซุได้จัดตั้งรัฐบาลทหารเรียกว่า รัฐบาลบะกุฟุ (bakufu หรือ tent government) โดยมีศูนย์กลางบัญชาการอยู่ที่เมืองเอโดะ ซึ่งตั้งอยู่ทาง ภาคตะวันออกของเกาะฮอนชู หลังจากอิเอะยะซุอยู่ในตำแหน่งเพียง 2 ปี เขาได้สละตำแหน่งให้ลูก ชาย คือ ฮิเดะตะดะ (Hidetada) เพื่อป้องกันปัญหาความขัดแย้งในเรื่องการสืบตำแหน่งหลังจากที่เขา เสียชีวิต แต่ในทางปฏิบัติอำนาจในการบริหารประเทศคงอยู่ครบเหมือนเดิม³ อำนาจของโทะกูงะวะมี มากขึ้นอย่างเด็ดขาด ใน ค.ศ. 1615⁴ เมื่อฮิเดะโยะริ (Hideyori) บุตรชายของฮิเดะโยะชิ ระดมไดเมียวและชามูไรภายใต้การอุปถัมภ์ประมาณ 60,000 คนมาชุมนุมกันที่โอซะกะเพื่อต่อต้านโช กุนโทะกูงะวะ แต่ถูกกองกำลังของอิเอะยะซุประมาณ 150,000 คนสามารถปราบได้ เป็นผลให้ ปราสาทโอซะกะถูกทำลายและอำนาจของตระกูลโทโยโตมิสิ้นสุดลง หลังจากนั้นไม่ปรากฏว่ามีได เมียวคนใดขึ้นมาท้าทายอำนาจของโทะกูงะวะอีก ทำให้อิเอะยะซุสามารถรวมประเทศและวางรากฐาน การปกครองที่มั่นคง อาณาเขตของโทะกูงะวะมีมากขึ้น มีผลผลิตและรายได้มากมาย อำนาจโทะกุงะ วะมาถึงจุดที่เหนือกว่าคู่แข่งอื่นๆ อย่างชัดเจน ในระยะนี้อิเอะยะซุได้พยายามอย่างมากที่จะวาง รากฐานทางการเมืองให้มีประสิทธิภาพและมั่นคงให้ได้มากที่สุด โดยวางระบบการปกครองดังนี้

1. ระบบบะกุ-ฮัน (Baku-han System)

เนื่องจากรัฐบาลบะกุฟุสามารถควบคุมฮัน ของไดเมียวบริวารส่วนใหญ่ในภาคกลางได้แต่ไม่ใช่ ฮันทั้งหมด โดยเฉพาะไม่สามารถควบคุมฮันขนาดใหญ่ที่มีการปกครองตนเองได้ การที่รัฐบาล

¹ Ibid. p. 34.

² Ibid.

³ Edwin O. Reischauer and Albert M. Craig. (1973). Ibid. p. 81.

⁴ Ibid.

บะกุฟุ จะรักษาอำนาจในการควบคุมของตนไว้ได้ คือการสร้างระบบบะกุ-อัน ซึ่งจะให้มีประสิทธิภาพในการควบคุมอันทั้งหมด¹ ระบบบะกุ-อัน คือระบบการปกครองที่มีรัฐบาล 2 รัฐบาลปกครองประเทศร่วมกัน คือ รัฐบาลบะกุฟุภายใต้การปกครองของโชกุนและรัฐบาลอื่นภายใต้การปกครองของไดเมียว รัฐบาลบะกุฟุภายใต้การปกครองของโชกุนเป็นรัฐบาลกลางมีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ มีอำนาจในการปกครองโดยตรงในอาณาเขตที่ดินของตนเองซึ่งอยู่บริเวณภาคกลาง คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 1 ใน 4 ของประเทศ แล้วยังมีอำนาจควบคุมไดเมียวทั่วประเทศ ซึ่งไดเมียวก็จะตั้งรัฐบาล เพื่อปกครองประชาชนภายในที่ดินของตนที่เรียกว่าอัน ไดเมียวมีอยู่ประมาณ 200 กว่าอัน จำนวนอันนั้นมีจำนวนไม่แน่นอน เพราะโชกุนโทกูงวะจะใช้อำนาจในการถอดถอนไดเมียว เพิ่มและลดขนาดของอันตลอดการปกครอง นักวิชาการจึงระบุจำนวนอันที่แตกต่างกันออกไป เช่น ไรเซาเออร์ และเคระระบุว่ามีจำนวน 245-295 อัน โดยเฉลี่ยอยู่ที่ 265 อัน² ทสูกะฮิระระบุว่ามีจำนวน 265 อันใน ค.ศ.1853³ วอร์ด รอเบิร์ต ระบุว่ามีจำนวน 266 อัน⁴ ฮอลล์ระบุว่ามีจำนวน 295 อัน ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 และ 245 อัน ในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 17 และ 276 อัน ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17⁵ เป็นต้น ไดเมียวแต่ละอันจะปกครองตนเองอย่างมีอิสระและมีอำนาจเหนือประชาชนของตนอย่างเด็ดขาด ลักษณะการปกครองของญี่ปุ่นจึงเป็นการปกครองของรัฐบาลบะกุฟุและการปกครองของรัฐบาลในอันต่าง ๆ นั้นเอง แต่อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศอยู่ที่โชกุน และหลักการปกครองของโชกุนที่เอโดะได้กลายเป็นหลักการปกครองของไดเมียวในอันต่าง ๆ ด้วย การที่โชกุนต้องใช้ระบบนี้เนื่องจากไดเมียวท้องถิ่นได้สะสมอิทธิพลมาเป็นเวลานานในช่วงสงครามที่ผ่านมา โทกูงวะจึงใช้การปกครองที่ให้ไดเมียวยอมรับการมีอำนาจสูงสุดของตน พร้อมกับการรับรองฐานะของไดเมียวในการปกครองอันด้วยเช่นกัน การบริหารการปกครองสูงสุดของรัฐบาลบะกุฟุในช่วงแรก ๆ นั้น ได้ใช้ทั้งการข่มขู่และให้รางวัลตอบแทน สำหรับการควบคุมไดเมียวนั้นใช้การโยกไดเมียวเข้าสู่ระบบของบะกุฟุโดยการออกกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เช่น ควบคุมการก่อสร้างปราสาทของไดเมียว การแต่งงานระหว่างตระกูลของไดเมียวต้องผ่านการอนุญาตจากโชกุน มีการจัดเจ้าหน้าที่สืบราชการลับเข้าไปในอันต่าง ๆ เพื่อคอยสอดส่องการติดต่อกันระหว่างไดเมียวกับไดเมียว⁶ ระบบการปกครองของโทกูงวะจึงเป็นระบบศักดินารวมศูนย์ (Centralized feudalism) โดยมีโชกุนเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด

ระบบบะกุ-อัน มีลักษณะเป็นทั้งระบบการปกครองทางทหารและพลเรือน คือ สามารถปรับเปลี่ยนจากระบบทหารมาเป็นระบบพลเรือนได้ในเวลาที่บ้านเมืองปราศจากสงคราม ชนชั้นนักรบเป็นผู้

¹ Conrad D. Todman. (1967). *op.cit.* p. 33.

² Edwin O. Reischauer and Albert M. Craig. (1973). *loc cit.*

³ Toshio G. Tsukahira. (1970). *Feudal Control in Tokugawa Japan : the Sankin kotai System.* p. 172.

⁴ เวอร์ด, รอเบิร์ต อี และแดงค์ เอ รัสโรว์. (2524). *กระบวนการเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่ แปลตัดตอนจาก Political Modernization in Japan and Turkey.* หน้า 41.

⁵ John Whitney. Hall. (1970). *Ibid.* p. 173.

⁶ *Ibid.* p. 34-35.

มีอำนาจปกครองในทุกด้าน ครอบคลุมสามัญชนในภูมิภาคต่างๆ ทั่วประเทศ ในระยะต่อมาบทบาทของนักรบ (ชามูไร) เปลี่ยนมาเป็นบทบาททางพลเรือน แต่ก็พร้อมที่จะเป็นรัฐบาลทหารได้ทันที โดยโซกุนมีฐานะเป็นแม่ทัพใหญ่ และได้เมียวทั้งหมดเป็นนายพลทำหน้าที่ระดมพลมาสมทบกับทัพหลวง ในเวลาที่ไม่มีความขัดแย้งรัฐบาลจะบุกทำหน้าที่เป็นรัฐบาลกลางและรัฐบาลไดเมียวทำหน้าที่เป็นรัฐบาลท้องถิ่น ระบบการปกครองภายใต้ตระกูลมีลักษณะของการใช้อำนาจแบบถือหลักแห่งกฎหมายมากขึ้น เป็นการใช่วิธีบังคับที่เข้มงวดทั้งทางกฎหมายและสังคม ซึ่งเป็นลักษณะของสังคมศักดินาที่มีการใช้อำนาจอย่างถืออภิสิทธิ์ ชนชั้นนักรบจะใช้อำนาจที่สืบมาตามสายเลือด มีอำนาจที่จะปกครองชาวนาและสามัญชน มีหลักกฎหมายของตระกูลและรัฐบาลของไดเมียวเป็นเครื่องกำหนดขอบเขตการใช้อำนาจ การที่เจ้าหน้าที่ของรัฐมีอำนาจมาก เพราะผู้ปกครองทหารถือว่าการเชื่อฟังคำสั่งเป็นเรื่องสำคัญอย่างมาก รวมทั้งผู้ปกครองยังมีอาวุธอยู่ในมืออีกด้วย การประท้วงหรือท้าทายอำนาจรัฐของประชาชนทำได้เพียงการลุกฮือยอมสู้ตายหรือฆ่าตัวตายซึ่งมักมีโทษถึงประหารชีวิต การปกครองอย่างเฉียบขาดนี้ ทำให้สังคมเกิดความสงบและมีระเบียบของสังคม เกิดความอ่อนน้อมต่อผู้บังคับบัญชาและข้าราชการชามูไรทุกคนยังให้ความสำคัญต่อองค์การก่อนครอบครัวเสมอ เนื่องจากคติเรื่องหนี้บุญคุณ หรือ อิง (on) คตินี้มีอิทธิพลต่อชนชั้นต่ำของสังคม เช่น ชาวนาหรือพ่อค้า ซึ่งมีความรู้สึกว่าตนเองเป็นหนี้ต่อองค์การ¹

2. การบริหารส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น

ระบบการปกครองของโทกูงวะเริ่มต้นจากการขยายการบริหารการปกครองเดิมที่มีอยู่ แต่ได้เพิ่มระบบให้มีความซับซ้อนมากขึ้นด้วยกฎเกณฑ์ต่างๆ ซึ่งยังมีส่วนคล้ายคลึงกับการปกครองของนักรบอยู่มาก ชนชั้นนักรบเท่านั้นที่สามารถเข้ารับราชการตำแหน่งต่างๆ ได้ สามัญชนไม่มีสิทธิเข้ารับราชการ ยกเว้นตำแหน่งเจ้าหน้าที่รัฐบาลระดับต่ำสุดบางตำแหน่ง ภายในกลุ่มนักรบยังแยกเป็นหลายระดับชั้น เช่น ผู้สืบเชื้อสายมาจากตระกูลนักรบชั้นสูงจะมีสิทธิเข้ารับราชการในตำแหน่งสูงๆ ผู้ที่มาจากตระกูลนักรบชั้นกลางและชั้นต่ำ ก็เข้ารับราชการในระดับกลางและระดับต่ำตามลำดับ ระบบราชการสมัยโทกูงวะนี้ เป็นระบบราชการที่มีแบบแผนมีการกำหนดเงินเดือนและขอบเขตหน้าที่ของรัฐบาลอย่างชัดเจน รัฐบาลโซกุนบริหารประเทศโดยใช้อำนาจผ่านข้าราชการและทหาร ส่วนไดเมียวแต่ละคนก็มีหน่วยบริหารงานของตนเอง ทำหน้าที่ปกครองเขตแดนและพลเมืองของตนอีกต่อหนึ่ง การแบ่งงานในการบริหารประเทศจึงแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ การบริหารส่วนกลางและการบริหารส่วนภูมิภาค ซึ่งมีโครงสร้างการบริหารการปกครองที่คล้ายคลึงกัน ทำให้ระบบการเมืองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งประเทศ

2.1 การบริหารส่วนกลาง องค์การปกครองรัฐบาลกลางอยู่ภายใต้การบริหารงานของรัฐบาลตระกูลที่เอโดะ มีการแบ่งระบบราชการที่ชัดเจนและมีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน โดยจะคัดเลือกมาจากไดเมียวบริวารดังต่อไปนี้

¹ เวิร์ด, รอเบิร์ต ฮี และแดงก์ เอ รัสโซว์. (2524). เล่มเดิม. หน้า 21.

(1) ไทโร (Tairo) หรือ คณะที่ปรึกษาใหญ่ เป็นตำแหน่งที่สำคัญที่สุด (ในสมัยเอโดะ มี 5 คน) หนึ่งในคณะจะถูกเลือกให้ทำหน้าที่คล้ายประธานสภา แต่มาในสมัยโทกูงวะได้ลดเหลือเพียง 3 คน (ค.ศ.1633) จากนั้นก็เหลือเพียง 2 หรือ 1 คนเท่านั้น¹ ตำแหน่งไทโรส่วนใหญ่จะแต่งตั้งในภาวะจำเป็นเท่านั้น² ตำแหน่งไทโรจะเลือกมาจากไดเมียวบริวารที่มีความสนิทสนมกับโทกูงวะและมีรายได้ไม่ต่ำกว่า 100,000 โคเกกุ³

(2) วุฒิสภาหรือสภาโรจู (Senior Concilors or Roju) เป็นสถาบันบริหารสูงสุดที่ทำหน้าที่คล้ายคณะรัฐมนตรีในปัจจุบัน มีสมาชิกเพียง 4-5 คนเท่านั้น เลือกมาจากไดเมียวบริวารที่ใกล้ชิดกับโชกุนโทกูงวะ ที่มีรายได้ไม่ต่ำกว่า 20,000 โคเกกุ สมาชิกจะสับเปลี่ยนกันทำงานและอยู่ภายใต้โชกุนโดยตรง มีสำนักงานอยู่ในเขตเอโดะ สภานี้มีอำนาจควบคุมหลายด้าน เช่น การตรวจตราควบคุมองค์การบริหารต่าง ๆ ลงนามกำกับตราประทับบนหนังสือราชการของโชกุน และดูแลเจ้าหน้าที่ภายใต้การควบคุม คือ พวกสืบราชการลับหรือโอเมทซึเคะ (ometsuke) และเจ้าหน้าที่อื่นๆที่เรียกว่า บุกิโยว (bugyo หรือ commissioners) ซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับการเงิน วัด ศาลเจ้า ดูแลเมืองใหญ่ ๆ กลุ่มเหล่านี้อยู่ภายใต้ การควบคุมของสภาโรจูโดยตรง และในเวลาสงคราม โรจูจะเป็นสภาบังคับบัญชาการรบของไดเมียวต่าง ๆ และออกรบในแนวหน้า⁴

(3) สภาเยาววุฒิ หรือ วาคะโดชิโยริ (Junior Councilors หรือ wakadoshiyori) มีสมาชิกประมาณ 3-5 คน มาจากไดเมียวบริวาร มีรายได้ไม่ต่ำกว่า 10,000 โคเกกุ เป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจนโยบายของรัฐบาลมากเพราะอยู่ใกล้ชิดกับโชกุน มีหน้าที่ดูแลควบคุมหน่วยงานต่าง ๆ ของโชกุนภายในปราสาทเอโดะ และควบคุมฮะตะโมะโตะ (hatamoto)* และเมทซึเคะ

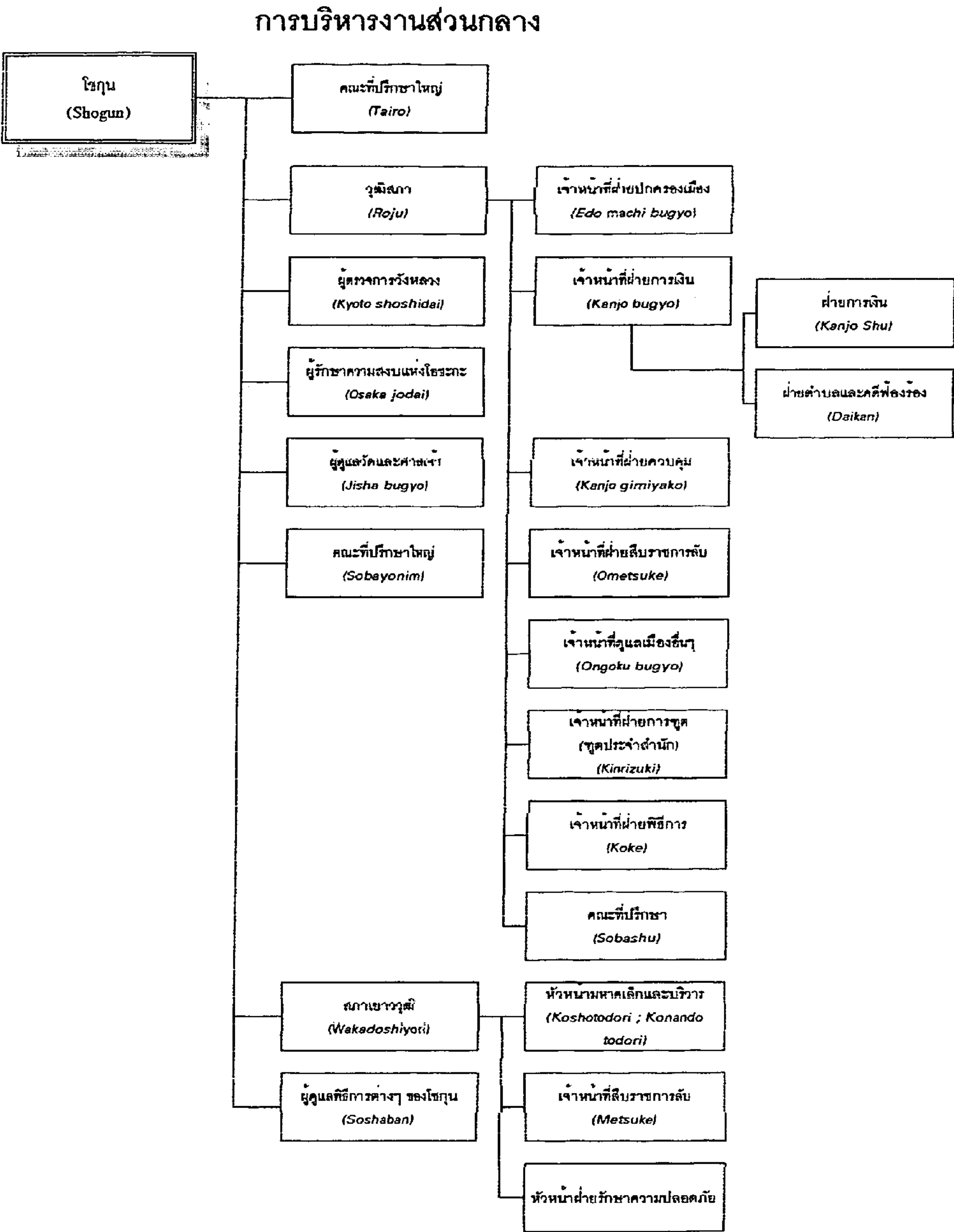
¹ George Sansom. (1963). *A History of Japan 1615-1867*. p. 22.

² มาลินี ประเสริฐธรรม. (2538). *ญี่ปุ่นสมัยใหม่*. หน้า 27.

³ George Sansom. (1963). *loc.cit.*

⁴ พรพนั ฉัตรพลรักษ์. (2532). *เจ็ดทศวรรษแห่งการครองอำนาจของนักรบญี่ปุ่น*. หน้า 63.

* ทหารของโชกุนที่มีตำแหน่งต่ำกว่าไดเมียวแต่สูงกว่าโกะเคนนิน มีที่ดินกรรมสิทธิ์ที่ให้รายได้ไม่เกิน 10,000 โคเกกุ มีสิทธิ์เข้าฟังการประชุมของโชกุน

แผนผัง 1 โครงสร้างการบริหารงานส่วนกลาง

ที่มา : Conrad D. Todman. (1976). *Politics in the Tokugawa Bakufu 1600-1843*. p. 40.

(4) เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานต่าง ๆ จะคัดเลือกมาจากบริวารโดยตรงของโชกุน คือ อะตะโมะโตะ และโกะเคนนิน (gokenin) และยังมีตำแหน่ง “บูเกียว” ซึ่งมักจะแต่งตั้งคู่กันสองคนดูแลกิจการด้านต่าง ๆ เช่น

เอโดมะชิบูเกียว (Edo machi bugyo) คือ เจ้าพนักงานฝ่ายปกครองมีหน้าที่คล้าย ๆ เจ้าเมือง เป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจมีเจ้าพนักงานฝ่ายปกครอง 2 คนผลัดกันทำงาน¹

คันโจบูเกียว (kanjo bugyo) คือเจ้าหน้าที่ฝ่ายการเงินมี 4 คน ทำหน้าที่ดูแลการเงินและควบคุมที่ดินกรรมสิทธิ์ภายใต้ขอบเขตอำนาจโดยตรงของบะกุฟุ ดูแลคดีฟ้องร้องใน 8 จังหวัด ภายในเขตคันโตะ² และที่ดินของโชกุนซึ่งมีประมาณ 1 ใน 4 ของประเทศ คันโจบูเกียวอยู่ใต้บังคับบัญชาของโรจู ได้รับเลือกมาจากอะตะโมะโตะ ในสมัยปฏิรูปของโชกุนคนที่ 8 คือโชกุนโยะชิมุเนะ เจ้าหน้าที่ทั้ง 4 คนแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย ๆ ละ 2 คน คือฝ่ายบัญชี และฝ่ายตำรวจและคดีฟ้องร้อง ทำหน้าที่สับเปลี่ยนกันทุก ๆ เดือน และมีรายได้คนละ 300 เรียว

โอเมทซึเคะ (ometsuke) มีเจ้าหน้าที่ 4 คน ซึ่งขึ้นตรงต่อสภาโรจู ทำหน้าที่รักษากฎหมายพิจารณาคดีฟ้องร้อง ควบคุมพฤติกรรมของไดเมียว ดูแลรักษาโชกุน และดูแลเจ้าหน้าที่ภายใต้การปกครอง คือ เมทซึเคะ อีก 16 คน³

จิชะบูเกียว (jisha bugyo) คือเจ้าหน้าที่ดูแลจัดการวัดและศาลเจ้าชินโตทำหน้าที่พิจารณาคดีของผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาโดยตรงของสถาบันศาสนา และดูแลตรวจตราพระสงฆ์ศาสนาพุทธ⁴

โชชิไคแห่งเกียวโต (Kyoto shoshidai) คือผู้ตรวจตราดูแลพระราชวังหลวงดูแลการบริหารงานที่เกียวโตและสอดส่องดูแลไดเมียวในเขตเกียวโตตลอดจนฝั่งตะวันตกของเกียวโต

กุนได (gundai) คือเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการศาล มีรายได้ไม่ต่ำกว่า 10,000 โคะกุ และอยู่ใต้อำนาจโดยตรงของบะกุฟุ

2.2 การบริหารส่วนท้องถิ่น อำนาจการปกครองของไดเมียวในแต่ละอันนั้น ไดเมียวจะมีสิทธิและอำนาจการปกครองในที่ดิน รวมทั้งประชากรในอันของตนอย่างเต็มที่ สิทธินี้เรียกว่า อัน-เซะคิ (han-seki) หมายความว่า ไดเมียวมีอำนาจใจทางการศาลเหนือที่ดินและผู้คนในอันของตน โดยปกครองผ่านทหารของไดเมียวที่เรียกว่า คะชินดัง (kashindan) ซึ่งประจำการอยู่ที่ปราสาทที่

¹ George Sansom. (1963). *op.cit.* p. 23.

² *Ibid.*

³ *Ibid.*

⁴ *Ibid.*

เป็นศูนย์บัญชาการใหญ่ โดยที่มีการจัดระเบียบทหารเหล่านี้ตามชั้นยศและตำแหน่ง ทหารหรือบริวารทั้งหมดนี้จะต้องปฎิญาณตนว่าจะมีความภักดีต่อไคเมียวและต้องขึ้นทะเบียนซามูไร (samurai cho) ของไคเมียวไว้ด้วย¹

เมื่อเปลี่ยนการปกครองจากระบบทหารมาเป็นระบบข้าราชการ ไคเมียวซึ่งมีฐานะเป็นเจ้าของที่ดินในแคว้นต่าง ๆ ได้มีฐานะตำแหน่งคล้ายกับผู้ว่าราชการจังหวัด โดยโชกุนจะกำหนดให้ไคเมียวแต่ละคนมีปราสาทหรือค่ายได้ 1 แห่ง และพวกที่ดูแลปราสาทเดิมได้เปลี่ยนฐานะมาเป็นที่ปรึกษาทางการบริหารแทน ไคเมียวจะมีอำนาจในอันของตนอย่างอิสระโดยโชกุนไม่เข้ามาก้าวก่าย สำหรับเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นที่สำคัญคือ ผู้บริหารอาวุโสระดับสูงหรือคะโร (karo) และคณะที่ปรึกษาชั้นอาวุโสหรือบังกะชิระ (bangashira) ลำดับต่อมาคือ คณะบริหารงานที่เรียกว่าบูเกียว และคณะหัวหน้าหน่วยงานนักรบที่เรียกว่า คุมิกะชิระ (kumigashira)

ผู้บริหารอาวุโสระดับสูง หรือคะโร ทำหน้าที่จัดการด้านกิจกรรมต่าง ๆ ของเขตที่ดินที่มีอิสระ และมีที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ กลุ่มของคะโรที่รวมกันนั้นจะเป็นสภาที่ปรึกษาให้แก่ไคเมียว ส่วนมากทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยของไคเมียวหรือเป็นผู้นำในปราสาทของไคเมียว และเวลาสงครามจะทำหน้าที่เป็นขุนพลในสนามรบ²

คณะที่ปรึกษาอาวุโส หรือบังกะชิระ มีตำแหน่งสูง ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าส่วนที่สำคัญ ๆ ของรัฐบาลไคเมียว และกองนักรบประจำการของไคเมียว เป็นผู้บังคับบัญชากองทหารประจำการ และทำหน้าที่ดูแลงานที่เกี่ยวกับกิจการพลเรือน เช่น การเงิน ความมั่นคงปลอดภัย และการติดต่อประสานงานระหว่างไคเมียวกับโชกุน

บูเกียวและคุมิกะชิระ จะปฏิบัติหน้าที่ที่มีความสำคัญรองลงมา โดยบูเกียวจะปฏิบัติหน้าที่ทางด้านพลเรือน เช่น การบริหารสำนักปราสาท การเก็บภาษี การระดมทหาร ดูแลความปลอดภัย ดูแลกิจการภายในครัวเรือน การโยธาธิการ การศึกษาและการศาสนา สำหรับคุมิกะชิระจะปฏิบัติหน้าที่หัวหน้าหน่วยรบต่าง ๆ ถัดจากเจ้าหน้าที่ระดับที่กล่าวลงไปอีก เป็นข้าราชการในกิจการส่วนตัวของไคเมียว ข้าราชการของรัฐบาลไคเมียวโดยส่วนรวมและข้าราชการทหาร³

อีกกลุ่มคือ นักรบเดินเท้า หรืออะชิการุ (ashigaru) และมหาดเล็ก หรือโคะโช (koshō) และคนรับใช้ต่าง ๆ จะทำงานรับใช้เป็นกิจวัตรประจำวัน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานรับใช้ภายในขอบเขตการบริหารปกครองเขตแคว้น⁴

ไคเมียวปฏิบัติต่อซามูไรแบบ “เป็นคนของตน” ซึ่งอยู่ภายใต้กฎหมายของชนชั้นนักรบ และ

¹ John Whitney. Hall. (1970). *op.cit.* p. 173.

² *Ibid.* p. 174.

³ เวิร์ด, รอเบิร์ต อี และแดงค์ เอ รัสโซว์. (2524). *เล่มเดิม*. หน้า 25.

⁴ John Whitney. Hall. (1970). *loc.cit.*

บ้านที่ดูแลรับผิดชอบกิจการต่างๆ ของหมู่บ้าน กลายเป็นผู้นำคนใหม่ หมู่บ้านเป็นหน่วยอิสระปกครองตนเอง และมีผู้ใหญ่บ้าน (nanushi) ที่ไคเมียวเลือกมาจากผู้มีอาวุโสสูงในหมู่บ้าน ไคเมียวตั้งสำนักงานประจำชนบทและมีเจ้าหน้าที่ของตน ที่เรียกว่า ไคคัง (daikan)¹ ทำหน้าที่คอยตรวจตราดูแลหมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านจะแบ่งเป็นกลุ่มย่อย ๆ ขนาด 5 ครอบครัว เรียกว่าโกะนินกูมิ (goningumi) และมีหัวหน้าประจำกลุ่มด้วย ผู้ใหญ่บ้านมีหน้าที่เก็บภาษีที่ดินเพื่อส่งมอบให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลไคเมียว และเก็บรักษาเอกสารทางกฎหมายต่าง ๆ เป็นผู้ประสานงานกับเจ้าหน้าที่ไคเมียว และเป็นตัวแทนชาวนาในเรื่องผลประโยชน์ของชาวนาในหมู่บ้านตนเอง (ผู้ใหญ่บ้านก็เป็นชาวนาเช่นเดิม)

การจัดการปกครองระดับเมือง มีลักษณะคล้ายการปกครองระดับหมู่บ้าน เพราะเมืองที่ล้อมรอบปราสาทของไคเมียวเป็นที่อยู่ของชนชั้นพ่อค้า ซึ่งจะแบ่งย่อยเป็นตำบลต่าง ๆ มีการปกครองตนเอง และมีหัวหน้าตำบล เรียกว่าโตะชิโยะริ (toshiyori) เลือกมาจากผู้มีอาวุโสสูงสุด ที่มีความมั่งคั่งและได้รับความเคารพมากที่สุดในการปกครองด้วย แต่จะมีเจ้าหน้าที่ของไคเมียวที่อยู่ในปราสาททำหน้าที่ดูแลตำบลภายในเมือง พ่อค้ามีส่วนร่วมในการปกครองด้วย โดยเป็นสมาชิกของสภาพิจารณาปัญหาในเมือง รับผิดชอบเรื่องต่าง ๆ เช่น เก็บภาษี ทะเบียนสำมะโนครัว ศาสนา กิจ กฎหมายแพ่งและพาณิชย์²

แม้ว่าชาวนาและพ่อค้าจะมีอิสระในการปกครองตนเอง แต่พวกเขาจะไม่มีโอกาสก้าวขึ้นไปดำรงตำแหน่งในระดับที่สูงกว่านั้นได้ เพราะยังเป็นชนชั้นที่อยู่ภายใต้การปกครองของนักรบ ซึ่งสังคมในสมัยนั้นถือว่าชนชั้นปกครอง คือนักรบเท่านั้นที่เป็นอภิสิทธิ์ชน ชาวนาและพ่อค้าไม่มีอำนาจในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจใด ๆ เพียงแต่คอยระมัดระวังไม่ให้ชนชั้นชาмуไร เข้ามาแทรกแซงในธุรกิจทางการเงินของตน และพยายามแสวงหาความคุ้มครองทางกฎหมายให้กับกิจการค้าขายของตน³ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการกำหนดหน้าที่ และการแบ่งชนชั้นของสังคมฟิวดัลในขณะนั้น ที่ไม่ได้เปิดโอกาสให้ชาวนาและพ่อค้าเรียกร้องสิทธิทางการเมืองจากผู้ปกครองได้

การปกครองส่วนท้องถิ่นหรือการปกครองของอื่นต่างๆ จะมีอิสระ รวมทั้งมีโครงสร้างการบริหารคล้ายกับรัฐบาลปะกุกุ⁴ อย่างไรก็ตามรัฐบาลปะกุกุที่เอโดะก็ยังเป็นรัฐบาลกลางมีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศเหนือไคเมียว ข้อแตกต่างในการปกครองอาณาเขตของโชกุนและไคเมียว ก็คือ

¹ John Whitney, Hall. (1970). *loc.cit.*

² เวอร์ด, รอเบิร์ต ฮี และแดงค์ เอ รัสโซว์. (2524). *เล่มเดิม*. หน้า 28.

³ *แหล่งเดิม*.

⁴ John Whitney, Hall. (1970). *loc.cit.*

ไต่เมียวสั่งให้ทหารของตนละทิ้งถิ่นฐานที่นาเข้ามาอยู่ในปราสาท แต่โชกุนให้ทหารอยู่กระจัดกระจายทั่วประเทศและมีอิสระพอสมควร¹

สังคมฟิวด้ลถูกนำมาใช้ในระบบราชการ ผู้ที่จะเข้ารับตำแหน่งราชการต้องสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษที่เป็นนักรบควบคู่ไปกับหลักความสามารถ เพราะตำแหน่งสำคัญระดับสูง เมื่อผู้ดำรงตำแหน่งเหล่านั้นถึงแก่กรรม บุตรชายหรือบุตรบุญธรรมจะสืบตำแหน่งต่อไป แต่ว่าตำแหน่งอื่น ๆ นอกจากนั้นไม่ถึงหลักเช่นตำแหน่งสืบสายเลือดเสมอไป เพราะบุตรจะสืบทอดหรือสถานภาพ (mibu หรือ kakaku) แต่ไม่อาจสืบตำแหน่งราชการของบิดาได้ ส่วนชามูไรรดับตำแหน่งนั้นสืบทอดได้เพียงยศที่ต่ำกว่าของบิดาหนึ่งชั้น

รัฐบาลบะกุฟุใช้มาตรการในการควบคุมจักรพรรดิ ราชสำนัก องค์การศาสนา และสังคมอย่างเข้มงวดอีกด้วย แต่อย่างไรก็ตาม มาตรการที่สำคัญที่สุดคือ การใช้ระบบซังกิง-โคตะอิในการควบคุมบรรดาไต่เมียวทั่วประเทศ ให้อยู่ภายใต้อำนาจจนไม่สามารถก่อการกบฏได้ ระบบนี้เป็นปัจจัยสำคัญมากต่อการสร้างความเข้มแข็งและมั่นคงทางการเมืองการปกครองให้กับรัฐบาลโทะกูงะวะ จึงเป็นระบบที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ดังที่จะได้กล่าวถึงในบทถัดไป

สรุป

ในสมัยอะชิกะวะมีความไม่มั่นคงทางการเมืองการปกครองไม่สามารถควบคุมบรรดาผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นได้ จนเป็นเหตุให้เกิดสงครามกลางเมือง และขยายไปเป็นสงครามระหว่างแคว้น ซึ่งทำให้ผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นต่าง ๆ ได้ก้าวขึ้นมาเป็นผู้ปกครองแคว้น หรือไต่เมียว ส่งผลให้ประเทศแบ่งแยกออกเป็นแคว้นต่าง ๆ กว่า 200 แคว้น และในสมัยการรวมประเทศนั้นผู้นำทางการเมืองได้พยายามควบคุมอำนาจบรรดาไต่เมียวต่าง ๆ และประสบความสำเร็จในยุคของ โทะกูงะวะ อิเอะยะซุ ซึ่งต่อมาได้ดำรงตำแหน่งโชกุนและก่อตั้งรัฐบาลบะกุฟุ วางรากฐานระบบการเมืองการปกครองประเทศให้กับโชกุน โทะกูงะวะ ที่เรียกว่า ระบบบะกุ-ฮัน ระบบการปกครองนี้มีประสิทธิภาพในการควบคุมอำนาจทางการเมืองของบรรดาไต่เมียวต่าง ๆ ให้มาอยู่ภายใต้อำนาจของโชกุนและทำให้รูปแบบการเมืองเป็นอย่างเดียวกันทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ในทางเศรษฐกิจและสังคมในสมัยก่อนการปกครองของ โทะกูงะวะนั้น ชนชั้นปกครองได้เป็นผู้นำทั้งสองด้านนี้ มีการทำธุรกิจเกี่ยวกับตัวเงิน การทำการค้าทางทะเลกับจีน ส่วนทางวัฒนธรรมนั้นสะท้อนถึงวิถีชีวิตของชนชั้นปกครองเป็นส่วนใหญ่

¹ เวอร์ต, รอเบิร์ต ซี และแดงค์ เอ รัสโรว์. (2524). เล่มเดิม. หน้า 29.

บทที่ 2

ระบบชั่งกิง-โคตะอิ

และผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง

ตระกูลโทะกูงะวะปกครองประเทศโดยดำรงตำแหน่งเซอิไต-โชกุน หรือผู้บัญชาการทหารสูงสุด ซึ่งจักรพรรดิเป็นผู้แต่งตั้งและถือเป็นที่มาแห่งอำนาจที่เป็นทางการ นโยบายการปกครองประเทศของโชกุนตระกูลโทะกูงะวะ คือ การควบคุมทั้งระบบการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคม การควบคุมระบบการเมืองคือ การออกกฎหมายควบคุมจักรพรรดิ ราชสำนัก และองค์กรศาสนา แต่ในการควบคุมได้เมื่อยทั่วทั้งประเทศให้ยอมรับอำนาจสูงสุดของตนนั้น โชกุนใช้วิธีการออกกฎหมาย ให้รางวัลและลงโทษ ส่วนเศรษฐกิจอยู่ในการควบคุมของตระกูลโทะกูงะวะ เพราะถือครองอาณาเขตที่ดิน 1 ใน 4 ของประเทศมีมูลค่าทางเศรษฐกิจถึงร้อยละ 25 ของเศรษฐกิจทั้งหมด ทางด้านสังคมมีการกำหนดโครงสร้างทางสังคมไว้อย่างตายตัวตามระบบฟิวด้ล โดยแบ่งสังคมออกเป็น 4 ชั้นชั้น คือ ชั้นนักรบ ชาวนา ช่างฝีมือ และพ่อค้า ด้วยการใช้อุดมการณ์ขงจื้อสอนและควบคุมความประพฤติของประชาชน อย่างไรก็ตามการรักษาอำนาจของตระกูลโทะกูงะวะให้มั่นคง และมีประสิทธิภาพที่สุด คือ การควบคุมได้เมื่อยทั่วทั้งประเทศไม่ให้ก่อกบฏและทำสงครามกันอย่างไม่ไถด่ ด้วยเหตุนี้โชกุนโทะกูงะวะจึงคิดมาตรการที่จะมาควบคุมได้เมื่อยให้ได้อย่างเด็ดขาดและมีประสิทธิภาพมากที่สุด นั่นคือระบบที่เรียกว่า ชั่งกิง-โคตะอิ

ระบบชั่งกิง-โคตะอิ

1. ที่มาและการพัฒนาระบบชั่งกิง-โคตะอิ

ระบบชั่งกิง-โคตะอิหรือระบบสลับกันเข้ามาประจำการ (Alternate Attendance System) มาจากคำว่า “ชั่งกิง” หมายถึง การรายตัวเพื่อทำงานรับใช้ และโคตะอิ หมายถึง สลับกัน หมุนเวียน ชาวญี่ปุ่นใช้คำว่า “ชั่งกิง” ในความหมายของการมารายงานตัวเพื่อทำงานรับใช้เจ้านาย¹ ซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่มีมาก่อน เช่น

สมัยเอฮาน (ค.ศ.796-1185) เป็นสมัยที่ความสัมพันธ์ระหว่างขุนนางกับนักรบมีความใกล้ชิดกัน โดยบริวารจะพักอาศัยอยู่ในบริเวณที่พักของเจ้านาย นักรบบริวารจะเข้ามาเพื่อคอยติดตามรับใช้งานต่างๆ ภายในอาณาเขตของเจ้านาย โดยจะอยู่กระจายกันเป็นกลุ่ม ๆ ทั่วบริเวณปราสาท คอยช่วยเหลือเจ้านายทั้งในยามสงบและยามศึกสงคราม²

¹ Toshio G. Tsukahira. (1970). *op.cit.* p. 28.

² *Ibid.* p. 31.

สมัยคะมะกุระ (ค.ศ.1185-1333) เป็นช่วงต้นสมัยฟิวตัล มีการแบ่งชนชั้นระหว่างเจ้าที่ดินกับนักรบชามูไร เจ้าฟิวตัลสูงสุดคือโชกุน ใน ค.ศ. 1251 โชกุน อะซุมะ คะงะมิ (Azuma Kagami) ได้สั่งให้ทหารรับใช้มารับใช้และพักแรมที่คะมะกุระ ให้บรรดาผู้คุ้มครองแคว้นและผู้จัดการที่ดินเข้ามารายงานตัวและทำงานที่สำนักโชกุนบ่อยๆ จนกระทั่งออกเป็นกฎหมายบังคับให้เข้ามา 3 ปีต่อ 1 ครั้ง¹ ครั้งละ 50 วัน² และยังสั่งห้ามไม่ให้ออกไปนอกเมืองในช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยว³ ทหารรับใช้ที่เข้ามานั้นจะคอยรับใช้กิจการต่าง ๆ ในสำนักโชกุนที่คะมะกุระ เรียกว่า “ การรับใช้โอะยูกะ ” (Oyuka service) โดยงานดังกล่าวจะเป็นงานด้านพิธีการต่างๆ เช่น งานครบรอบวันเกิด งานแต่งงาน งานศพ พิธีกรรมทางศาสนา งานด้านโยธา เป็นต้น⁴ แต่หน้าที่หลักที่สำคัญที่สุดคือ การรักษาความปลอดภัยที่เกียวโตและคะมะกุระ (oban'yaku หรือ grand guard service)

ใน ค.ศ. 1186 สมัยการปกครองของโยะริโตะโมะได้กำหนดเวลาเพิ่มเป็นครั้งละ 6 เดือน และได้ลดลงมาเหลือ 3 เดือน⁵ ใน ค.ศ. 1275 มีการกำหนดให้ทหารรับใช้ที่อยู่ใน 15 แคว้นทางภาคตะวันออกเข้ามาเพียง 1 เดือนต่อปี⁶ รวมทั้งต้องส่งตัวบุตรชายมาอยู่ที่สำนักโชกุนในลักษณะตัวประกันเพื่อแสดงความซื่อสัตย์และจงรักภักดี

“ซังกิง” ที่ใช้ในสมัยนี้ เป็นบทเรียนทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญต่อการพัฒนาระบบซังกิง-โคตะอิ ทำให้ระบบนี้มีประสิทธิภาพมาก เพราะทำให้รัฐบาลคะมะกุระสามารถรักษาอำนาจการปกครองไว้ได้ยาวนานและเข้มแข็งกว่าในสมัยต่อมาคือสมัยอะชิกะงะ

สมัยอิเตะโยะชิ การปกครองในสมัยนี้ฐานะของเจ้าฟิวตัลของอิเตะโยะชิมีมากกว่าในสมัยก่อน เขาพิจารณาการใช้มาตรการแต่ละอย่างอย่างช้าๆ ด้วยความระมัดระวัง ทำให้ไม่มีรูปแบบหรือนโยบายในการปกครองที่ชัดเจน แต่มาตรการที่เด่นคือ ระบบตัวประกัน ในขณะนั้นเป็นช่วงเวลาที่เกิดสงครามในท้องถิ่นทำให้ไม่สามารถไว้วางใจไคเมียวที่อยู่รอบข้างได้ โดยเฉพาะไคเมียวชั้นนอก⁷ ไคเมียวชั้นนอกที่ส่งตัวประกันมาคือ โมริ อุเอะซุจิ (Uesugi) โทะกุงะวะ โชโซกะเบะ (Chosokabe) ชิเมซุและซะตะเคะ (Satake) แต่ระยะเวลาที่มาอยู่และจำนวนตัวประกันไม่มีข้อมูลที่ชัดเจน⁸ แต่ใน ค.ศ. 1589 อิเตะโยะชิมีคำสั่งให้บรรดาไคเมียวต่างๆ ส่งภรรยาและบุตรมาเป็นตัวประกันที่เกียวโตเป็นเวลา 9 เดือน ก่อนที่จะเปิดศึกโจมตีโอะดะวะระ (Odawara) และในเดือนมกราคม ค.ศ. 1592 มีคำสั่งให้ส่งตัว

¹
Ibid.

²
Ibid. p. 32.

³
Ibid. p. 31.

⁴
Ibid.

⁵
Ibid.

⁶
Ibid. p. 32-33.

⁷
Mary Elizabeth, Berry. (1982). *Hideyoshi*. p. 141.

⁸
Ibid. p. 142.

ประกันมาที่โอชะกะเป็นช่วงจะไปรุกรานเกาหลี¹ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการให้ส่งตัวประกันของอิเตะโยะชินั้น มักจะเป็นช่วงที่เขาต้องวุ่นวายกับการทำศึกสงคราม การให้ส่งตัวประกันไม่ได้นำมาใช้ตลอดเวลา จึงยังไม่ได้ทำเป็นระบบที่ชัดเจนเพราะมีเจตนาใช้เพื่อป้องกันภัยในช่วงที่อิเตะโยะชินต้องไปสู้รบที่อื่น อีกข้อมูลหนึ่งที่สอดคล้องกันคือ อิเตะโยะชิได้รวบรวมไต่เมียวให้มาพำนักอยู่รอบๆ ศูนย์บัญชาการของเขาที่ฟูชิมิและโอชะกะ เพื่อที่จะได้อยู่ภายใต้การดูแลสอดส่องในช่วงเวลาที่เขาต้องไปทำศึกสงครามที่คิวชู คันทะ และเกาหลี²

บันทึกของยะมะงะ โซโก (Yamaga Soko) บันทึกไว้ว่า อิเตะโยะชิยังให้ไต่เมียวมาพำนักที่ฟูชิมิและโอชะกะ 3-5 ปีต่อครั้ง และให้กลับไปอื่นได้ปีละ 6 เดือน โดยต้องนำภรรยาและบุตรมาไว้ที่โอชะกะ ทุก ๆ 7 เดือนในลักษณะตัวประกัน³ นอกจากนั้นอิเตะโยะชิยังใช้มาตรการในการบันทึกทอนฐานะทางการเงินของไต่เมียวด้วยการให้ช่วยเหลือค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เช่น ใน ค.ศ. 1587 ให้ไต่เมียวช่วยจ่ายค่าจัดพิธีเลี้ยงน้ำชาที่มีชื่อเสียงที่คิตะโนะ (Kitano) ให้ช่วยค่าใช้จ่ายสร้างปราสาทอันใหญ่โตที่ฟูชิมิและโอชะกะ และพระราชวังอันหรูหราที่เกียวโต⁴ ใน ค.ศ. 1588 อิเตะโยะชิได้ให้ไต่เมียวชั้นนอกส่วนใหญ่มาปฎิญาณตน เพื่อแสดงความซื่อสัตย์⁵ อิเตะโยะชิยังได้สร้างประเพณีการแลกเปลี่ยนของกำนัลที่รุกราระหว่างตนกับไต่เมียวที่เข้ามาพบอีกด้วย⁶

อย่างไรก็ตามมาตรการดังกล่าวก็ยังไม่ใช้ระบบชังกิง-โคตะอิ ที่ใช้ในสมัยโทะกูงะวะเพราะมีข้อแตกต่างคือ การส่งตัวประกันยังไม่ได้มาจากไต่เมียวทั้งหมดและน่าจะเป็นเฉพาะกับไต่เมียวชั้นนอกเท่านั้น เพราะไม่พบว่ามีกรเรียกตัวประกันจากไต่เมียวบริวาร การยึดตัวประกันก็เป็นเฉพาะช่วงทำศึกสงคราม ส่วนการมาพักของไต่เมียวก็ไม่ได้มาทุกคน พบว่ามีไต่เมียวมาพักที่เกียวโตไม่เกิน 30 คน และมีบ้านพักของผู้ติดตามในฟูชิมิไม่เกิน 20 แห่ง⁷ แม้ว่ามาตรการดังกล่าวยังไม่เป็นระบบชังกิง-โคตะอิ แต่ก็ยังเป็นแบบอย่างให้กับการสร้างระบบชังกิง-โคตะอิในสมัยโทะกูงะวะได้เป็นอย่างมาก

¹ *Ibid.*

² Toshio G. Tsukahira. (1970). *op.cit.* p. 35.

³ *Ibid.*

⁴ *ibid.*

⁵ Toshio G. Tsukahira. (1970). *loc.cit*

⁶ Mary Elizabeth. Berry. (1982). *Ibid.* p. 142.

⁷ Mary Elizabeth. Berry. (1982). *Ibid.* p. 142-143.

2. ระบบซังกิง-โคตะอิ

ระบบซังกิง-โคตะอิ มีจุดประสงค์เพื่อควบคุมไคเมียวไม่ให้ก่อการกบฏและลดฐานะทางเศรษฐกิจของไคเมียว โดยให้เข้ามารายงานตัวและประจำการที่เอโดะเพื่อรับราชการ ความจริงแล้วงานราชการที่ไคเมียวเข้ามาทำที่เมืองหลวงนั้น ไม่ได้เป็นงานที่จริงจังหรือเป็นชั้นเป็นอันมากนัก เพราะหน้าที่ตำแหน่งที่ได้รับจะถูกเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ซึ่งโชกุนจะเรียกพบ หรือประชุมเป็นระยะ ๆ นาน ๆ ครั้ง และงานส่วนใหญ่ คือ การขอร้องให้ช่วยงานในด้านต่าง ๆ ภายในแคว้นของโชกุนตลอดเวลา และถือว่าเป็นงานรับใช้ชาติ (kokoyaku) ¹ เช่น ให้ช่วยส่งกองบำรุงแก่กองทหารล่วงหน้าเพื่อไวยามฉุกเฉิน ช่วยสร้างและซ่อมแซมปราสาท ถนน สะพาน และวังต่าง ๆ ทำให้ไคเมียวถูกบั่นทอนฐานะทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะไคเมียวที่มีฐานะร่ำรวยอย่างไคเมียวชั้นนอก ซึ่งจะถูกเรียกขานให้ช่วยเหลืองานดังกล่าวบ่อยครั้ง ในขณะเดียวกันโชกุนใช้วิธีการสร้างป้อมปราการขนาดใหญ่ เช่น ที่ซัมปู (Sampu) โอชะกะ นะโงยะ และนิโจ (Nijo) เพื่อข่มขวัญไคเมียวคู่แข่ง ² อย่างไรก็ตามเวลาส่วนใหญ่ของไคเมียวมักจะหมดไปกับการทำธุระส่วนตัว และการใช้ชีวิตสบาย ๆ ในเมืองที่ฟุ้งเฟ้อและต้องใช้จ่ายด้วยเงินจำนวนมาก โชกุนใช้ระบบนี้เพื่อดึงไคเมียวออกมาจากงานประจำของตนที่อื่น นั่นก็คือการปกครองดูแลอื่นของตน โดยอยู่รับใช้โชกุน ³

ระบบซังกิง-โคตะอิ เป็นระบบที่ค่อย ๆ พัฒนาขึ้นอย่างเป็นขั้นตอน ก่อนที่จะประกาศเป็นกฎหมายบังคับใช้ทั่วประเทศใน ค.ศ. 1635 นั้น โชกุนสองคนแรกได้วางรากฐานมาโดยตลอดดังนี้

สมัยการปกครองของโชกุนอิเอะยะซุและอิเคะตะตะ หลังจากทีอิเอะยะซุได้รับชัยชนะจากสงครามเซกิงะฮะระ ไคเมียว มะเอะตะ โทะชินะงะ (Maeda Toshinaga) * เป็นไคเมียวใหญ่ที่ครอบครอง 3 แคว้นคือ คะงะ เอทซุ (Etchu) และโนโตะ (Noto) ได้เข้ามาแสดงตัวเป็นมิตรกับอิเอะยะซุเป็นคนแรก พร้อมกับมอบมารดาไว้เป็นตัวประกันที่เอโดะ ดังนั้นอิเอะยะซุจึงได้สร้างความสัมพันธ์แบบเครือญาติโดยการหมั้นหลานสาวที่ยังเล็กอยู่กับลูกชายของโทะชินะงะ ⁴ การที่ไคเมียวใหญ่อย่างมะเอะตะได้เดินทางมาถึงเอโดะเองนั้น ย่อมแสดงถึงการยอมรับฐานะอำนาจทางการเมืองของตระกูลโทะกูงะวะ มีผลให้ไคเมียว ตะเตะ มะซะมุเนะ (Date Masamune 1566-1636) ไคเมียวแห่งเซ็นตะอิได้เดินทางมาเยี่ยมคารวะโชกุน และอิเอะยะซุได้สร้างความสัมพันธ์แบบเครือญาติเช่นเคย ด้วยการแต่งงานระหว่างหลานชายคนที่ห้าของเขากับหลานสาวของตะเตะ และใน ค.ศ. 1601 อิเอะยะซุได้มอบที่ดินที่ฟูชิมะให้ตะเตะเพื่อสร้างที่พักอาศัย ⁵

¹ John Whitney. Hall . (1970). *op.cit.* p. 170

² *Ibid.*

³ Conrad D. Totman. (1967). *op.cit.* p. 36.

* สืบทอดตำแหน่งจากบิดาคือ มะเอะตะ โทะชิอิเอะ (1538-1599) ผู้ร่วมงานเก่าของอิเอะยะซุ เคยเป็นหนึ่งในห้าของผู้สำเร็จราชการสมัยอิเคะโยะชิ

⁴ Toshio G. Tsukahira. (1970). *op.cit.* p. 36-37.

⁵ *Ibid.* p. 38.

หลังจากที่อิเอะยะซุได้รับการแต่งตั้งให้เป็นโชกุนใน ค.ศ. 1603 ได้มีไดเมียวเข้ามาเยี่ยมคารวะ ในช่วงต้นปีเช่น มัตสึอุระ ชิเกะโนะบุ (Matsuura Shigenobu 1549-1614) ไดเมียวแห่งอิระโดะ ฮะชิสุเก โยะชิชิเกะ (Hachisuka Yoshishige 1586-1620) ไดเมียวแห่งโทะกุชิมะ (Tokushima) โฮะโซะงะวะ ทะดะโอะคิ (Hosokawa Tadaoki 1563-1645) ไดเมียวแห่ง นะกัตสึ (Nakatsu) และนะงะมะซะ ไดเมียวแห่งฟูโกะโอะกะ (Fukuoka)¹ เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีไดเมียวชั้นนอกที่มีชื่อเสียงมาเยี่ยมคารวะอีก 5 คน รวมทั้ง ตะเตะ มะซะมุเนะ ได้กลับมาเยี่ยมอีกครั้ง ใน ค.ศ. 1604 มีไดเมียวจาก ฮิโรชิมะ (Hiroshima) อะคิตะ (Akita) และโคชิ (Kochi) ได้เข้ามาเยี่ยมคารวะ

การเข้ามาเยี่ยมคารวะของไดเมียวนั้นจะมาโดยสมัครใจและมีเหตุผลที่แตกต่างกัน เช่น การมาเพื่อแสดงความขอบคุณที่ได้รับที่ดินเป็นรางวัลในการเข้าร่วมรบ การมาเพราะมีความเกี่ยวข้องกับตระกูลโทะกุงะวะ การมาเพื่อแสดงตนเป็นมิตรของกลุ่มไดเมียวชั้นนอก (หลังจากที่เคยเป็นศัตรูมาก่อน)² และมีอีกสาเหตุหนึ่งที่มาจากอิเอะยะซุเองคือ รัฐบาลบะกุฟุมีโครงการก่อสร้างต่าง ๆ เช่น โครงการพัฒนานครหลวงเอโดะให้เป็นเมืองที่ยิ่งใหญ่ โดยการขุดคลอง สร้างถนน เป็นต้น ทำให้ไดเมียวหลายคนถูกเรียกมาช่วยในด้านแรงงาน วัสดุอุปกรณ์ และการขนส่ง จึงเป็นเหตุให้ไดเมียวเข้า-ออกเอโดะหลายครั้ง³

สำหรับการต้อนรับไดเมียวที่เข้ามาที่เอโดะนั้น อิเอะยะซุและอิเคดะทะดะให้ความสำคัญและระมัดระวังเป็นพิเศษกับไดเมียวชั้นนอก ด้วยการต้อนรับอย่างสมเกียรติ เช่นใน ค.ศ. 1603 อิเคดะทะดะให้การต้อนรับไดเมียว อิเคดะ เทะรุมะซะ (Ikeda Terumasa) อย่างดีด้วยการส่งเจ้าหน้าที่ระดับสูงไปรับเมื่อเดินทางมาถึง มีการตระเตรียมสิ่งของและสถานที่อย่างดีระหว่างที่ไดเมียวพำนักอยู่ที่เอโดะ และเมื่อเดินทางกลับก็มอบของกำนัลที่ล้ำค่าให้ การที่โชกุนต้อนรับอย่างดีนี้ก็เพราะไดเมียวชั้นนอกนั้นยังเป็นภัยต่อรัฐบาลโทะกุงะวะอยู่ จึงต้องแสดงออกอย่างระมัดระวังเป็นพิเศษ⁴

ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1609 อิเคดะทะดะเริ่มทดสอบอำนาจและบารมีของตนที่มีเหนือไดเมียว โดยการออกคำสั่งให้ไดเมียวทั้งหมด มาที่เอโดะเพื่อร่วมงานฉลองฤดูหนาวและปีใหม่ที่สำคัญ โชกุน ใน ค.ศ. 1610 ได้ออกคำสั่งให้ไดเมียวส่งครอบครัวและผู้ติดตามมาที่เอโดะในลักษณะตัวประกัน ใน ค.ศ. 1611 ได้เรียกไดเมียวชั้นนอกให้มาชุมนุมกันที่วังนิโจ (Nijo) ศูนย์บัญชาการของโทะกุงะวะ เพื่อปฏิญาณตนที่จะจงรักภักดีต่อโชกุน⁵ การค่อย ๆ แสดงถึงสิทธิและอำนาจทางการเมืองของโชกุน ได้ผลที่ระดับหนึ่งเห็นได้จากการออกคำสั่งเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ แต่อำนาจของโชกุนก็ยังไม่เด็ดขาดพอ

¹
Ibid. p. 39.

²
Ibid. p. 40.

³
Ibid. p. 41.

⁴
Ibid.

⁵
Ibid. p. 42.

เพราะปีต่อมา มีการต่อต้านอำนาจโชกุนที่โอชะกะ แต่โชกุนก็ยังควบคุมสถานการณ์ได้โดยการจับกุม และคุมขังไคเมียวที่น่าสงสัยคือ ไคเมียวฟุกุชิมะ (Fukushima) และคะโตะ โยะชิอะกิ (Kato Yoshiaki) ¹

จนกระทั่งใน ค.ศ.1615 อำนาจการปกครองของโทกูงวะได้ขยายออกไปมาก จนมีฐานะที่มั่นคงทางการเมืองการปกครอง รัฐบาลเบกุกุจึงไม่ต้องกังวลอำนาจของบรรดาไคเมียวอีกต่อไป จึงได้มีประกาศกฎหมายชนชั้นทหารขึ้น ซึ่งมีทั้งหมด 13 มาตรา และได้กำหนด “ซังกิง” ไว้ในมาตราที่ 9 ดังนี้

กฎสำหรับการเข้ามารายงานตัวของไคเมียวเพื่อรับใช้โชกุน (Sankin) ในพงศาวดารญี่ปุ่น (Shoku Nihongi) ระบุไว้ดังนี้ “นอกเหนือจากการได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่แล้ว ไม่อนุญาตให้มีการชุมนุมกันภายในเขตเมืองหลวงตามอำเภอใจ ไม่อนุญาตให้ไปไหนมาไหนโดยมีทหารนำติดตามเกินกว่า 20 คน เป็นต้น ” ด้วยเหตุนี้จึงห้ามนำทหารจำนวนมากมาที่เอโดะ กำหนดให้ไคเมียวที่ถือครองที่ดินระหว่าง 200,000 - 1,000,000 โคกะ นำทหารมาได้ไม่เกิน 20 คน สำหรับไคเมียวที่ถือครองที่ดินน้อยกว่า 100,000 โคกะ ให้มีจำนวนเดียวกัน ในโอกาสที่เข้าไปรับใช้ทางทหารอย่างเป็นทางการนั้น จำนวนผู้ติดตามจะเป็นสัดส่วนกับความสามารถของไคเมียวแต่ละคน ²

เห็นได้ว่ามาตราที่ 9 ได้เน้นเรื่องการจำกัดจำนวนผู้ติดตามของไคเมียวที่เดินทางเข้ามา แต่ไม่ได้นิยามความหมายของ “ซังกิง” ไว้มากนัก

ในค.ศ.1629 มีการปรับปรุงกฎหมายของชนชั้นทหารและได้นิยามคำว่า “ซังกิง” ชัดเจนขึ้น คือ การเข้ามารายงานตัวเพื่อรับใช้โชกุน แต่ตัวกฎหมายเองนี้ยังไม่สามารถนำมาใช้บังคับกับไคเมียวทุกคน แต่อิเอะยะซุและอิเดะทะดะมีอำนาจพอสมควรที่จะสร้าง “ซังกิง” ให้เป็นระบบมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะยังสามารถลงโทษไคเมียวที่ละเมิดกฎหมายหรือคำสั่งได้ ³

จนกระทั่งใน ค.ศ.1635 สมัยการปกครองของโชกุนอิเอะมิตซุ (1623-1651) ซึ่งเป็นสมัยที่มีความเข้มแข็งทางการเมืองการปกครองมาก “ซังกิง” ก็ได้กลายเป็นระบบที่เรียกว่า ซังกิง-โคตะอิ และประกาศเป็นกฎหมายอย่างเป็นทางการโดยอยู่ในมาตราที่ 2 ของกฎหมายชนชั้นทหารของปีนั้น มีการกำหนดระบบเวลาการเข้า-ออกของไคเมียวอย่างชัดเจนและตายตัว เป็นตารางที่แบ่งตามประเภท (บริวาร เครื่องญาติ ชั้นนอก) และกลุ่มของไคเมียว (ตะวันออก ตะวันตก) ในการสลับกันเข้ามาที่เอโดะ ดังนี้

บัดนี้เป็นที่ตกลงแล้วว่า ไคเมียวรวมทั้งขุนนางยศสูงและยศต่ำกว่า จะต้องสลับกันเข้ามาพำนักระหว่างที่เอโดะ ซังกิงจะเริ่มต้นในฤดูร้อนของทุกปี คือในเดือนที่สี่ ต่อมาภายหลัง จำนวนผู้ติดตามมีมากเกินไป จึงทำให้แคว้นและหมู่บ้านเกิดความสิ้นเปลือง ในขณะเดียวกันก็ทำให้ประชาชนยากลำบากด้วย ด้วยเหตุนี้จึงต้องลดจำนวนผู้ติดตามลงตามความเหมาะสม ในกรณีที่ต้องขึ้นไปที่เกี่ยวข้องจะต้องปฏิบัติ

¹
Ibid.

²
Ibid. p. 43.

³
Ibid. p. 44.

มกฎของโชกุน ส่วนกรณีที่ต้องไปรับใช้ เช่น รับใช้ทางทหารความช่วยเหลือขึ้นอยู่กับความสามารถของ
ไต่เมียวแต่ละคน ¹

ตามกฎข้อบังคับนั้นคือ ให้ไต่เมียวทุกคนสลับกันเข้ามาที่เอโดะปีเว้นปีโดยเข้ามาในเดือน
เมษายนของทุกปี แต่ในวันต่อมาโชกุนได้ประกาศยกเว้นให้ไต่เมียวบริวารไม่ต้องเข้ามาตามเงื่อนไขดัง
กล่าว แต่ต้องเตรียมพร้อมตลอดเวลาสำหรับการถูกเรียกตัวหรือการประชุมด่วนของโชกุน ²

ใน ค.ศ.1642 โชกุนได้มีการปรับปรุงกฎหมายบังคับในระบบซังกิง-โคตะอิใหม่ และทำให้ไต่
เมียวบริวารต้องอยู่ตามเงื่อนไขที่มีตารางเวลาเช่นไต่เมียวอื่นๆ โดยมีการจัดตารางเวลาในการสลับกัน
เข้ามาเป็นกลุ่ม ดังนี้ กลุ่มแรกประกอบไปด้วยไต่เมียวบริวาร 69 คน ได้ถูกแบ่งเป็น 2 กลุ่ม มีตาราง
เวลาสลับกันเข้ามา 6 เดือนเว้น 6 เดือน กลุ่มที่สองประกอบไปด้วยไต่เมียวบริวาร 9 คน มีตารางเวลา
เข้ามา 8 เดือนต่อปี ขณะที่ไต่เมียวบริวารกลุ่มสุดท้ายที่เหลืออีก 14 คนซึ่งอยู่ทางภาคกลาง ได้ถูกแบ่ง
เป็น 2 กลุ่ม มีตารางเวลาสลับกันเข้ามาทุกๆ 8 เดือน ³ ส่วนไต่เมียวชั้นนอกจะเข้ามาทุกเดือนที่ 4
ของปีและไต่เมียวตระกูลโทะกูงะวะ (โอวะริ คิอิ) จะเข้ามาทุกเดือนที่ 3 ของปี ⁴ นอกจากนั้นยังมีกลุ่ม
ทหารรับใช้ของโชกุนประมาณ 30 คน ที่มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดหรือเกี่ยวพันเป็นพิเศษกับโชกุน
จะได้รับการปฏิบัติเทียบเท่าไต่เมียว จึงอยู่ภายใต้เงื่อนไขของระบบซังกิง-โคตะอิด้วย เรียกว่า โคไต
โยะริอะอิ (Kotai yoriai) ⁵ มีไต่เมียวบางคนจัดอยู่ในกลุ่มพิเศษที่เรียกว่า โจฟู (Jofu) เป็นหน่วยเสริม
กำลังทางทหารที่ต้องอยู่ประจำที่เอโดะถาวร เช่น ไต่เมียวแห่งมิโตะ ซึ่งเป็นตระกูลทายาทกับโทะกูงะ
วะ ต้องอยู่ประจำการตลอดไม่ได้กลับอันของตน ถ้าไม่ได้รับการอนุมัติพิเศษจากโชกุน ⁶

หลังจากที่อิเอะมิตซุเสียชีวิตใน ค.ศ.1651 ระบบซังกิง-โคตะอิได้กลายเป็นระบบพิเศษที่สร้าง
ความสมบูรณ์ให้แก่โครงสร้างทางการเมืองการปกครองในสมัยโทะกูงะวะ และแม้ว่าจะมีการปรับปรุง
รายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ หลายครั้งในเวลาต่อมาก็ตาม แต่ยังคงใช้ลักษณะเดิมที่อิเอะมิตซุได้สร้างไว้
อย่างค่อนข้างสมบูรณ์ และในช่วง ค.ศ.1642-1862 ไต่เมียวทุกคนต้องส่งตัวประกันที่เป็นภรรยา
หลวงและบุตรชายคนโตมาที่เอโดะในลักษณะตัวประกันถาวร แม้กระทั่งการแต่งงานก็ต้องทำพิธีกันที่
เอโดะ ⁷

มีการตรวจตราสอดส่องอย่างละเอียดเข้มงวด โดยมีเจ้าหน้าที่ด่านตรวจ (Highway
inspection stations หรือ Sekisho) ตั้งด่านตรวจอยู่ตามถนนหลวงสายสำคัญๆ มีนโยบายหลักในการ

¹
Ibid. p. 45.

²
Ibid. p. 46.

³
Ibid.

⁴
Ibid. p. 52.

⁵
Ibid.

⁶
Ibid.

⁷
Ibid. p. 51.

สอดส่องดูแลไม่ให้ผู้หญิง (ที่เป็นตัวประกัน) ออกและอาวูชิป็นเข้า (outgoing women and incoming gun หรือ de-onna niiri deppo) ซึ่งถือเป็นมาตรการสำคัญในการป้องกันการโจมตีจากศัตรูของโชกุน¹

หลังจากมีการปรับปรุงระบบซังกิง-โคตะอิใน ค.ศ.1642 แล้วถือว่าเป็นกฎหมายบังคับที่เข้มงวดมาก แต่ก็อาจจะมีกรณียกเว้นได้ โดยจะถือหลักการพิจารณาเป็นกรณีและเป็นครั้งๆ ไป โดยมีข้อกำหนดหลักๆ ดังนี้²

- (1.) การได้รับการผ่อนผันเมื่อได้รับความเสียหายจากไฟไหม้ หรือแผ่นดินไหว
- (2.) การได้รับการผ่อนผันเมื่อได้รับสิทธิพิเศษ เนื่องจากเป็นรางวัลตอบแทนความดีจากรัฐบาลบะกุฟุ
- (3.) การได้รับการผ่อนผันเมื่อต้องเป็นกองกำลังในการป้องกันประเทศ³

ตัวอย่างใดเมียวที่ได้รับการผ่อนผันตามเหตุผลตามที่กล่าวมานี้ เช่น เกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ใน ค.ศ.1657 ในเอโดะ เมืองหลวงได้รับความเสียหายมาก รัฐบาลบะกุฟุได้อนุญาตให้ใดเมียวกลับไปได้ 14 คน และอีก 22 คนที่มีกำหนดจะเดินทางมานั้นให้เลื่อนออกไปอีก 2 เดือน และยกเว้นการเข้ามาของใดเมียวอีก 17 คน เกิดอัคคีภัยครั้งใหญ่ใน ค.ศ.1721 เกิดแผ่นดินไหว ใน ค.ศ.1772 และเกิดอัคคีภัยใน ค.ศ.1855 เหตุการณ์ที่กล่าวมานั้นทำให้มีการอนุญาตผ่อนผันระบบซังกิง-โคตะอิได้ หรือในกรณีตอบแทนความดี เช่น ในค.ศ.1673 ทสูกะรุ โนะบุมะซะ (Tsugaru) ใดเมียวแห่งฮิโรซะกิ (Hirosaki) ได้รับการผ่อนผันเพราะสามารถระงับเหตุจลาจลในเยะโอะ (Yezo หรือฮอกไกโดในปัจจุบัน) ได้⁴ หรือในกรณีที่ต้องรักษาความปลอดภัยให้กับชายฝั่งทะเล ก็เป็นเหตุผลที่ต้องผ่อนผันให้ โดยเฉพาะหลังจากที่ชาวยุโรปเริ่มเข้ามาทำการค้าขายกับญี่ปุ่นที่นะงะซะกิ ทำให้ใดเมียวที่นั่นนำเหตุผลนี้เป็นข้ออ้างเพื่อหลีกเลี่ยงระบบซังกิง-โคตะอิอยู่เสมอ⁵

นอกจากนั้นยังมีการผ่อนผันที่นอกเหนือไปจากกรณีที่กล่าวมาด้วย เช่น ใดเมียวชั้นนอกแห่งทสึชิมะ (Tsushima) ที่เข้ามา 3 ปีต่อครั้ง และอยู่เพียงครั้งละ 3 เดือนเท่านั้น โดยจะเข้ามาในเดือนพฤศจิกายนและออกในเดือนกุมภาพันธ์ของปีถัดไป เหตุผลในการผ่อนผันให้นี้อาจเป็นเพราะที่ตั้งของทสึชิมะเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญที่ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามกัน หรืออาจเป็นเพราะระยะเวลาการเดินทางที่ยาวนานและลำบากมาก ต้องเดินทางโดยทางทะเลและทางบก และยังมีกรณีที่คล้ายๆ กันอีก คือ ใดเมียวมัดซุมะเอะ (Matsumae) แห่งเยะโอะ ที่เข้ามา 5 ปีต่อครั้งและอยู่เพียงครั้งละ 4 เดือนเท่านั้น⁶

¹ Ibid.

² Ibid. p. 53.

³ Ibid. p. 54.

⁴ Ibid. p. 55.

⁵ Ibid. p. 56.

⁶ Ibid. p. 53.

อย่างไรก็ตามการผ่อนผันไม่ใช่จะอนุญาตได้ง่าย เพราะรัฐบาลบะกุฟุไม่ค่อยเต็มใจอนุญาตการผ่อนผัน โดยจะพิจารณาครั้งต่อครั้ง และต้องมีการรายงานความเคลื่อนไหวให้โชกุนรับรู้ในช่วงที่ขอผ่อนผันด้วย

ที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งของการจัดตารางเวลาในการสลับเปลี่ยนกันเข้ามาที่เอโดะนั้น ได้มีการแบ่งไคเมียวเป็นกลุ่มตามสภาพภูมิศาสตร์ เช่น ตะวันตก และตะวันออก และในแต่ละปี ตารางเวลาของการเข้ามาที่เอโดะของไคเมียวที่มีอาณาเขตติดต่อกัน จะได้เข้ามาในเวลาเดียวกัน ซึ่งเท่ากับว่าอาณาเขตดังกล่าวจะถูกปล่อยทิ้งไว้พร้อมๆ กัน และทำให้รัฐบาลบะกุฟุใช้ประโยชน์จากสิ่งนี้ได้มาก¹

หลังจากการปรับปรุงกฎหมายซังกิง-โคตะอิ ใน ค.ศ. 1642 ระบบนี้ได้ใช้มาตลอดจนปลายสมัยโทะกูงะวะ อาจจะมีการเพิ่มเติมข้อกำหนดเล็กๆ น้อยๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจำกัดจำนวนผู้ติดตามหรือขบวนแห่ของไคเมียวที่เข้ามาในเอโดะ ในค.ศ. 1648, 1653, 1712, และ 1721 จนกระทั่งใน ค.ศ. 1862 ได้มีการเปลี่ยนแปลงกฎหมายในระบบซังกิง-โคตะอิครั้งใหญ่ซึ่งมีความสำคัญและส่งผลถึงจุดจบของโทะกูงะวะในการปกครองประเทศ

ก่อนที่จะกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงกฎหมายดังกล่าว ขออธิบายถึงสถานการณ์ของญี่ปุ่นในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 เพื่อจะเข้าใจถึงสาเหตุการแก้ไขกฎหมาย เนื่องจากในช่วงครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 19 สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และรัสเซีย ได้พยายามส่งกองเรือมาเปิดประเทศญี่ปุ่นเพื่อให้ญี่ปุ่นเปิดท่าเรือให้ชาวต่างชาติ ซึ่งในขณะนั้นได้มีกลุ่มดัตช์ศึกษา (Dutch Learning) กลุ่มเล็กๆ ของญี่ปุ่นได้สนับสนุนให้เปิดประเทศ แต่รัฐบาลยังคงยืนยันนโยบายปิดประเทศเช่นเดิม ในที่สุดสหรัฐอเมริกาจึงตัดสินใจที่จะใช้กำลังบังคับให้ญี่ปุ่นเปิดประเทศ โดยส่งเรือรบภายใต้การบังคับการของพลเรือจัตวาแมทธิว คาลเบรียท เปอร์รี่ (Matthew Calbraith Perry) มาเทียบท่าบริเวณอ่าวเอโดะ (อ่าวโตเกียวในปัจจุบัน) ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1853 และยื่นหนังสือจากประธานาธิบดีแห่งสหรัฐอเมริกาในการเรียกร้องให้ญี่ปุ่นทำการค้าขายกับสหรัฐอเมริกา พร้อมกับจะมาฟังคำตอบในต้นปีถัดไป² ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1854 เปอร์รี่ได้กลับมาอีกครั้งและครั้งนี้ญี่ปุ่นได้ตระหนักถึงศักยภาพทางทหารที่เหนือกว่าหลายเท่า ด้วยขนาดของกองทัพเรือขนาดใหญ่รวมทั้งชาวที่จีนแพ้สงครามฝิ่นใน ค.ศ. 1842 แล้วถูกบังคับให้จ่ายค่าปฏิกรรมสงครามพร้อมทั้งยกดินแดนให้กับต่างชาติ ญี่ปุ่นจึงต้องยอมทำข้อตกลงและลงนามในสนธิสัญญาอะนะกะวะ (Kanagawa) ในวันที่ 31 มีนาคม ค.ศ. 1854 เพื่อเปิดเมืองท่าคือ ชิโมะตะโนอิซุ (Shimoda in Isu) และอะโกะตะเตะโนะยะโอะ และให้สหรัฐอเมริกาแวะมาเติมเสบียงอาหาร ตลอดจนจะมีการแลกเปลี่ยนกงสุลในเวลาต่อไป³ ทำให้นโยบายปิดประเทศของญี่ปุ่นต้องสิ้นสุดลง และทำให้ญี่ปุ่นต้องยอมทำข้อตกลงในสนธิสัญญาในลักษณะเดียวกันนี้กับอังกฤษในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1854 รัสเซียในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1855 และฮอลแลนด์ ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1855⁴ ต่อมาใน ค.ศ. 1856 สหรัฐอเมริกาส่งกงสุลชื่อ เทนน์เซนต์ แฮร์ริส (Townsend Harris)

¹ Ibid. p. 56.

² เอ็ดวิน โอ โรเซาเออร์. (1974). *เล่มเดิม*. หน้า 171.

³ George Sansom. (1963). Ibid. p. 234.

⁴ Ibid.

มาเจรจาทำสนธิสัญญาการค้าเพิ่มเติม ซึ่งเป็นลักษณะของสนธิสัญญาไม่เสมอภาคที่ต่างชาติได้ทำกับจีนโดยถือหลักสิทธิสภาพนอกอาณาเขต โดยที่ญี่ปุ่นได้ลงนามในสนธิสัญญาฉบับนี้ ในวันที่ 29 กรกฎาคม ค.ศ.1858 และเช่นเคยประเทศอื่นๆ ก็ได้เข้ามาทำสนธิสัญญาในลักษณะนี้ด้วยคือ อังกฤษ ฮอลแลนด์ รัสเซีย และฝรั่งเศส¹ ทำให้ญี่ปุ่นต้องเปิดเมืองท่า 5 แห่งให้ชาวต่างชาติเข้ามาค้าขาย คือ เอโดะ โอซะกะ โยโกะฮะมะะ เอียวโก (Hyogo) และโกเบ โดยชาวต่างชาติได้เข้ามาค้าขายมากที่เมืองท่าโยโกะฮะมะะ เอียวโก (Hyogo) และโกเบ มากที่สุด²

เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ไต่เมียวหลายคนมองระบบซังกิง-โคตะอิ ว่าทำให้พวกเขาต้องหมดเปลืองทางเศรษฐกิจและกำลังคนไปกับระบบนี้ จนไม่สามารถทุ่มเทพลังให้กับการป้องกันประเทศได้ และข้อห้ามในการสร้างกองกำลังของระบบซังกิง-โคตะอิ ก็เป็นข้อบกพร่องที่ทำให้ประเทศอ่อนแอไม่มีกองกำลังเพียงพอในการป้องกันการรุกรานจากต่างชาติ วันที่ 15 สิงหาคม ค.ศ.1862 โชกุนเรียกดไเมียวมาประชุมที่เอโดะเพื่อประกาศการปฏิรูปประเทศและการแก้ไขกฎหมายซังกิง-โคตะอิ เพื่อให้สอดคล้องกับการส่งเสริมทางการทหาร และในวันที่ 23 สิงหาคม ค.ศ.1862 ได้ประกาศกฎหมายในระบบซังกิง-โคตะอิ ใหม่ มีสาระสำคัญดังนี้³

- (1) ลดระยะเวลาเข้ามาคารวะ จากปีเว้นปี เป็นปีเว้นสองปี และระยะเวลาพำนักให้เหลือเพียง 100 วัน แทน 1 ปี
- (2) อนุญาตให้ไต่เมียว งดส่งทหารรักษาการณ์ประจำปราสาทเอโดะ ในยามจำเป็น
- (3) ให้ลดของขวัญ ที่นำมามอบให้โชกุน
- (4) ภรรยาและบุตรของไต่เมียว ที่เดิมออกจากเอโดะไม่ได้เลยนั้น ได้รับอนุญาตให้กลับไปท้องถิ่นเดิมของตนได้

เหตุผลที่รัฐบาลบะกุฟุ ประกาศผ่อนผันระบบซังกิง-โคตะอิ เพราะว่ารัฐบาลต้องเผชิญกับปัญหาหลากหลายดังนี้

ปัญหาเศรษฐกิจ รัฐบาลบะกุฟุเผชิญปัญหาการคลังที่ทรุดหนัก เนื่องจากความเชื่อที่ว่าควรเก็บภาษีผลผลิตทางการเกษตร เพราะถ้าเก็บภาษีการค้าราคาสินค้าจะสูงขึ้น และรัฐบาลจะยากจนลง เพราะต้องจ่ายเงินเพิ่มในการซื้อสินค้าต่างๆ รัฐบาลโชกุนและรัฐบาลไต่เมียว จึงพยายามสร้างความมั่นคง จากการเก็บภาษีอย่างหนักจากชาวนา แต่รัฐบาลทั้งสองต่างมีรายได้ลดลงมาก เมื่อชาวนาเผชิญปัญหายับยั้งทางธรรมชาติ แต่กลับไม่ได้รับความช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาจากรัฐบาล⁴ บรรดาไต่เมียวและซามูไรที่ต้องเดินทางเข้ามาที่เอโดะนั้นต้องใช้จ่ายเงินเป็นค่าใช้จ่ายต่างๆ เมื่อราย

¹ *Ibid.* p. 237-238.

² เอ็ดวิน โอ โรเซาเออร์. (1974). *เล่มเดิม*. หน้า 176.

³ Toshio G. Tsukahira. (1970). *op.cit.* p. 134.

⁴ John Whitney. Hall . (1970). *op.cit.* p. 202.

ได้ลดลงดังที่กล่าวมา ทำให้เกิดการกัณฑ์ยืมสินจากพ่อค้า ในที่สุดไฉ่เมียวและชามูไรจำนวนมากตกเป็นลูกหนี้พ่อค้าอย่างถาวรตัวไม่ขึ้น วิธีการแก้ปัญหาวิธีหนึ่งที่เป็นอันตรายต่อระบบการปกครอง คือการขูดรีดจากชาวนาเพิ่มขึ้น และการลดเบี้ยหวัดหรือลดจำนวนชามูไรที่เป็นบริวารลงครึ่งหนึ่ง ความไม่พอใจของชาวนา ชามูไร และพ่อค้า ได้สร้างความกระเทือนต่อการเมืองของรัฐบาลเบะกุฟุมาก

ปัญหาการลูกฮื้อของชาวนา สมัยโทกะงุวะวะเป็นช่วงเวลาที่ชาวนาได้รับการกดขี่มาก และต้องประสบความทุกข์ยากหลายอย่าง ปรากฏว่า มีการลูกฮื้อของชาวนาประมาณ 2,967 ครั้ง¹ ชาวนาต้องพบกับปัญหาการแตกสลายของหมู่บ้าน การขูดรีดภาษีอย่างหนักจากไฉ่เมียว อันเป็นผลมาจากระบบชังกิง-โคตะอิ ทั้งยังประสบกับปัญหาภัยธรรมชาติบ่อยครั้ง ชาวนาจะถูกเก็บภาษีถึงร้อยละ 40-50 ทุกปี โดยไม่มีการผ่อนปรน แม้ว่าปีนั้น จะเก็บเกี่ยวได้น้อยไม่พอกินก็ตาม² บางอันมีการเก็บภาษีสูงถึงร้อยละ 80³ ดังนั้นปีที่ไม่สามารถเก็บเกี่ยวได้ เป็นปีที่ชาวนาอดตายกันมาก เพราะไม่มีการผ่อนปรนเรื่องภาษี มีการฆ่าเด็กแรกเกิดและทำแท้ง เพื่อลดภาระเรื่องอาหารและการเลี้ยงดู เพื่อเป็นการประท้วงต่อการขูดรีดอย่างหนักของชนชั้นปกครอง⁴

ช่วงที่การเก็บเกี่ยวล้มเหลว ใน ค.ศ. 1675, 1680, 1732, 1783-1784, 1787 และ 1833-37 เกิดความอดอยากขาดแคลนอาหารครั้งใหญ่ ถึง 20 ครั้ง⁵ ตัวอย่างหนึ่งในนี้คือ ใน ค.ศ. 1732 มีผู้คนทาง

¹ คงศักดิ์ สันติพฤษวงษ์. (2528). *วิวัฒนาการทุนนิยมญี่ปุ่น*. หน้า 31.

² John Whitney. Hall . (1970). *loc.cit.*

³ เบเนดิกต์ รัส ฟุลตัน. (2525). *ดอกเบญจมาศกับดาบชามูไร = The Chrysanthemum and the Swords..* หน้า 65.

⁴ คงศักดิ์ สันติพฤษวงษ์. (2528). *เล่มเดิม*. หน้า 28.

⁵ John Whitney. Hall . (1970). *loc.cit.*

ตะวันตกของญี่ปุ่นอยู่ในภาวะอดอยากมากถึง 1.6 ล้านคน¹ นอกจากนั้นชาวนาต้องเผชิญกับอากาศแปรปรวนและหนาวเย็นมาก ทำให้การเก็บเกี่ยวทั่วประเทศตกต่ำ ผู้คนขาดแคลนอาหารต้องจับสุนัขและแมวมาเป็นอาหาร² แต่การร้องทุกข์ของชาวนาเต็มไปด้วยอุปสรรคและความยากลำบาก ทั้งยังไม่ได้รับการบรรเทาทุกข์หรือผ่อนปรนภาษีจากผู้ปกครอง ชาวนาถูกกำหนดให้เป็นทาสติดที่ดิน ที่ไม่ได้รับความยุติธรรม แทนที่การจัดสรรที่ดินเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อชาวนา แต่กลับให้ประโยชน์ต่อชนชั้นปกครองแทน นอกจากนั้นความเจริญของเศรษฐกิจเงินตราได้เข้าไปทำลายสังคมหมู่บ้าน เป็นผลให้ชาวนาได้รับความยากลำบากมากขึ้น และทำให้ชาวนาถูกฮือบอยครั้งโดยเฉพาะช่วงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19

การก้าวขึ้นมามีอำนาจทางเศรษฐกิจและบทบาททางสังคมของชนชั้นพ่อค้า ในระบบสังคมฟิวคัลชนชั้นพ่อค้าถูกกำหนดให้เป็นชนชั้นต่ำสุดของสังคม แต่ได้ก้าวขึ้นมามีฐานะทางเศรษฐกิจมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะการขยายตัวทางการค้า ที่ถูกกระตุ้นมาจากระบบซังกิง-โคตะอิ จนในที่สุดพ่อค้าสามารถกุมอำนาจทางเศรษฐกิจ อย่างที่มีคำกล่าวว่า “ ความโกรธของพ่อค้าในโอชะกะ สามารถสร้างความหวาดหวั่นในจิตใจของพวกไดเมียวได้ ”³ เพราะไดเมียวส่วนใหญ่เป็นหนี้พ่อค้าในโอชะกะ ในทางสังคมพ่อค้าได้มีบทบาทในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ ที่เรียกว่าวัฒนธรรมชาวเมือง ซึ่งเต็มไปด้วยความสนุกสนานรื่นเริงและความฟุ้งเฟ้อ และเริ่มปฏิเสธการแบ่งชนชั้นรวมทั้งการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย ประหยัด ซึ่งล้วนแต่มีผลกระทบต่อระบบสังคมฟิวคัล

การรุกรานของชาติตะวันตก เนื่องจากรัฐบาลบะกุฟุมุ่งเน้นแต่ความมั่นคงทางการเมืองภายในประเทศ โดยไม่ได้ให้ความสำคัญในการป้องกันประเทศ ดังนั้นใน ค.ศ. 1853⁴ เมื่อนายพลเรือเปอร์รี่ของสหรัฐอเมริกาเข้ามาเปิดประเทศ ญี่ปุ่นจึงไม่มีความพร้อมในการป้องกันประเทศและได้กลายเป็นปัญหาใหญ่ที่สร้างความยากลำบากอย่างมากให้กับรัฐบาลบะกุฟุ และเมื่อการแก้ปัญหของโทะกูงะวะไม่เป็นที่พอใจของบรรดาไดเมียวและประชาชน ก็ยิ่งทำให้ศักดิ์ศรีของรัฐบาลบะกุฟุเสื่อมลงไปมาก

ปัญหาต่างๆ ที่รัฐบาลของโทะกูงะวะ ต้องเผชิญพร้อมๆ กัน ทำให้โชกุนต้องผ่อนผัน ระบบซังกิง-โคตะอิให้กับไดเมียว แต่ปรากฏว่าการประกาศผ่อนผันนั้น ทำให้ไดเมียวต่างๆ มีอิสระมากขึ้น

¹ *Ibid.*

² คงศักดิ์ สันติพิทักษ์วงศ์. (2528). หน้าเดิม.

³ ประเสริฐ จิตติวัฒน์พงศ์. (2519 กันยายน-ธันวาคม). เล่มเดิม. หน้า 30.

⁴ แหล่งเดิม. หน้า 38.

จะไม่เป็นที่พอใจของบรรดาไดเมียวและประชาชน ก็ยิ่งทำให้ศักดิ์ศรีของรัฐบาลเบกุกุเสื่อมลงไปมาก

ปัญหาต่างๆ ที่รัฐบาลของโทกูงะวะ ต้องเผชิญพร้อมๆ กัน ทำให้โชกุนต้องผ่อนผัน ระบบชังกิง-โคตะอิให้กับไดเมียว แต่ปรากฏว่าการประกาศผ่อนผันนั้น ทำให้ไดเมียวต่างๆ มีอิสระมากขึ้น และหันไปชุมนุมกันที่เมืองเกียวโตซึ่งเป็นที่ตั้งของราชสำนัก ซึ่งทำให้เกิดการวางแผนล้มอำนาจโทกูงะวะ ในเวลาต่อมา

ใน ค.ศ. 1864 รัฐบาลเบกุกุเปลี่ยนใจใหม่ โดยออกประกาศให้กลับไปใช้ ระบบชังกิง-โคตะอิตามเงื่อนไขเดิม คือ ฟ่านักที่เอโดะปีเว้นปี และมอบตัวประกันที่เป็นภรรยาหลวงและบุตรไว้ที่เอโดะ แต่ประกาศฉบับนี้ไม่ได้รับยอมรับ จากไดเมียว โดยอ้างว่า เหตุการณ์ปัจจุบันไม่เอื้ออำนวยให้กลับไปสู่ระบบเดิมอีกต่อไป เมื่อระบบชังกิง-โคตะอิไม่มีประสิทธิภาพ อำนาจของตระกูลโทกูงะวะก็พร้อมที่จะหมดลงไปด้วย¹ การปล่อยให้ไดเมียวเป็นอิสระโดยการประกาศผ่อนผันระบบชังกิง-โคตะอิ ใน ค.ศ. 1862 นั้นจึงเป็นการเริ่มต้นของการสิ้นสุดอำนาจของตระกูลโทกูงะวะในเวลาต่อมา

2.1 ที่พักและตัวประกัน ในระบบชังกิง-โคตะอินั้น ไดเมียวต้องมาพำนักอยู่ที่เอโดะและต้องทิ้งตัวประกันที่เป็นครอบครัวไว้ที่เอโดะ ในลักษณะตัวประกันถาวรเมื่อเดินทางกลับไปยังถิ่นของตนในช่วงหลังสงครามเซกิงะฮะระ การมาสร้างที่พักจะเริ่มด้วยความสมัครใจใน ค.ศ. 1601 มีไดเมียวได้รับมอบที่ดินในบริเวณใกล้ๆ ปราสาทของโชกุน เพื่อสร้างที่พัก เช่น ไดเมียวตะเตะมะซะมุเนะ ไดเมียวโฮะโซะคะระ ทะคะโงะกิ ใน ค.ศ. 1602 ไดเมียวมะเอะตะ โทะชินะระ และมีไดเมียวบางคนสร้างที่พักในบริเวณที่ห่างออกไปจากปราสาทของโชกุน เช่น ไดเมียวอุเอะสุกิ คะเงะกะทสุ (Uesugi Kagekatsu) ไดสร้างที่พักที่ซะคุระดะ (Sakurada) การสร้างที่พักของไดเมียวขณะนั้นจะเป็นการสร้างแบบง่าย ๆ สร้างเสร็จในเวลาสั้นๆ เพราะขณะนั้นการเข้ามาพำนักที่เอโดะเป็นเพียงธรรมเนียมปฏิบัติที่ไม่ได้เป็นกฎบังคับและการมาอยู่ก็ใช้เวลาไม่นานนัก ใน ค.ศ. 1604 โทโด ทะกะโทะระ (Toodoo Takatora) ไดเมียวแห่งอิมะบะรุ (Imabaru) เสนอให้ไดเมียวทั้งหลายมาสร้างที่พักที่เอโดะ ข้อเสนอได้รับการยอมรับอย่างดี ทำให้ใน ค.ศ. 1607 มีไดเมียวมาสร้างที่พักที่เอโดะกันมากขึ้น² และตามบันทึกของบาทหลวงปาเอซ (Paez) รองเจ้าคณะมณฑลของคณะเยซุอิตกล่าวไว้ว่า “โชกุนได้สร้างที่พำนักอันใหญ่โต หูหระและรอบ ๆ ก็เต็มไปด้วยอาคารที่อาศัยของคนที่มาจากเมืองอื่น รอบ ๆ ข้างก็เป็นชุมชนของพวกพ่อค้า”³

จนกระทั่งใน ค.ศ. 1610 โชกุนได้มีคำสั่งให้ส่งครอบครัวและหัวหน้าผู้ติดตามของไดเมียวมาที่เอโดะในลักษณะตัวประกัน ไดเมียวจึงมาสร้างที่พักอย่างเป็นทางการ

จากการศึกษาพบว่า การส่งตัวประกันในเริ่มแรกก่อนการออกคำสั่งนั้น เป็นการกระทำโดยสมัครใจโดยมีเหตุผลต่างกันคือ

(1) กลุ่มที่เป็นบริวารหรือพันธมิตรเดิมต้องการแสดงความจงรักภักดี

¹ แหล่งเดิม.

² Toshio G. Tsukahira. (1970). *op.cit.* p. 47.

³ *Ibid.*

(2) กลุ่มที่เป็นศัตรูเก่าที่ต้องการร่วมเป็นพันธมิตรหลังสงครามเซกิงะฮะระ

(3) กลุ่มที่เป็นศัตรูเก่าและยังเป็นภัยต่อโทะกุงะวะ แต่ต้องการส่งตัวประกันมาเพื่อเป็นข้ออ้างว่ามีความจงรักภักดี

มีตัวอย่างของการเข้าม้างด้าวเช่น ไคเมียวโทะโดะ ทะกะโทะระ (Todo Takatora) ไคเมียวโฮะริ ฮิเดะฮะรุ (Hori Hideharu) ไคเมียวอะซะโนะ นะงะมะซะ (Asano Nagamasa) เป็นกลุ่มที่วางแผนต่อต้านอิเอะยะซุ แต่ก็ส่งตัวประกันมา การส่งตัวประกันไปที่เอโดะส่วนใหญ่จะทำการหลังสงครามเซกิงะฮะระเพื่อจุดประสงค์ต้องการผูกมิตรด้วย จนกระทั่งมีการออกคำสั่งใน ค.ศ. 1610 ให้ไคเมียวส่งตัวประกันมาที่เอโดะ แต่การออกคำสั่งไม่ได้เป็นกฎหมายที่ชัดเจน จึงมีไคเมียวที่หลีกเลี่ยงคำสั่งนี้ เช่นในกรณีของ ไคเมียวผู้หนึ่งได้กระทำความผิดและถูกริบทรัพย์ จึงได้นำตัวลูกชายที่เป็นตัวประกันกลับไปโดยไม่ได้รับอนุญาต¹ แต่ก็ได้รับการลงโทษจากโชกุน จนกระทั่ง ใน ค.ศ. 1635 ได้มีการประกาศเป็นกฎหมายอย่างชัดเจน ให้ไคเมียวทุกคนส่งตัวประกันและสลับกันเข้ามาพำนักที่เอโดะ และผู้ละเมิดจะมีความผิดอย่างเลื่องไม่ไ้

2.2 ขบวนแห่และผู้ติดตามของไคเมียว การเดินทางเข้ามาเอโดะของไคเมียวนั้นจะเดินทางเข้ามาตามเส้นทางหลวงสายสำคัญๆ และรัฐบาลบะกุฟุก็มีนโยบายส่งเสริมการคมนาคมเพื่อช่วยเหลือบรรดาไคเมียว และขบวนแห่ที่ต้องเดินทางกันเป็นประจำ มีการสร้างถนนหลวงสายหลัก 5 สาย ที่มุ่งเข้าสู่เอโดะ คือ ถนนสายโทกะอิโด (Tokaidoo) นะกะเซ็นโด (Nakasendoo) นิกโกะเคอิโด (Nikkoo kaidoo) โอชู คะอิโด (Ooshu kaidoo) และโคชู คะอิโด (Kooshu kaidoo) การเดินทางส่วนใหญ่คือ การเดินเท้า แต่สำหรับชนชั้นนักรบจะใช้ม้า ขบวนแห่ของไคเมียวที่เดินทางไปเอโดะจะมีทั้งม้ารถลาก และผู้ติดตามชั้นผู้น้อยที่เดินเท้า ตามเส้นทางหลวงจะมีการจัดม้าไว้ เรียกว่า เทมมะ (temma) ไว้บริการสื่อสารและมีการจัดตั้งสถานีผลัดเปลี่ยนม้า ในระหว่างการเดินทาง เรียกว่า ชุกุเอะคิ (shukueki)² มีการตั้งด่านตรวจ มีการจัดตั้งไปรษณีย์ ที่ใช้ม้าเป็นพาหนะ และจัดตั้งสถานีพักม้าเป็นระยะๆ ห่างกัน 6 ไมล์ และยังมีการทำถนนสายย่อยๆ แยกออกจากถนนหลวงเชื่อมไปสู่แคว้นต่างๆ เช่น ถนนสาย ฮอกโกะกุ-จิ (Hokkoku-ji) โชโกะกุ-จิ (Chugoku-ji) นะงะซะกิ-จิ (Nagasaki-ji) อิเซะ-จิ (Ise-ji) และมิโตะ-กะอิโด (Mito-kaidoo) และเพื่อที่จะควบคุมทางสัญจรจึงได้มีการจัดตั้งสำนักงานควบคุมขึ้น เรียกว่า โดชู-บุเกียว (Doochu-bugyo)³ การคมนาคมทางน้ำมีเส้นทางเดินเรือในแม่น้ำใหญ่ 7 สายซึ่งจะมาบรรจบกับถนน แต่มีเพียง 2 สาย ที่มีสะพานข้าม เพราะโชกุนกลัวว่าการคมนาคมที่สะดวกเกินไป จะเป็นช่องทางให้ศัตรูเข้าโจมตีได้ง่าย⁴ หรืออาจเป็นเพราะเทคนิคการสร้างสะพานของญี่ปุ่นในขณะนั้นยังด้อยพัฒนาอยู่ก็ได้ ซึ่งดูจากสะพานที่มักถูกทำลายโดยน้ำท่วม หรือลมได้ผู้น้อยอยู่บ่อย

¹ Ibid. p. 50.

² พรณิ จัตรพลรักษ์. (2532). เล่มเดิม. หน้า 83.

³ Toyoda Takeshi. (1969). *A History of Pre-Meiji Commerce in Japan*. p. 52.

⁴ เพ็ญศรี กาญจนมัย. (2527). *ประวัติศาสตร์ทั่วไปของญี่ปุ่นสมัยใหม่*. หน้า 59.

ครั้ง¹ การสัญจรทางน้ำยังมีการเดินเรือระหว่างทางเหนือของเกาะฮอนชู เซ็นได และเอโดะ มีการต่อเรือที่มีระวางหนักถึง 75 ตันขึ้นไปหลายลำ และเรือประมงกว่า 21,000 ลำ² ด้านการติดต่อสื่อสารมีการจัดตั้งไปรษณีย์หลายแห่ง ดังนั้นเอโดะจึงไม่เพียงแต่เป็นศูนย์กลางการปกครองเท่านั้น แต่กลายเป็นศูนย์กลางการติดต่อสื่อสาร และการคมนาคม ทั้งทางบกและทางน้ำ ซึ่งสามารถเชื่อมโยงถึงกันได้ทั่วประเทศ³

ในการเดินทางเข้ามาที่เอโดะนั้น มีการกำหนดชนิดของอาวุธยุทโธปกรณ์อย่างเข้มงวด โดยกำหนดตามฐานะและความสัมพันธ์ของไดเมียวและโชกุน⁴ ในสมัยแรกการตกแต่งขบวนแห่ของไดเมียวจะมีผู้ติดตาม ม้า สัมภาระต่างๆ ที่มีการตกแต่งไม่มากนัก แต่ต่อมาได้มีการตกแต่งขบวนอย่างหรูหราโอ่อ่า อาวุธยุทโธปกรณ์ต่างๆ จะห่อด้วยผ้าขนสัตว์หรือผ้ากำมะหยี่ในรูปร่างต่างๆ ยิ่งถ้าเป็นไดเมียวที่มียศสูงจะประดับประดาด้วยขนหมี หนังสือ หนังสือเอนทิลอป(antelope) ขนม้า หางไก่ หางไก่ฟ้าและมีการถือร่ม เป็นต้น⁵ ไดเมียวยศสูงๆ จะนั่งเกี้ยวที่ทำจากไม้ไผ่ทาน้ำมันแล็กเกอร์ มีบริวารเดินจงกรมที่ประดับด้วยอุปกรณ์ราคาแพงอยู่หวัชบวน⁶ และมีทหารที่เดินไปกับขบวนทำหน้าที่ประกาศยศและตำแหน่งของไดเมียวเป็นระยะๆ ไปตามถนน⁷ ในบรรดาไดเมียวเหล่านี้จะมีไดเมียวอยู่ประมาณ 20 คน ที่มีตราเกียรติยศประดับด้วยหงอนไก่ทำด้วยทอง ซึ่งหมายถึงการได้รับสิทธิพิเศษ ซึ่งเวลาขบวนแห่ไดเมียวมาจะดูได้จากตราเกียรติยศที่ประดับบนตัวไดเมียวและอุปกรณ์เสริมต่างๆ เช่น การสวมถุงเท้า เสื้อเกราะ และเสื้อกันฝน เป็นต้น⁸

ใน ค.ศ. 1615 รัฐบาลได้กำหนดให้ ไดเมียวที่มีรายได้ 200,000 โคกะกุ นำผู้ติดตามทหารม้ามาได้ 20 คน แต่ใน ค.ศ. 1635 เมื่อระบบซังกิง-โคตะอิได้ประกาศเป็นกฎหมาย ขบวนแห่ของไดเมียวมีมากเกินไปกำหนด ขบวนแห่ของไดเมียวมีขนาดใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ และมีการแต่งขบวนกันอย่างฉูดฉาด สะดุดตา เพื่อโอ้อวดและข่มขู่กัน มีผู้ติดตามขบวนนับพันคน เช่น ขบวนของมัตซึอุระไดเมียวแห่งอิระโตะ มีจำนวนผู้ติดตามประมาณ 1,000 คน และใน ค.ศ. 1692 ขบวนของมะเอะตะไดเมียวแห่งคางะมีจำนวนผู้ติดตามประมาณ 4,000 คน⁹ รัฐบาล โทะกูงะวะได้เผชิญปัญหาขบวนแห่ที่มีจำนวนมาก

¹ Toyoda Takeshi. (1969). *Ibid.* p. 51. and Charles David. Sheldon. (1958). *The Rise of the Merchant Class in Tokugawa Japan.* p. 15.

² เพ็ญศรี กาญจนชัย. (2527). *เล่มเดิม.* หน้า 60.

³ Edwin O. Reischauer & Albert M. Craig. (1973). *op.cit.* p. 86.

⁴ Toshio G. Tsukahira. (1970). *op.cit.* p. 73.

⁵ *Ibid.* p. 74.

⁶ *Ibid.* p. 75.

⁷ *Ibid.* p. 73.

⁸ *Ibid.* p. 74.

⁹ *Ibid.* p. 75-76.

จนคับคั่งไปตามถนนหลวงและที่ต่าง ๆ ดังนั้นรัฐบาล โทะกุงะวะจึงได้ออกกฎหมายบังคับ และพยายาม จำกัดจำนวนผู้ติดตามลงโดยออกเป็นข้อบังคับหลายครั้งดังนี้

ใน ค.ศ. 1648 ได้มีข้อกำหนดรายได้และจำนวนผู้ติดตามของไดเมียว เช่นในตาราง 1 ¹

ตาราง 1 ข้อกำหนดในการจำกัดจำนวนผู้ติดตาม ใน ค.ศ.1648

<u>จำนวนทหารม้า</u>	<u>ประมาณการรายได้ (โคกะกุ)</u>	
5	20- 30,000	
7	40-60,000	
10	70-90,000	
15	100,000	ขึ้นไป

ที่มา : Toshio, G. Tsukahira. (1970). *Feudal Control in Tokugawa Japan : The Sankin Kotai System*. p. 58.

ใน ค.ศ.1653 มีการออกคำสั่งจำกัดปริมาณจำนวนขบวนแห่อีกครั้ง ²

ใน ค.ศ. 1712 ได้มีการส่งจดหมายไปยังไดเมียวต่าง ๆ ในเดือนเมษายนและประกาศเป็น กฎหมายในเดือนมิถุนายนเพื่อลดปริมาณผู้ติดตาม โดยลดจำนวนทหารม้าของไดเมียวที่มีหน้าที่เฝ้า ประตูทางเข้าในเอโดะจาก 36 คน เหลือ 17 คน และจำนวนผู้ติดตามอื่น ๆ ³

ใน ค.ศ. 1721 ในสมัยโชกุน โยะชิมุเนะ ซึ่งเป็นโชกุนคนที่แปดได้ออกกฎหมายระบุจำนวน ทหารติดตามที่ชัดเจนทั้งทหารเดินเท้า ทหารชั้นต่ำ (chugen) และอาวุธที่นำเข้ามาเช่นในตาราง 2 ⁴

¹ Ibid. p. 58.
² Ibid. p. 59.
³ Ibid. p. 60.
⁴ Ibid. p. 62.

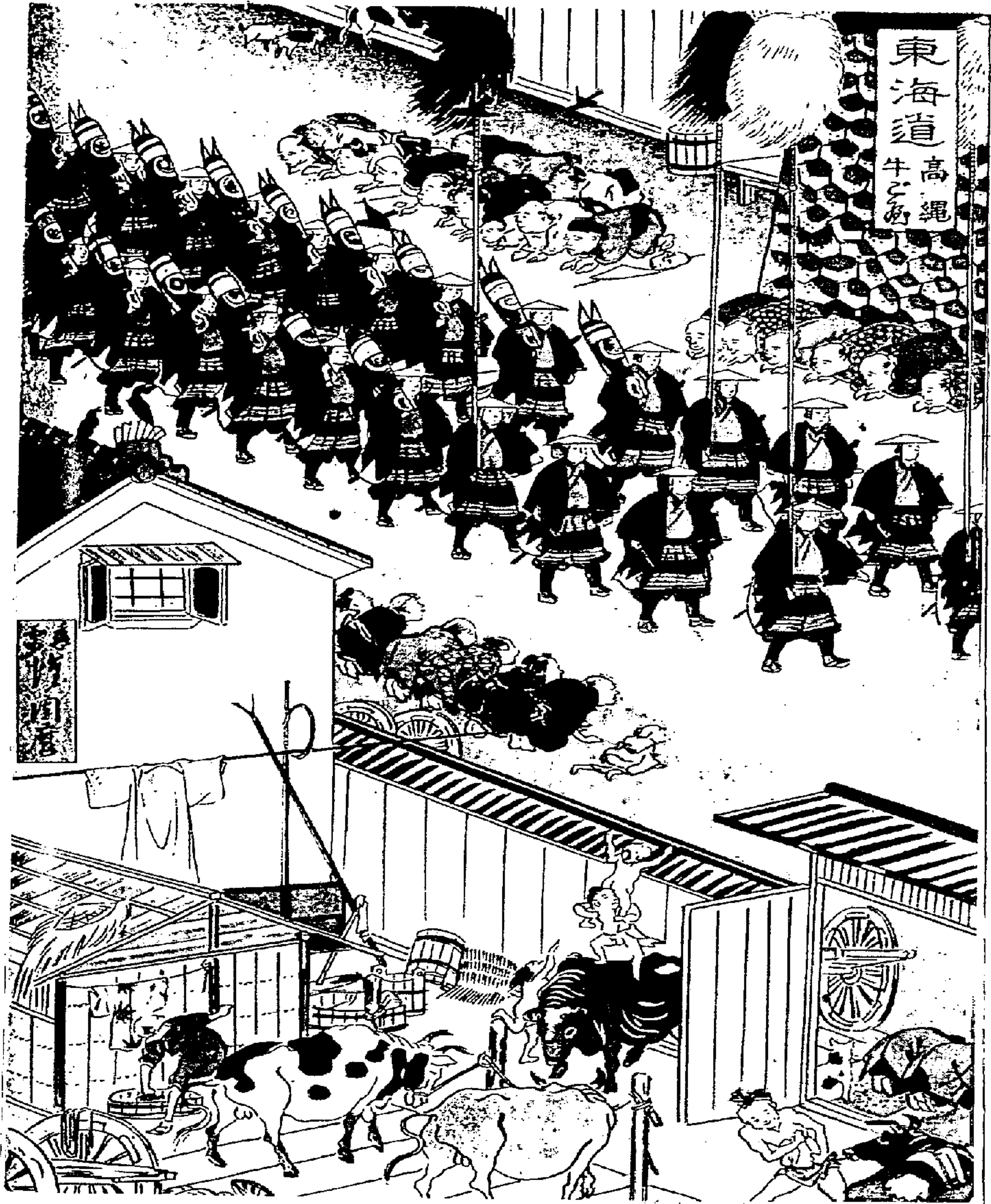
ตาราง 2 ข้อกำหนดในการจำกัดจำนวนผู้ติดตาม ใน ค.ศ.1721

ระดับชั้นของไดเมียว			ซามูไรนักรบ	ทหารเดินเท้า	ผู้รับใช้ระดับล่าง
200,000	โคะกุ	ขึ้นไป	15 -20	120 – 130	250 - 300
100,000	“	“	10	80	145
50,000	“	“	7	60	100
10,000	“	“	3 – 4	20	30

ที่มา : Toshio, G. Tsukahira. (1970). *Feudal Control in Tokugawa Japan : The Sankin Kotai System.* p. 62.

การออกประกาศควบคุมเป็นคำสั่งหรือกฎหมายในวาระต่างๆ เพื่อควบคุมปริมาณของผู้ติดตามที่มีจำนวนมากนั้นควบคุมได้ยาก แต่ว่าหลังจากช่วงกลางของคริสต์ศตวรรษที่ 18 ไดเมียวส่วนใหญ่ประสบปัญหาเศรษฐกิจที่ตกต่ำลงเนื่องจากระบบซังกิง-โคตะอิ จึงลดขนาดของขบวนไปโดยอัตโนมัติ เช่น ในสมัยเคียวโฮ (Kyoho 1716-1735) ไดเมียวแห่งคิวชู ที่มีรายได้ 100,000 โคะกุ มีขบวนติดตามเพียง 219 คน ไดเมียวทั่วไปที่มีรายได้ 10,000 โคะกุ มีขบวนติดตามประมาณ 150 คน ใน ค.ศ.1747 ไดเมียวใหญ่อย่างมะเอะดะ มีขบวนติดตามประมาณ 1,500 คน และในปลายสมัยโทะกุ งะวะ ไดเมียวมีขบวนติดตามประมาณ 150-300 คนเท่านั้น ¹

¹
Ibid. p. 80.

ภาพประกอบ 1 ขบวนแห่ของไดเมียว

ที่มา : W.G. Beasley. (1999). *The Japanese Experience : A Short History of Japan*. p. 207.

2.3 การรับรองไคเมียและการแลกเปลี่ยนของกำนัล สังคมฟิวต์ลในสมัย

โทะกุงะวะนั้นมีการปฏิบัติต่อกันอย่างมีระดับชั้น โชกุนอยู่ในฐานะเจ้าฟิวต์ลสูงสุดเหนือไคเมียทุกคน ระบบซังกิง-โคตะอิเป็นระบบที่ชัดเจนในสมัยฟิวต์ล สำหรับการรับรองไคเมียเมื่อเดินทางมาถึงเอโดะนั้น โชกุนจะส่งเจ้าหน้าที่เป็นตัวแทนโชกุนไปต้อนรับบริเวณชานเมือง เจ้าหน้าที่ที่ไปต้อนรับจะมีตำแหน่งแตกต่างกันไปตามความเหมาะสม โดยขึ้นอยู่กับยศตำแหน่งของผู้ที่มาถึงและเมื่อเดินทางมาถึง ไคเมียต้องรายงานตัวอย่างเป็นทางการต่อโชกุน ส่วนวันเวลาที่เข้ารายงานตัวนั้นขึ้นอยู่กับข้อกำหนดของรัฐบาลบะกุฟุ และไคเมียจะมอบของกำนัลให้กับโชกุนในเวลาที่ยังรายงานตัว เมื่อไคเมียกลับไปยังอื่น โชกุนจะมอบของกำนัลซึ่งมีมูลค่ามากกว่าของกำนัลที่ไคเมียมอบให้ แสดงให้เห็นถึงฐานะที่สูงกว่าของไคเมีย การแลกเปลี่ยนของกำนัลเป็นประเพณีมาแต่โบราณ และมาเป็นรูปแบบขึ้นในสมัยเอโดะโยะชิ ของกำนัลที่มอบกันนั้น ได้แก่ ม้า ดาบ เสือเกราะ ม้วนผ้าและผ้าไหม ชา ขนมเค้ก ปลาเทียน กระดาษ เป็นต้น และปริมาณของของกำนัลนั้นขึ้นอยู่กับฐานะของผู้มอบ¹ โชกุนจะให้เจ้าหน้าที่เป็นตัวแทนไปส่งไคเมียในซากลับ และถ้าเป็นไคเมียที่มียศสูงมีธรรมเนียมที่เมื่อเดินทางไปถึงอันของตนแล้วต้องส่งเจ้าหน้าที่ของตนทำหน้าที่ผู้ส่งข่าว มารายงานต่อโชกุนที่เอโดะว่าได้เดินทางถึงอันโดยปลอดภัยแล้ว ในครั้งแรกและครั้งที่สองจะมีการส่งตัวแทนโดยเลือกจากบรรดาผู้ส่งข่าวเข้ามารายงานต่อโชกุน ส่วนครั้งที่สามจะเป็นการรายงานต่อวุฒิสภาเท่านั้น²

¹
Ibid. p. 65.

²
Ibid. p. 62-63.

ตาราง 3 ตัวอย่างการแลกเปลี่ยนของขั้วระหว่างไคเมียวกับโชกุน

ไคเมียวแห่ง	ของบรรณาการจากไคเมียว	ของขั้วจากโชกุน
มะเอะตะแห่งคะนะซะวะ (1,022,700 โคะกุ)	เงินเหรียญ 50 เหรียญ ผ้าไหม 20 ม้วน	เงินเหรียญ 100 เหรียญ ผ้าไหม 30 ม้วน นกเหยี่ยว 1 ตัว ม้า 1 ตัว
ชิมะซุแห่งคะโงะชิมะ (770,800 โคะกุ)	เงินเหรียญ 50 เหรียญ ผ้าไหม 20 ม้วน	เงินเหรียญ 100 เหรียญ ผ้าไหม 30 ม้วน ม้า 1 ตัว
คะตะแห่งเซ็นตะอิ (625,600 โคะกุ)	เงินเหรียญ 50 เหรียญ ผ้าฝ้าย 50 ม้วน ม้า 1 ตัว	เงินเหรียญ 100 เหรียญ ผ้าไหม 30 ม้วน
โทะกุงะวะแห่งนะโงะยะ (619,500 โคะกุ)	เงินเหรียญ 50 เหรียญ ผ้าไหม 20 ม้วน	นกเหยี่ยว 3 ตัว ม้า 3 ตัว
โทะกุงะวะแห่งวะคะยะมะ (555,000 โคะกุ)	เงินเหรียญ 30 เหรียญ ผ้าฝ้าย 30 มัด	เงินเหรียญ 50 เหรียญ ผ้าไหม 20 ม้วน นกเหยี่ยว 1 ตัว ม้า 1 ตัว
โอะซะซะคะวะแห่งคุมะโมะโตะ (540,000 โคะกุ)	เงินเหรียญ 30 เหรียญ ผ้าไหม 10 ม้วน	เงินเหรียญ 50 เหรียญ ผ้าไหม 20 ม้วน ม้า 1 ตัว
นะเบะชิมะแห่งซะงะ (357,000 โคะกุ)	เงินเหรียญ 30 เหรียญ ผ้าไหม 30 ม้วน ผ้าฝ้าย 30 ม้วน	เงินเหรียญ 50 เหรียญ ผ้าไหม 20 ม้วน ม้า 1 ตัว
อิอิแห่งอิโกะเนะ (350,000 โคะกุ)	เงินเหรียญ 20 เหรียญ ผ้าฝ้าย 20 ม้วน	นกเหยี่ยว 3 ตัว ม้า 1 ตัว
อิเคะคะแห่งโอคะยะมะ (305,200 โคะกุ)	เงินเหรียญ 30 เหรียญ ผ้าไหม 10 ม้วน	เงินเหรียญ 50 เหรียญ ผ้าไหม 20 ม้วน ดาบ 1 เล่ม ม้า 1 ตัว

ที่มา : ปรับปรุงจาก Toshio, G. Tsukahira. (1970). *Feudal Control in Tokugawa Japan : The Sankian Kotai System.* p. 66.

ผลของระบบชังกิง-โคตะอิที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง

รัฐบาลโทะกูงะวะปกครองประเทศในลักษณะของการแบ่งอำนาจการปกครองระหว่างโชกุนกับไดเมียว โดยไดเมียวยอมรับฐานะสูงสุดของโชกุน และโชกุนรับรองฐานะการปกครองในอันของไดเมียวที่เป็นเช่นนี้เพราะไดเมียวได้สะสมอิทธิพลในท้องถิ่นมาเป็นเวลานานเกือบร้อยปี ในช่วงเกิดสงครามในท้องถิ่น การปกครองของรัฐบาลโทะกูงะวะจึงเป็นการควบคุมไดเมียวทั่วประเทศ ให้อยู่ภายใต้การปกครองโดยไม่จำเป็นต้องใช้กำลัง และระบบที่ใช้ควบคุมไดเมียวได้อย่างมีประสิทธิภาพคือ ระบบชังกิง-โคตะอิ ทั้งยังทำให้ประเทศมีเสถียรภาพทางการเมืองการปกครองอีกด้วย

1. การโยงอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางและควมมีเสถียรภาพทางการเมืองการปกครอง

อำนาจของรัฐบาลโชกุนในช่วงก่อนการประกาศใช้กฎหมายชังกิง-โคตะอินั้น ยังไม่มีอำนาจควบคุมไดเมียวได้อย่างเด็ดขาด แต่สามารถควบคุมราชสำนักและจักรพรรดิ องค์กษัตริย์และสังคม แต่ที่สำคัญที่สุดในการรักษาเสถียรภาพทางการเมืองของรัฐบาลบะกุฟุคือ ต้องควบคุมไดเมียวในส่วนท้องถิ่นไม่ให้ก่อการกบฏได้ และระบบชังกิง-โคตะอิได้ส่งเสริมการปกครองได้เป็นอย่างดี การที่ไดเมียวต้องมารายงานตัวต่อโชกุนตามตารางเวลาที่กำหนด และการทำงานตามที่โชกุนกำหนดให้เท่ากับไดเมียวยอมรับว่าโชกุนเป็นเจ้าฟิวดัลสูงสุดที่มีอำนาจเด็ดขาดเหนือตนเอง ความซับซ้อนของเรื่องระบบการปฏิบัติตัวต่าง ๆ นั้น ทำให้เห็นเรื่องการแบ่งชนชั้นในสังคมฟิวดัลให้ชัดเจนและสมบูรณ์

การที่ไดเมียวมารวมตัวกันที่เอโดะทำให้การเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมือง ค่านิยมต่าง ๆ เป็นไปโดยสะดวก และเท่ากับเป็นการโยงอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางที่โชกุน เพราะไดเมียวนั้นได้นำโครงสร้างทางการเมืองของส่วนกลางไปเป็นแบบอย่างใช้ในอันของตน และประกอบกับการคมนาคมที่สะดวกจากการสร้างถนน เพื่ออำนวยความสะดวกให้การกับเดินทางของขบวนไดเมียวนั้น ได้ส่งผลต่อการรับรู้ข่าวสารได้ทั่วถึงทั้งประเทศ ทำให้นโยบายต่าง ๆ ของโชกุนสามารถเผยแพร่ไปได้อย่างทั่วถึง ส่งผลให้สังคมญี่ปุ่นมีประเพณี ค่านิยม และการศึกษาที่เป็นแบบเดียวกันทั่วประเทศ และยังทำให้การเมืองการปกครองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั่วประเทศอีกด้วย การพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันของชามุไรนักรบที่มาจากแคว้นต่าง ๆ นั้นได้ถูกรายงานไปยังโชกุน เพราะโชกุนได้จัดให้เจ้าหน้าที่ของตนไปอาศัยอยู่ปะปนในบริเวณที่พำนักของไดเมียวและชามุไรผู้ติดตาม เพื่อคอยสอดส่องดูแลความเคลื่อนไหวของพวกเขตลอดเวลา โชกุนจึงสามารถรับรู้ข่าวสารในส่วนท้องถิ่นได้โดยตลอด และการมีตัวประกันที่เป็นครอบครัวของไดเมียวอยู่ที่เอโดะเป็นมาตรการที่ได้ผลดี เพราะไม่มีไดเมียวกล้าก่อการกบฏตลอดการปกครองของรัฐบาลโทะกูงะวะ

ระบบชังกิง-โคตะอิเป็นระบบที่มีประสิทธิภาพมาก ทำให้โชกุนสามารถโยงอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางที่ตนเองหรือรัฐบาลของตนเองบริหารงานได้เป็นอย่างดี และยังเสริมสร้างความเข้มแข็งมั่นคงให้กับการปกครองตลอดสมัยการปกครองอีกด้วย แต่ในอีกทางหนึ่งระบบชังกิง-โคตะอิได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านอื่น ๆ ด้วย และยังมีส่วนต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองในช่วงสุดท้ายของรัฐบาลโทะกูงะวะ

อำนาจในการปกครองของโชกุนได้เริ่มอ่อนแอลง นับตั้งแต่โชกุนคนที่เก้าคือโชกุนอิชิเงะ (Ishige 1745-1760) ผู้มีร่างกายไม่สมประกอบ และอำนาจของโชกุนได้ตกอยู่กับคณะที่ปรึกษาใหญ่มา

ตลอด¹ แต่การปกครองภายใต้คณะที่ปรึกษาใหญ่ก็ไม่ได้มีความเข้มแข็งนัก อำนาจของโทะกูงะวะอ่อนแอลงและมีผลกระทบต่อการควบคุมไคเมียวในระบบซังกิง-โคตะอิด้วย เห็นได้จากในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 สัญญาที่บอกถึงความอ่อนแอของรัฐบาลบะกุฟุคือ ไคเมียวมารายงานตัวที่เอโดะล่าช้ากว่าที่ตารางเวลากำหนดไว้ และมีจำนวนมากขึ้นและบ่อยครั้งขึ้นคล้าย ๆ กับเป็นความตั้งใจ² ดังที่ไคเมียวแห่งอิระโตะได้เขียนไว้ในงานเขียนรวมเรื่องของเขาว่า

“ ในช่วงวัยหนุ่มของข้าพเจ้า ก่อนที่ข้าพเจ้าจะเข้ารับตำแหน่ง (ไคเมียว) มีหลายครั้งที่ไคเมียวยังคงพำนักที่เมืองหลวงหลังจากได้รับอนุญาตให้เดินทางกลับได้หลายกรณี แต่ไม่มีครั้งใดที่ไคเมียวพำนักอยู่ในชั้นของตนเกินกำหนดเวลารายงานตัวแม้แต่ครั้งเดียว อย่างไรก็ตามเมื่อเร็ว ๆ นี้ การมารายงานตัวข้าพเจ้ามีจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ” ตัวอย่างเช่น ไคเมียวมัตซุอูระ (Matsuura) ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ใน ค.ศ. 1805 ว่าตารางกำหนดเวลาสำหรับการรายงานตัวในเดือนที่ห้าของตัวแทนไคเมียวจากคณะที่ปรึกษาใหญ่ไปยังเอโดะว่า “ มีไคเมียวจำนวนมากเกินไปที่มารายงานตัวล่าช้ากว่าตารางเวลากำหนด ไคเมียวได้รับการตักเตือนว่าไม่ควรมารายงานตัวเพื่อปฏิบัติหน้าที่ช้า นอกจากเจ็บไข้ได้ป่วยจนไม่สามารถเดินทางได้ แล้วไคเมียวควรไปรายงานตัวที่เมืองหลวงให้ทันเวลา ไคเมียวแต่ละคนจะต้องแจ้งสาเหตุข้างต้นและผู้ที่มีตำแหน่งสูงกว่าจะต้องคอยตักเตือนไคเมียวเป็นครั้งคราว ”³

งานเขียนนี้สอดคล้องกับคำประกาศของบะกุฟุใน ค.ศ. 1841 ดังนี้

ในอดีตมีการอ้างอิงบ่อยครั้งถึงเรื่องที่ไคเมียวจำนวนมากมารายงานตัวไม่ตรงเวลาเพราะการเจ็บไข้ได้ป่วย หรือยังคงพำนักอยู่ในเมืองหลวงต่อไปภายหลังได้รับอนุญาตให้กลับได้ โดยแก้ตัวว่าสุขภาพไม่ดี นอกจากนั้นเมื่อเร็ว ๆ นี้ มีไคเมียวจำนวนมากเป็นพิเศษขออนุญาตพำนักอยู่ในเมืองหลวงต่อไป และในกลุ่มนี้เองมีไคเมียวที่ไม่เคยไปเยี่ยมเยียนชั้นของตนมาเป็นเวลานาน และยังมีไคเมียวบางคนที่เลื่อนเวลารายงานตัวรับใช้โชกุนที่เอโดะ เราได้กระตุ้นไคเมียวเหล่านี้บ่อยครั้งว่า เมื่อไม่สามารถหลีกเลี่ยงการเจ็บไข้ได้ป่วยได้ แต่พวกเขาก็ควรพยายามรายงานตัวในเวลาที่กำหนด และควรหลีกเลี่ยงการพำนักอยู่ในเมืองหลวงเกินเวลา ดังนั้นนอกเหนือจากการเจ็บไข้ได้ป่วยแล้วไคเมียวควรเดินทางกลับโดยไม่มีข้อแม้ หลังจากศึกษาข้อมูลแล้วจนกระทั่งบัดนี้ได้มีการอนุญาตให้ไคเมียวไม่ต้องปฏิบัติหน้าที่รับใช้โชกุนที่เอโดะในกรณีเจ็บไข้รวมถึงผู้ที่อ้างว่าป่วยไข้แล้วหลายราย นับจากนี้ไปจะไม่มีการบอกกล่าวถึงคำสั่งของโชกุนเกี่ยวกับกรณีนี้อีก⁴

¹ พรรณี ฉัตรพลรักษ์. (2532). เล่มเดิม. หน้า 94.

² Toshio G. Tsukahira. (1970). Op.cit. p. 126

³ Ibid. p. 127.

⁴ Ibid. p. 127-128.

มีคำสั่งประกาศในลักษณะนี้อีกหลายครั้ง แสดงว่ารัฐบาลบะกุฟุอ่อนแอและเริ่มเสื่อมอำนาจลง จนไม่สามารถควบคุมไคเมียวให้มารายงานตัวตรงตามตารางเวลาได้ ในขณะที่เดียวกันบะกุฟุยังได้เผชิญปัญหาการรุกรานจากต่างชาติซึ่งกระทบกระเทือนต่อความสามัคคีภายในประเทศด้วย เพราะไคเมียวที่ไม่พอใจนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลได้หันมาต่อต้านรัฐบาล¹ ที่ตัดสินใจทำสนธิสัญญาคณะกราะวะ ใน ค.ศ. 1854 และการทำสนธิสัญญาไม่เสมอภาคใน ค.ศ. 1858 ได้ทำให้รัฐบาลเสื่อมศักดิ์ศรีลงไปมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อรัฐบาลได้ทำหนังสือเวียนขอความคิดเห็นจากไคเมียวคนสำคัญๆ² ซึ่งต่อมาไคเมียวเหล่านี้ ได้ลงความเห็นวาระบบซังกิง-โคตะอิเป็นอุปสรรคต่อการป้องกันประเทศ รัฐบาลบะกุฟุต้องยอมเปลี่ยนแปลงกฎหมายซังกิง-โคตะอิใหม่ ใน ค.ศ. 1862 โดยผ่อนผันให้ลดระยะเวลาการพำนักที่เอโดะลงเหลือ 100 วัน และให้นำตัวประกันกลับไปได้ อนุญาตให้สร้างป้อมปราการตามชายฝั่งทะเลและตั้งกองกำลังทหารได้ ทั้งยังไม่ต้องส่งกองกำลังเสริมมาที่เอโดะด้วย การผ่อนผันครั้งนี้เท่ากับเป็นการปล่อยให้ไคเมียวมีอิสระ และมีโอกาสไปชุมนุมกันที่เกียวโตที่ตั้งราชสำนักจักรพรรดิ ซึ่งไคเมียวแห่งซัตซุมะ ซิซุ และโทซะ ได้จัดตั้งสำนักงานวางแผนเพื่อล้มล้างรัฐบาลขึ้น ดังนั้นการผ่อนผันระบบซังกิง-โคตะอิใน ค.ศ. 1862 จึงนำมาซึ่งจุดจบของการปกครองของรัฐบาลโทะกูงะวะ แต่เมื่อต้องมาเผชิญหน้ากับปัญหาอื่นๆ ในขณะนั้น โดยเฉพาะปัญหาการรุกรานจากต่างประเทศ ใน ค.ศ. 1864 รัฐบาลได้หันมาประกาศใช้ระบบซังกิง-โคตะอิในเงื่อนไขเดิมอีก แต่ก็ไม่สามารถบังคับใช้ได้อีกต่อไป โดยไคเมียวให้เหตุผลว่าสถานการณ์ของประเทศไม่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติเช่นเดิมอีกต่อไป ในขณะเดียวกันที่ซามูไรหัวก้าวหน้า กลุ่มซิชิ ที่ถือคติ “ขับไล่ตะวันตก บูชาจักรพรรดินั้น” ได้ลอบทำร้ายคนต่างชาติ ซึ่งรัฐบาลไม่สามารถควบคุมได้และต้องชดเชยค่าเสียหายให้กับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาเป็นจำนวน 25,000 ปอนด์ และ จำนวน 3,000,000 (ค.ศ. 1865) ดอลลาร์ โดยต้องทำสัญญาผ่อนชำระ

นอกจากนั้นสังคมญี่ปุ่นยังได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เพราะผลจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่มีต้นกำเนิดมาจากระบบซังกิง-โคตะอินั่นเอง สังคมฟิวต์ลถูกสั่นคลอนไปอย่างมากแล้ว ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม ที่เกิดขึ้นนี้เป็นไปตามสภาพของกาลเวลา แต่เนื่องจากโครงสร้างทางการเมืองยังยึดติดอยู่กับที่จึงเกิดความขัดแย้งกันขึ้น ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า การโค่นล้มรัฐบาลโทะกูงะวะ นับได้ว่ามีสาเหตุมาจากการผ่อนผันระบบซังกิง-โคตะอิส่วนหนึ่ง แต่อีกส่วนที่สำคัญเช่นกันคือการรุกรานของต่างชาติ เมื่อระบบซังกิง-โคตะอิเป็นระบบที่มีพื้นฐานมาจากธรรมเนียมปฏิบัติที่มีมาช้านาน ดังนั้นการประกาศเป็นกฎหมายจึงเป็นที่ยอมรับได้ง่าย และความซับซ้อนของระบบทำให้มีประสิทธิภาพในการควบคุมได้ดียิ่งขึ้น เมื่อพิจารณาถึงความผิดพลาดของรัฐบาลโทะกูงะวะที่ตัดสินใจประกาศผ่อนผันระบบซังกิง-โคตะอิ ใน ค.ศ. 1862 จนเป็นที่มาของการชุมนุมวางแผนโค่นล้มรัฐบาล จึงเป็นเหตุผลที่ถูกต้อง แต่ที่ต้องพิจารณาประกอบกันก็คือ ความอ่อนแอของรัฐบาลบะกุฟุที่เริ่มควบคุมระบบนี้ไม่ได้ตั้งแต่ช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่ไม่สามารถควบคุมตารางเวลาการเข้ามาราย

¹ Ibid. p. 129.

² ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์. (2519 กันยายน-ธันวาคม). เล่มเดิม. หน้า 34.

งานตัวของไฉ่เมียวได้ เมื่อประกอบกันการที่รัฐบาลต้องเผชิญหน้ากับปัญหาการรุกรานจากต่างชาติ ที่เป็นประเทศมหาอำนาจซึ่งเป็นปัญหาใหญ่มาก และประเทศในแถบเอเชียที่ไม่ได้ปิดประเทศอย่างญี่ปุ่น นั้นก็ยังไม่มียุทธศาสตร์ใดแก้ไขได้ ดังนั้นจุดจบทางการเมืองของรัฐบาลโทกูงะวะ จึงไม่ได้เกิดขึ้นจากระบบซังกิง-โคตะอิเป็นปัจจัยสำคัญ แต่เกิดขึ้นเนื่องจากการขาดความเข้มแข็งของผู้นำ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม รวมทั้งการเข้ามารุกรานของต่างชาติด้วย

2. การเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้าน

หมู่บ้านเป็นหน่วยการปกครองที่เล็กที่สุดของบะกุฟุและอื่น มีการปกครองตนเองอย่างอิสระ มีการรวมกันหมู่บ้าน คอยดูแลกิจการในหมู่บ้านและรับผิดชอบเรื่องการส่งภาษี ซึ่งทางอื่นจะกำหนดลง มาว่าแต่ละหมู่บ้านจะต้องเสียภาษีเท่าไร กรรมการหมู่บ้านจะจัดการให้ชาวนารับไปอีกต่อหนึ่ง¹ ในหมู่บ้าน หัวหน้าหมู่บ้านซึ่งมีหน้าที่ดูแลเรื่องราวต่าง ๆ ในหมู่บ้านและคอยรายงานสถานการณ์ของหมู่บ้านให้กับเจ้าหน้าที่ของทางการ ตำแหน่งนี้จะสืบตามสายเลือด หัวหน้าหมู่บ้านมักมาจากตระกูลเก่าแก่ในท้องถิ่น ที่ถูกเลือกจากคนในหมู่บ้านเอง หรือจากหัวหน้าหมู่บ้านคนก่อน ในหมู่บ้านจะแบ่งเป็นกลุ่ม ๆ ละ 5 ครอบครัว เรียกว่า โกะนิงุมิ ซึ่งจะมีความรับผิดชอบร่วมกันในการเสียภาษีและ ความประพฤติของสมาชิกภายในกลุ่ม² ดังนั้นจึงต้องคอยตรวจตราซึ่งกันและกัน เพราะการทำความผิดของบุคคลภายในกลุ่มถือเป็นความรับผิดชอบของทุกคน ภายในกลุ่มจะแบ่งเป็นหัวหน้าและผู้ช่วย ภายในหมู่บ้านยังมีเจ้าหน้าที่หมู่บ้านซึ่งเป็นตัวแทนของชาวนา มีหน้าที่เจรจาต่อรองและถ่ายทอดคำสั่งให้กับชาวนาและเป็นผู้ดูแลความสงบเรียบร้อยให้กับหัวหน้าหมู่บ้านด้วย ลักษณะของหมู่บ้านจะเป็นการพึ่งตนเอง ในด้านการชลประทาน ปุ๋ยเพื่อการเกษตร และการจัดหาอาหารให้สัตว์เลี้ยง ซึ่งการจัดการดังกล่าวนี้จะเป็นการร่วมมือกันของแต่ละกลุ่ม 5 ครอบครัว ดังนั้นคติของคนในหมู่บ้านคือ การให้ความสำคัญต่อส่วนรวมมาก่อนครอบครัวตนเอง เพราะไม่เช่นนั้นการเกษตรจะทำได้ จึงมีการลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หมู่บ้าน ด้วยการดูถูกและจะถูกตัดความสัมพันธ์จากชาวนาในหมู่บ้าน ด้วยการไม่ยุ่งเกี่ยวในเรื่องต่าง ๆ เช่น การแต่งงาน การทำบุญ งานศพ การช่วยเหลือในยามเกิดภัยธรรมชาติ เป็นต้น³ การร่วมมือร่วมใจกันโดยยึดหลักผลประโยชน์ของหมู่บ้านเป็นหลักนั้น เป็นการช่วยเหลือในทุกด้านไม่เฉพาะแต่เรื่องของการเกษตรเท่านั้น

การที่หมู่บ้านมีอิสระในการปกครองตนเองนั้น เพราะระบบซังกิง-โคตะอิทำให้ชาмуไรส่วนใหญ่ไปอาศัยอยู่ที่บริเวณปราสาทไฉ่เมียวหรืออยู่ที่เอโดะ หมู่บ้านจึงไม่ต้องถูกควบคุมอย่างใกล้ชิด⁴

อย่างไรก็ตามหมู่บ้านก็ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนเมือง การเติบโตของเศรษฐกิจเงินตราที่มาจากระบบซังกิง-โคตะอิ ได้ทำลายประเพณีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของ

¹ คางาคิ สันติพิทักษ์วงศ์. (2528). เล่มเดิม. หน้า 17.

² แหล่งเดิม.

³ แหล่งเดิม. หน้า 18.

⁴ ลิขิต ธีรเวคิน. (2524 สิงหาคม). "ญี่ปุ่นสมัยโทกูงะวะ และสยามก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,"

หมู่บ้าน โดยเริ่มเปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆ บริเวณภาคกลางแล้วขยายไปยังภาคอื่น ๆ เห็นได้จากการที่ครอบครัวหลายครอบครัวเริ่มให้ความร่วมมือภายในกลุ่มน้อยลง และได้แยกตัวเป็นหน่วยการผลิตอิสระอย่างเต็มที่ จนประเพณีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม แต่จะแสวงหาความช่วยเหลือทางด้านกำลังคน ที่ดิน เครื่องไม้เครื่องมือในการเกษตรจากใครก็ได้ที่สามารถจัดหาสิ่งเหล่านี้มาให้ได้สะดวก และสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด และเกิดการเปลี่ยนแปลงดุลอำนาจเดิมเพราะเริ่มมีการให้การสนับสนุน สมาชิกกลุ่มอื่น ๆ ทำให้ฐานะผู้นำหมู่บ้านเสื่อมลง ปัจจัยสำคัญของการเปลี่ยนแปลงคือ การใช้เงินตราในการค้าขายระหว่างหมู่บ้าน รวมทั้งการติดต่อกับโลกภายนอก และการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกอย่าง คือ การเปลี่ยนการถือครองที่ดิน¹ เพราะการสูญสลายของการร่วมมือกันทำให้การเก็บเกี่ยวของชาวนาหลายคนไม่ได้ผลเต็มที่ ทำให้มีการกัณฑ์ยืมสินจนทำให้เกิดการสูญเสียที่ดินทำกินไปในที่สุด และเกิดนายทุนเจ้าของที่ดินใหม่นำไปสู่การพัฒนา “ระบบนายทุนเจ้าของที่ดินกาฬภักสงคราม”²

สรุป

การเมืองการปกครองในสมัยโทะกุงะวะนั้นมีความเข้มแข็งและมั่นคงกว่าสมัยก่อนมาก และสิ่งที่เสริมสร้างเสถียรภาพทางการเมืองการปกครองที่สำคัญคือระบบซังกิง-โคตะอิ ซึ่งก่อตั้งอย่างเป็นระบบและประกาศเป็นกฎหมายบังคับใช้ใน ค.ศ. 1635 ระบบนี้มีวัตถุประสงค์ทางการเมืองเพื่อใช้ในการควบคุมไคเมียวไม่ให้ก่อการกบฏ และบั่นทอนฐานะทางเศรษฐกิจของไคเมียว ปรากฏว่าระบบซังกิง-โคตะอิ ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองคือ ทำให้เกิดประสิทธิภาพในการควบคุมไคเมียวทั่วประเทศอย่างมาก และสร้างเสถียรภาพทางการเมืองการปกครองได้เป็นอย่างดี โดยทำให้โชกุนสามารถโยกอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางได้และโชกุนมีอำนาจในการควบคุมไคเมียวทั่วประเทศ อีกทั้งยังส่งเสริมระบบการเมืองให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ในระดับหมู่บ้านนั้นระบบซังกิง-โคตะอิ ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงคือ หมู่บ้านมีอิสระมากขึ้นในการปกครองตนเองจากการที่ชามูไรต้องติดตามเจ้านายไปอยู่ในบริเวณปราสาทของเจ้านายหรือที่เอโดะ เกิดการแตกสลายของระบบความร่วมมือกันในหมู่บ้าน เกิดนายทุนที่ดินใหม่ และการสูญเสียที่ดินทำกินของชาวนา

¹ แหล่งเดิม.

² แหล่งเดิม. หน้า 11.

บทที่ 3

ผลของระบบชั่งกิง-โคตะอิที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

ระบบชั่งกิง-โคตะอิมิขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง โดยใช้เป็นเครื่องมือควบคุมไคเมียวให้อยู่ภายใต้การปกครองของโชกุนโทกูงะวะด้วยระบบโยงอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง และยังเป็นเครื่องมือในการบั่นทอนฐานะทางการเงินของไคเมียว ด้วยการให้ช่วยงานสาธารณูปโภคต่างๆ ซึ่งระบบดังกล่าวก็บรรลุผลตามที่รัฐบาลบะกุฟุต้องการ แต่ก็ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงอีกประการตามมา ดังที่จะกล่าวในบทนี้คือ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงของระบบคมนาคมขนส่ง การขยายตัวทางการค้า การพัฒนาของระบบเงินตราและเศรษฐกิจเงินตรา ฐานะทางเศรษฐกิจของชนชั้นปกครองและพ่อค้า เป็นต้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่ได้เป็นความตั้งใจของรัฐบาลบะกุฟุ แต่เป็นผลที่ต่อเนื่องมาจากระบบชั่งกิง-โคตะอิ

การพัฒนาทางคมนาคมขนส่ง

เนื่องจากระบบชั่งกิง-โคตะอิ กำหนดให้ไคเมียวทั่วประเทศต้องผลัดเปลี่ยนกันเข้ามาประจำการที่เอโดะ จึงมีการเดินทางเกิดขึ้นตลอดปี ดังนั้นรัฐบาลบะกุฟุจึงมีนโยบายส่งเสริมการคมนาคมเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับขบวนเดินทางของไคเมียว จึงได้มีการพัฒนาการคมนาคมดังนี้

1. การคมนาคมทางบก

รัฐบาลบะกุฟุได้สร้างถนนหลวงสายหลัก 5 สาย โดยถนนดังกล่าวจะออกจากที่นิฮงบะชิ (Nihonbashi) ที่เอโดะไปยังจุดสำคัญต่างๆ¹ ถนนหลวงสายหลัก 5 สายคือ ถนนสายโทกะอิโด นะกะเซ็นโด นิกโก-คะอิโด โอชู คะอิโด และโคชู คะอิโด ถนนสายที่สำคัญที่สุดคือ โทกะอิโด ซึ่งเป็นเส้นทางจากเอโดะไปยังเกียวโต และขยายไปถึงโอซะกะ² เส้นทางทั้งห้าสายนี้อยู่ในความดูแลโดยตรงของรัฐบาลบะกุฟุ มีการปลูกต้นสนหนาทึบเป็นแนวยาวเพื่อให้ความร่มรื่นสองข้างถนน พื้นถนนสะอาดเรียบร้อย และสร้างทางเพื่อระบายน้ำในเวลาฝนตก³ มีการจัดให้ผู้ควบคุมและชาวนาดูแลรักษาท้องถนนโดยคอยทำความสะอาดทุกวัน เมื่อมีบุคคลสำคัญจะผ่านมาก็ต้องปิดกวาดถนนอีกครั้ง เพราะอาจมีเม็ดยาหรือเมล็ดพืชปลิวมาทับถมกันบนถนนได้ และถ้าผู้เดินทางเป็นไคเมียวตระกูลของโชกุน ก็ต้องสร้างกระท่อมที่พักรับชั่วคราวไว้ทุก ๆ 3-5 กิโลเมตร ตลอดถนน ผู้ดูแลถนนจะนำชาวนาและเด็กๆ มาเก็บกวาดพวงมุลมั่ว และสิ่งปฏิกูลต่างๆ ที่ขบวนเดินทางทิ้งไว้⁴ นอกจากนั้นยังมีการจัดคนและม้าจำนวนหนึ่งไว้ทุก ๆ 10 กิโลเมตร ไว้คอยบริการเจ้าหน้าที่ของทางการด้วย ซึ่งหน้าที่

¹ Engelbert Kaempfer. (1999). *Kaempfer's Japan : Tokugawa Culture Observed*. p. 247.

² Charles David Sheldon. (1958). *opcit.* P. 14.

³ Engelbert Kaempfer. (1999). *opcit.* P. 248.

⁴ *Ibid.* p. 249.

ทั้งหลายดังที่กล่าวมานั้น จะเกณฑ์คนมาจากชาวนาชาวไร่ในบริเวณใกล้เคียง จนกลายเป็นภาระที่หนักของชาวนาชาวไร่¹ รัฐบาลบะกุฟุยังตั้งด่านตรวจ (sekisho หรือ checking station)² ไว้ตามสถานที่ต่างๆ หลายแห่ง เช่นที่ถนนสาย โทกะอิโด นะกะเซ็นโด เพื่อป้องกันตัวประกันผู้หญิงออกนอกเมืองและการลักลอบนำอาวุธปืนเข้าเมือง นอกจากถนนหลวงสายหลักยังมีการทำถนนสายย่อย ๆ แยกออกจากถนนหลวงเชื่อมไปสู่แคว้นต่างๆ เช่น ถนนสาย ฮอกโกะ-กุจิ โซงโก-จิ นะงะซะกิ-จิ อิเซะ-จิ และมิโตะ-คะอิโด ส่วนแคว้นต่างๆ ก็ได้มีการสร้างถนนมาเชื่อมต่อกับเส้นทางเหล่านี้สำหรับการเดินทางเข้ามาเอโดะของไดเมียวนั้น รัฐบาลบะกุฟุจะกำหนดเส้นทางการเดินทางเข้ามาที่เอโดะให้กับไดเมียวไว้ด้วย เช่นไดเมียวที่ได้รับสิทธิพิเศษจะได้ใช้เส้นทางโทกะอิโด หรือ นะกะเซ็นโด เส้นทางมิโตะ-คะอิโดจะใช้สำหรับไดเมียวตระกูลโทะกูงะวะแห่งมิโตะ และไดเมียวแห่งแคว้นฮิตะชิ (Hitachi) ชิโมะซะ (Shimosa) และเอวะ (Awa) ส่วนไดเมียวทางตะวันตกไม่ได้รับอนุญาตให้ใช้เส้นทางโทกะอิโด เป็นต้น³

เส้นทางโทกะอิโดเป็นเส้นทางที่มีการเดินทางมากอย่างสม่ำเสมอ จึงต้องมีการควบคุมอย่างระมัดระวังที่สุด ตัวอย่างต่อไปนี้คือปริมาณไดเมียวที่ใช้เส้นทางนี้ใน ค.ศ. 1821 ในช่วงเดือนที่ 1-8

ตาราง 4 ตัวอย่างเส้นทางในการเดินทางของไดเมียว

	โทกะอิโด	นะกะเซ็นโด	โอชู คะอิโด	โกชู คะอิโด
เดือนที่หนึ่ง	0	0	1	0
เดือนที่สอง	4	2	6	0
เดือนที่สาม	0	0	0	0
เดือนที่สี่	67	8	17	0
เดือนที่ห้า	2	1	1	0
เดือนที่หก	39	16	18	1
เดือนที่เจ็ด	2	0	0	0
เดือนที่แปด	2	3	8	0
	116	30	51	1 / 198

ที่มา Toshio, G. Tsukahira. (1970). *Feudal Control in Tokugawa Japan : the Sankin Kotai System*. หน้า 71.

จากตารางนี้แสดงให้เห็นว่ามีไดเมียวถึง 116 คนที่ใช้เส้นทางโทกะอิโดในช่วง 8 เดือน คิดเป็นร้อยละ 60 ของผู้เดินทางทั้งหมดในช่วงเวลาดังกล่าว และในปีเดียวกันนี้ได้มีการสำรวจของเจ้าหน้าที่รัฐบาลบะกุฟุในด้านขนาดถือครองที่ดินของไดเมียว ในการเดินทางตลอดปี 1821 ดังนี้

¹ กงศักดิ์ สันติพฤษวงศ์. (2528). *เล่มเดิม*. หน้า 47.

² Toyoda Takeshi. (1969). *Ibid.* p. 51.

³ Toshio G. Tsukahira. (1970). *op.cit.* p. 70.

ตาราง 5 การสำรวจฐานะของไดเมียวกับการใช้เส้นทางในการเดินทาง

เส้นทาง	จำนวนไดเมียว	ขนาดถือครองที่ดิน (โคะกุ)
โทกะอิโด	146	12,000,000
นะกะเซ็นโด	30	2,158,000
นิกโก คะอิโด	4	184,000
โอชู คะอิโด	37	2,858,000
โคชู คะอิโด	3	83,000
อิวะสึกิ-โด (Iwatsuki-do)	1	20,000
มิโตะ-กะอิโด	23	894,000
เนะริมะ-โดริ (Nerima-dori)	1	170,000
	245	18,367,000

ที่มา Toshio, G. Tsukahira. (1970). *Feudal Control in Tokugawa Japan : the Sankin Kotai System*. หน้า 71.

จากตารางนี้แสดงให้เห็นว่าเส้นทางโทกะอิโดเป็นเส้นทางผ่านที่มีผลรวมรายได้ของไดเมียวมากที่สุด ส่วนเส้นทางอิวะสึกิ-โด เป็นเส้นทางผ่านที่มีผลรวมรายได้ของไดเมียวที่น้อยที่สุด

สำหรับการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำลำธารนั้น นักวิชาการมักจะกล่าวถึงการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำว่า มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำสำคัญๆ เพียง 2 แห่ง แต่ปรากฏว่ามีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำลำธารทั่วไปด้วย โดยในบริเวณแม่น้ำเล็กที่ไม่สามารถเดินทางข้ามไปได้ จะมีสะพานที่แข็งแรงทำจากไม้ซีดาร์ (Cedar Wood) มีราวบันไดทั้งสองข้าง สะพานแบ่งเป็นส่วนที่ทอดยาวสำหรับข้ามและส่วนที่ใช้เป็นท่าเรือ โดยทั่วไปจะไม่มีการเก็บค่าธรรมเนียม แต่สะพานบางแห่งจะมีธรรมเนียมการให้เงินเหรียญ (A silver coil) หรือเซะนิ (Zeni) กับผู้ดูแลสะพานในฤดูหนาว ¹ สะพานที่เป็นที่รู้จักกันดี คือ

- (1) เซตะ โนะฮะชิ (Seta no hashi) ข้ามแม่น้ำโยะโดะงะวะ (Yodogawa) ในแคว้นโอมิ
- (2) ยะฮะจิ บะชิ (Yahagi bashi) อยู่ใกล้เมืองโอกะซะกิในแคว้นมิกะวะ
- (3) โยะชิตะ โนะ ฮะชิ (Yoshida no hashi) อยู่ใกล้เมืองโยะชิตะ
- (4) โรคุโก โนะ ฮะชิ (Rokugo no hashi) ในแคว้นมุซะชิ (Musashi)
- (5) นิงะบะชิ เป็นสะพานที่อยู่ตรงข้ามปราสาทของโชกุนที่มีชื่อเสียงมาก เพราะเป็นสะพานกลางเมืองเอโดะที่เป็นจุดสร้างถนนมุ่งไปสู่เมืองต่าง ๆ ²

แม่น้ำที่มีความสำคัญทางจุดยุทธศาสตร์และไม่ได้สร้างสะพานข้ามคือ แม่น้ำเท็นเรียว โออิ(Oi) และซะกะวะ (Sakawa) ³ และยังมีแม่น้ำอีกหลายสายที่ไม่มีสะพานข้ามต้องใช้การลุยน้ำข้ามไป หรือใช้เรือเล็กๆ ข้ามไป ซึ่งต้องอาศัยคนนำทางที่เป็นคนในพื้นที่ที่มีความชำนาญ เรียกกันว่า โนะริโมะโนะ (Norimono) นำข้าม ซึ่งพวกเขาจะมีความคุ้นเคยกับสถานที่ และรู้วิธีในการควบคุมม้าตลอดจนการถือสัมภาระต่างๆ ยกตัวอย่างเช่น

¹ Engelbert Kaempfer. (1999). *op.cit.* P. 250.
² *Ibid.* p. 251.
³ Toyoda Takeshi. (1969). *loc.cit.*

แม่น้ำโออิ เป็นแม่น้ำที่ไหลแยกมาจากแคว้นโทโตมิ (Totomi) และชะรุกะ มีอุปสรรคสำหรับนักเดินทางคือช่วงหลังฝนตกจะมีน้ำแข็งไหลมามาก นักเดินทางต้องรอที่ริมฝั่งแม่น้ำหลายวันจนกว่าน้ำแข็งจะละลาย จึงจะข้ามไปได้

แม่น้ำฟูจิเอะดะ (Fujieadagawa) และแม่น้ำอะเบะ (Abegawa) เป็นแม่น้ำที่ไม่ใหญ่โต แต่มีน้ำไหลเชี่ยวและมีหินมาก ต้องใช้เรือที่มีลักษณะลำเรือแบนเพื่อที่จะผ่านพวกหินต่าง ๆ ได้อย่างปลอดภัย¹

การเดินทางส่วนใหญ่จะใช้การเดินเท้า สำหรับม้าจะใช้สำหรับชาмуไรชั้นสูงและใช้ในการสื่อสาร บะกุฟุจะใช้ม้าเร็วในการส่งข่าวระหว่างเอโดะกับเมืองสำคัญๆ ซึ่งแคว้นต่างๆ ก็พยายามเลียนแบบโดยจัดระบบม้าเร็วเป็นของตนเองเช่นกันแต่ซึ่งสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก เมื่อการคมนาคมทางบกได้พัฒนามากขึ้น พ่อค้าในเมืองใหญ่ๆ คือ เอโดะ โอซะกะ และเกียวโต ได้จัดบริการระบบม้าเร็วขึ้นโดยมีม้าเร็วระหว่างเอโดะกับโอซะกะ โดยที่จะมีม้าเร็วเดือนละ 3 เทียว²

การคมนาคมทางบกเป็นการเดินทางที่สะดวกรวดเร็วกว่าแต่ก่อนมาก เพราะมีเส้นทางที่สามารถเดินทางเชื่อมต่อถึงกันได้ทั่วประเทศ แต่บางครั้งการเดินทางจะล่าช้าเนื่องจากการตั้งด่านของโชกุนและไดเมียวบางอัน และเส้นทางที่สำคัญๆ ที่อยู่ภายใต้การดูแลของรัฐบาลบะกุฟุนั้น จะมีกฎบังคับให้ใช้ความระมัดระวังในการเดินทางไม่ให้ใช้เกวียนบรรทุกของผ่าน เพื่อป้องกันถนนเสียหาย ดังนั้นในการขนส่งสินค้าที่มีปริมาณมาก จึงต้องเลี่ยงไปใช้เส้นทางทางทะเลแทน

2. การคมนาคมทางน้ำ

การเดินทางทางทะเลจะปลอดภัยจากการตั้งด่านตรวจมากกว่าการเดินทางทางบก มีเส้นทางสำคัญที่สุดคือ เส้นทางแม่น้ำโยะโดะ (Yodo) ซึ่งจะเต็มไปด้วยเรือที่มาจากฟูชิมะ(ใกล้ ๆ เกียวโต) ไปยังโอซะกะ³ การคมนาคมทางน้ำนี้มีการพัฒนามาตลอดแม้ว่าญี่ปุ่นจะมีนโยบายปิดประเทศก็ตาม เพราะเป็นเส้นทางขนส่งสินค้าให้แก่เมืองสำคัญ ๆ เช่น เอโดะ โอซะกะ เกียวโต และนะงะซะกิซึ่งจะเป็นสินค้าข้าวและอื่นๆ จากแหล่งผลิตตอนเหนือมายังโอซะกะโดยเส้นทางเลียบชายฝั่งทะเลภายในและเส้นทางมหาสมุทรแปซิฟิกมายังเอโดะ รวมทั้งยังมีการพัฒนาเรือเล็กที่สามารถวิ่งผ่านลำน้ำขนาดเล็กที่มีน้ำไหลเชี่ยวเพื่อนำสินค้าจากเมืองภายในมาสู่เมืองชายฝั่ง⁴ เมื่อมีการใช้ระบบชั่งกิง-โคตะอิ การคมนาคมทางน้ำก็ได้รับการส่งเสริมมากขึ้นกลายเป็นเส้นทางที่มีนักเดินทางที่ไม่ใช่พ่อค้าเท่านั้น แต่ยังมีไดเมียวและผู้ติดตามอีกด้วย เช่นขบวนของไดเมียวจากคิวชู และชิโกะกุ (Shikoku) เป็นต้น ทำให้โอซะกะกลายเป็นแหล่งขนถ่ายสินค้าที่มาจากทั่วประเทศ เมื่อมีการพัฒนาเส้นทางทะเล

¹ Ibid.

² คงศักดิ์ สันติพฤษวงศ์. (2528). *เล่มเดิม*. หน้า 42.

³ Toyoda Takeshi. (1969). *Ibid.* p. 52.

⁴ พิพาดา ยังเจริญ. (2535). *เล่มเดิม*. หน้า 90.

ทางฝั่งตะวันตก จากเกาะฮอนชูไปยังชิโมะโนะเซกิและไปถึงฝั่งทะเลภายใน เส้นทางนี้ได้เป็นเส้นทางลำเลียงข้าวจากปราสาทต่างๆ ของไคเมียวโนะเดวะ (Dewa) และที่ต่างๆ มายังตลาดข้าวในโอซะกะ¹

คะวะมุระ ซูอิเก็น (Kawamura Zuiken 1618-1700) เป็นผู้พัฒนาเส้นทางเดินเรือทางฝั่งตะวันตก โดยจัดเรือบริการวิ่งระหว่าง ซะกะตะ (Sakata) และเกาะชิอะกิ (Shiaki Island) ในซะนุกิ (Sanuki) และยังพัฒนาเรือนำร่องในชิโมะโนะเซกิ สร้างปราการที่แหลมชิมะ (Shima) เพื่อป้องกันภัยให้กับเส้นทางเดินเรือโดยได้รับความคุ้มครองจากไคเมียวที่ควบคุมบริเวณชายฝั่งทะเล² ส่วนการพัฒนาเส้นทางเดินเรือทางชายฝั่งทะเลตะวันออกเริ่มในสมัยเคอิโช-เก็นนะ (Keicho-Genna 1596-1623) เริ่มจากฮันเซ็นดะอิ (Sandai) ที่ทำธุรกิจขนส่งสินค้าข้าวไปยังเอโดะ และฮันสึกะรุ (Tsugaru) ก็ได้เริ่มส่งเรือเดินทะเลพร้อมกับได้สร้างเส้นทางเดินเรือทางตอนเหนือของอิชิโนะมะกิ (Ishinomaki) จนได้กลายเป็นท่าเรือหลักของฮันเซ็นดะอิ จากนั้นก็มีเรือเดินทะเลของฮันอื่น ๆ เกิดขึ้นอีก³

ในการเดินทางระหว่างเอโดะกับโอซะกะจะมีเรือเดินทะเลที่แล่นเป็นประจำและเป็นที่รู้จักกันดีคือ ฮิงะกิ-ไคเซ็น (Higaki-kaisen) และทะรุ-ไคเซ็น (Taru-kaisen)

เรือฮิงะกิ เป็นเรือเดินทะเลลำแรกที่พ่อค้าเมืองซะกิจัดขึ้น และหลังจาก ค.ศ.1624 ก็ได้กลายเป็นเรือให้บริการขนส่งสินค้าจากโอซะกะไปยังเอโดะ สินค้าที่ขนส่ง เช่น ผ้าฝ้าย น้ำมัน เหล้าสาเก และสินค้าอื่นๆ⁴

เรือทะรุ เป็นเรือเดินทะเลที่พ่อค้าในเซตสึ (Settsu) สร้างขึ้นเพื่อแข่งขันกับเรือฮิงะกิ ซึ่งจะขนส่งสินค้าไปเอโดะโดยตรงโดยไม่แวะที่โอซะกะ สินค้าที่ขนส่งที่สำคัญคือเหล้าสาเกจากอิตะมิ (Itami) และสินค้าอื่นๆ เรือทะรุเริ่มให้บริการสมัยคัมบัง (Kamban 1661-1672) มีความเหนือกว่าเรือฮิงะกิในด้านความแข็งแรงและความเร็วซึ่งลดความสูญเสียในการขนส่งทางทะเลได้มาก⁵

สำหรับการสัญจรทางทะเลนั้นท่าเรือในโอซะกะ เป็นท่าเรือที่มีการเดินทางสัญจรกันอย่างคับคั่ง ซึ่งมีทั้งขบวนของไคเมียว และพ่อค้าจากท้องถิ่นต่างๆ โดยในแต่ละวันจะมีผู้โดยสารนับร้อยคนมาใช้บริการ⁶

การคมนาคมได้มีการพัฒนาไปมากทั้งทางบกและทางน้ำ ทำให้สมัยการปกครองของรัฐบาลบะกุฟุ สามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างทั่วถึงทั่วประเทศ ทั้งยังส่งเสริมต่อการค้าขายเพราะทำให้สินค้าหมุนเวียนไปทั่วประเทศทั้งในระดับเมืองและหมู่บ้าน และทำให้โอซะกะเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ มีโกดังมากกว่า 100 โกดัง และในแต่ละปีจะมีสินค้าข้าวส่งมาที่โกดังในโอซะกะประมาณปีละ 4 ล้านกระสอบ⁷

¹ Toyoda Takeshi. (1969). *op.cit.* p 53.

² *Ibid.*

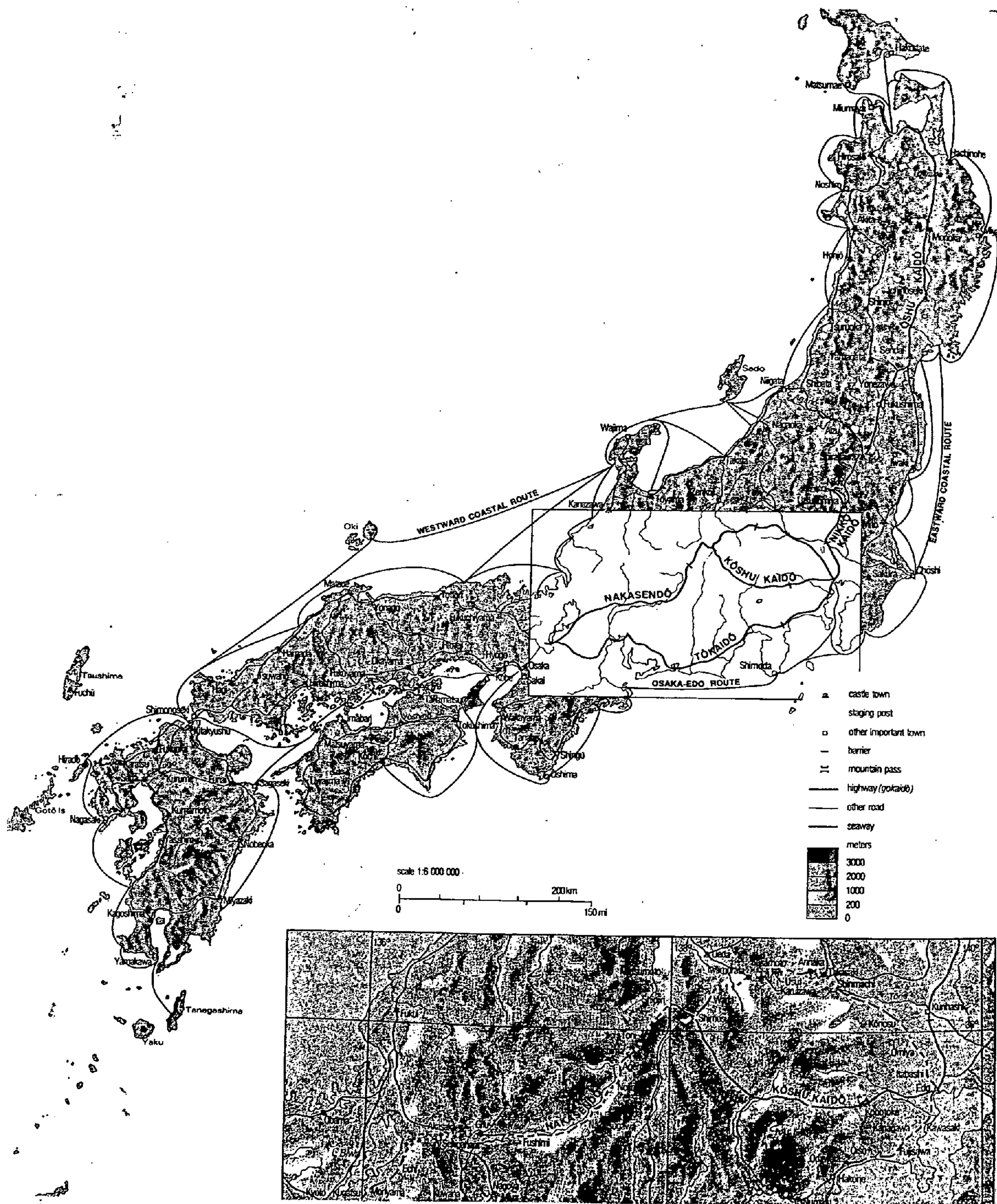
³ *Ibid.*

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibid.* p. 54.

⁶ Engelbert Kaempfer. (1999). *op.cit.* P. 251.

⁷ คงศักดิ์ สันติพิชญวงศ์. (2528). *เล่มเดิม*. หน้า 43.

แผนที่ 1 เส้นทางหลวง

ที่มา ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

การพัฒนาของระบบเศรษฐกิจการค้า

เศรษฐกิจในสมัยทอองจะวอนตอนต้นเป็นเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเอง หรือเศรษฐกิจธรรมชาติที่อาศัยการเพาะปลูกเป็นหลัก ชาวนาอยู่แบบเลี้ยงตัวเองได้ (self – sufficiency) ทั้งด้านที่อยู่อาศัยและปัจจัยการผลิตรวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนสิ่งของที่ผลิตเองไม่ได้ในพื้นที่ของตน เช่น ยา เกลือ เป็นต้น อุตสาหกรรมยังไม่ได้มีการแยกตัวออกจากเกษตรกรรม และยังอยู่ในรูปแบบการผลิตแบบหัตถกรรมครัวเรือนในครอบครัว ชาวนาจะทำสิ่งของต่างๆ ไว้กินไว้ใช้เอง เช่น ซีอิ้ว มิโสะ(ซุปล้วนเหลืองหมัก) เหล้าสาเก ยาสูบ เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น โดยที่ชาวนาเป็นผู้หาเครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตรกันเอง รัฐบาลบะกุฟุและแคว้นต่างๆ ได้ให้การสนับสนุนการผลิตแบบหัตถกรรมภายในอาณาเขตด้วยแต่ไว้สำหรับใช้เองหรือสำหรับให้เป็นของขวัญระหว่างชนชั้นปกครอง เช่น การรวบรวมช่างปั้นเครื่องปั้นดินเผา และช่างฝีมืออื่นๆ ที่มีฝีมือดีมาอยู่บริเวณเมืองปราสาทของไดเมียว¹

1.การพัฒนาทางการผลิตและการค้า

เนื่องจากรัฐบาลมีความจำเป็นต้องหารายได้เพิ่มเพื่อบริหารงาน และไดเมียวก็มีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นจากการเดินทางและการพำนักที่เอโดะตามระบบซังกิง-โคตะอิ ดังนั้นทั้งโชกุนและไดเมียวต่างก็ให้การส่งเสริมการบุกเบิกที่ดินเพื่อทำการเพาะปลูก โดยการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้เพื่อเพิ่มผลผลิตเช่น เครื่องมือเครื่องใช้ และปุ๋ย แนะนำชาวนาให้ทดลองปลูกพืชชนิดใหม่ มีการแจกเมล็ดพันธุ์พืช ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 มีการพัฒนาระบบการเกษตรตามความต้องการของตลาด โดยมีการศึกษาว่าที่ดินตรงไหนเหมาะกับการปลูกพืชชนิดใด เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพดีที่สุดในปริมาณมากที่สุด ทำให้มีการเพาะปลูกพืชที่เหมาะสมกับท้องถิ่น

ในด้านการผลิตสินค้าอุปโภคก็มีการเน้นความชำนาญในการผลิตเฉพาะถิ่นขึ้น² ดังนั้นหัตถกรรมจึงเริ่มมีการแยกตัวออกจากเกษตรกรรม และมีการพัฒนาขึ้นตามลำดับเพราะหัตถกรรมบางชนิดเริ่มไม่สะดวกต่อชาวนาที่จะทำควบคู่ไปกับการเกษตร เนื่องจากข้อจำกัดทางเทคนิคทำให้หัตถกรรมส่วนใหญ่ไปอยู่ที่พวกช่างฝีมือซึ่งอาศัยอยู่ในเมืองและจะรวมตัวกันเป็นสมาคม³ สมาคมช่างฝีมือมีหลายประเภทเช่น สมาคมช่างไม้ ช่างเหล็ก ช่างทาสี ช่างทำกำแพง ช่างทำหลังคา ช่างทำประตูหน้าต่าง ช่างหล่อ ช่างเจียรระโน ช่างทำเสื่อ ช่างทอ เป็นต้น สมาชิกของสมาคมช่างจะมีร้านค้าและที่ทำงานของตนเอง มีการจำกัดจำนวนสมาชิกโดยจัดเป็นระบบหุ่น มีกฎระเบียบในการกำหนดราคา ปริมาณการผลิต ขอบเขตการขายและการรับลูกมือ เป็นต้น ทางสมาคมช่างจะจ่ายค่าดำเนินการให้กับโชกุนหรือไดเมียวเป็นค่าอภิสิทธิ์และค่าคุ้มครอง สำหรับผู้ปกครองเองก็ต้องการควบคุมการค้าให้อยู่ในวงจำกัดไม่ให้มีการขยายตัวมากเกินไปจึงได้รับรองระบบสมาคมช่างฝีมือ⁴

¹ แหล่งเดิม. หน้า 39.

² พิพาดา ยังเจริญ. (2535). หน้าเดิม.

³ คงศักดิ์ สันติพฤษวงศ์. (2528). เล่มเดิม. หน้า 34.

⁴ แหล่งเดิม. หน้า 35.

ช่างฝีมือจะมีลูกมือซึ่งจะรับได้ไม่เกินรุ่นละ 2 คน ลูกมือจะกินอยู่กับช่างและคอยรับใช้งานสารพัดอย่าง โดยใช้เวลาฝึกงานประมาณ 7-10 ปีจึงจะแยกออกไปเป็นช่างเต็มตัวได้ แต่บางคนก็เป็นได้แค่ลูกจ้าง¹ และช่างฝีมือที่เป็นลูกจ้างเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ขายแรงงานรับจ้าง และช่างฝีมือที่เป็นผู้ประกอบการก็กลายเป็นนายทุนในระดับหนึ่ง ลักษณะดังกล่าวได้กลายเป็นพื้นฐานให้กับทุนนิยมในสมัยต่อมา

การพัฒนาของการผลิตทางการเกษตรและอุตสาหกรรมเป็นปัจจัยสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจ และเมื่อการคมนาคมเจริญก้าวหน้าขึ้นจากผลของระบบราง-โคตะอิ ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรและอุตสาหกรรมที่มีอยู่ในแคว้นต่าง ๆ สามารถไหลเวียนไปได้อย่างคล่องตัวและทั่วประเทศ ตั้งแต่ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา และจากการมารวมตัวกันของบรรดาไคเมียวและซามูไรที่เอโดะ ทำให้เอโดะได้กลายเป็นตลาดบริโภคขนาดใหญ่ สำหรับไคเมียวนั้นก็จำเป็นต้องมีค่าใช้จ่ายมากทั้งจากค่าใช้จ่ายในการเดินทางและระหว่างที่พำนักที่เอโดะ ตลอดจนค่าเบี้ยเลี้ยงซามูไร ค่าใช้จ่ายของครอบครัว และค่าใช้จ่ายในการช่วยงานด้านโยธาต่าง ๆ ไคเมียวจึงหันมาส่งเสริมการผลิตในแคว้นของตนมากขึ้น ซึ่งนำไปสู่การแตกสลายของหัตถกรรมในหมู่บ้าน ในขณะที่เดียวกันพวกพ่อค้าขายส่งในเมืองและพวกเจ้าที่ดินซึ่งกลายเป็นพ่อค้าในท้องถิ่นหรือนายทุนเงินกู้ ได้เข้าไปสู่ระบบหัตถกรรมในหมู่บ้าน โดยเริ่มจากการกว้านซื้อผลผลิตหัตถกรรมตามหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการแยกผู้ผลิตออกจากตลาดการค้า ต่อมาก็ได้ให้ผู้ผลิตกู้ยืมเงิน หรือเครื่องมือเครื่องใช้โดยมีการชำระหนี้เป็นผลผลิตของผู้ผลิตเอง และขั้นต่อไปก็รับซื้อสินค้าไปขายในเมือง โดยจ่ายค่าตอบแทนในรูปแบบของวัตถุพิเศษต่าง ๆ ที่จะใช้ในการผลิตสินค้าซึ่งเป็นการแยกผู้ผลิตออกจากวัตถุดิบ ระบบนี้เรียกว่า “ หัตถกรรมในครอบครัวภายใต้ผู้ขายส่ง ” ซึ่งในทางปฏิบัติจะเห็นได้ว่าผู้ผลิตได้กลายเป็นแรงงานรับจ้าง² และระบบดังกล่าวยังนำไปสู่การแตกสลายของสมาคมช่างฝีมืออีกด้วย

เมื่อเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 19 ระบบดังกล่าวได้พัฒนาเป็นลักษณะของหัตถกรรมโรงงาน โดยนายทุนได้รวบรวมบรรดาผู้ผลิตเข้ามาทำงานในสถานที่เดียวกัน เพื่อการผลิตที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น เป็นระบบการผลิตที่มีทั้งการรวมงานและการแบ่งงานไปพร้อม ๆ กัน แต่การผลิตแบบนี้ยังไม่มีเครื่องจักรที่ทันสมัยเช่นระบบการผลิตแบบทุนนิยม แต่ก็ยังเป็นรากฐานสำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรมโรงงานในสมัยต่อมา หัตถกรรมโรงงานนี้เริ่มจากการผลิตสิ่งทอและการต้มเหล้า เช่นที่เกียวโตซึ่งเป็นศูนย์กลางการผลิตสิ่งทอชั้นสูงได้มีร้านผลิตสิ่งทอในลักษณะหัตถกรรมโรงงาน โดยบางร้านมีการจ้างลูกจ้างถึงประมาณ 2,000 คน และบางร้านจ้างลูกจ้างประมาณ 700 คน³ ในด้านการต้มเหล้า โรงเหล้าส่วนใหญ่มีขนาดการผลิตเกิน 1,000 โคะกุ บางแห่งเกินกว่า 10,000 โคะกุ⁴ นอกจากนั้นยังมีการผลิตเหล็ก การหล่อเหล็ก การทำเทียนไข การผลิตดังกล่าวกระจายอยู่ตามแคว้นต่าง ๆ จนผลิตภัณฑ์บางชนิดกลายเป็นผลิตภัณฑ์ประจำแคว้น ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ภายใต้การคุ้มครองและผูกขาดโดยไคเมียว

¹ แหล่งเดิม.

² แหล่งเดิม. หน้า 36.

³ แหล่งเดิม. หน้า 37.

⁴ แหล่งเดิม.

ผลผลิตทางการค้า ในเริ่มแรกผลผลิตในทางการค้ามีไม่มากเช่น ข้าวและเกลือ แต่ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาทางการค้า ทำให้เกิดสินค้าอุตสาหกรรมอื่นมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงปลายสมัยโทกะงวะ เช่น เครื่องปั้นดินเผา เครื่องเคลือบ สิ่งทอ กระดาษ และขี้ผึ้ง เป็นต้น ส่วนสินค้าที่เป็นอาหาร เช่น ถั่วเหลืองหมัก ข้าวบาเลย์ น้ำมัน เมล็ดพืชน้ำมัน เป็นต้น สินค้าที่สำคัญในทางการค้ามีดังนี้

ข้าวและธัญพืชต่าง ๆ ข้าว เป็นสินค้าพื้นฐานหลักของโชกุนและไคเมียวทุกอัน เพราะเป็นผลผลิตหลักที่ได้จากการเก็บภาษีจากชาวนา และมีตลาดที่ใหญ่กว่าตลาดของสินค้าหัตถกรรมมาก ข้าวที่ไคเมียวเก็บสะสมไว้จะส่งไปขายที่ตลาดในโอซะกะมากที่สุด ซึ่งเป็นตลาดข้าวที่ใหญ่ที่สุดของประเทศหรือเรียกกันว่าเป็นครัวของประเทศ ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 มีข้าวประมาณร้อยละ 40 ของทั้งประเทศที่ส่งมาขายกันในโอซะกะ นอกนั้นก็ยังมีพวกถั่ว ข้าวสาลี และธัญพืชต่าง ๆ ซึ่งมีปริมาณครึ่งหนึ่งของข้าว¹

สิ่งทอ สินค้าประเภทสิ่งทอเป็นสินค้าที่สำคัญรองจากข้าว เช่นไหม และฝ้าย

ฝ้ายนั้นเริ่มปลูกกันในแคว้นโทกะอิ (Tokai) ในปลายสมัยเซ็นโกกุ ต่อมาในสมัยโทกะงวะนี้ได้มีการปลูกฝ้ายกันในหลายพื้นที่ เช่น ตอนเหนือของเกาะคิวชู คินะอิ และทางตอนใต้ของภาคกลาง แต่แคว้นที่สำคัญในการพัฒนาฝ้ายให้เป็นอุตสาหกรรมสิ่งทอคือ คะวะชิ (Kawachi) และเซดสึ

ไหมที่ใช้ทำเส้นไหมได้มีการผลิตกันในหลายพื้นที่ ศูนย์กลางในการพัฒนาไหมอยู่ที่ตอนเหนือของภาคกลางคือ โคซุเกะ (Kozuke) ชิโนะโนะ (Shinano) ดะเตะ-กิง (Date-gun) และชิโนะบุ-กิง (Shinobu-gun หรือฟุกุชิมะในปัจจุบัน) การผลิตไหมดิบเพื่อเป็นสินค้าส่งออกต่างประเทศได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว การทอผ้าไหมได้พัฒนาขึ้นที่บริเวณโทเซ็นโด (Tosendo) สำหรับผ้าไหมที่มีคุณภาพคือที่ชะกะอิและเกียวโต

ป่านเป็นผลิตผลจากเดะวะ โทซัง (Tosan) และโฮะกุริโกะ (Hokuriko) ผ้าป่านผลิตที่นารา และโอมิ (Omi) ในขณะที่การนำผ้าป่านไปผลิตมุ้งที่ เกียวโต นารา และที่ยะฮะตะ (Yahata) ในโอมิ²

เกลือ เป็นผลผลิตสำคัญที่รองลงมาจากข้าว ธัญพืชและสิ่งทอ โดยจะผลิตกันตามบริเวณชายฝั่งทะเลภายใน

ผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ได้แก่เมล็ดพืชที่ใช้ผลิตน้ำมัน จะมีมากในเกียวโตและโอซะกะ น้ำมันก๊าดจะผลิตมากที่ยะมะซะกิและโอะริโอะโนะ (Oriono) กระดาษจะผลิตในบริเวณที่มีต้นหม่อนซึ่งจะขึ้นตามภูเขาเช่น ในบริเวณ อะจิเซ็น และมิโนะ น้ำมันขัดเงาจะเป็นผลผลิตที่ อะอิซุ (Aizu) และวะจิมะ (Wajima)³

ตลาดค้าส่ง การค้าขายในยุคที่มีการพัฒนาทางการค้านี้ได้มีตลาดร้านค้ากระจายไปตามจุดต่าง ๆ โดยผ่านพ่อค้าคนกลาง สินค้าในตลาดส่วนใหญ่จะเป็นพวกข้าว ของแห้ง ผัก เกลือ เป็นต้น พ่อค้าคนกลางจะไปกว้านซื้อสินค้าต่าง ๆ มาจากผู้ผลิตและนำมาขายส่งให้กับบรรดาพ่อค้าขายส่งซึ่ง

¹ Toyoda Takeshi. (1969). *op.cit.* p 58.

² *Ibid.* p.59.

³ *Ibid.* p. 60.

จะรวมตัวกันเป็นสมาคมพ่อค้าขายส่งผูกขาดการซื้อขายสินค้า จากนั้นพ่อค้าขายส่งจะขายสินค้าให้กับบรรดาพ่อค้าขายปลีกซึ่งมาจากที่ต่าง ๆ ทำให้เกิดตลาดการค้าขายส่งขึ้น¹ ตลาดขายส่งนั้นส่วนใหญ่จะอยู่ที่โอซะกะ และเอโดะ มีตลาดค้าส่งที่สำคัญดังนี้

ตลาดขายส่งข้าวที่ใหญ่ที่สุดอยู่ที่โดจิมะ (Dojima) ในโอซะกะ เป็นตลาดขายส่งข้าวที่มีอิทธิพลในการกำหนดราคาข้าวต่อตลาดอื่น ๆ ตลาดขายส่งข้าวที่สำคัญรองลงมาอยู่ที่เอโดะ ซึ่งเรียกกันว่า สามตลาด (three markets) คือ ตลาดโคะอะมิ (Koami-cho) ตลาดคะกิงะระ (Kakigara-cho) ตลาดฮะมะ (Hama-cho)²

ตลาดขายส่งผลผลิตจากทะเล อยู่ที่โอซะกะ โอวะริ และเอโดะ ตลาดขายส่งที่ชะโกะ-บะ (Zako-ba) ในโอซะกะ จะเป็นผลผลิตที่ส่งมาจากคินะอิ ชังโย (San'yo) ชิโกะกุและเกาะคิวชู ตลาดขายส่งที่อะสุตะ (Atsuta) ในโอวะริ จะเป็นผลผลิตที่ส่งมาจากโอวะริ มะกะวะ โทโดมิ อิเซะ ชิมะ และแคว้นโบโซ (boso) ตลาดขายส่งในเอโดะจะอยู่ใกล้บริเวณนิฮงบะชิ จะเป็นผลผลิตที่ส่งมาจากบริเวณใกล้กับอ่าวโตเกียว

ตลาดขายส่งพืชผัก ตลาดขายส่งผักนี้พัฒนาหลังตลาดค้าข้าวและตลาดค้าปลา ตลาดขายส่งพืชผักที่ใหญ่อยู่ที่เอโดะตั้งอยู่ที่คันดะ (Kanda) เพราะเอโดะอยู่ใกล้พื้นที่เพาะปลูก ส่วนในโอซะกะ ตลาดตั้งอยู่ที่ใกล้ ๆ กับศาลเจ้าเทมมะ โดยพืชผักจะส่งมาจากคิอิ โอมิและยะมะชิโระ (Yamashiro)

ตลาดขายส่งไม้ ในเมืองใหญ่ ๆ จะมีพ่อค้าไม้รวมตัวกันเพื่อกักตุนไม้แล้วพัฒนาเป็นตลาดขายส่งไม้ และตลาดขายส่งไม้ที่เป็นที่รู้จักกันดีคือที่ฟูกะวะวะ (Fukagawa) ในเอโดะ³

ตลาดขายส่งสิ่งทอ ผลิตรภัณฑ์สิ่งทอได้พัฒนาขึ้นอย่างมากในเมืองใหญ่ ๆ จึงเกิดตลาดขายส่งขึ้นหลายที่เช่นที่คิเรียว (Kiryu) อิเซะซะกิ (Isezaki) อะชิกะวะ และอะชิโอจิ (Hachioji) เป็นตลาดที่ค้าส่งรังไหม เส้นไหม และสิ่งทออื่น ๆ ตลาดขายส่งสิ่งทอนี้ได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในแต่ละปี⁴

ตลาดค้าส่งม้า ตลาดที่เป็นที่นิยมคือ โมะริโอะกะ (Morioka) โคฟู (Kofu) และเซ็นดะอิ⁵

การขยายตัวของตลาดการค้านี้พ่อค้ามีบทบาทสำคัญในการนำผลผลิตไปสู่เมืองและท้องถิ่นต่าง ๆ ทำให้สินค้าหมุนเวียนได้อย่างคล่องตัว เช่นในโอซะกะมีสินค้าประมาณ 120 ชนิดและมีปริมาณมากมาย และตัวอย่างของความแพร่หลายในการค้าเห็นได้จากสินค้าประเภทต่าง ๆ ที่วางขายในร้านค้าแห่งหนึ่งในหมู่บ้านโออิแห่งอันโอเคะยะมะใน ค.ศ.1813 ดังนี้ น้ำหมึก กระดาษ พู่กัน หม้อ ช้อน อาหาร ยาเส้น กล้องยาเส้น เข็ม ถุง หม้อน้ำชา ภาชนะดินเผา ขวดบรรจุเหล้า ภาชนะใส่น้ำมัน น้ำส้ม ซิอิ้ว ถ้วยเหลืองบด เกลือ เสื้อ ผ้าขนหนู กรอบหน้าต่างไม้ไผ่ ตะกร้าถือ รองเท้าฟาง “วารากิ” เกี้ยว ใบชา ถ้วยชา ไม้ขีดไฟ ไม้เทียน รูป หม้อหุงต้ม โคมไฟ น้ำมัน เทียน เหล้าสาเก ไม้ ขวดน้ำร้อน ขน

¹ Ibid. p. 65.

² Ibid. p. 66.

³ Ibid.

⁴ Ibid. p. 67.

⁵ Ibid.

เค้ก ขนบปัง ถาด เครื่องใช้พิธีศพ ข้าวและเครื่องใช้ประจำวันอื่นๆ ฯลฯ¹ พ่อค้าทำการค้าแบบขายส่งและได้ผูกขาดการซื้อขายในรูปแบบสมาคมการค้า รัฐบาลบะกุฟุยอมรับรองการกระทำดังกล่าว เพราะต้องการควบคุมการค้าไม่ให้มีการขยายตัวอย่างเสรีซึ่งจะกระทบต่อรากฐานระบบฟิวดัล และรัฐบาลก็มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการเก็บค่าอภิสิทธิ์และค่าประกอบการค้า กลุ่มสมาคมผู้ขายส่งนี้มีมากกว่า 100 กลุ่มแต่ที่มีชื่อเสียงคือ 10 กลุ่มผู้ขายส่งที่เอโดะ และ 24 กลุ่มผู้ขายส่งในโอซะกะ²

2. การพัฒนาทางการเงิน

การพัฒนาระบบเงินตราให้ได้มาตรฐานนั้นเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจเงินตรา เพราะในตอนต้นของสมัยโทกะกุวะสถานการณ์ของระบบเงินตรายังมีความสับสนอยู่มาก ในขณะนั้นได้มีการนำเหรียญทองแดงมาใช้แต่ก็ไม่เพียงพอต่อความต้องการที่เพิ่มขึ้น เนื่องมาจากการขยายตัวทางการค้า³ เมื่อญี่ปุ่นชุดพบเมืองในช่วง ค.ศ.1596-1623 ในเขตอิวะมิและทะจิมะ⁴ ทำให้มีการผลิตเงินเหรียญในแคว้นต่างๆ ซึ่งได้เรียนรู้เทคนิคจากชาวโปรตุเกสและทำการผลิตเงินเหรียญชนิดต่างๆ ออกมาแต่ก็ไม่มีคุณภาพมากนัก อย่างไรก็ตามเมื่อมีการผลิตเหรียญดังกล่าวมากขึ้นนั้นชี้ให้เห็นว่ามีการใช้เงินเหรียญในการซื้อ-ขายแลกเปลี่ยนอย่างแพร่หลายมากขึ้นในญี่ปุ่น⁵ ใน ค.ศ. 1601 รัฐบาลบะกุฟุพยายามพัฒนามาตรฐานในการผลิตเหรียญกษาปณ์ และระบบการแลกเปลี่ยนเงินตราขึ้น ได้ผูกขาดการผลิตเหรียญกษาปณ์ แต่ก็ยังคงมีปัญหาในด้านคุณภาพของเงินเหรียญซึ่งด้อยกว่าเหรียญทองแดงของจีน และใน ค.ศ. 1608 ได้มีการยกเลิกการใช้เหรียญทองแดงของจีน ต่อมาใน ค.ศ. 1636 รัฐบาลสามารถผลิตเงินเหรียญที่ได้คุณภาพ ซึ่งมีอยู่ 3 ชนิดคือ เหรียญทอง เหรียญเงิน เหรียญทองแดง วิธีการใช้เหรียญทอง เหรียญทองแดงจะใช้การนับเป็นชั้นๆ แต่เหรียญเงินจะใช้การชั่งน้ำหนัก และได้มีการยกเลิกใช้เหรียญที่ผลิตจากแคว้นอื่นๆ ทั้งหมด⁶ จากนั้นมาก็มีการใช้เงินตรากันอย่างแพร่หลายทั้งในเมืองและชนบท ส่วนการกำหนดค่าของเงินนั้นรัฐบาลจะเป็นผู้ออกกฎหมายกำหนดอย่างชัดเจน แต่ในทางปฏิบัติแล้วมักจะขึ้นอยู่กับการตลาดมากกว่า⁷ การพัฒนาระบบการเงินได้เป็นปัจจัยสำคัญต่อการเกิดระบบเศรษฐกิจเงินตรา

ความยุ่งยากในการแลกเปลี่ยนเงินตราทำให้พ่อค้าได้ถือโอกาสในการประกอบกิจการเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนเงินตรา ซึ่งไม่เพียงแต่จะรับแลกเปลี่ยนเงินตราในประเทศเท่านั้นยังรับแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศอีกด้วย และการใช้เงินตรามากขึ้นยังทำให้เกิดกิจการเกี่ยวกับเงินตรา ซึ่งมีลักษณะคล้าย ๆ กับธนาคารในปัจจุบัน เช่น การรับฝากเงิน การให้กู้ยืมเงิน ออกตั๋วเงิน และโรงรับ

¹ ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์. (2519, ก.ย.-ธ.ค.). เล่มเดิม. หน้า 32.

² คงศักดิ์ สันติพิชญวงศ์. (2528). หน้าเดิม.

³ Charles David Sheldon. (1958). *op.cit.* p.16.

⁴ มาซาฮิโระ คิมูระ. (1987). เล่มเดิม. หน้า 7.

⁵ Charles David Sheldon. (1958). *loc.cit.*

⁶ *Ibid.* p. 17.

⁷ *Ibid.*

จำนำ เป็นต้น โดยเฉพาะกิจการโรงรับจำนำได้พัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วในเอโตะ โอชะกะ ซึ่งมีโรงรับจำนำมากกว่า 2,000 แห่ง แล้วยังแพร่กระจายไปยังทุกหมู่บ้านอีกด้วย¹

สรุปแล้วระบบเศรษฐกิจได้เกิดการเปลี่ยนแปลง จากระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพที่เลี้ยงตัวเองได้ เมื่อมีการพัฒนาของผลิตสินค้าขึ้นมากขึ้น รวมทั้งการขยายตัวของตลาดการค้า และการใช้เงินตราในการซื้อขาย-แลกเปลี่ยน ทำให้เศรษฐกิจพัฒนาไปสู่รูปแบบเศรษฐกิจเงินตรามากขึ้น และในช่วงปลายสมัยการปกครองของรัฐบาลโทะกูงะวะนั้น ได้เริ่มเข้าสู่เศรษฐกิจพาณิชย์ที่มีแรงงานรับจ้างและการสะสมทุน ซึ่งจะกลายเป็นพื้นฐานสำหรับการเข้าสู่เศรษฐกิจทุนนิยมในสมัยต่อมา

ฐานะและอำนาจทางเศรษฐกิจของพ่อค้า

ต้นสมัยการปกครองของรัฐบาลโทะกูงะวะได้มีการแบ่งสังคมออกเป็น 4 ชั้นชั้นคือ นักรบ (ซามูไร) ถือเป็นชนชั้นสูงสุดเพราะเป็นผู้ปกครอง รองลงมาคือชนชั้นชาวนาถือว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติ เพราะเป็นผู้ผลิตอาหารหลักคือข้าวสำหรับเลี้ยงดูคนทั้งประเทศ ถัดมาคือช่างฝีมือและศิลปินต่าง ๆ ยังถือว่าเป็นอาชีพที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยเฉพาะการผลิตอาวุธและข้าวของเครื่องใช้ให้กับพวกซามูไร ชนชั้นพ่อค้าถือเป็นชนชั้นต่ำสุดของสังคมเพราะไม่ได้เป็นผู้ผลิตจึงไม่มีความจำเป็นและไม่ต้องมีก็ได้ จึงเป็นชนชั้นที่ไร้ประโยชน์และเป็นบุคคลที่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น เพราะแสวงหาผลประโยชน์จากความเหน้อยยากของผู้อื่น (ตามทัศนะของลัทธิขงจื้อ) ดังนั้นชนชั้นพ่อค้าจึงเป็นชนชั้นที่ต่ำได้รับการดูถูกและไม่มีเกียรติในสังคม² ในตอนต้นสมัยนี้พ่อค้าได้แยกตัวจากชาวนาคือจากการอยู่ในหมู่บ้านเข้ามาอยู่ในเมืองที่ตั้งปราสาท แต่เนื่องจากการค้าขายตอนนั้นยังเป็นแบบการแลกเปลี่ยนสินค้าอยู่ พ่อค้าและช่างฝีมือจึงยังรวมกันอยู่ในด้านการค้าเพราะช่างฝีมือนั้นยังเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้ขาย จนกระทั่งเกิดการขยายตัวทางการผลิตและการค้า และการเกิดระบบการค้าแบบขายส่งขึ้นจึงได้จัดระบบการขายปลีกของช่างฝีมือออกไป และการค้าก็ตกอยู่ในกำมือของพ่อค้าทั้งในการขายส่งและการขายปลีก³

¹ กงศักดิ์ สันติพิชญวงศ์. (2528). เล่มเดิม. หน้า 46.

² Charles David Sheldon. (1958). *op.cit.* p. 26-27.

³ Toyoda Takeshi. (1969). *op.cit.* p. 73.

แม้ว่าพ่อค้าจะเป็นชนชั้นต่ำแต่ก็มีอิสระมากกว่าชาмуไรและชาวนา เพราะไม่ถูกเพ่งเล็งจากผู้ปกครองที่มองว่างานของพ่อค้าไม่เกี่ยวข้องกับปัจจัยหลักของระบบฟิวตัลคือที่ดินและไม่ใช้ผู้ผลิตที่มีความสำคัญเช่นชาวนา อาชีพของพ่อค้าเป็นเพียงผู้บริการเครื่องอุปโภคบริโภคมาให้ชนชั้นปกครองเท่านั้น ทำให้พ่อค้ามีอิสระในการเดินทางไปตามที่ต่างๆ เพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าในแคว้นต่างๆและนำมาบริการให้แก่บรรดาชาмуไรในแต่ละแคว้น อาชีพของพ่อค้าจึงเป็นอิสระกว่าการทำงานของชาмуไรที่ต้องผูกมัดอยู่กับเจ้านายเพียงคนเดียว และถ้าเปรียบเทียบกับชาวนาแล้วการใช้ชีวิตของพ่อค้ามีอิสระและความสบายกว่ามาก เพราะไม่ต้องรับภาระเสียภาษีที่มากถึงร้อยละ 40-50 ไม่ต้องถูกจำกัดการย้ายถิ่นฐาน และไม่ถูกควบคุมความเป็นอยู่อย่างเคร่งครัด¹

การก้าวขึ้นมามีฐานะและอำนาจทางเศรษฐกิจของพ่อค้านั้น ต้องใช้ระยะเวลาในการสะสมทุนและความมั่นคงในการประกอบอาชีพอย่างมาก เพราะพ่อค้าต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของชนชั้นปกครองตามระบบฟิวตัลเช่นชนชั้นอื่นๆ ตัวอย่างของความไม่มั่นคงของพ่อค้า เช่น ใน ค.ศ. 1608 รัฐบาลโทกูงะวะได้ประกาศยกเลิกการใช้เหรียญทองแดงของจีนที่เรียกว่า เหรียญเอะอิระกุ-เซ็น (Eiraku-Sen) ซึ่งเป็นเหรียญที่มีคุณภาพสูง การยกเลิกนี้ทำให้พ่อค้าที่มั่งคั่งขณะนั้นขาดทุนอย่างมาก เพราะได้มีการเก็บเงินเหรียญเอะอิระกุ-เซ็นไว้เป็นจำนวนมาก ส่วนบรรดาเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลบะกุฟุได้ประโยชน์จากการรู้ข่าวล่วงหน้าได้พากันชำระหนี้ด้วยเหรียญเอะอิระกุ-เซ็น ดังนั้นเมื่อพ่อค้าเริ่มรู้สึกถึงความผิดปกติดังกล่าวก็สายเกินไปแล้ว ทำให้พ่อค้าหลายคนอยู่ในภาวะล้มละลาย² ความไม่มั่นคงในฐานะของพ่อค้ายังเกิดขึ้นได้เสมอๆ โดยเฉพาะช่วงปลายสมัยการปกครองของรัฐบาลโทกูงะวะ เพราะรัฐบาลแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจโดยการออกกฎหมายไม่รับรู้ไม่รับฟ้องหนี้สินของชาмуไรภายใต้การปกครอง นอกจากนั้นยังใช้การยึดทรัพย์สินพ่อค้าและการบังคับกู้ยืมเงิน (goyokin)³ ตัว

¹ Charies David Sheldon. (1958). *op.cit.* p. 28.

² *Ibid.* p. 39.

³ John Whitney. Hall. (1970). *Ibid.* p. 212.

อย่างในกรณีการยึดทรัพย์สินของพ่อค้าชื่อ โยตะยะ ชะบุโระเอะมอน ที่ถูกยึดทรัพย์สินมูลค่าถึง 121 ล้าน เหยียญ ใน ค.ศ.1705 ด้วยข้อหาใช้ชีวิตอย่างหรูหราเกินไป เป็นต้น

ดังนั้นพ่อค้าจึงต้องพยายามหาวิธีที่จะสร้างความมั่นคงปลอดภัยให้กับอาชีพและพยายามที่จะสร้างฐานะของตนให้มั่นคงที่สุดด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

1. การสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ

พ่อค้าพยายามสร้างฐานะทางการเงินของตนให้มากที่สุดในการประกอบอาชีพของตน จึงเห็นได้ว่าพ่อค้ามีพัฒนาการในทางการค้าและประสบความสำเร็จเป็นพ่อค้าที่มั่งคั่งหลายตระกูล โดยเฉพาะกิจการเกี่ยวกับการเงินและการให้กู้ยืมเงินที่คิดอัตราดอกเบี้ยที่สูงกว่าปกติ แต่ก่อนในสมัยการปกครองของรัฐบาลอะชิกะวะ กิจการเกี่ยวกับการเงินจะดำเนินกิจการโดยวัดและศาลเจ้าที่มีอิทธิพล แต่ในสมัยการปกครองของรัฐบาลโทะกูงะวะ กิจการดังกล่าวได้มาอยู่ในการดำเนินการของพ่อค้า และจากการพัฒนาของระบบเงินตราทำให้เกิดธุรกิจการแลกเปลี่ยนเงินตรา การให้กู้ยืมเงินในอัตราดอกเบี้ยสูง และโรงรับจำนำ ซึ่งธุรกิจเหล่านี้ได้ทำรายได้อย่างมากให้กับพ่อค้า และด้วยความจำเป็นที่จะต้องใช้เงินที่มากขึ้นอันเนื่องมาจากระบบซังกิง-โคะตะอิ ทำให้ชนชั้นปกครองตั้งแต่ไคเมียวไปจนถึงชาмуไรชั้นต่ำต่างต้องกู้ยืมเงินและกลายเป็นลูกหนี้ของพ่อค้าในที่สุด¹

พ่อค้าส่วนใหญ่จะเริ่มต้นจากการเป็นพ่อค้าข้าวและพ่อค้าซื้อขาย-แลกเปลี่ยนสินค้าต่าง ๆ ทั้งในเมืองและแคว้นต่าง ๆ ในโอซะกะและเอโดะ จากนั้นก็เริ่มธุรกิจเกี่ยวกับการเงิน เช่น การให้กู้ยืมเงินที่คิดดอกเบี้ยในอัตราสูง และยังมีบทบาทสำคัญต่อการแลกเปลี่ยนเงินตรา ซึ่งเกิดจากความยุ่งยากในการคิดคำนวณราคาเงินเหยียญเพราะรัฐบาลมีการเปลี่ยนคุณภาพเงินบ่อยครั้ง พ่อค้าจึงมีบทบาทในการเข้าไปให้บริการด้านการเงินให้แก่ชนชั้นปกครอง เช่นการคิดคำนวณราคารวมทั้งธุรกรรมทางการเงินต่าง ๆ

ในการทำธุรกิจการให้กู้ยืมนั้น มีการแบ่งเป็นหลายประเภทและคิดอัตราดอกเบี้ยแตกต่างกันแล้วแต่ประเภทของการกู้ยืมเช่น การกู้ยืมแบบอิกาคือการกู้ยืมโดยการคืนในเช้าวันถัดไป มักเป็นการกู้ยืมเพื่อรักษากิจการของพ่อค้าเช่น กิจการร้านอาหาร ร้านน้ำชา จะคิดดอกเบี้ยไม่มาก การกู้ยืมแบบยิมตอนเข้าคืนตอนเย็นคล้ายๆ กับการกู้ยืมแบบอิกา แต่จะคิดอัตราดอกเบี้ยที่แพงกว่าและเป็นการยืมในจำนวนเล็กน้อย ผู้ยืมมักเป็นบรรดาพ่อค้าเร่ที่นำเงินไปซื้อสินค้ามาขายวันต่อวัน การคิดดอกเบี้ยคือยืม 100 ในตอนเช้าคืน 101 ในตอนเย็น การกู้ยืมเพื่อนำไปใช้ในงานรื่นเริงตามเทศกาล มักจะเป็นการยืมของลูกชายตระกูลที่มีฐานะ จะคิดอัตราดอกเบี้ยแพงมาก เป็นต้น²

ใน ค.ศ. 1642 ธุรกิจโรงรับจำนำได้จัดตั้งขึ้นครั้งแรกในเอโดะและเป็นกิจการที่ถูกต้องตามกฎหมายใน ค.ศ.1692 ต่อมาใน ค.ศ. 1723 มีจำนวนถึง 253 กลุ่ม (Kumi) จากสมาชิก 2,731 ครอบครัว สำหรับในโอซะกะได้จัดตั้งเมื่อ ค.ศ. 1642 และมีจำนวนผู้ประกอบการถึง 2,420 ครอบครัวใน

¹
Ibid. p. 76.

²
Ibid. p. 78.

ทศวรรษ 1850 ในเกียวโตจัดตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1699 มีสมาชิกประกอบกิจการ 628 ครอบครัว เห็นได้ว่า กิจการโรงรับจำนำได้เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วและมีจำนวนมากขึ้น¹ รัฐบาลพยายามที่จะควบคุมอัตราดอกเบี้ยในธุรกิจการเงินของพ่อค้า แต่ก็ไม่ค่อยประสบความสำเร็จมากนัก เพราะความยากจนลงของชนชั้นปกครองเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้มีความจำเป็นในการกู้ยืม²

ตระกูลพ่อค้าที่ประสบความสำเร็จในทางการค้าสมัยวัฒนธรรมชาวเมือง (ค.ศ.1688-1703) นั้นส่วนใหญ่จะสร้างฐานะมาก่อนหน้านี้ ตัวอย่างตระกูลพ่อค้าใหญ่ๆ ที่ประสบความสำเร็จจนมีฐานะมั่งคั่ง คือ

ตระกูลมิตซึซึ เริ่มจากการต้มกลั่นเหล้าสาเกใน ค.ศ. 1620 ในแคว้นอิเซะ ต่อมาได้เปิดโรงรับจำนำและให้กู้ยืมเงิน และภายหลังได้เปิดร้านขายของชำในเกียวโตจนมีชื่อเสียงจึงขยายกิจการไปที่เอโดะซึ่งประสบความสำเร็จอย่างมากใน ค.ศ. 1673 ต่อมาใน ค.ศ. 1683 ได้ทำธุรกิจแลกเปลี่ยนเงินตราในเอโดะ และขยายไปที่เกียวโตใน ค.ศ. 1688 ต่อมาใน ค.ศ. 1691 ได้เปิดร้านขายส่งไหมที่โอซะกะ และเป็นผู้แทนการเงินของราชการโดยการออกตั๋วแลกเงินให้กับรัฐบาล และยังจัดตั้งระบบม้าเร็วสำหรับส่งข่าวให้กับทางการอีกด้วย ทำให้กิจการของตระกูลมิตซึซึได้รับความคุ้มครองจากรัฐบาลบะกุฟุ ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ธุรกิจของตระกูลมิตซึซึเจริญก้าวหน้าไปอย่างมาก เฉพาะคนงานในร้านขายของชำที่เอโดะก็มีมากกว่า 1,000 คน และยังได้รับประโยชน์หลายอย่างจากความใกล้ชิดกับรัฐบาลและไดเมียว 2-3 ตระกูลที่เป็นลูกหนี้อีกด้วย³

ตระกูลซุมิโตะโมะ (Sumitomo) เป็นตระกูลที่มาจากชามูไร ได้เริ่มจากการเปิดร้านขายหนังสือ ยา และสินค้าที่ทำด้วยเหล็ก ต่อมาบุตรชายในตระกูลนี้ได้เรียนรู้เทคนิคการทำเหรียญกษาปณ์จากชาวยุโรปในอิระโตะ ทำให้ตระกูลซุมิโตะโมะได้ผูกขาดการทำเหรียญทองแดงที่มีคุณภาพให้กับรัฐบาลบะกุฟุ ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ได้ทำธุรกิจขายเสื้อผ้ามือสองที่ฟุซิมิ ต่อมาได้เปิดร้านขายเสื้อผ้าและรับตัดเสื้อในนะโกะยะ และเปิดกิจการห้างร้านในเกียวโต โอซะกะและเอโดะ ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นห้างสรรพสินค้าไดมารุ (Daimaru) ในญี่ปุ่นยุคปัจจุบัน⁴

ตระกูลโคะโนะอิเคะ เป็นตระกูลพ่อค้าที่มีชื่อเสียงมากในโอซะกะ และมาจากตระกูลชามูไร เริ่มต้นธุรกิจจากการกลั่นเหล้าสาเก เมื่อมีการออกกฎหมายบังคับใช้ระบบชั่งกิง-โคตะอิ และไดเมียวต่าง ๆ ต้องหารายได้เพิ่มโดยการส่งสินค้าของตนมาขายที่โอซะกะและเอโดะ ตระกูลโคะโนะอิเคะจึงได้โอกาสในการทำธุรกิจบริการขนส่งสินค้าทางเรือให้กับไดเมียวทางตะวันตก ใน ค.ศ. 1656 ได้เปิดธุรกิจแลกเปลี่ยนเงินตราและให้ไดเมียวกู้ยืมเงินในโอซะกะ จากการที่มีความใกล้ชิดกับไดเมียวจนได้ทำหน้าที่ผู้แทนทางการเงินให้กับรัฐบาลบะกุฟุในโอซะกะ⁵ รับจ้างทำธุรกรรมการเงินให้กับไดเมียวเกือบ 40 คน โดยคิดค่าบริการสูงถึงครั้งละ 10,000 โคะกุ⁶ ตระกูลโคะโนะอิเคะยังมีส่วนร่วม

¹ Ibid. p. 79.

² Ibid. p. 80.

³ Ibid. p. 64-65.

⁴ Ibid. p. 66.

⁵ Ibid.

⁶ John Whitney. Hall. (1970). Ibid. p. 209.

กับรัฐบาลบะกุฟุในการปรับปรุงที่ดิน และในช่วงปลายสมัยการปกครองของรัฐบาลบะกุฟุ มีครอบครัวที่อาศัยอยู่ในที่ดินของตระกูลโคะโนะอิเคะถึง 121 ครอบครัว¹

ตระกูลพ่อค้าที่มั่งคั่งในสมัยการปกครองของรัฐบาลโทะกูงะวะได้มีรากฐานทางเศรษฐกิจที่มั่นคงและมีการสะสมทุนสูงจนสามารถเติบโตขึ้นไปอีกในสมัยเมจิ โดยการเปิดกิจการธนาคาร เช่น ธนาคารมิตซูบิชิ และธนาคารซุมิโตะโมะ ของตระกูลมิตซูบิชิและซุมิโตะโมะ และยังได้ควบคุมบริษัทในกิจการการเงิน เหมืองแร่ อุตสาหกรรม และอื่นๆ ในสมัยเมจิอีกด้วย² การก้าวขึ้นมาในฐานะทางการเงินและอำนาจทางเศรษฐกิจของพ่อค้าเหล่านั้น มีข้อสังเกตคือส่วนใหญ่จะมีธุรกิจที่เกี่ยวกับการเงิน และต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีกับโชกุนหรือไฉเมียวด้วย

การรวมตัวกันเป็นสมาคมการค้า

พ่อค้าได้รวมตัวกันเป็นสมาคมการค้าต่าง ๆ เพื่อผลประโยชน์ทางการค้า โดยการผูกขาดการค้า และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการเพิ่มอำนาจในการต่อรองกับชนชั้นปกครองและสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สมาคมการค้าที่สำคัญ ๆ ได้แก่ สมาคมการค้าและผูกขาดการค้า องค์การบริการและจัดจำหน่ายสินค้า เป็นต้น สมาคมการค้ามีอำนาจในทางเศรษฐกิจมาก เห็นได้จากที่โชกุนและไฉเมียวพยายามจะยกเลิกสมาคมการค้าต่าง ๆ ของพ่อค้า แต่ก็ทำได้เพียงระยะสั้น ๆ และต้องหันมาอนุญาตให้มีต่อไปได้

2. ความสามารถในการค้าและการจัดการด้านการเงิน

สิ่งที่ทำให้พ่อค้ามีฐานะที่มั่งคั่งขึ้นที่สำคัญที่สุดคือความสามารถและความขยันหมั่นเพียรของพ่อค้านั่นเอง พ่อค้าจะได้รับการฝึกฝนจนมีความชำนาญในการประกอบอาชีพ เช่น การทำบัญชีและการคิดคำนวณ การจัดการระบบการค้าที่ซับซ้อนในรูปแบบต่าง ๆ ความสามารถในการจัดการด้านการเงิน เช่น การแลกเปลี่ยนเงินตรา การที่พ่อค้าจะมีความชำนาญดังกล่าวนี้ต้องผ่านระบบฝึกงานซึ่งคล้ายกับช่างฝีมือ โดยครอบครัวจะนำไปฝากไว้กับครอบครัวที่รู้จักกันเพราะไม่นิยมฝึกงานภายในครอบครัวตนเอง

ระบบฝึกงานจะเริ่มเมื่ออายุประมาณ 10 ปี ในระหว่างที่ฝึกงานจะไม่ได้รับค่าจ้างแต่จะมีที่พักและอาหารให้ การฝึกงานจะใช้ระยะเวลาประมาณ 10 ปี³ การฝึกงานจะเริ่มจากการรับใช้ทั่วไปจนอายุประมาณ 15 ปี จึงจะได้รับการฝึกและความรับผิดชอบที่สูงขึ้น เช่น ไปร่วมซื้อสินค้าหรือเก็บเงินตามใบเสร็จ จนกระทั่งอายุประมาณ 18-19 ปี จะมีความรับผิดชอบงานเฉพาะอย่างที่ต้องอาศัยความชำนาญ และต้องเรียนรู้เกี่ยวกับธุรกิจทั้งหมด หลังจากนั้นอีก 2 ปี จะเป็นช่วงสุดท้ายของการฝึกงาน โดยต้องทำหน้าที่ที่ต้องตัดสินใจด้วยตัวเองเพื่อพิสูจน์ความสามารถ หลังจากฝึกงานเสร็จจะมีธรรมเนียม

¹ Charies David Sheldon. (1958). *loc.cit.*

² โยชิฮาระ คูนิจิโอะ. (1968). *การพัฒนาเศรษฐกิจญี่ปุ่น = Japanese Economic Development.* หน้า 19-20.

³ พิพาดา บังเจริญ. (2535). *เล่มเดิม.* หน้า 95.

เนียมที่ผู้ฝึกงานจะขอบคุณนายจ้างโดยการทำงานให้อีกประมาณ 5 ปี¹ แต่ถ้ามีความสามารถสูงนายจ้างอาจส่งเสริมให้แยกตัวไปทำงานเองอย่างอิสระ โดยอาจเป็นสาขาของครอบครัวที่ฝึกงานอยู่

การสร้างฐานะและความมั่งคั่งของพ่อค่านั้นมาจากวิธีการดังที่กล่าวมาทั้งหมด จึงทำให้พ่อค้ามีบทบาทและอำนาจทางเศรษฐกิจมากที่สุด ในสมัยการปกครองของรัฐบาลบะกุฟุ แม้กระทั่งไคเมียวเองก็ยังคงเกรงใจพ่อค้า เพราะเป็นลูกหนี้พ่อค้าในจำนวนเงินที่สูงมาก และต้องพึ่งพาในเรื่องการเงินของพ่อค้าอยู่เสมอๆ โดยเฉพาะพ่อค้าในโอซะกะ ในด้านเศรษฐกิจนั้นได้อยู่ในการจัดการของพ่อค้าทั้งหมดตั้งแต่วัตถุดิบไปถึงการขายส่งในเมืองใหญ่ และนำมาขายปลีกโดยพ่อค้ารายย่อยอีกที บทบาทที่สำคัญคือ การจัดการกับระบบการเงินที่มีความซับซ้อนและยุ่งยาก ทำให้พ่อค้าได้ทำหน้าที่ผู้แทนทางการเงินให้กับคลังสินค้าที่โอซะกะของไคเมียว แม้ว่ารัฐบาลจะใช้วิธีแก้ปัญหาทางการเงินของตน โดยการยึดทรัพย์ การยกเลิกหนี้สิน หรือ การลดอัตราส่วนของเงินเหรียญ พ่อค้าก็ยังคงเอาชนะอุปสรรคดังกล่าวได้เสมอ ด้วยความสามารถและความขยันหมั่นเพียร

ความยากจนลงของชนชั้นปกครอง

ระบบฟิวตลในสมัยการปกครองของรัฐบาลโทะกูงะวะนั้น ชนชั้นปกครองคือซามูไร โดยมีระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองได้ แต่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 เมื่อเศรษฐกิจเงินตราและการค้าพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้ฐานะทางการเงินของไคเมียวย่ำแย่ลง สาเหตุสำคัญคือ การหมดเปลืองค่าใช้จ่ายไปกับระบบชังกิง-โคตะอิ และเพื่อที่จะเข้าใจได้ชัดเจนขึ้นจึงต้องพิจารณาถึงงบประมาณที่มาของรายได้ของชั้นและค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น ดังต่อไปนี้

1. ความยากจนลงของรัฐบาลบะกุฟุ

รายได้ของบะกุฟุ คือ รายได้ของรัฐบาลบะกุฟุ ซึ่งถือว่ามิใช่ฐานะทางเศรษฐกิจที่แข็งแกร่งกว่าไคเมียวอื่นๆ อย่างมาก เนื่องจากมีพื้นที่ในการครอบครองถึงร้อยละ 25 ของพื้นที่ทั้งประเทศ จึงมีรายได้จากการเก็บภาษีข้าวจากชาวนาซึ่งเป็นรายได้หลัก นอกจากนั้นยังผูกขาดการค้าในเมืองเศรษฐกิจที่สำคัญๆ ผูกขาดการทำเหมืองแร่ และการผลิตเหรียญกษาปณ์ รายได้จากการเก็บภาษีจากเมืองต่างๆ และค่าประกอบกิจการ ค่าคุ้มครองอภิสิทธิ์ของพ่อค้า และยังมีข้าวของเงินทองที่เป็นบรรณาการจากไคเมียว รวมทั้งเงินช่วยราชการพิเศษที่เก็บจากชาวเมือง และรายได้จากการดัดแปลงลดคุณภาพเงินตรา ซึ่งทำผลกำไรอย่างมากให้กับรัฐบาลบะกุฟุในตอนปลายสมัยโทะกูงะวะประมาณร้อยละ 30 ของรายรับ²

ปัญหาทางเศรษฐกิจ แม้ว่ารัฐบาลมีรายได้มาก แต่ค่าใช้จ่ายก็มากตามมาด้วย โดยค่าใช้จ่ายคิดเป็นอัตราส่วน คือ ค่าเบี้ยเลี้ยงซามูไรภายใต้การปกครองประมาณร้อยละ 40 ค่าใช้จ่ายของครอบครัวโทะกูงะวะ ประมาณร้อยละ 35 ที่เหลืออีกร้อยละ 25 เป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารและ

¹ แหล่งเดิม.

² คงศักดิ์ สันติพิชญวงศ์. (2528). เล่มเดิม. หน้า 51.

รายจ่ายอื่นๆ¹ การพัฒนาของระบบเศรษฐกิจเงินตราและการค้าทำให้ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น และภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง เช่น ไฟไหม้และแผ่นดินไหว สร้างความกระทบกระเทือนต่อภาวะทางการเงินของโชกุน ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 การคลังของบะกุฟุเริ่มอยู่ในภาวะขาดดุล รัฐบาลพยายามแก้ไขปัญหาโดยการปฏิรูปสังคมและเศรษฐกิจครั้งใหญ่ๆ ถึง 3 ครั้ง แต่ก็แก้ไขได้เพียงระยะเวลานั้นๆ และตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา จำนวนผลผลิตจากพื้นที่ในการปกครองก็ทรงตัวมาตลอด ประกอบกับในระยะหลังไม่มีการยึดดินแดนของไดเมียวมาเป็นของรัฐบาลบะกุฟุเหมือนดังเช่นระยะแรก และเหมืองเงินเหมืองทองที่ขุดได้ก็มีจำนวนน้อยลงเรื่อยๆ สำหรับมาตรการที่รัฐบาลบะกุฟุใช้แก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของตนเพื่อที่จะได้รายได้เพิ่มขึ้นมาคือ การดัดแปลงลดคุณภาพเงินตรา หรือการลดอัตราส่วนของทองคำในเงินตรา ซึ่งเพิ่มได้ประมาณร้อยละ 30 ของรายรับ แต่ผลที่ตามมาคือราคาสินค้าสูงขึ้นและทำให้ค่าใช้จ่ายสูงตามไปด้วย² อีกมาตรการหนึ่งคือ การระดมเรียกเก็บเงินช่วยราชการพิเศษจากพ่อค้า และการผ่อนผันการเข้ามารายงานตัวรับใช้โชกุนของไดเมียว โดยชำระเป็นข้าวแทน คือ ถ้าไดเมียวชำระข้าวให้รัฐบาลบะกุฟุ 100 โคะกุดต่อผลผลิต 10,000 โคะกุด ก็จะได้รับผ่อนผันระยะเวลาเข้าประจำการที่เอโดะจาก 1 ปีเหลือเพียงครึ่งปี มาตรการนี้ใช้อยู่ประมาณ 10 ปีก็กลับไปใช้กฎหมายเดิม และหันมาส่งเสริมให้ชามูไรมีชีวิตอย่างประหยัด แต่ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาได้³ โดยเฉพาะในปลายสมัย ก่อนที่จะถูกโค่นล้มอำนาจ รัฐบาลต้องชดเชยค่าเสียหายเป็นเงินจำนวนมากให้แก่ต่างชาติ ซึ่งเกิดจากการก่อความวุ่นวายของชามูไรหัวก้าวหน้า และการหลั่งไหลเข้ามาของสินค้าต่างชาติหลังจากเปิดประเทศ ทำให้ภาวะเศรษฐกิจเกิดความปั่นป่วนและนำไปสู่การล้มล้างรัฐบาลในที่สุด

2. ความยากจนลงของไดเมียว

รายได้ของฮัน รายได้ของฮันต่างๆ รายได้หลักของฮันต่างๆ คือ ข้าว ซึ่งจะเก็บภาษีข้าวจากชาวนาภายในฮัน โดยมีอัตราเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 40 – 50 ซึ่งไดเมียวบางฮันอาจจะเรียกเก็บมากกว่าอัตราส่วนดังกล่าว⁴ การเก็บผลผลิตข้าวจากชาวนานี้จะถือว่าข้าวทั้งหมดเป็นของสาธารณะ (Public aggregate) หรือที่เรียกว่า โอโมเตะตะเกะ (Omotedake) ซึ่งความหมายที่กล่าวไว้ว่า ผลผลิตทั้งหมดเป็นของสาธารณะนี้ก็แค่เพียงในนาม เพราะรายได้จากการเก็บภาษีข้าวจากชาวนานี้ถูกนำไปใช้ตามการจัดการของไดเมียว โดยนำไปเป็นค่าใช้จ่ายในตระกูลและเบี้ยเลี้ยงสำหรับเจ้าหน้าที่และผู้ติดตาม รวมทั้งการเดินทางและค่าใช้จ่ายในเอโดะตามระบบชังกิง-โคตะอิ⁵ ส่วนการพัฒนาในหมู่บ้านต่างๆ ก็เป็นการจัดการของหมู่บ้าน ไม่ได้มาจากงบประมาณของฮัน รายได้อื่นๆ นอกจากภาษีข้าวที่เรียกเก็บจากชาวนาก็ได้แก่ ภาษีที่ดิน ภาษีป่าไม้และทุ่งหญ้า ภาษีแม่น้ำและชายฝั่งทะเล ภาษี

¹ กงศักดิ์ สันติพฤษวงศ์. (2528). *เล่มเดิม*. หน้า 50.

² *แหล่งเดิม*. หน้า 50-51.

³ *แหล่งเดิม*. หน้า 53.

⁴ Mikiso Hane. (1992). *Modern Japan A Historical Survey*. p. 32.

⁵ Toshio G. Tsukahira. (1970). *ibid.* p. 82.

ประตูลูกต่าง ๆ ภาษีเด็กผู้หญิงตามอายุ ภาษีเสื้อผ้า ภาษีเหล้าสาเก เป็นต้น ¹ สำหรับภาษีจากชาวเมือง เช่น ภาษีที่ดินและโรงเรือน ภาษีการค้า ภาษีเมียวะ (Myoga) ซึ่งเป็นภาษีแสดงความขอบคุณของพ่อค้าที่อนุญาตให้ประกอบการค้า เป็นต้น ² นอกจากรายได้จากการเก็บภาษี ก็ยังมีรายได้จากการผูกขาดการค้าในแคว้น เช่น กิจการผลิตกระดาษ ถ่านหิน น้ำมัน เครื่องเงา น้ำตาล เกลือ และสิ่งทอ เป็นต้น นอกจากนั้น หากรายได้ทั้งหมดยังไม่พอกับรายจ่าย ก็จะหยิบยืมจากพ่อค้าที่มั่งคั่งในเมืองใหญ่ ๆ ³ ในด้านค่าใช้จ่ายของไดเมียวนั้นจะมีค่าใช้จ่ายหลัก ๆ คือ ค่าใช้จ่ายภายในอื่น ค่าใช้จ่ายภายในโอชะกะและเกียวโต ค่าใช้จ่ายภายในเอโดะ (เป็นค่าใช้จ่ายในระบบซังกิง-โคตะอิ)

ปัญหาทางเศรษฐกิจ ไดเมียวจะประสบปัญหาทางการเงินกันมาก ตั้งแต่ช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 แม้แต่ไดเมียวใหญ่อย่างมะเอะตะแห่งคองะที่ถือครองที่ดินประมาณ 1,022,700 โคะกุ ก็ยังประสบปัญหาทางการเงินเช่นกัน ⁴

ตาราง 6 รายได้และค่าใช้จ่ายของอันคองะ

ปีที่ประเมิน	รายได้ (เคมมะ)	ค่าใช้จ่ายต่างๆ (เคมมะ)		โอชะกะ - โด เกียว	ทั้งหมด	ขาดดุล
		แคว้น	เอโดะ			
1791	7,162	3,609	5,746	1,000	10,355	-3,193
1803	6,475	3,140	3,998	235	7,373	-898
1835	9,750	5,162	5,860	700	11,722	-1,972
1848	8,215	6,500	4,000	1,000	11,500	-3,285

ที่มา Toshio, G. Tsukahira. (1970). *Feudal Control in Tokugawa Japan : the Sankin Kotai System*. หน้า 88.

ตัวอย่างในตาราง 6 จะเห็นได้ว่ารายจ่ายของอันคองะเพิ่มขึ้นตลอด ในขณะที่รายได้นั้นวิ่งตามรายจ่ายไม่ทัน จึงเกิดภาวะเงินขาดดุล

ระบบซังกิง-โคตะอิทำให้ไดเมียวต้องสูญเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นจากค่าใช้จ่ายประจำภายในอื่นของตน ในหัวข้อนี้กล่าวถึงผลของซังกิง-โคตะอิที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชนชั้นปกครอง จึงเน้นเรื่องค่าใช้จ่ายทั้งหมดไปกับระบบซังกิง-โคตะอิ ซึ่งมีค่าใช้จ่ายหลัก ๆ คือ ค่าใช้จ่ายในการเดินทางและการพักอาศัยที่เอโดะ

¹ Mikiso Hane. (1992). *loc.cit.*
² โนบุยะ โนกูชิ. (2543). การศึกษาเปรียบเทียบการปฏิรูปทางสังคมของชนชั้นล่างสุดในสังคมสยามสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2411-2453) กับญี่ปุ่นสมัยเมจิ (พ.ศ.2411-2455). หน้า 16.
³ Toshio G. Tsukahira. (1970). *ibid.* p. 84.
⁴ Toshio G. Tsukahira. (1970). *ibid.* p. 85.

ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปเอโดะ ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปและกลับเอโดะนั้นขึ้นอยู่กับขนาดขบวนของไคเมียว ซึ่งแต่ละอันนั้นมีขนาดแตกต่างกัน และในแต่ละช่วงเวลาก็มีขนาดขบวนไม่เหมือนเดิม ดังนั้น การแสดงข้อมูลที่สมบูรณ์ของค่าใช้จ่ายนั้นทำไม่ได้ แต่จะขอกล่าวเป็นตัวอย่างให้เห็นเป็นภาพรวมทั่วๆ ไป ดังนี้

ไคเมียวตระกูลคิอิซึ่งเป็นหนึ่งในครอบครัวสาขาของโทะกูงะวะ มีขนาดที่ดินถือครองมูลค่า 550,000 โคะกุ ได้เดินทางจากที่ตั้ง คือ ะคะยะมะ ในค.ศ.1831 ไปเอโดะ เป็นระยะทางประมาณ 584 กิโลเมตร ใช้ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง 8,650 เรียว รวมกับค่าเบี้ยเลี้ยงชามูไรอีก 4,280 เรียว รวมเป็น 12,930 เรียว จากรายได้ของอันคือ 340,000 เรียว ค่าใช้จ่ายในการเดินทางจึงคิดเป็นร้อยละ 3.8 ของรายได้ทั้งหมด¹

ไคเมียวชั้นนอกอย่างมะเอะตะแห่งคะวะ ที่มีรายได้ในค.ศ.1803 เป็นเงิน 107,900 เรียว ได้ใช้ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไป 5,770 เรียว หรือประมาณร้อยละ 5.2 ของรายได้²

ไคเมียวชิมะซุแห่งซัตซุมะ ถือครองที่ดินมูลค่า 770,800 โคะกุ ระยะทางการเดินทางไปเอโดะไกลกว่าอันอื่นๆ ทั้งหมด ต้องใช้เวลาเดินทางประมาณ 50 วันและใช้จ่ายสำหรับค่าเดินทางแพงมาก โดยมีค่าใช้จ่ายต่อเที่ยวในค.ศ.1801 เป็นเงิน 14,167 เรียว คิดเป็นร้อยละ 9.4 ของรายได้³

ไคเมียวอื่นๆ ในเกาะคิวชู เช่น ไคเมียวนะเบะชิมะ (Nabeshima) แห่งซะงะ (Saga) ใช้จ่ายในการเดินทางต่อเที่ยว เป็นเงิน 29,167 เรียว⁴

ส่วนไคเมียวเล็กๆ รองลงมา มีค่าใช้จ่ายที่จะยกตัวอย่างให้เห็น เช่น ไคเมียวบริวารอันมัตสึดะอิระ ที่มีรายได้ในค.ศ.1833 เป็นเงิน 33,500 เรียว ได้เดินทางจากทะกะซะกิ (Takasaki) ไปเอโดะด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทาง 900 เรียว ค่าเบี้ยเลี้ยงชามูไร 450 เรียว รวมเป็นเงิน 1,350 เรียว คิดเป็นร้อยละ 4 ของรายได้⁵

ไคเมียวบริวารของอันอิตะกูรุ (Itakuru) ซึ่งมีรายได้ในค.ศ.1852 เป็นเงิน 17,000 เรียว ใช้ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปประมาณ 2,000 เรียว คิดเป็นร้อยละ 11.8 ของรายได้ ต่อมาในค.ศ.1856 ใช้จ่ายในการเดินทางไปประมาณร้อยละ 8 ของรายได้ เป็นต้น⁶

ตัวอย่างที่ยกมานี้ เพื่อให้เห็นอัตราส่วนของค่าใช้จ่ายในการเดินทางต่อรายได้ของอัน ซึ่งเห็นได้ว่ามีค่าใช้จ่ายที่แตกต่างกันในแต่ละเวลาและแต่ละอัน ค่าใช้จ่ายในการเดินทางนั้นจะประกอบไปด้วย ค่าขนส่งทางเรือ ค่าคนขนสัมภาระต่างๆ เช่น คนถือหอก คนแบกเกี้ยว คนถือรองเท้า ฯลฯ ค่าเสบียง ค่าที่พัก และค่าเบี้ยเลี้ยงชามูไรและผู้ติดตาม แต่การเดินทางจะมีค่าใช้จ่ายที่เป็นรายละเอียดอื่นๆ อีก เช่น ในการเดินทางข้ามแม่น้ำที่มีความยากลำบากก็จะมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น เช่น ในกรณี

¹ Ibid. p. 88.

² Ibid. p. 89.

³ Ibid.

⁴ Ibid.

⁵ Ibid.

⁶ Ibid. p. 90.

การเดินทางของไดเมียวอินะเบะ (Inabe) ที่เดินทางข้ามแม่น้ำอะโกะเนะในค.ศ.1852 ต้องจ้างคนขนสัมภาระ 173 คน มีคนถือตะเกียงอีก 40 คน ในการฝ่าความมืด ใช้เทียน 8,863 เล่ม ใช้คบเพลิงจากต้นสน 350 อัน เป็นต้น¹

ค่าใช้จ่ายที่พักของไดเมียวในเอโดะ ที่พักอาศัยของไดเมียวและบริวารในเอโดะมีมากกว่า 600 แห่ง เป็นพื้นที่เกินครึ่งของเอโดะ โชกุนจะกำหนดเขตที่พักของไดเมียวเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนบน ส่วนกลาง และส่วนล่าง และจะกำหนดว่าไดเมียวคนไหนจะอยู่ส่วนไหน ซึ่งส่วนบนจะถือเป็นเขตที่มีความสำคัญที่สุด และส่วนอื่นมีความสำคัญรองลงมาตามลำดับ รวมทั้งมีการจำกัดขนาดของที่พักไว้ดังนี้ ไดเมียวที่มีรายได้มูลค่า 10,000-20,000 โคะกุ จะมีพื้นที่พักอาศัยประมาณ 2,500 สึโบะ (Tsubu หรือประมาณ 5 ไร่) ไดเมียวที่มีรายได้มูลค่า 100,000-150,000 โคะกุ จะมีพื้นที่พักอาศัยประมาณ 7,000 สึโบะ (ประมาณ 14 ไร่)² แต่การจำกัดขนาดพื้นที่ของที่พักมักจะถูกเพิกเฉยบ่อยๆ เช่น ไดเมียวมัตซึดะอิระแห่งมัตซึยะมะ (Matsuyama) มีพื้นที่ของที่พักอาศัย 71,460 สึโบะ โดยที่ดินแบ่งเป็น 5 ส่วน แต่ต่อมาได้เพิ่มเป็น 7 ส่วน ในสมัยเกียวโฮ (Kyoho 1716-1736) ไดเมียวที่ใหญ่ที่สุดอย่าง ไดเมียวมะเอะดะ มีพื้นที่ของที่พักอาศัยถึง 328,222 สึโบะ (ประมาณ 668 ไร่) โดยได้เพิ่มขนาดจากพื้นที่เดิม ไดเมียวมักจะซื้อหรือเช่าที่ดินเพิ่มเติมจากชาวเมือง³ ไดเมียวจะสร้างบ้านพักกันอย่างสวยงามและใหญ่โตเพื่ออวดฐานะกัน โดยบางคนสร้างบ้านพักไว้มากกว่า 1 แห่ง บริเวณรอบๆ บ้านพักของไดเมียวจะเต็มไปด้วยอาคารต่างๆ ซึ่งเป็นบ้านพักของเจ้าหน้าที่ของไดเมียวและคนรับใช้ ที่พักของเจ้าหน้าที่ (บะกุฟุ) โกดังเก็บของ คอกสัตว์ โรงเรียน สถานที่ออกกำลังกายของชามูโร เป็นต้น⁴ ค่าใช้จ่ายในการสร้างที่พักในเอโดะนั้น จะไม่เป็นจำนวนที่บันทึกหลักฐานทางเศรษฐกิจของไดเมียว หากสร้างและสามารถอยู่อาศัยได้ตลอดไป แต่ปรากฏว่าเอโดะนั้นมีเหตุการณ์เพลิงไหม้ขึ้นบ่อยครั้ง เฉลี่ยแล้วทุกๆ 2-3 ปี ทำให้ที่พักอาศัยของไดเมียวถูกทำลายไปหลายครั้ง เช่น ที่พักอาศัยของไดเมียวดะเตะแห่งเซ็นดะอิ ถูกไฟไหม้ 10 ครั้ง ที่พักอาศัยของไดเมียวอะซะกะ (Akasaka) แห่งคิอิถูกไฟไหม้ 8 ครั้ง ไดเมียวโอะดะแห่งคะชิวะบะระ (Kashiwabara) ได้สร้างที่พักใหม่ถึง 16 ครั้ง เป็นต้น⁵ จากตัวอย่างที่กล่าวมา เห็นได้ชัดว่าไฟไหม้เกิดขึ้นบ่อยครั้งมากในเอโดะ ผลที่ตามมาคือ ไดเมียวต้องเสียค่าใช้จ่ายไปกับการสร้างที่พักใหม่บ่อยครั้ง และกลายเป็นรายจ่ายพิเศษที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งเช่นกัน เช่น ในสมัยเท็มโป (Tempo era 1830-1844) ที่พักของไดเมียวอะซะกะแห่งคิอิถูกไฟไหม้ และเสียค่าใช้จ่ายในการสร้างใหม่ประมาณ 120,000 เรียว ในค.ศ.1730 ไดเมียวมะเอะดะแห่งคะวะได้กู้ยืมเงินมาสร้างที่พักใหม่ เป็นเงิน 24,900 เรียว ไดเมียวโมริแห่งแคว้นโชชูสร้างที่พักใหม่เป็นเงิน 50,900 เรียว ส่วนไดเมียวเล็กๆ ก็มีค่าใช้จ่ายตกอยู่ประมาณหลักพัน เช่น ใน ค.ศ.1704 ไดเมียวนัมบุแห่งฮะชิโนะเฮะ (Hachinohe) เสียค่าใช้จ่ายในการสร้างที่พักประมาณ 5,000 เรียว เป็นต้น⁶ การซ่อมแซมหรือการ

¹ *Ibid.* p. 91.

² *Ibid.*

³ *Ibid.* p. 92.

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibid.* p. 93.

⁶ *Ibid.* p. 94.

สร้างที่พักใหม่นั้นจะนำวัสดุอุปกรณ์และแรงงานมาจากอื่นของตน หรือจัดหาจากตลาดในเอโดะ ซึ่งเป็นภาระที่หนักสำหรับไดเมียว

นอกจากค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการสร้างที่พักอาศัยแล้ว ค่าใช้จ่ายที่มากอีกอย่าง คือ ค่าเลี้ยงดูบริวารของไดเมียว จำนวนชาмуไรและบริวารของไดเมียวนั้นแตกต่างกันไปตามฐานะของไดเมียว เช่น ในสมัยวัฒนธรรมชาวเมือง ไดเมียวอิอิแห่งอิโกะเนะ (ถือครองที่ดินมูลค่า 350,000 โคะกุ) มีผู้ติดตามประมาณ 5,000 คน และไดเมียวมะเอะดะ มีผู้ติดตามอยู่ถาวรในเอโดะประมาณ 4,000 คน และจะเพิ่มขึ้นประมาณ 8,000 คน เมื่อไดเมียวอยู่ในเอโดะ ต่อมาในสมัยเอ็นเคียว (Enkyo era 1744-1748) จำนวนผู้ติดตามของไดเมียวได้เพิ่มขึ้น เช่น ไดเมียวมะเอะดะมีผู้ติดตามอยู่ในเอโดะประมาณ 10,000 คน แม้จะเป็นช่วงเวลาที่ไดเมียวไม่ได้พักอยู่ที่เอโดะก็ตาม¹ เบี้ยเลี้ยงสำหรับไดเมียวในเอโดะนั้น เป็นสัดส่วนถึง 1 ใน 3 หรือ 1 ใน 2 ของค่าใช้จ่ายในเอโดะ เช่น ในค.ศ.1747 ไดเมียวมะเอะดะได้จ่ายค่าเบี้ยเลี้ยงให้ผู้ติดตามไปประมาณ 3,000 เคมมะ จากค่าใช้จ่ายในเอโดะทั้งหมด 6,000 เคมมะ และไดเมียวเล็กๆ อย่างไดเมียวโอกะเบะ (Okabe) แห่งคิชิวะดะ (Kishiwada) ถือครองที่ดินมูลค่า 53,000 โคะกุ จ่ายค่าเบี้ยเลี้ยงผู้ติดตามไป 2,160 เรียว จากค่าใช้จ่ายทั้งหมดในเอโดะ 6,600 เรียว²

ค่าใช้จ่ายในเอโดะของไดเมียวในการสร้างที่พักบ่อยครั้งกับค่าเลี้ยงดูบริวารรวมกันแล้วเป็นค่าใช้จ่ายที่สูง แต่ยังมีค่าใช้จ่ายนอกจากนี้อีก คือค่าใช้จ่ายของครอบครัวและค่าใช้จ่ายในโอชะกะและเกียวโต มีดังนี้ ค่าใช้จ่ายในโอชะกะโดยส่วนใหญ่จะเป็นค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการค้า และการชำระดอกเบี้ยเงินกู้ให้กับพ่อค้า ส่วนค่าใช้จ่ายในเกียวโต เป็นค่าใช้จ่ายในการจัดซื้อเสื้อผ้าและเครื่องเรือนสำหรับใช้ภายในครอบครัวที่เอโดะ³

นอกจากนี้ค่าใช้จ่ายในการช่วยงานสาธารณะของโชกุน เช่น การสร้างถนน สะพาน ช่อมแซมปราสาท การชลประทานต่างๆ รวมทั้งค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยของไดเมียวในเอโดะ ซึ่งเป็นแหล่งบันเทิงและที่ชุมนุมไดเมียว และค่าใช้จ่ายสำหรับการจัดการภายในครอบครัวที่เอโดะอีก เช่น การแต่งงาน และค่าใช้จ่ายสำหรับงานรื่นเริงไว้ต้อนรับโชกุนเมื่อมาเยี่ยมที่บ้านพักอีกด้วย ค่าใช้จ่ายทั้งหมดในระบบชังกิงโคตะอินี่ ตั้งแต่การเดินทางมาถึงค่าใช้จ่ายต่างๆ ในเอโดะ เกียวโตและโอชะกะ จะอยู่ที่ร้อยละ 70 – 80 ของรายได้ของไดเมียว ดังนั้นไดเมียวจึงเหลือค่าใช้จ่ายไว้น้อยมากสำหรับค่าใช้จ่ายในอื่นของตน ดังเช่น

ค่าใช้จ่ายของอันชะกะอิในช่วง 5 ปี คือ ค.ศ.1702-1706 มีค่าใช้จ่ายในเอโดะ 32,500 เรียว จากรายได้ 39,680 เรียว เหลือค่าใช้จ่ายสำหรับอื่นเพียง 7,180 เรียว หรือคิดเป็นค่าใช้จ่ายในเอโดะร้อยละ 82 และในอื่นร้อยละ 18⁴

ค่าใช้จ่ายของอันคิชิวะดะ(Kishiwada) ในค.ศ.1776 มีรายได้ 9,360 เรียว มีค่าใช้จ่ายในเอโดะ 7,860 เรียว เหลือค่าใช้จ่ายในอื่นเพียง 1,500 เรียว หรือคิดเป็นค่าใช้จ่ายในเอโดะร้อยละ 84 ค่าใช้จ่าย

¹ Ibid. p. 95.

² Ibid. p. 96.

³ Ibid. p. 100-101.

⁴ Ibid. p. 97.

ในอันเพียงร้อยละ 16 เช่นเดียวกับอันโทชะวะ(Tozawa) ในค.ศ.1855 มีค่าใช้จ่ายในเอโดะร้อยละ 77 ของรายได้¹

ตาราง 7 ตัวอย่างค่าใช้จ่ายของไดเมียวบริวาร 5 อัน โดยเทียบเป็นอัตราส่วน

อันบริวาร	ค.ศ.	ค่าใช้จ่ายภายใน แคว้น (ร้อยละ)	ค่าใช้จ่ายข้างนอก (ร้อยละ)		รวมค่าใช้จ่าย ข้างนอก
			เอโดะ	เกียวโต- โอซะกะ	
ชะกะอิ (140,000 โคะกุ)	1702 - 1706	18.0	82.0	0.0	82.0
มะกิโนะ (Makino) (74,000 โคะกุ)	1864 - 1865	16.9	79.3	3.8	83.1
โอซะกะเบะ(Okabe) (53,000 โคะกุ)	1776	16.0	84.0	0.0	84.0
อิตะกูระ (Itaguru) (50,000 โคะกุ)	1850	16.7	77.8	5.5	83.3
โทะชะวะ (68,200 โคะกุ)	1855	23.0	77.0	0.0	77.0
เฉลี่ยร้อยละ		18.1	80.0	1.9	81.9

ที่มา Toshio, G. Tsukahira. (1970). *Feudal Control in Tokugawa Japan : the Sankin Kotai System*. หน้า 99.

จากตาราง 7 แสดงให้เห็นถึงค่าใช้จ่ายของไดเมียวบริวารที่ใช้ไปกับระบบซังกิง-โคตะอิ คิดเป็นร้อยละ 70-80 ของรายได้ทั้งหมดของปี

¹
Ibid. p. 98.

ตาราง 8 ตัวอย่างค่าใช้จ่ายของไดเมียวชั้นนอก โดยเทียบเป็นอัตราส่วน

ชั้นชั้นนอก	เวลา	ค่าใช้จ่ายนอกแคว้น * (ร้อยละ)			
		ภายในเอโดะ	นอกแคว้น (ร้อยละ)	เกี่ยวโต-โอซะกะ	รวมค่าใช้จ่ายนอกแคว้น
มะเอตะ (1,022,700 โคะกุ)	1747	31.0	59.0	10.0	69.0
ยะมะโนะอุชิ(Yamanouchi) (242,000 โคะกุ)	1830 – 1843	25.4	62.3	12.3	74.6
อะริมะ (205,800 โคะกุ)	1814	28.0	40.0	32.0	72.0
สูกะรุ (Sugaru) (100,000 โคะกุ)	1816	36.5	63.5	00.0	63.5
ชะตะเกะ (205,800 โคะกุ)	1745	24.0	72.0	4.0	76.0
เฉลี่ยร้อยละ		29.0	59.3	11.7	71.0

ที่มา Toshio, G. Tsukahira. (1970). *Feudal Control in Tokugawa Japan : the Sankin Kotai System*. หน้า 100.

เมื่อเทียบค่าใช้จ่ายนอกแคว้นตามตาราง 7และ 8 แล้วค่าใช้จ่ายของไดเมียวชั้นนอกจะมีอัตราเฉลี่ยน้อยกว่าของไดเมียวบริวาร อาจจะเป็นเพราะว่าไดเมียวบริวารมีการเดินทางไป-มาระหว่างเอโดะกับอันของตนบ่อยครั้งกว่าไดเมียวชั้นนอก

รายได้ของไดเมียวค่อนข้างจะคงที่ แต่ค่าใช้จ่ายสำหรับระบบซังกิง-โคตะอินั้นอยู่ในอัตราส่วนที่สูงมากเมื่อเทียบกับรายได้ในแต่ละปี เมื่อเผชิญกับเหตุการณ์ฉุกเฉิน เช่น แผ่นดินไหวหรือไฟไหม้ ไดเมียวก็ไม่มีเงินเหลือพอที่จะจัดการกับปัญหาเหล่านี้ได้ จึงต้องกู้หนี้ยืมสินจากบรรดาพ่อค้าที่มั่งคั่งในเอโดะหรือโอซะกะ เพราะแม้ว่าไดเมียวจะพยายามแก้ไขปัญหาด้านการเงินโดยการเก็บภาษีข้าวเพิ่ม หรือเรียกเก็บเงินพิเศษช่วยราชการจากพ่อค้า ส่งเสริมการบุกเบิกพื้นที่เพาะปลูกใหม่ การลดเบี้ยเลี้ยงชามูโร และการผูกขาดสินค้าภายในแคว้น ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้มากนัก อันต่าง ๆ จึงขออนุญาตโชกุนออกพันธบัตรใช้เฉพาะในอันของตน ซึ่งเป็นการเลียนแบบลิขสิทธิ์ในการดัดแปลงคุณ

* ค่าใช้จ่ายจากระบบซังกิง-โคตะอิ

ภาพเงินตราของปะกุกุ แต่มาตรการดังกล่าวกลับทำให้เงินเฟ้อ เพราะราคาสินค้าสูงขึ้น และนำความปั่นป่วนทางเศรษฐกิจมาสู่ชน¹

ในที่สุดไคเมียวก็ตกเป็นหนี้พ่อค้า ตัวอย่างของไคเมียวที่ต้องหันมากู้ยืมเงินจากพ่อค้า เช่น ในกรณีของไคเมียวโอวะริและไคเมียวซัตซุมะ ไคเมียวโอวะริมีรายได้ประมาณ 250,000 โคะกุดอปปี ได้กู้เงินจากพ่อค้าใน ค.ศ.1801 เป็นจำนวน 127,000 เรียว เมื่อเทียบเงิน 1 เหยียญต่อข้าว 1 โคะกุดแล้ว เห็นได้ว่าเงินที่กู้นี้มีจำนวนเกินครึ่งของรายได้ต่อปี และในระหว่างค.ศ.1849-1853 ได้กู้ยืมข้าวมาอีก 1.8 ล้านโคะกุด โดยเอาภาษีข้าวในแคว้นเป็นหลักทรัพย์สินค้ำประกัน สำหรับไคเมียวซัตซุมะมีรายได้ประมาณ 770,000 โคะกุดต่อปี ใน ค.ศ.1807 ได้เป็นหนี้พ่อค้าเป็นเงิน 1.3 ล้านเรียวและเพิ่มขึ้นอีกเป็น 5 ล้านเรียวใน ค.ศ.1830 ซึ่งเท่ากับรายได้จากภาษีในแคว้นถึง 20 ปี นอกจากนั้นยังมีไคเมียวอื่นๆ ที่เป็นหนี้พ่อค้า โดยเฉพาะพ่อค้าในโอซะกะซึ่งมีลูกหนี้เป็นไคเมียวจากทั่วประเทศ รวมมูลค่าหนี้สินแล้วประมาณ 60 ล้านเรียว ในค.ศ.1840 เฉพาะค่าดอกเบี้ยก็เป็นมูลค่า 1 ใน 4 ของภาษีข้าวที่เก็บได้ทั่วประเทศ² ดังนั้นการแก้ปัญหาทางการเงินของโชกุน โดยการลดคุณภาพเงินเหยียญ หรือลดอัตราส่วนทองคำในเงินเหยียญ³ รวมทั้งการออกธนบัตรประจำแคว้นของไคเมียว ได้ส่งผลต่อปัญหาเงินเฟ้อและราคาสินค้าถีบตัวสูงขึ้นมาก เมื่อรายได้หลักของไคเมียวที่เป็นข้าวมีอัตราเท่าเดิม แต่เมื่อเปลี่ยนเป็นเงินแล้วได้ลดมูลค่าลงกว่าเดิม เงินที่ได้มาจึงไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย การเป็นหนี้จึงเกิดขึ้นและและพอกพูนเรื่อยๆ แต่ก็มีทางอื่นที่แก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ เช่น ไคเมียวแคว้นทางใต้และทางตะวันตก ได้ใช้มาตรการในการผูกขาดสินค้าภายในอื่น เช่น กระดาษ เทียนไข ฝ้าย เกลือ น้ำตาล เป็นต้น โดยจะกว้านซื้อผลิตภัณฑ์ภายในอื่นแล้วนำไปขาย ซึ่งอาจจะขายภายในอื่นหรือส่งไปขายนอกอื่น โดยเฉพาะที่ตลาดในโอซะกะ การซื้อผลิตภัณฑ์ก็จะจ่ายเป็นพันธบัตรของอื่น ทำให้ยิ่งได้กำไรมากขึ้น อันทางใต้และทางตะวันตกประสบความสำเร็จในการใช้วิธีนี้แก้ปัญหาเพราะมีผลิตภัณฑ์ประจำแคว้นค่อนข้างมาก และอยู่ใกล้กับโอซะกะซึ่งเป็นตลาดศูนย์กลางการค้าของประเทศ⁴

3. ความยากจนลงของชาмуไร

แม้แต่รัฐบาลปะกุกุและไคเมียวยังประสบปัญหาทางการเงิน ดังนั้น ชาмуไรซึ่งเป็นบริวารยังได้รับผลกระทบมากกว่า ตั้งแต่มีนโยบายที่แยกชาмуไรออกจากชาวนาให้มาอยู่ในเมือง ชาмуไรจึงมีชีวิตแบบชาวเมือง และถูกแยกออกจากการผลิต ทำให้ไม่มีรายได้อื่นนอกจากเบี้ยเลี้ยงที่เป็นข้าวจากเจ้านาย เมื่อไม่มีศึกสงครามเป็นเวลานาน รูปแบบการดำเนินชีวิตของชาмуไรก็เปลี่ยนไป ชาмуไรที่มีชีวิตแบบชาวเมืองมีความฟุ่มเฟือยมากขึ้น รายจ่ายภายใต้ระบบเศรษฐกิจเงินตรามีแต่จะเพิ่มขึ้น แต่เบี้ยเลี้ยงที่เป็นข้าวนั้นตายตัว ความจริงเมื่อราคาข้าวสูงขึ้น ชาмуไรก็น่าจะมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่ความเป็นจริงก็คือการแลกเปลี่ยนข้าวเป็นเงินนั้นกระทำผ่านพ่อค้าที่รับซื้อไปขายต่อ ราคาที่ได้จากการขายข้าวเบี้ยเลี้ยงจึงได้ไม่เต็มราคา ประกอบกับราคาสินค้าอื่นๆ ก็สูงขึ้นไปด้วย เงินที่ได้มาจึงไม่เพียงพอต่อค่า

¹ กงศักดิ์ สันติพิชญวงศ์. (2528). เล่มเดิม. หน้า 54.

² John Whitney. Hall. (1970). *Ibid.* p. 235.

³ กงศักดิ์ สันติพิชญวงศ์. (2528). เล่มเดิม. หน้า 51.

⁴ กงศักดิ์ สันติพิชญวงศ์. (2528). เล่มเดิม. หน้า 55-56.

ครองชีพที่สูงขึ้น¹ ซึ่งปัจจัยที่ทำให้ค่าครองชีพสูงขึ้น คือ การลดค่าเงินของรัฐบาลบะกุฟุ กล่าวกันว่า ในระหว่าง ค.ศ.1819-1837 มีการลดค่าเงินถึง 19 ครั้ง² และที่สำคัญคือชาмуไรได้รับเบี้ยเลี้ยงลดลง เพราะเป็นวิธีหนึ่งที่ไดเมียวใช้ลดค่าใช้จ่ายของตนลง โดยไดเมียวจะอ้างเหตุผลว่าเป็นการขอยืมชั่วคราว เพื่อแก้ปัญหาการคลังฝืดเคือง แต่ส่วนใหญ่ไม่ได้รับการจ่ายเงิน บางครั้งการขอยืมนี้เป็นจำนวนเกินครึ่งของเบี้ยเลี้ยง ความยากจนทำให้ชาмуไรต้องไปกู้ยืมจากพ่อค้า ซึ่งต้องเสียดอกเบี้ยในอัตราสูง ยิ่งนำความยากจนมาสู่ชาмуไรมากขึ้น แม้ว่ารัฐบาลบะกุฟุจะเคยออกคำสั่งไม่รับรู้ไม่รับฟ้องหนี้สินของทหารของโชกุนใน ค.ศ.1785 แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จเพราะชาмуไรยังยากจนอยู่³ และกลับทำให้พ่อค้าใช้วิธีไม่ให้กู้เงินง่าย ๆ จนในที่สุดคำสั่งดังกล่าวต้องยกเลิกไป เมื่อยากจนมากขึ้นจิตสำนึกของการเป็นชาмуไรก็เสื่อมคลาย ทำให้ชาмуไรบางคนไปแต่งงานกับลูกพ่อค้าหรือรับลูกพ่อค้ามาเป็นบุตรบุญธรรม เพื่อผลประโยชน์ทางการเงิน และชาмуไรได้หันไปหาอาชีพสำรองเพื่อเพิ่มรายได้มาดูแลครอบครัว เช่น รับจ้างทำร่ม โคมไฟ เกียะ ไม้จัมพัน บางคนเปิดร้านขายนก ขายปลาเงินปลาทอง ไม้ดอกไม้ประดับ เป็นต้น แต่ก็ยังยากจนอยู่ บางคนถึงกับต้องนำเสื้อผ้าข้าวของหรือแม้แต่ดาบที่เป็นสัญลักษณ์ของชาмуไรก็นำไปจำนำ ส่วนครอบครัวก็ต้องช่วยหารายได้ด้วยการรับจ้างพ่อค้า ปั่นด้าย ทอผ้า แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าชาмуไรทั้งหมด จะมีจิตสำนึกของชาмуไรลดลงอย่างที่กล่าวมา เพราะมีชาмуไรกลุ่มที่เกิดแรงกระตุ้น ที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ให้เลวร้ายให้ดีขึ้น ซึ่งกลุ่มนี้ได้มีส่วนสำคัญ ในการล้มล้างอำนาจการปกครองของรัฐบาลบะกุฟุ ในปลายสมัยการปกครองของโทะกูงะวะ⁴

การขยายตัวของเมือง

ไดเมียวทั่วประเทศเริ่มสร้างป้อมปราสาทในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 และการสร้างปราสาทได้เกิดขึ้นในเวลาที่สั้นมากคือช่วง ค.ศ.1580-1610 ภายในช่วงเวลานี้มีปราสาทปรากฏขึ้นทั่วญี่ปุ่น⁵ ลักษณะของปราสาทก็แตกต่างไปจากเดิมที่สร้างเป็นป้อมขนาดเล็กบนภูเขาสูง กลายเป็นป้อมปราสาทที่สร้างด้วยหินที่แข็งแรงและมีขนาดใหญ่ขึ้นและสร้างบริเวณที่ราบต่ำ และไดเมียวยังสั่งให้ชาмуไรย้ายออกจากหมู่บ้านมาอยู่บริเวณรอบ ๆ ปราสาท ส่งผลให้พ่อค้า ช่างฝีมือ วัดและศาลเจ้าตามมาอย่างรวดเร็ว ปราสาทของไดเมียวเป็นศูนย์บัญชาการของแคว้นที่ตั้งปราสาท และรอบ ๆ ปราสาทกลายเป็นชุมชนที่มีการค้าขายและการผลิตงานของช่างฝีมือ เพื่อบริการต่อบรรดาชาмуไร ก่อน ค.ศ.1550 มีแคว้นที่พอจะเรียกว่าเมืองเพียง 2-3 แห่ง เช่น เกียวโตซึ่งเป็นเมืองใหญ่ที่สุดมีจำนวนประชากรประมาณ 250,000 คน และเมืองชะกะอิที่อยู่ใกล้ๆกับเกียวโต ซึ่งได้รับผลประโยชน์จากการ

¹ คงศักดิ์ สันติพิทวงศ์. (2528). เล่มเดิม. หน้า 56-57.

² John Whitney, Hall. (1970). *Ibid.* p. 234.

³ พรรณี จัตรพลรักษ์. (2532). เล่มเดิม. หน้า 95.

⁴ คงศักดิ์ สันติพิทวงศ์. (2528). เล่มเดิม. หน้า 57-58.

⁵ เจนเนธ บี โพล. (2528). *สร้างคนสร้างชาติ : สโตล์ญี่ปุ่น = The Making of Modern Japan.* แปลโดย ประเสริฐ จิตวิวัฒน์พงศ์. หน้า 6.

เติบโตของการค้ากับต่างประเทศ มีจำนวนประชากรประมาณ 50,000 คน และมีเมืองที่มีจำนวนประชากรประมาณ 20,000 คน ไม่เกิน 6 เมือง ในขณะที่เอโดะยังเป็นหมู่บ้านชาวประมงอยู่¹ ศาสตราจารย์โพล์ ได้กล่าวถึง ข้อมูลจากศาสตราจารย์ฮอลล์ที่ได้กล่าวถึงการขยายตัวของเมืองของญี่ปุ่นในช่วงนี้ไว้ในหนังสือ *The Castle Town and Japan's Modern Urbanization* ว่าเป็นการพัฒนาการที่ใช้เวลาที่สั้นมากและหาได้ยากในโลก²

การแยกชามูไรออกมาจากหมู่บ้านนั้นได้สร้างเสถียรภาพในท้องถิ่น เพราะโตเมียวสามารถควบคุมชามูไรได้ง่ายขึ้นและช่วยแก้ปัญหา “วันนี้เป็นใหญ่ พรุ่งนี้ตกอับ” ที่ปรากฏบ่อย ๆ ในช่วงเกิดสงครามในท้องถิ่นได้³ และยังทำให้เมืองปราสาทกลายเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของแคว้น เพราะมีจำนวนพ่อค้ามากขึ้นเรื่อย ๆ ที่มาค้าขายให้บริการแก่ชามูไร⁴

การเกิดขึ้นของเมืองปราสาททั่วประเทศนี้ได้มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว จากแรงกระตุ้นของระบบซังกิง-โคดะอิ และจากการส่งเสริมสินค้าภายในแคว้นทำให้เมืองรอบ ๆ ปราสาทกลายเป็นแหล่งค้าขายและเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของแคว้น ประกอบการพัฒนาการของเส้นทางคมนาคมทำให้สินค้าหมุนเวียนได้อย่างคล่องตัวไปทั่วทุกแห่ง การขยายตัวและเติบโตของเมืองนี้เห็นได้ชัดในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 มีเมืองใหญ่ที่มีความรุ่งเรืองสูงสุด 3 เมืองคือ เกียวโต เอโดะ และโอซะกะ มีจำนวนประชากรประมาณ 350,000-500,000 คน ส่วนเมืองที่มีรายได้จากภาษีประมาณ 500,000 โคะกุขึ้นไปคือ นะโงะยะ เซ็นดะอิ ฟุกุชิมะ คุมะโมะโตะ (Kumamoto) วะกะยะมะ ชิซุโอะกะ (Shizuoka) คะโกะชิมะ ฟุโกะโอะกะ และคะนะซะวะ⁵ เมืองที่มีรายได้จากภาษีตั้งแต่ 200,000-500,000 โคะกุ คือ สึ (Tsu) ฟุกุอิ (Fukui) โคชิ อิโระชิมะ อิโกะเนะ โอะคะยะมะ คुरुเมะ (Kurume) มิโตะ โคฟู โทะกุชิมะ (Tokushima) และชะงะ⁶ และมีเมืองปราสาทอีกประมาณ 100 เมืองที่มีที่ดินถือครองมูลค่า 50,000-200,000 โคะกุ เช่น นะโงะยะ มีจำนวนประชากรประมาณ 63,000 คน มีรายได้จากภาษี 623,000 โคะกุ เมืองฮิเมะจิ (Himeji) มีที่ดินถือครองมูลค่า 150,000 โคะกุ มีจำนวนประชากรที่ไม่แน่นอนแต่เฉลี่ยอยู่ที่ 15,000 คน⁷ การพัฒนาการของเมืองหลายเมืองมาจากการอยู่บริเวณใกล้เคียงกับเมืองใหญ่ หรือตั้งอยู่บนเส้นทางไปสู่เมืองใหญ่ เมืองเหล่านี้จึงมีร่องรอยของการพัฒนามาบ้างแล้ว เช่น เซตซุ คะวะชิ (Kawachi) อิระโนะ เท็นโนจิ ซุมิโยะชิ (Sumiyoshi) และชะกะอิ เป็นต้น⁸

¹ แหล่งเดิม. หน้า 7.

² แหล่งเดิม.

³ แหล่งเดิม. หน้า 8.

⁴ แหล่งเดิม. หน้า 11.

⁵ George Sansom. (1963). *op.cit.* p. 111.

⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibid.*

⁸ *Ibid.* p.112.

การปกครองเมืองของไคเมียวนั้น จะปกครองด้วยระบบเดิมที่เข้มงวด และควบคุมทางด้านการค้าและอุตสาหกรรมไม่ให้มีการเติบโตอย่างเสรี บริเวณรอบๆ เมืองปราสาทของไคเมียวจะเป็นที่อาศัยของชาวมุไร พ่อค้า ช่างฝีมือ และศิลปิน ทำให้เมืองปราสาทได้กลายเป็นศูนย์กลางทางการค้าไปแล้ว แม้ว่าไคเมียวต้องการจะควบคุมการค้าก็ตาม แต่การส่งเสริมผลิตภัณฑ์ประจำแคว้นของไคเมียวเพื่อเพิ่มรายได้สำหรับนำไปใช้จ่ายตามระบบชังกิง-โคตะอิ ซึ่งเป็นความจำเป็นที่เลี่ยงไม่ได้ จึงทำให้เมืองกลายเป็นที่ติดต่อซื้อขายของพ่อค้าไป

เมื่อการผลิตและการคมนาคมเจริญก้าวหน้าเมืองทำให้เกิดการขยายตัวตามไปด้วยและเมืองที่เป็นเมืองใหญ่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 นั้น มีอยู่ประมาณ 6 เมือง ดังนี้

เมืองเกียวโต	มีประชากรประมาณ 400,000 คน	ค.ศ. 1700
เอโดะ	มีประชากรประมาณ 500,000 คน	ค.ศ. 1700
โอซะกะ	มีประชากรประมาณ 350,000 คน	ค.ศ. 1700
คะนะซะวะ	มีประชากรประมาณ 65,000 คน	ค.ศ. 1697
นะงะซะกิ	มีประชากรประมาณ 64,000 คน	ค.ศ. 1696
นะโงยะ	มีประชากรประมาณ 63,000 คน	ค.ศ. 1692

แต่เมืองใหญ่ที่มีความรุ่งเรืองมากที่สุดมีอยู่ 3 เมืองคือ เกียวโต เอโดะ และโอซะกะ

เกียวโต เป็นเมืองที่มีประวัติความรุ่งเรืองมายาวนานตั้งแต่ยุคกลาง สมัยการปกครองของรัฐบาลโทกูงะวะก็ยังคงเป็นเมืองที่มีความสำคัญ โดยเป็นเมืองหลวงที่ประทับของจักรพรรดิและที่ตั้งของราชสำนัก เป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมของชนชั้นสูง เป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนา¹ และยังเป็นศูนย์กลางหัตถกรรมสิ่งทอที่ประณีตและเป็นที่รวมช่างฝีมือชั้นสูง²

เอโดะ เป็นเมืองที่มีการเติบโตอย่างรวดเร็ว ซึ่งแต่เดิมเป็นหมู่บ้านชาวประมง ในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 16 เมื่อโชกุนคนแรกของโทกูงะวะมาตั้งศูนย์บัญชาการขึ้นที่เมืองนี้ เอโดะก็ยังมีลักษณะเป็นหมู่บ้านอยู่³ พอเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 17 เอโดะได้ขยายตัวและเติบโตขึ้น ซึ่งสาเหตุสำคัญมาจากระบบชังกิง-โคตะอิ ที่นำไคเมียวทั่วประเทศสับเปลี่ยนกันเข้ามาพำนักที่เอโดะทำให้เอโดะเป็นที่ดึงดูดความสนใจของบรรดาพ่อค้า เพราะเป็นตลาดผู้บริโภคขนาดใหญ่ เป็นเหตุให้เอโดะเป็นเมืองที่มีจำนวนประชากรมาก คือประมาณ 500,000 คน เฉพาะที่อยู่ประจำ ถ้านับรวมบรรดาไคเมียวและชาวมุไรผู้ติดตามและบรรดาพ่อค้าที่เดินทางไปมาระหว่างเอโดะกับโอซะกะ ก็จะมีจำนวนประชากรเกือบ 1 ล้านคน เอโดะเป็นเมืองศูนย์กลางทางการเมือง เศรษฐกิจ และศูนย์กลางวัฒนธรรมใหม่ที่เรียกว่าวัฒนธรรมชาวเมือง และเป็นเมืองที่ทำกำไรอย่างมหาศาลให้แก่ตระกูลพ่อค้าที่มั่งคั่ง และมักจะมีชาวนาที่ละทิ้งที่นาแอบเข้ามาขายแรงงานอยู่เป็นระยะ ๆ⁴

¹ Ibid. p.113.

² คงศักดิ์ สันติพิชญวงศ์. (2528). เล่มเดิม. หน้า 43.

³ เพ็ญศรี กาญจนมัย. (2538). ญี่ปุ่นสมัยใหม่. หน้า 59.

⁴ George Sansom. (1966). op.cit. p. 115.

โอซากะ เป็นเมืองศูนย์กลางการค้าที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ เรียกกันว่าเป็นครัวของประเทศ โดยเฉพาะเป็นแหล่งค้าข้าวที่ใหญ่ที่สุด มีโกดังของไคเมียวมากกว่า 100 โกดัง เป็นแหล่งรวมพ่อค้าที่มั่งคั่ง และเต็มไปด้วยตลาดค้าส่ง

เมื่อมีการย้ายประชากรจากท้องถิ่นมาสู่เมือง ทำให้เมืองใหญ่ๆ มีประชากรเพิ่มขึ้นจำนวนมาก การดำเนินชีวิตของชาวเมือง ที่เห็นได้ชัดเจนและกลายเป็นแบบอย่างให้กับเมืองอื่น ๆ คือเอโดะ ซึ่งมีทั้งผู้ปกครองชั้นสูงอย่างพวกไคเมียว และชามูไรทั่วไปที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล หรือชามูไรที่เป็นผู้ติดตามของไคเมียว นอกจากนั้นยังประกอบไปด้วยพ่อค้าที่มั่งคั่ง พ่อค้าเร่ ช่างฝีมือ ลูกมือฝึกหัด ศิลปิน และผู้ขายแรงงานที่มาจากชาวนาที่ละทิ้งถิ่นฐาน เพราะทนการเก็บภาษีที่โหดร้ายไม่ไหว ผู้คนอันหลากหลายนี้ ได้เปลี่ยนแปลงลักษณะของสังคมเมืองเดิมที่เรียบง่ายของชนชั้นผู้ดี เป็นเมืองที่อีกที่กวนวายและมีสีสัน¹ และพ่อค้าได้เข้ามามีบทบาทต่อชาวเมืองอย่างมาก โดยเป็นผู้บริการความสะดวกต่าง ๆ จนเกิดความเป็นอยู่ที่หรูหราฟุ่มเฟือยขึ้น และยังเป็นผู้สร้างวัฒนธรรมชาวเมืองที่มีความบันเทิงรื่นรมย์เป็นแกนหลัก เรียกกันว่า อุกิโยะ(Ukiyo) หรือโลกที่ล่องลอย (the floating world)² ซึ่งเป็นสังคมแห่งความเพลิดเพลิน โลกแห่งโรงละคร ภัตตาคาร นักเดินรำ นักร้อง นักเล่นนิทาน ตัวตลก หึงงิโซเกะนิ หึงงิอาบอบนวด ในสังคมนี้ จะมีทั้งลูกชายเสเพลของพ่อค้าที่มั่งคั่ง ชามูไรที่เหลวไหล และลูกมือฝึกหัด มาใช้บริการ อิทธิพลของสังคมรื่นรมย์นี้ยังปรากฏในศิลปะและวรรณคดีอีกด้วย³ ทำให้มีชามูไรและผู้คนจำนวนมากหลงใหลไปกับวัฒนธรรมนี้ ที่น่าเศร้าใจคือมีกลุ่มชาวนาบางคนตามหมู่บ้านได้พยายามแสวงหาความมั่งคั่ง เพื่อจะเอาแบบอย่างการใช้ชีวิตของชาวเมืองที่มีเงิน⁴ เช่น การแต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายราคาแพง รับประทานอาหารจากต่างประเทศ เป็นต้น⁵ การที่ชาวนาทั้งที่นาเข้ามาอยู่ในเมืองก็เป็นสิ่งเสียหายต่อการเกษตรอยู่แล้ว เมื่อกระทำการดังกล่าวก็ยิ่งทำลายสังคมหมู่บ้านและชาวนาเข้าไปอีก แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีผู้ที่ปฏิเสธวัฒนธรรมเหล่านี้ เช่น ชามูไรที่มีจิตใจเข้มแข็งที่มองเห็นว่าเป็นชีวิตที่ทำลายศีลธรรมและทรัพย์สินสมบัติของมนุษย์ และพ่อค้าที่ระมัดระวังตัว เป็นต้น

สรุป

ระบบซังกิง-โคตะอิ ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างมาก คือ เกิดการพัฒนาทางการคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำ มีเส้นทางการเดินทางที่สะดวกและเชื่อมโยงกันทั่วประเทศ เกิดการส่งเสริมการผลิตจากแคว้นต่าง ๆ ทำให้เกิดผลผลิตจำนวนมากและหลากหลายชนิด เช่น ข้าว รั้วพืช ฝ้าย ไหม ป่าน สิ่งทอ เป็นต้น เกิดตลาดค้าส่งตามเมืองใหญ่ การเพิ่มผลผลิตและการคมนาคมขนส่งที่สะดวกนี้ ทำให้พ่อค้าเข้ามามีบทบาทในการทำการค้าและจัดส่งสินค้าให้หมุนเวียนไป

¹ ดับเบิลยู จี บิสลีย์ (2543). *ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่* = *The Modern History of Japan*. แปลโดย ทองลูก เกตุโรจน์. หน้า 32-33.

² แหล่งเดิม. หน้า 34.

³ แหล่งเดิม.

⁴ แหล่งเดิม. หน้า 35.

⁵ แหล่งเดิม. หน้า 34.

ได้ทั่วประเทศ เกิดการพัฒนาของระบบการค้า จากการค้าแบบยังชีพมาเป็นการค้าแบบซื้อขายแลกเปลี่ยน และพัฒนาไปสู่ระบบเศรษฐกิจเงินตราในที่สุด ซึ่งส่งผลต่อการก้าวขึ้นมามีฐานะและบทบาททางเศรษฐกิจของชนชั้นพ่อค้า เกิดตระกูลพ่อค้าที่มั่งคั่งจากธุรกิจเกี่ยวกับการเงินและการค้าขาย เช่น ตระกูลมิตชุย ชุมิโตะโมะ และโคะโนะอิเคะ ในขณะที่ชนชั้นปกครองยากจนลง ระบบชังกิง-โคตะอิ ยังทำให้เกิดการขยายตัวของเมือง เกิดเมืองที่มีขนาดใหญ่ขึ้นหลายเมือง เช่น เกียวโต เอโดะ โอซะกะ คะนะซะวะ นะงะซะกิ นะโงะยะ เป็นต้น

บทที่ 4

ผลของระบบชั่งกิง-โคตะอิที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ความสงบของบ้านเมืองที่ปราศจากสงครามเป็นเวลานานทำให้ชีวิตของนักรบชามูไรเปลี่ยนไปจากการที่เคยฝึกฝนวิชาการต่อสู้ กลายเป็นศึกษาวิชาความรู้และปฏิบัติงานรับใช้รัฐบาลของโชกุนหรือรัฐบาลของไดเมียว แต่การเติบโตของการผลิตและการค้า ทำให้ญี่ปุ่นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 มีมาตรฐานการดำรงชีวิตที่สูงขึ้น เมืองป้อมที่ห่างไกลก็ได้รับผลิตภัณฑ์จากที่ไกลๆ เช่น คิวชู และฮอกไกโด และแน่นอนว่านครใหญ่อย่างเอโดะ เกียวโต โอซะกะ จะมีสินค้าฟุ่มเฟือยอย่างล้นหลาม ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเกิดวัฒนธรรมใหม่ของชาวเมือง มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในทุกชนชั้น

การเปลี่ยนแปลงของชนชั้นนักรบ

ชามูไร ถือเป็นชนชั้นสูงสุดของสังคมญี่ปุ่นในยุคการปกครองของรัฐบาลโทกูงวะวะ สัญลักษณ์ของชามูไรคือ ดาบ 2 เล่ม มีทั้งดาบสั้นและดาบยาว ซึ่งคนทั่วไปห้ามครอบครองดาบเพราะถือว่าชามูไรมีสถานะสูงกว่าคนทั่วไป มีสิทธิ์ที่จะฆ่าสามัญชนได้ถ้าถูกทำให้เสียเกียรติ¹ และดาบยังถือเป็นชีวิตและจิตวิญญาณของนักรบ² ชามูไรมีจำนวนร้อยละ 13 ของประชากรทั้งหมด³ ชามูไรที่เป็นผู้ปกครองประเทศคือ โชกุนและไดเมียว ส่วนที่เหลือเรียกรวมว่าชามูไร แต่จะแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ ชามูไรที่สังกัดโชกุนโดยตรง เรียกว่า จิกิซัง (Jikisan) แบ่งย่อยเป็น อะตะโมะโตะและโกะเคนนิน ชามูไรอีกประเภทคือ ชามูไรที่สังกัดไดเมียวแต่ละอัน เรียกว่า ไบชิง (Baishin)⁴ ซึ่งเป็นทหารของไดเมียว ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ชั้น คือ ชั้นที่หนึ่ง เป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์กับครอบครัวของเจ้านายโดยสายเลือดหรือรับใช้มานาน เป็นชามูไรชั้นสูงที่มีจำนวนน้อยและฐานะร่ำรวยกว่ากลุ่มอื่นๆ มาก มีที่ดินเป็นของตนเอง ชั้นที่สอง เป็นกลุ่มที่เป็นนักรบอย่างสมบูรณ์ทั้งยศและเกียรติภูมิ แต่จะถูกกีดกันไม่ให้ไปถึงตำแหน่งหน้าที่สูงสุด ชั้นที่สาม เป็นชามูไรชั้นผู้น้อยมีจำนวนมากกว่าสองกลุ่มแรกรวมกัน ทำหน้าที่เป็นทหารราบและหน้าที่อื่นๆ ที่เป็นตำแหน่งที่ต่ำ และมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ต่ำกว่าชามูไรอื่นๆ ซึ่งจะไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นสมาชิกของชนชั้นปกครอง แม้ว่าจะมีสถานภาพเป็น

¹ Edwin O. Reishauer, Albert M. Craig. (1973). *Ibid.* p. 88

² Mikiso Hane. (1992). *Ibid.* p. 30.

³ เพ็ญศรี กาญจนมัย. (2538). *เล่มเดิม*. หน้า 57.

⁴ โนะบูยะ โนกุจิ. (2543). *เล่มเดิม*. หน้า 13.

ซามูไร¹ การสืบชั้นยศของซามูไรเป็นการสืบทอดมาตามสายเลือดอย่างแน่นนอนตายตัว แต่ไม่สามารถสืบตำแหน่งของบิดาได้ และสำหรับซามูไรระดับต่ำจะสืบชั้นยศต่ำกว่าระดับชั้นยศของบิดาหนึ่งชั้น สังคมของซามูไรจะถูกกำหนดตามชั้นยศ เช่น การเข้ารับตำแหน่ง ประเภทของการศึกษา มารยาทในการพูด เครื่องแต่งกาย ที่อยู่อาศัย เป็นต้น² ดังนั้นซามูไรชั้นยศเดียวกันจะรู้จักกันดีพอสมควร เพราะจะอยู่ในสิ่งแวดล้อมเดียวกัน มีความรู้สึกเป็นเพื่อนบ้านกันแม้ฐานะทางการเงินจะแตกต่างกัน แต่อาจจะได้รับการศึกษามาจากโรงเรียนเดียวกัน และอาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน

1.หลักจริยธรรมของนักรบหรือบูชิโด

มาจากคำสอนของพุทธศาสนา ขงจื้อและชินโต รวมทั้งความกล้าหาญซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของนักรบ หลักจริยธรรมของนักรบตามลัทธิบูชิโดประกอบด้วย

(1) ความซื่อสัตย์ความจงรักภักดีต่อเจ้านาย หลักจริยธรรมข้อนี้ได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิขงจื้อที่เน้นความกตัญญูรู้คุณต่อผู้มีพระคุณ การตอบแทนบุญคุณถือเป็นความดีสูงสุด และการตอบแทนบุญคุณจะขึ้นกับหน้าที่ที่เรียกว่า กิริ (Giri) หมายถึง วิธีทางที่ถูกต้องควรกระทำ แม้ว่าบางครั้งจะไม่เต็มใจทำก็ตาม แต่ถ้าเป็นหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับเจ้านายของตนผู้ซึ่งมีพระคุณสูงสุดก็ต้องทำ แม้จะเป็นการกระทำที่ต้องละเอียดรอบคอบก็ทำตาม และรอบคอบต้องยินดีสนับสนุนต่อการทำหน้าที่ของซามูไร³

(2) ความไม่เกรงกลัวความตาย ซามูไรต้องสามารถอดทนต่ออุปสรรคต่างๆ ในชีวิตอย่างกล้าหาญและเด็ดเดี่ยว สามารถเผชิญหน้ากับความตายได้ทุกเวลา กล่าวกันว่า มาจากอิทธิพลความเชื่อของพุทธศาสนาที่เชื่อว่าชีวิตเป็นอนิจจัง จึงมีประเพณีฆ่าตัวตายที่เรียกว่า การทำฮะระกิริ (Harakiri) หรือเซปปุกุ (Seppuku) ซึ่งเป็นการฆ่าตัวตายที่ต้องอาศัยความกล้าหาญและอดทนสูงต่อความเจ็บปวด ที่เกิดจากการทรมานตนเองด้วยการใช้มีดสั้นแทงที่หน้าท้องใต้เอวด้านขวา กรีดมาทางซ้ายแล้วดึงมีดขึ้นข้างบน⁴ การฆ่าตัวตายแบบนี้มักจะเป็นซามูไรที่รับใช้เจ้านายที่ฆ่าตัวตายตามเจ้านายไป ในขณะที่คนในสกุลเดียวกันไม่ปฏิบัติเช่นนั้น ประเพณีนี้ถูกยกเลิกไปหลัง ค.ศ.1670⁵

(3) ความสามารถในการบังคับจิตใจตนเอง ซามูไรต้องฝึกสมาธิ ใช้ปัญญาศึกษาหาความรู้ต่างๆ ซึ่งจะทำให้จิตใจสงบและเกิดปัญญาที่จะฝึกจิตบังคับจิตใจได้ ซามูไรจึงเป็นผู้สนใจศึกษาหาความรู้อยู่ตลอดเวลา จริยธรรม ข้อนี้ได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนาและลัทธิขงจื้อ ที่ให้ความสำคัญต่อการมีสมาธิปัญญาและการศึกษา⁶

(4) การรักษาความสะอาด มาจากประเพณีดั้งเดิมของญี่ปุ่นในลัทธิชินโต

¹ ดับเบิลยู จี. บสลิย์. (2543). เล่มเดิม. หน้า 27.

² แหล่งเดิม.

³ พินาดา ยังเจริญ. (2535). เล่มเดิม. หน้า 72.

⁴ แหล่งเดิม. หน้า 74. อ้างใน Inazo Nitobe. (1969). *Bushido : The Soul of Japan*. p.117-150.

⁵ เพ็ญศรี กาญจน์มัย. (2538). เล่มเดิม. หน้า 58.

⁶ พินาดา ยังเจริญ. (2535). หน้าเดิม.

(5) ความกล้าหาญ ชาмуไรทุกคนต้องมีความกล้าหาญและมีความสามารถในการใช้อาวุธ ความกล้าหาญนี้ หมายถึง กล้าหาญภายนอกคือในสนามรบและกล้าหาญภายในคือมีหัวใจที่เมตตาด้วย¹ ชาмуไรยังถูกปลูกฝังจากผู้ปกครองให้มีความขยันหมั่นเพียร เพื่อที่จะรับใช้เจ้านายได้อย่างเต็มที่ และมีความประหยัด คือ บริโภคให้น้อยที่สุด ซึ่งนับเป็นความจงรักภักดีอย่างหนึ่งด้วย² ชาмуไรยังเป็นผู้เผยแพร่ความรู้และศิลปวัฒนธรรมของชนชั้นสูง ซึ่งรับอิทธิพลมาจากลัทธิขงจื้อและพุทธศาสนานิกายเซ็น

ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 ไตเมียวได้สั่งให้ชาмуไรย้ายออกจากหมู่บ้านมาอยู่บริเวณรอบๆ เมืองที่ตั้งปราสาทของไตเมียว กลายเป็นทหารและทำหน้าที่ต่างๆ ให้กับรัฐบาล ซึ่งเป็นการตัดชาмуไรออกจากที่ดิน และไม่มีที่ดินที่จะเก็บเกี่ยวผลประโยชน์อีกต่อไป เพราะไตเมียวจะส่งเจ้าหน้าที่ของตนไปดูแลเรื่องการเก็บเกี่ยวของชาวนา ชาмуไรจะได้รับเบี้ยหวัดรายวันที่เป็นข้าว เรียกว่า ฟุชิมิโดริ (Fuchimaidori)³ หรือเงินปีจากคลังของแคว้นโดยคำนวณคร่าวๆ จากผลผลิตประจำปีจากที่ดินซึ่งทำให้ชาмуไรสูญเสียความสัมพันธ์กับหมู่บ้านไป⁴ และขาดอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองส่วนตัว⁵

ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 ได้มีการขยายตัวของเมือง การพัฒนาของผลผลิตและระบบเงินตรา ทำให้ญี่ปุ่นเข้าสู่เศรษฐกิจเงินตราและพาณิชย์ ทำให้มาตรฐานการดำรงชีวิตเปลี่ยนไปโดยเฉพาะชาวเมือง ซึ่งหมายถึงชาмуไรที่อยู่บริเวณรอบๆ เมืองปราสาทไตเมียว และยังคงติดตามไตเมียวเข้ามาอยู่ที่เอโดะเป็นเวลาครึ่งปี ค่าครองชีพสูงขึ้นเพราะข้าวของเครื่องใช้มีราคาสูงขึ้นจากระบบเศรษฐกิจเงินตราและการลดค่าเงินเหรียญของรัฐบาลบะกุฟุ ในขณะที่รายได้ของชาмуไรมีอัตราที่ค่อนข้างคงตัวจึงเป็นเหตุให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาмуไรลำบากมากขึ้น มีรายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย และไตเมียวหลายคนได้ใช้นโยบายลดค่าใช้จ่าย โดยลดเบี้ยเลี้ยงของชาмуไรลง หรือกำหนดเอาเองตามอำเภอใจ บางกรณีถึงกับจ่ายรวบยอดเป็นเงินสด⁶ สถานการณ์เลวร้ายลงไปอีกเมื่อชาмуไรบางคนหลงใหลไปกับวัฒนธรรมชาวเมืองที่เต็มไปด้วยความสนุกสนาน เริงร่า ที่ต้องแลกด้วยค่าใช้จ่ายจำนวนมาก

2. ปัญหาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชนชั้นชาмуไร

(1.) ความเสื่อมคลายของความจงรักภักดีต่อเจ้านาย จากความเดือดร้อนจากสภาวะทางเศรษฐกิจของชาмуไรที่ราคาสินค้ามีราคาแพงขึ้น แต่รายได้ที่เป็นข้าวของชาмуไรนั้นถูกลดลงเกือบร้อย

¹ แหล่งเดิม. หน้า 74-75.

² ดับเบิลยู จี. บสลีย์. (2543). เล่มเดิม. หน้า 29

³ โนบูยะ โนกุชิ. (2543). หน้าเดิม.

⁴ ดับเบิลยู จี. บสลีย์. (2543). เล่มเดิม. หน้า 25.

⁵ เคนเนท บี. โพลล์. (2528). เล่มเดิม. หน้า 10.

⁶ ดับเบิลยู จี. บสลีย์. (2543). หน้าเดิม.

ละ 50 และราคาข้าวที่นำไปขายให้กับพ่อค้าก็ได้ราคาที่ต่ำ¹ ความยากจนของซามูไรนั้นถึงขั้นหน้าตาที่เป็นสัญลักษณ์ของซามูไรไปจํานา และรวมทั้งข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ด้วย ความยากจนนี้ได้ส่งผลต่อความจงรักภักดีของซามูไรที่มีต่อเจ้านายได้คลายลง² เห็นได้จากในช่วงปลายสมัยการปกครองของรัฐบาลบะกุฟุมีโรนิน (ซามูไรไร้เจ้านาย) เกิดขึ้นจำนวนนับแสน³ แม้ว่าจะมีคำสอนที่พยายามสอนซามูไรให้จงรักภักดี แม้ในขณะที่ยากลำบากก็ต้องยอมรับอย่างอดทนและประหยัด เพื่อช่วยเหลือเจ้านายในยามคับขัน การนำของไปจํานา หรือการถูกลดเงินเป็นสิ่งที่ต้องยอมรับได้และแม้กระทั่งต้องวางแผนในการใช้ชีวิตประจำวันเพื่อช่วยเจ้านายประหยัด เช่น สวมเสื้อผ้าฝ้ายและกระดาษาในฤดูหนาว สวมผ้าฝ้ายคะตะบิระในฤดูร้อน รับประทานข้าวซ้อมมือ รำข้าว ซุปเต้าเจี้ยวทั้งมือเช้าและมือเย็น ทุกๆ วันจะต้องผ่าฟัน ดักน้ำเอง และยอมทนกับความยากลำบากทุกอย่าง เป็นต้น⁴ แต่เมื่อยากจนลงมาก ๆ เข้า และไม่อาจพึ่งพาเจ้านายได้ ความจงรักภักดีเช่นนี้ก็เสื่อมลง และในตอนปลายสมัยยังมีกลุ่มซามูไรชิชิ หรือซามูไรหนุ่มหัวก้าวหน้าที่มีอุดมการณ์แตกต่างจากยุคก่อนที่เสียสละทุกอย่าง แม้กระทั่งชีวิตเพื่อเจ้านายเพียงคนเดียวเปลี่ยนเป็นการเสียสละเพื่อประเทศ และคิดว่าการเสียสละต่อบุคคลใด บุคคลหนึ่งเป็นความโง่เขลา ดังนั้นการเสียสละเพื่อชาติจะทำให้ขับไล่ชาติมหาอำนาจยุโรปออกไปจากประเทศได้ อุดมการณ์นี้เรียกกันว่า “โทกิ เมอิบัน”⁵ นอกจากนั้นความยากจนยังทำให้ซามูไรถึงขั้นก่อการกบฏขึ้น เช่น ใน ค.ศ.1837 ซามูไรข้าราชการชั้นต่ำ ชื่อ โอชิโอะ เฮฮะชิโร (Oshio Heiha-chiro 1792-1837) ได้นำกลุ่มคนที่มีอาวุธเข้ายึดปราสาทเอโดะ เพื่อจะยึดเมืองทั้งหมดแล้วนำอาหารมาแจกจ่ายให้กับคนจน แต่การปฏิบัติการของเขาถูกปราบปรามลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งทำให้รัฐบาลบะกุฟุตกใจมากกับเหตุการณ์ครั้งนี้⁶

(2.) การหันไปประกอบอาชีพสำรองและอาชีพอื่นของซามูไร ปัญหาทางด้านการเงินที่ไม่พอกับชีวิตความเป็นอยู่ เพราะรายได้ที่ได้รับจากเจ้านายที่เป็นข้าหรือเงินนั้นลดน้อยลงไปเกือบครึ่งและราคาข้าวของที่แพงขึ้นอย่างมากมายนั้น ทำให้ซามูไรชั้นต่ำต้องหาอาชีพสำรองโดยการทำหัตถกรรมภายในครัวเรือนส่งให้กับพ่อค้า เช่น การทำโคมไฟ พัด แปรง ซ่อมแซมร่ม ทำรองเท้าไม้ (เกียะ) และเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ดูไม่สมเกียรติกับฐานะซามูไร⁷ บางคนก็เปิดร้านขายนก ปลาเงินปลาทอง ไม้ดอกไม้ประดับ บางคนรับจ้างเป็นคนคุ้มกันให้กับนายทุนเงินกู้หรือนักพนัน บางคนรับจ้างสอนหนังสือ และมีซามูไรหลายคนหันไปประกอบอาชีพค้าขาย โดยพบว่าในช่วงกลางของสมัยการปกครองรัฐบาลบะกุฟุ มีซามูไรจากแคว้นในส่วนท้องถิ่นได้เดินทางเข้าไปยังเมืองใหญ่ๆ เพื่อหาช่องทางทางการค้าจากการสำรวจจำนวนประชากรในเมืองเซ็นดะอิ ใน ค.ศ.1872 พบว่าในจำนวนประชากรทั้งหมด

¹ พรรณี จัตรพลรักษ์. (2532). *เล่มเดิม*. หน้า 99.

² Mikiso Hane. (1992). *Ibid.* p.49.

³ พรรณี จัตรพลรักษ์. (2532). *เล่มเดิม*. หน้า 102.

⁴ ไคโดจิ ยูซัง. (2536). *อยู่อย่างซามูไร = The Code of the Samurai*. หน้า 71.

⁵ สเตเฟ่น, เทรินบูลล์. และริชาร์ด สดอร์รี่. (2532). *ซามูไรนักรบชนชั้นของญี่ปุ่น = Samurai the Warrior Class of Japan, the Way of Samurai*. หน้า 263.

⁶ John Whitney. Hall. (1970). *Ibid.* p.195.

⁷ Mikiso Hane. (1992). *loc.cit.* and John Whitney. Hall. (1970). *Ibid.* p.234

50,000 คน มีชาวมุไรที่อพยพเข้ามาถึงถึง 29,000 คน คิดเป็นร้อยละ 70 ของจำนวนประชากรทั้งหมด¹ ซึ่งเห็นได้ชัดว่าปัญหาความยากจนของชาวมุไรชั้นต่ำนั้น ต้องอยู่ในขั้นวิกฤต เพราะโดยความจริงแล้ว ชาวมุไรเป็นชนชั้นที่เคร่งครัดในกฎบุชิตามาก แต่ภาวะเศรษฐกิจและชีวิตความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนแปลง ทำให้ชาวมุไรต้องปรับตัว สำหรับชาวมุไรชั้นสูงนั้น มีวิธีการแก้ปัญหาที่ไม่ต้องเสียเกียรติ โดยการให้ความคุ้มครองในการประกอบกิจการของพวกเขา แต่ชาวมุไรชั้นต่ำนั้นไม่มีอำนาจจึงต้องใช้วิธีดังกล่าวเป็นทางแก้ไขปัญหาความยากจน

(3.) การลดช่องว่างระหว่างชนชั้น ในสังคมพม่าเวลานั้นมีการแบ่งแยกฐานะชนชั้นอย่างชัดเจน และทำให้เกิดการปฏิบัติต่อกันอย่างมีลำดับชั้น การแบ่งแยกชนชั้นนั้นมีตั้งแต่การพูดจา มารยาท การแต่งกาย ที่มีความแตกต่างกันตามลำดับชั้น ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างชนชั้นอย่างมาก แต่ในช่วงกลางของสมัยการปกครองของรัฐบาลปะกุกุ สังคมพม่าได้ถูกกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคม ในทางเศรษฐกิจนั้นชนชั้นพ่อค้ามีฐานะและอำนาจทางเศรษฐกิจอย่างมากจนบรรดาชนชั้นนักรบได้กลายเป็นลูกหนี้ของชนชั้นพ่อค้า และต้องพึ่งพาอาศัยกู้ยืมเงินจากพ่อค้าอยู่เสมอๆ มีชนชั้นนักรบตั้งแต่ระดับใดเมียลงไปจนถึงชาวมุไรชั้นต่ำที่เป็นหนี้พ่อค้าโดยเฉพาะพ่อค้าในเอโดะและโอซะกะจากการที่เคยดูหมิ่นพ่อค้าว่าเป็นชนชั้นต่ำสุดของสังคม กลับกลายเป็นการที่ต้องพึ่งพาอาศัยทางการเงิน แม้ว่าฐานะของชาวมุไรจะสูงในทางทฤษฎี แต่ในทางปฏิบัติแล้วย่อมลดระดับลงไปต่อการปฏิบัติต่อพ่อค้า ดังที่มีคำกล่าวว่า “ความโกรธของพ่อค้าในโอซะกะสร้างความหวาดหวั่นใจแก่ใดเมียได้”² และชาวมุไรยังได้มีวิธีการแก้ปัญหาโดยการให้บุตรชายของตนแต่งงานกับบุตรสาวของพ่อค้าเพื่อผลประโยชน์ทางการเงิน ทางฝ่ายพ่อค้าก็เต็มใจเพราะการมีความเกี่ยวข้องกับชนชั้นชาวมุไรจะสร้างความมั่นคงและโอกาสทางเศรษฐกิจได้มากขึ้น³ และบางกรณีก็รับบุตรชายของพ่อค้าเป็นบุตรบุญธรรม ในทางสังคมนั้น การเกิดวัฒนธรรมชาวเมือง ได้ส่งผลต่อฐานะทางสังคมของชาวมุไรเพราะมีชาวมุไรจำนวนมากเข้าไปในสถานที่เรียมย์ ที่รวมของบรรดาพ่อค้า ช่างฝีมือและแรงงานรับจ้างบ่อยครั้ง เช่น ตามโรงละครคะบุกิ และที่อื่นๆ⁴ จริยธรรมของนักรบที่สอนให้ประหยักระมัดระวังในการใช้เงินทุกบาททุกสตางค์ และรู้จักประหยัดในการกินการดื่ม และหลีกเลี่ยงการมีเพศสัมพันธ์ที่มากเกินไปเพื่อรักษาสุขภาพที่ดีไว้ปฏิบัติหน้าที่นั้น ได้เสื่อมคลายลง⁵ ซึ่งทำให้ช่องว่างระหว่างชนชั้นลดลงไป เพราะชาวมุไรกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ถือเป็นวัฒนธรรมของชาวเมืองไปแล้ว

การเปลี่ยนแปลงของชนชั้นพ่อค้า : วัฒนธรรมชาวเมือง

¹ สเตเฟน, เทรินบูลล์ และริชาร์ด สเตอร์รี่. (2532). เล่มเดิม. หน้า 184-185.

² Mikiso Hane. (1992). *Ibid.* p. 47.

³ สเตเฟน, เทรินบูลล์ และริชาร์ด สเตอร์รี่. (2532). เล่มเดิม. หน้า 192-193.

⁴ Mikiso Hane. (1992). *Ibid.* p. 49.

⁵ ไคโดจิ ยูซัง. (2536). เล่มเดิม. หน้า 31.

ระบบชั่งกึ่ง-โคตะอีได้กระตุ้นเศรษฐกิจและการขยายตัวของเมือง ส่งผลให้พ่อค้ามีฐานะที่มั่งคั่ง และมีบทบาทขึ้นเรื่อยๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม ระบบเศรษฐกิจเงินตราทำให้พ่อค้าได้ประโยชน์ เพราะพ่อค้าจะเป็นผู้กำหนดราคาสินค้าต่างๆ ที่ได้กำไรมากคือ การรับแลกเปลี่ยนเงินตราด้วยจำนวนข้าวในโกดังของตน ซึ่งค่าของเงินเหรียญที่ขึ้น-ลงนั้น อยู่ในการควบคุมนโยบายการค้าของพ่อค้าเอง¹ และพ่อค้ายังเป็นเจ้าหนี้บรรดาไคเมียวและชามูไร แม้ชนชั้นปกครองและพยายามต่อต้านอิทธิพลของพ่อค้าด้วยวิธีต่างๆ เช่น บังคับกู้ ให้บริจาคเงิน ประกาศยกเลิกหนี้สินของชามูไร หรือริบทรัพย์ก็ยังไม่สามารถแก้ปัญหาการเงินของตนได้ บางครั้งก็พยายามข่มพ่อค้าในเรื่องชนชั้นด้วยการออกคำสั่งไม่ให้พ่อค้าแต่งกายหรูหราหรือใช้ชีวิตที่ไม่เหมาะสมกับชนชั้น เพราะพ่อค้าที่มั่งคั่งมักดำเนินชีวิตเลียนแบบคนชั้นสูง เช่น ในเรื่องการแต่งตัวมีคำสั่งให้พ่อค้าแต่งกายด้วยสีเรียบๆ ไม่ฉูดฉาด แต่ผลปรากฏว่าแม้จะใช้เสื้อผ้าที่มีสีเรียบๆ แต่นิยมใช้ผ้าสีฉูดฉาดที่มีราคาแพงกว่าด้านใน² พ่อค้าไม่เพียงมีบทบาทในทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ที่เรียกว่าวัฒนธรรมชาวเมืองอีกด้วย

วัฒนธรรมชาวเมือง (1688-1704)

เมื่อบ้านเมืองมีความสงบสุข และบรรดาชาวเมืองคือพ่อค้าและช่างฝีมือ มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น ทำให้เกิดความต้องการสิ่งใหม่ๆ ที่ตนเองมีส่วนร่วมหรือแสดงถึงสถานภาพของตนเอง วัฒนธรรมราชสำนักที่เคยรุ่งเรืองและกฎวินัยที่เคร่งครัดของลัทธิบูชิโด รวมทั้งวรรณกรรม บทละครโนและศิลปะกรรมต่างๆ ในยุคก่อน ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของชาวเมืองได้ เพราะไม่ได้สะท้อนถึงวิถีชีวิตของตน³ และเมื่อชาวเมืองมีการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจที่พร้อมต่อการสร้างสรรค์สิ่งใหม่เพื่อตอบสนองความต้องการของตน ทำให้เกิดวัฒนธรรมชาวเมืองที่สะท้อนถึงความสนุกสนานในการใช้ชีวิตของชาวเมืองที่ไม่มีกฎระเบียบ เน้นความรื่นรมย์ในการดื่มกิน และการมีเพศสัมพันธ์ ทำให้เกิดสถานที่เร่ร่อนขึ้นมากมาย เช่น ร้านอาหารและโรงละครต่างๆ เรียกว่าวัฒนธรรมเหล่านี้อีกุโยะหรือโลกที่ล่องลอย วัฒนธรรมชาวเมืองประกอบด้วย ละคร จิตรกรรม วรรณกรรม สถานเร่ร่อน สถานมหรสพ ที่เกิดขึ้นใหม่โดยชาวเมืองเป็นผู้สร้างสรรค์ ในสมัยก่อนราชสำนักและนักรบได้เป็นผู้ผลิตงานทางวัฒนธรรมต่างๆ แต่เมื่อเข้าสู่สมัยการปกครองของโชกุนโทกะกูงะวะ ราชสำนักไม่มีอำนาจทางการเมือง บทบาทในการสร้างสรรค์งานทางวัฒนธรรมจึงค่อย ๆ หดไป และได้หันไปศึกษาวรรณกรรมคลาสสิกเก่าๆ รวบรวมบทกวีนิพนธ์โบราณกับแต่งโคลงกลอนรูปแบบเก่าๆ ที่พรรณนาถึงความเศร้าโศกของคนที่ไม่มีความรู้เรื่อง เช่น ยุคที่ราชสำนักรุ่งโรจน์ ในด้านการสู้รบจึงไม่ได้แสดงฝีมือและความกล้าหาญเช่นแต่ก่อน จึงไม่มีบทบาทต่อสังคมและคล้ายกับเป็นส่วนเกินที่เข้ามาเสวยสุขในเมือง ทำให้นักบิชามูไรขาดชีวิตจิตใจที่จะสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ๆ ดังนั้นการ

¹ สเตเฟน, เทรินบูลล์ และริชาร์ด สดอร์รี่. (2532). เล่มเดิม. หน้า 191.

² เพ็ญศรี กาญจน์มัย. (2538). เล่มเดิม. หน้า 61.

³ George Sansom. (1963). Ibid. p.151.

สร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ๆ จึงเกิดกับชาวเมืองที่มีแรงผลักดันมากกว่า เป็นกลุ่มชนที่มีชีวิตชีวาและมีบทบาทต่อสังคมชาวเมือง วัฒนธรรมต่างๆ มีดังนี้

วรรณกรรม งานเขียนที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นงานเขียนที่เป็นแบบอย่างให้กับงานเขียนนิยาย คือ งานเขียนของ อิฮาระ ไชกะกุ (Ihara Saikaku 1642-1693) ซึ่งได้รับยกย่องให้เป็นนักประพันธ์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของงานเขียนร้อยแก้ว ไชกะกุ เป็นพ่อค้าในโอซากะที่เดินทางไปทั่ว ผลงานชิ้นแรกคือเรื่อง *บุรุษจอมเจ้าชู้* (Amorous Man หรือ Koshoku ichidai otoko) ใน ค.ศ.1682 ซึ่งประสบความสำเร็จอย่างมาก เป็นการเริ่มต้นวรรณกรรมประเภท อุกิโยะ เป็นเรื่องราวของผู้ชายคนหนึ่งที่ตลอดชีวิตวนเวียนอยู่กับเรื่องกามารมณ์¹ ต่อมาใน ค.ศ. 1686 ได้เขียนนิยายเรื่อง *สตรีผู้คั่งรัก* (Kushoku ichidai onna) ซึ่งเป็นเรื่องราวของสตรีที่มีชาติกำเนิดสูงคนหนึ่งที่ใช้ชีวิตอย่างชอกโชนในโลกของตัณหาและได้กลายเป็นโสเภณีแก่งๆ ข้างถนนในบันปลายชีวิต นอกจากนี้ได้เขียนเรื่อง *การเลือกความรักของสตรีทั้งห้า*² ใน ค.ศ. 1687 ได้เขียนเรื่องราวรักร่วมเพศในสังคมชาмуไร แต่ได้ถูกสั่งห้ามเผยแพร่ ผลงานที่มีชื่อเสียงอีกเรื่องคือ *คลังสินค้าตลอดกาลของญี่ปุ่น* (The Everlasting Storehouses of Japan หรือ Nihon Eitaigura) เป็นเรื่องราวการประสบความสำเร็จของพ่อค้า เกี่ยวกับการสร้างผลกำไรทางการค้า³ ที่แสดงให้เห็นว่าการแสวงหาผลประโยชน์ในการค้าขายนั้นไม่ใช่สิ่งที่น่าตำหนิอย่างไร ใน ค.ศ. 1688 ได้เขียนงานเรื่อง *ตำหรับเศรษฐกิจเงินล้าน* (Nippon Eitaigura) ได้กล่าวถึงบทบาทและอนุภาพของเงินว่า “มีเงินเสียอย่างทุกอย่างทำได้” และยังแสดงถึงความปรารถนาเงินของมนุษย์ สรุปแล้วงานเขียนของเขาจะสะท้อนถึงสภาพชีวิตและทัศนคติของชาวเมืองที่มีต่อโลกีย์ และเงินทอง ถือเป็นผลผลิตของวัฒนธรรมชาวเมืองเพราะตอบสนองความต้องการของผู้อ่านเป็นอย่างดี ต่อมาได้มีงานเขียนที่เลียนแบบงานเขียนของไชกะกุมากมายแต่ส่วนใหญ่เป็นงานเขียนที่ไม่มีศิลปะแต่มุ่งบรรยายเรื่องเพศสัมพันธ์เป็นสำคัญ ซึ่งทำให้รัฐบาลบะกุฟุได้สั่งห้ามงานเขียนลักษณะนี้และหันไปส่งเสริมงานเขียนวรรณกรรมประเภทอบรมสั่งสอน ซึ่งไม่ค่อยได้รับความนิยม⁴ ต่อมาในสมัยเมจิ วิธีการแต่งนิยายของไชกะกุได้รับความสนใจอีกครั้ง และในปัจจุบันงานเขียนของเขาได้รับการยกย่องว่าเป็นงานวรรณกรรมที่มีค่ามากของญี่ปุ่น

โคลงไฮกุ (Haiku) นอกจากงานเขียนนิยายแล้ว การแต่งบทกวีที่มีลักษณะคำประพันธ์ใหม่ก็เรียกว่า ไฮกุ ก็จัดว่าเป็นงานที่มีชื่อเสียง เป็นลักษณะคำประพันธ์ที่ไม่มีกฎเกณฑ์ซับซ้อน เช่นบทกวีเรนะ ที่นิยมกันมาก่อนหน้านี้ ไฮกุ เป็นโคลงสั้นใน 1 บท มีเพียง 3 บรรทัด 17 พยางค์ เนื่องจากเป็นบทกวีสั้น ๆ ผู้แต่งจึงต้องรู้จักเลือกสรรการใช้คำเพื่อให้โคลงมีความหมายและมีความสละสลวย⁵

¹ John Whitney. Hall. (1970). *Ibid.* p. 229.

² พินาตา ยังเจริญ. (2535). *เล่มเดิม*. หน้า 122.

³ John Whitney. Hall. (1970). *loc.cit.*

⁴ อาทร พึ่งธรรมสาร. (2524, สิงหาคม). *เล่มเดิม*. หน้า 45.

⁵ John Whitney. Hall. (1970). *op.cit.* p. 231-232.

บทละครคะบุกิ และละครหุ่น นักเขียนบทละครที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคือ ชิกะมัตซุ มอนซะเอะมอน (Chikamatsu Monzaemon 1653-1724) ซึ่งเป็นผู้มีชื่อเสียงทั้งในการเขียนบทละครหุ่นกระบอก (joruri) และละครคะบุกิ¹ บทละครหุ่นของชิกะมัตซุ มี 2 ประเภท คือบทละครเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ร่วมสมัย จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตของโรนิน งานเขียนที่มีชื่อเสียงของเขาคือเรื่อง รักมรณะที่อะมิจิมะ เป็นเรื่องราวของพ่อค้ากับหญิงเกอิชาที่มีรักความผูกพันต่อกัน แต่ต้องต่อสู้กับความรู้สึก ระหว่างความสำนึกในหน้าที่และความรัก² งานเขียนของชิกะมัตซุ จะถึงแก่นแท้ทางอารมณ์และความรักมากกว่างานเขียนของไซกะกุ เพราะมีภูมิหลังที่แตกต่างกัน ไซกะกุมาจากครอบครัวพ่อค้าที่มั่งคั่ง จึงไม่ค่อยตระหนักถึงภัยที่เกิดจากปัญหาเงินทองเหมือนกับชิกะมัตซุที่เข้าใจเรื่องนี้เป็นอย่างดี เพราะมาจากครอบครัวชาวนาไรดกยาก อย่างไรก็ตามงานเขียนของทั้งสองคนได้รับการตอบรับจากผู้อ่านเป็นอย่างดี เพราะเป็นวรรณกรรมที่สะท้อนและจำลองภาพชาวเมืองได้ดี แล้วมีส่วนทำให้วัฒนธรรมชาวเมืองเจริญยิ่งขึ้น งานเขียนของทั้งสองคนได้กลายเป็นมรดกล้ำค่าของญี่ปุ่นและได้รับการเผยแพร่ไปยังต่างประเทศด้วย³

ละครคะบุกิและละครหุ่น ละครคะบุกิได้รับวิวัฒนาการมาจากละครโน เป็นการแสดงละครที่ใช้ผู้หญิงสาวสวยแสดง ได้เปิดการแสดงขึ้นในเมืองใหญ่ๆ ทั่วทุกแห่ง และเป็นที่ยินยอมของบรรดาชาวนาไรชั้นสูงด้วย เพราะข้อห้ามในเรื่องลุ่มหลงสิ่งบันเทิงสำหรับชาวนาไรไม่ได้ครอบคลุมไปถึงละครคะบุกิ ที่เกิดขึ้นใหม่ และผู้หญิงที่เป็นดาราละครคะบุกิก็ได้เป็นที่หมายปองของพวกชาวนาไรที่เป็นแฟนประจำ ทำให้ในระหว่าง ค.ศ. 1628-1647 ได้มีการต่อสู้ระหว่างชาวนาไรด้วยกัน เพื่อแย่งชิงดาราละครคะบุกิ⁴ ดังนั้นรัฐบาลจึงออกกฎหมายห้ามผู้หญิงแสดงละครคะบุกิ ตั้งแต่นั้นมาละครคะบุกิจึงใช้ตัวแสดงชายทั้งหมด นอกจากละครคะบุกิแล้วยังมีละครหุ่น โดยหุ่นที่ใช้ในการแสดงมีขนาดประมาณ 2 ใน 3 ของตัวจริง การเชิดหุ่นต้องใช้คนเชิดถึงสามคนด้วยกัน ส่วนเนื้อเรื่องที่ใช้แสดงจะเป็นเรื่องอมตะที่เล่าสืบต่อกันมา

จิตรกรรม สำหรับภาพเขียนของญี่ปุ่นเท่าที่ผ่านมาไม่ได้สะท้อนชีวิตและทัศนคติของสามัญชนเช่นเดียวกับศิลปะแขนงอื่นๆ ที่มักเป็นเรื่องราวของชนชั้นสูง แต่ในสมัยการปกครองของรัฐบาลบะกุฟุนี้ นอกจากจะมีงานวรรณกรรม ละคร บทกวี ที่เป็นของสามัญชนแล้ว ยังได้เกิดภาพเขียนที่ถ่ายทอดสภาพต่างๆ ของชาวเมือง ชาวนา เป็นภาพชีวิตผู้คนที่ยังคงผูกพันไปตามท้องถนน ภาพชาวไร่ชาวนาที่กำลังตรากตรำอยู่ในไรนา ซึ่งเป็นภาพที่นักเขียนภาพนำมาเขียนกันและเป็นที่นิยมสำหรับคนทั่วไป เมื่อมีการทำภาพพิมพ์จากการแกะสลักบนไม้เกิดขึ้น (Ukiyo-e) ทำให้สามารถผลิตภาพได้เป็นจำนวนมากๆ ที่ขายได้ในราคาถูกและเป็นที่นิยมมากขึ้น และเป็นแรงผลักดันให้มีศิลปินผลิตงานออกมามากขึ้น⁵

¹ John Whitney. Hall. (1970). *Ibid.* p.231.

² *Ibid.*

³ อาทร พึ่งธรรมสาร. (2525, เมษายน). *เล่มเดิม*. หน้า 48.

⁴ สเตเฟ่น, เทรินบูลล์ และริชาร์ด สดอร์รี่. (2532). *เล่มเดิม*. หน้า 193.

⁵ John Whitney. Hall. (1970). *Ibid.* p. 230.

การเปลี่ยนแปลงของสังคมหมู่บ้านและชาวนา

ชาวนาเป็นประชากรที่มีจำนวนมากที่สุดของประเทศ คือร้อยละ 84 มีฐานะทางสังคมค่อนข้างสูง เพราะถูกจัดให้อยู่ในอันดับที่สอง (จากการแบ่งสังคมเป็น 4 ชั้น) รองจากชนชั้นปกครองแต่สภาพความเป็นอยู่ของชาวนานั้นยากลำบากอย่างหนักกว่าทุกชนชั้น¹ นักศึกษาขงจื้อในสมัยโทะกูงะวะผู้หนึ่งกล่าวไว้ว่า “ชาмуไรเป็นผู้ใช้ความคิดส่วนชาวนาและผู้ที่อยู่ในชนชั้นต่ำกว่าใช้กล้ามเนื้อ ผู้ที่ใช้ความคิดจึงอยู่ในฐานะที่สูงกว่าผู้ที่ใช้กล้ามเนื้อ”² ชาวนาถูกจำกัดที่อยู่อาศัยไม่ให้มีการย้ายถิ่นฐาน และชนชั้นปกครองต้องการให้ชาวนาเป็นคนโง่จะได้ไม่มีความคิดที่จะล้มอำนาจของผู้ปกครอง มีคำกล่าวว่า “ชาวนาที่ดีคือ ชาวนาที่ไม่รู้ราคาข้าว” และไม่ควรได้รับการศึกษาที่ดีนัก นอกจากการเรียนรู้เกี่ยวกับศีลธรรมจรรยา การเคารพเชื่อฟัง อ่อนน้อมถ่อมตัว ซื่อสัตย์ และทำงานหนัก ผู้ที่ควรได้รับการศึกษาที่ดีขึ้นมาคือ ผู้อาวุโสของหมู่บ้านหรือผู้ที่ทำหน้าที่ผู้แทนท้องถิ่น ซึ่งเป็นตัวแทนจากรัฐบาล ซึ่งควรได้รับการศึกษาในระดับที่พอจะดูแลงานในหมู่บ้านได้³ ชาวนาถูกผู้ปกครองควบคุมอย่างใกล้ชิด ใน ค.ศ.1649 รัฐบาลบะกุฟุได้ออกกฎหมายเพื่อควบคุมชาวนาทั้งในด้าน อาหาร เสื้อผ้า การทำงาน ดังนี้⁴

- ชาวนาต้องทุ่มเททำงานด้วยความหมั่นเพียร ถอนวัชพืชให้หมด เพาะปลูกต้นข้าวอย่างเป็นระเบียบสวยงาม ปลูกถั่วหรือธัญพืชอื่น ๆ ตามขอบนาทั้งในนาที่ลุ่มและที่ดอน
- ชาวนาต้องตื่นเช้า ตัดหญ้าก่อนที่จะไปปลูกข้าว เมื่อกลับมาในตอนเย็นต้องทำเชือกและถักจากฟางข้าว ด้วยความตั้งใจ
- ชาวนาต้องไม่ดื่มเหล้าสาเกหรือน้ำชา
- ชาวนาต้องปลูกต้นไม้รอบ ๆ บ้านเพื่อเอาไว้ทำฟืน และเป็นการช่วยประหยัดค่าใช้จ่าย
- ห้ามชาวนาเอาข้าวให้ภรรยาหรือลูกในช่วงเก็บเกี่ยว แต่ต้องเก็บรักษาไว้ในวันข้างหน้าชาวนาควรกินข้าวเดี๋ยวกิน และอาหารอื่นแทนข้าว และแม้ว่าจะเป็นช่วงฤดูใบไม้ร่วงก็ต้องเก็บออมอาหารเอาไว้ในภาชนะอดอยาก ถ้าเป็นฤดูเพาะปลูกหรือเก็บเกี่ยวก็สามารถกินอาหารที่ดีกว่าปกติได้เล็กน้อยเพื่อที่จะมีแรงทำงานหนัก
- สามีต้องทำงานในนาข้าวในขณะที่ภรรยาต้องทอผ้า ทั้งคู่ต้องทำงานในช่วงค่ำด้วย หากภรรยาไปเที่ยวเตร่ดื่มน้ำชานอกบ้าน สามีก็สามารถหย่าจากภรรยาได้ และผู้ชายควรเลือกภรรยาที่สามารถให้กำเนิดบุตรได้หลายคนและสามารถทำงานหนักได้
- ชาวนาต้องสวมแต่ผ้าฝ้าย หรือป่านเท่านั้น ไม่ให้สวมผ้าไหม ห้ามสูบบุหรี่เพราะเป็นการทำลายสุขภาพและเปลืองเงินทอง ทั้งยังเป็นการเสี่ยงต่อการเกิดไฟไหม้

¹ Mikiso Hane. (1992). *Ibid.* p. 51.

² *Ibid.*

³ *Ibid.* p. 32.

⁴ George Sansom. (1963). *Ibid.* p. 99.

เห็นได้ว่าชาวนานั้นถูกวางกฎระเบียบเพื่อให้สามารถผลิตข้าวให้ได้ในปริมาณมาก แต่กลับถูกบังคับให้บริโภคอาหารประเภทอื่นที่ไม่ใช่ข้าว เพราะข้าวเป็นผลผลิตที่เป็นรายได้หลักของผู้ปกครอง ชาวนายังต้องนอบน้อมต่อชนชั้นปกครอง เช่นต้องโค้งคำนับ หรือคุกเข่าเมื่อชามูไรเดินผ่าน ถูกห้ามไม่ให้ใช้นามสกุลที่ไม่ใช่เป็นนามสกุลในกลุ่มของชาวนา ห้ามถือดาบ หรือแต่งกายแบบชามูไร ในกลุ่มชาวนายังแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ชาวนาเต็มขั้น (Honhyakusho) กับชาวนาไม่เต็มขั้น (Mizunomi byakusho) ดังนี้

ชาวนาเต็มขั้น เป็นชาวนาที่ขึ้นทะเบียนอย่างเป็นทางการ และมีความรับผิดชอบในการเพาะปลูกและส่งส่วยข้าวในที่ดินที่กำหนดให้ ส่วยที่ชนชั้นปกครองเรียกเก็บ แบ่งเป็น 2 ชนิดคือ ส่วยหลัก (Honngengu) ในระยะแรกมีการกำหนดอัตราส่วนตามสภาวะการเก็บเกี่ยวเป็นรายปี ต่อมาเป็นการกำหนดแบบตายตัว โดยเฉลี่ยจากผลผลิตหลายปีที่ผ่านมา ๑ มา สำหรับชาวนาที่ปลูกพืชชนิดอื่นจะเทียบมูลค่าของพืชผลนั้นเป็นข้าว บางครั้งมีการจ่ายเป็นเงิน ส่วยย่อย เป็นส่วยที่เรียกเก็บจากผลประโยชน์ที่ชาวนาเก็บหาได้จากท้องทุ่ง ป่าเขา ลำธาร ชาวนาเต็มขั้นนอกจากจะเป็นผู้เสียภาษีหลักให้แก่ผู้ปกครองแล้วยังถูกเกณฑ์แรงงานไปช่วยการก่อสร้าง หรือเตรียมม้าไว้บริการขบวนไถเมียวที่ผ่านมา โดยเฉพาะชาวนาที่อยู่ริมเส้นทางสายที่สำคัญ ๑¹

ชาวนาไม่เต็มขั้น คือชาวนาที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองต้องเช่าที่ทำกิน เมื่อหักส่วยข้าวแล้วยังต้องหักประมาณครึ่งหนึ่งของจำนวนที่เหลือเป็นค่าเช่าที่ดิน ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวนาไม่เต็มขั้นจึงแร้นแค้นมาก²

1. การเปลี่ยนแปลงของสังคมหมู่บ้าน

หมู่บ้านเป็นหน่วยการปกครองอิสระที่มีการดูแลกันเองภายในหมู่บ้าน โดยมีหัวหน้าหมู่บ้านเป็นผู้ปกครองหมู่บ้าน เรียกว่า นะนุชิ (Nanushi) ซึ่งจะมาจากชาวนาเต็มขั้นที่มีประวัติมาจากตระกูลเก่าแก่ของหมู่บ้าน และมักมีฐานะดีกว่าคนอื่น ๑ หัวหน้าหมู่บ้านมีหน้าที่รวบรวมภาษีจากชาวนาในหมู่บ้าน ตลอดจนเป็นผู้แบ่งความรับผิดชอบในการส่งส่วยให้แก่แต่ละคน ในการบริหารงานภายในหมู่บ้านจะยึดหลักของผลประโยชน์ของหมู่บ้านเป็นที่ตั้ง โดยมีการแบ่งเป็นกลุ่มย่อย ๑ ที่เรียกว่ากลุ่ม 5 ครัวเรือน มีหัวหน้ากลุ่มเรียกว่า คุมิกะชิระ (Kumigashira) คอยควบคุมดูแลภายในกลุ่ม ซึ่งถือว่าเป็นผู้ช่วยหัวหน้าหมู่บ้าน นอกจากนั้นจะมีเจ้าหน้าที่จากรัฐบาลที่เรียกว่า เอียะคุโซได (Hyakushodai) ทำหน้าที่ตรวจงานของหัวหน้าหมู่บ้านและหัวหน้ากลุ่ม 5 ครัวเรือน อีกต่อหนึ่ง³ การทำงานภายในหมู่บ้านจะยึดหลักการทำงานเป็นกลุ่ม (Co-operative group) ซึ่งเป็นสาระสำคัญของสังคมหมู่บ้านของญี่ปุ่นมาช้านาน และเป็นหลักการที่ทำให้การเกษตรดำเนินไปด้วย จากความ

¹ คงศักดิ์ สันติพิทักษ์วงศ์. (2528). เล่มเดิม. หน้า 10-11.

² คงศักดิ์ สันติพิทักษ์วงศ์. (2528). เล่มเดิม. หน้า 11.

³ โนบุยะ โนกูชิ (2543). เล่มเดิม. หน้า 16.

ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน วิธีชีวิตของชาวนาจะเป็นแบบเลี้ยงตัวเองได้ และนำส่วนเกินไปแลกเปลี่ยนสิ่งของที่ตนผลิตเองไม่ได้ การทำงานเป็นกลุ่ม ภายในกลุ่ม 5 ครอบครัวนี้ มีความหมายในการใช้ชีวิตของชาวนาด้วย เพราะทำให้สังคมชาวนาเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และต้องดูแลซึ่งกันและกัน เพราะความผิดของคนใดคนหนึ่งในกลุ่มจะกลายเป็นความรับผิดชอบของคนในกลุ่มด้วย การใช้ระบบเงินตรา การเพิ่มผลผลิตโดยใช้เทคโนโลยีต่างๆ และระบบเศรษฐกิจเงินตราได้แทรกซึมเข้าไปในหมู่บ้านและได้ทำลายประเพณีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หรือหลักการของการทำงานเป็นกลุ่ม การขายสินค้าหรือการจ้างแรงงานจะคำนึงถึงเรื่องเงินไม่ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวอีกต่อไป คือถ้าใครให้ผลประโยชน์ดีกว่าก็จะทำการงานให้กับบุคคลนั้น ความร่วมมือร่วมใจที่มีชานานในสังคมหมู่บ้านจึงค่อยๆ เสื่อมและสูญหายไป นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินยังทำให้หมู่บ้านญี่ปุ่นกลายเป็นสังคมที่มีนายทุนเจ้าของที่ดินและชาวนาไร้ที่ดิน

2. การเปลี่ยนแปลงของชาวนา

ในระหว่างชาวนาด้วยกัน ก็มีความแตกต่างในด้านสถานภาพที่สูงต่ำไม่เท่ากัน เพราะชาวนาเดิมชั้นจะมีระดับสถานภาพที่สูงกว่า เพราะมีที่ดิน ทำให้โอกาสในการพัฒนามีได้มากกว่าชาวนาไม่เดิมชั้นที่ไม่มีที่ดิน และในบรรดาชาวนาเดิมชั้นด้วยกัน จะมีชาวนาที่มีตำแหน่งทางสังคมสูงอยู่ด้วยการแบ่งแยกชนชั้นนี้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนถือครองที่ดิน แต่ขึ้นอยู่กับวงศ์ตระกูลของครอบครัว ในสังคมชาวนาด้วยกันก็จะยอมรับความแตกต่างของชาติกำเนิดและตำแหน่ง โดยชาวนาที่มาจากตระกูลเก่าแก่จะได้รับการเคารพนับถือ และมักจะมีฐานะและตำแหน่งที่มั่นคง เช่น ตำแหน่งหัวหน้าหมู่บ้านที่สามารถใช้ที่ดินส่วนรวมและการชลประทานได้ ส่วนตำแหน่งทางสังคมที่สูงกว่านั้นเห็นได้จากการมีหน้าที่ “มียะซะ” (Miyaza) ซึ่งเป็นหน้าที่เกี่ยวข้องกับศาลเจ้าชินโตในท้องถิ่น¹ ที่กล่าวมานี้คือความแตกต่างในระหว่างชนชั้นชาวนาด้วยกันที่เป็นมาแต่ดั้งเดิม แต่การเปลี่ยนแปลงของความแตกต่างระหว่างชนชั้นของชาวนาในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมานั้นได้เกิดมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ที่ทำให้เกิดชาวนาที่ร่ำรวยกับชาวนาที่ยากจนขึ้น ชาวนาที่ร่ำรวยกลายเป็นชาวนาระดับสูงด้วยการซื้อตำแหน่งชามูไรจากรัฐบาล โดยรัฐบาลตั้งกฎไว้ว่า ผู้ที่มีที่ดินเกินกว่า 30 โคะกุดต่อปีขึ้นไปสามารถซื้อตำแหน่งชามูไรที่เรียกว่า “โกชิ” (Goshi) ที่หมายถึง ชามูไรบ้านนอก และถ้าหากเกิดมีการจลาจลชาวนาขึ้นแล้ว และโกชิสามารถทำงานปราบปรามได้ผล โขกุนจะมอบนามสกุลและมอบดาบให้เป็นรางวัลแก่วงศ์ตระกูล แต่ถ้าทำไม่สำเร็จรัฐบาลจะถอดถอนตำแหน่งกลับคืนไปเป็นชาวนาธรรมดา² นับได้ว่าพวกโกชินี้เป็นกลุ่มที่ต่างไปจากโครงสร้างทางสังคมเดิมของรัฐบาลโทะกูงะวะและของหมู่บ้าน พวกโกชิมักจะได้เป็นผู้ใหญ่บ้านและเจ้าของที่ดินรายใหญ่ และมีโกชิหลายคนประกอบกิจการอื่นๆ ในชนบท เช่นการให้กู้ยืมเงิน กลั่นเหล้า ย้อมสี ทอผ้าไหมและผ้าฝ้าย มีคนร่วมสมัยได้กล่าวถึงพวกโกชิด้วยความโกรธแค้นว่า “ขณะนี้ที่น่าสังเวชใจที่สุดในปัจจุบันในหมู่บ้านก็คือ พวกที่กลายเป็นคนร่ำรวยที่เสื่อมสถานะของตน ใช้ชีวิตอย่างหรูหราคล้ายขุนนางในเมือง พวกเขาสร้างบ้าน

¹ George Sansom. (1963). *Ibid.* p. 103-104.

² สเตเฟน, เทรินบูลล์ และริชาร์ด สดอร์รี่. (2532). *เล่มเดิม*. หน้า 241-243.

โดยมีประตุมิทางเดินจากประตูถึงตัวบ้าน มีคาน ห้อง หิ้งประดับ และห้องสมุด ที่ล้วนแต่สว่างาม และน่าอัศจรรย์ที่สุด พวกเขาสวมใส่เสื้อผ้าที่สวยงามและเลียนแบบพิธีการของนักบวชในโอกาสต่างๆ เช่น งานแต่งงาน งานฉลอง และพิธีชุมนุมไว้อาลัยผู้ตาย¹

อย่างไรก็ตามชาวนาส่วนใหญ่ไม่ได้มีบ้านร่ำรวยอย่างเช่นพวกโกชิ แต่มีฐานะยากจนและได้รับความยากลำบากอย่างแสนสาหัสกว่าในสมัยก่อนที่ไม่มีการใช้ระบบชั่งกิง-โคตะอิ และการพัฒนาของเศรษฐกิจเงินตรายังไม่เกิดขึ้น เพราะเมื่อผู้ปกครองมีรายจ่ายที่มากขึ้น ก็หันมาขูดรีดภาษีอย่างหนักกับชาวนามากขึ้น และผลงานของเจ้าหน้าที่ดูแลหมู่บ้านนั้นวัดจากปริมาณภาษีที่เก็บได้ ทำให้หมู่บ้านต้องเสียภาษีเพิ่มขึ้น 1.4-1.5 โคตะกู เมื่อมีการเปลี่ยนเจ้าหน้าที่ดูแลหมู่บ้านไป 10 คน² และชาวนายังต้องเสียภาษีอื่น ๆ เช่น ภาษีประตูหน้าต่าง ภาษีเสื้อผ้า ภาษีที่ดิน ภาษีการเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากป่าไม้ ลำธาร ภาษีจากการขายข้าวเป็นต้น เท่ากับว่าภาษีได้เก็บเพิ่มขึ้นเป็นหลายเท่าตัว บางครั้งมีการเรียกเก็บภาษีล่วงหน้าเป็นเวลาหลายปี³ รุช เบเนดิกต์ กล่าวถึงการเก็บภาษีข้าวไว้ว่า ไคเมียวบางอันเรียกเก็บภาษีในอัตราสูงถึงร้อยละ 80 สถานการณ์ของชาวนาเลวร้ายลงไปอีกเมื่อต้องเผชิญกับภาวะภัยพิบัติทางธรรมชาติ ตลอดสมัยโทะกูงะวะ เกิดภาวะการเก็บเกี่ยวที่เลวร้ายถึง 130 ครั้ง ในจำนวนนี้มี 21 ครั้งใหญ่ ที่มีการขาดแคลนอาหารขนานใหญ่ เช่นใน ค.ศ. 1732 แมลงได้ทำลายพืชผลทางแถบฝั่งตะวันตกของญี่ปุ่น ทำให้คนอดตายประมาณ 12,000 คน ใน ค.ศ. 1782-1787 อากาศหนาวเย็นผิดปกติในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้คนอดตายประมาณ 130,000 คน และใน ค.ศ. 1833-1839 อากาศหนาวเย็นผิดปกติ ผู้คนขาดแคลนอาหารถึงขั้นจับแมวจับสุนัขมาฆ่ากินเป็นอาหาร เป็นต้น⁴

การจลาจลชาวนา สภาพความทุกข์ยากของชาวนานั้นทำให้จำนวนประชากรไม่เพิ่มมาตั้งแต่ช่วงกลางสมัยการปกครองของโทะกูงะวะเป็นต้นมา นอกจากนั้นยังมีการลดจำนวนประชากร โดยการประท้วงผู้ปกครองด้วยการทำแท้งและฆ่าเด็กแรกเกิด⁵ รวมทั้งการแสดงความไม่พอใจในรูปแบบการชุมนุมประท้วง ปรากฏว่าในสมัยนี้มีการลุกฮือของชาวนาเกิดขึ้นทั้งสิ้น 2,967 ครั้ง แบ่งเป็นช่วง 120 ปีแรก 535 ครั้ง ช่วง 70 ปีต่อมา 686 ครั้ง ช่วง 90 ปีหลังอีก 1,611 ครั้ง และที่ไม่ทราบแน่ชัดอีก 135 ครั้ง⁶ สำหรับปัญหาที่ก่อให้เกิดการลุกฮือของประชาชนยากจนทั่วๆ ไปในท้องถิ่น ก็คือ การเรียกร้องให้ไคเมียวผ่อนปรนการเก็บภาษี และคัดค้านการผูกขาดสินค้าของชนชั้นปกครอง ต่อมาการลุกฮือมีขนาดใหญ่ขึ้น และมีการร่วมมือกันข้ามแคว้น แต่พอเข้าสู่ช่วงปลายสมัยการปกครองของรัฐบาลโทะกูงะวะ การลุกฮือทวีความรุนแรงมากขึ้น เนื่องจากชาวนาขาดแคลนอาหารและราคาสินค้ายิ่ง

¹ เคนเนธ บี. โพล์. (2528). เล่มเดิม. หน้า 57-58.

² คงศักดิ์ สันติพิทักษ์วงศ์. (2528). เล่มเดิม. หน้า 27.

³ พรรณี ฉัตรพลรักษ์. (2525, เมษายน). "โทกูงะวะญี่ปุ่นกับการพัฒนาประเทศสมัยเมจิ," ในเอกสารวิชาการภาษาไทย-ญี่ปุ่นศึกษา. 4(1): 74.

⁴ คงศักดิ์ สันติพิทักษ์วงศ์. (2528). เล่มเดิม. หน้า 27-28.

⁵ แหล่งเดิม. หน้า 28.

⁶ แหล่งเดิม. หน้า 31.

ถีบตัวสูงขึ้น การลุกฮือจึงเป็นการเรียกร้องเพื่อคัดค้านการผูกขาดการค้าของชนชั้นปกครอง การเก็บภาษี การเรียกคืนที่ดินทำกิน บางครั้งมีพ่อค้าในท้องถิ่นมาเข้าร่วมด้วย¹ และบางครั้งก็มีข้าราชการหมู่บ้านเป็นผู้นำการลุกฮือด้วย การลุกฮือช่วงท้ายๆ เป็นการใช้กำลังที่รุนแรง มีการบุกทำลายข้าวของ และบ้านเรือน เรียกการลุกฮือแบบนี้ว่า ยูชิ โควะชิ (Ushi-Kowashi) ที่หมายถึง บุกทำลาย² การบุกทำลายจะมุ่งเป้าหมายไปที่โกดังเก็บข้าว โรงเหล้า และร้านกู้เงินของพ่อค้าฐานะดีตลอดจนบ้านพัก และเครื่องมือเครื่องใช้ในโรงงานของคนเหล่านี้ด้วย เช่นใน ค.ศ. 1787 เป็นปีที่มีคนอดตายกันมาก จึงมีการบุกทำลายขึ้นหลายแห่งในเอโดะ โอซากะ เกียวโต ฟุซิมิ นารา อิโรชิมะ นะงะซะกิ และเมืองใหญ่ ๆ ทั่วประเทศ การบุกทำลายที่เอโดะนั้นรุนแรงมาก จนรัฐบาลไม่สามารถทำงานได้ถึง 5 วัน³ ในระยะสมัยปีเทมโป (ค.ศ.1830-1843) มีการบุกทำลายหลายครั้งที่เมืองโอซะกะ และที่เป็นที่รู้จักกันดีคือ การบุกทำลายภายใต้การนำของนายโอชิโอะ เฮะวะโระ ซึ่งเป็นข้าราชการเมืองโอซะกะ ได้นำขบวนชาวนาจำนวนหนึ่งยกทัพบุกเข้าเมืองเพื่อจะยึดปราสาทโอซะกะและใน ค.ศ. 1866 ได้มีการลุกฮือเนื่องจากไม่พอใจสังคมและต่อต้านรัฐบาล บะกุฟุ โดยมีพ่อค้าและชาмуไรเข้าร่วม

อย่างไรก็ตามผลของการลุกฮือของชาวนายังไม่ได้เป็นการต่อต้านอำนาจหรือทำลายล้างการปกครองเท่ากับการละทิ้งหมู่บ้าน ที่นา และอพยพเข้าสู่ตัวเมืองซึ่งเป็นการทำให้ชนชั้นปกครองขาดรายได้โดยตรง เช่นใน ค.ศ. 1785 มีชาวนาละทิ้งหมู่บ้านประมาณ 1,400,000 คน⁴

การเปลี่ยนแปลงของชนชั้นชาวนาในช่วงปลายสมัยโทะกูงะวะ ทำให้สภาพของชาวนามีความยากลำบากและแร้นแค้นอย่างมาก และเกิดความแตกต่างของชนชั้นชาวนาด้วยกัน ที่มีลักษณะแตกต่างไปจากโครงสร้างเดิมของระบบฟิวดัลญี่ปุ่น การเปลี่ยนแปลงของชาวนาในสภาพที่ยากจนอย่างที่สุดจนเกิดการลุกฮือประท้วงผู้ปกครองประเทศได้กลายเป็นปัจจัยหนึ่งนำไปสู่การโค่นล้มอำนาจของรัฐบาลโทะกูงะวะในปลายสมัยด้วย

สรุป

ระบบซังกิง-โคะตะอิทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือ ชนชั้นนักบวชชาмуไรมีฐานะยากจนลง ก่อให้เกิดการเสื่อมคลายของความจงรักภักดีต่อเจ้านาย โดยชาмуไรบางคนได้หันไปประกอบอาชีพสำรอง เช่น การทำโคมไฟ พัด แปรง ซ่อมแซมร่ม ทำรองเท้าเกียะ เป็นต้น และอาชีพอื่น เช่น พ่อค้า เกิดการลดช่องว่างระหว่างชนชั้นลดลง เพราะชาмуไรบางคนแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ โดยการรับบุตรชายพ่อค้าเป็นบุตรบุญธรรม หรือให้บุตรชายของตนแต่งงานกับบุตรสาวของพ่อค้า นอกจากนั้นยังเกิดวัฒนธรรมชาวเมือง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมใหม่ของญี่ปุ่นที่เกิดขึ้นจากความต้องการ และการสร้างสรรค์ของชนชั้นพ่อค้าชาว แม้ว่าจะเป็นวัฒนธรรมที่เต็มไปด้วย

¹ แหล่งเดิม. หน้า 32.

² ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์. (2529, กันยายน-ธันวาคม). เล่มเดิม. หน้า 29.

³ แหล่งเดิม.

⁴ กงศักดิ์ สันติพิทักษ์วงศ์. (2528). เล่มเดิม. หน้า 27.

ด้วยความสนุกสนานฟุ้งเฟ้อและกามารมณ์ แต่ก็ป็นวัฒนธรรมที่ต่างไปจากวัฒนธรรมสมัยก่อนหน้าที่นี่ มักจะมาจากชนชั้นปกครอง และรับอิทธิพลมาจากต่างชาติ ในสังคมหมู่บ้าน การแตกสลายของทำงานในระบบกลุ่มและการร่วมมือกันของชาวนา เกิดชาวนาที่ไร้ที่ดินทำกินกลายเป็นแรงงานรับจ้าง เกิดชาวนาที่ร่ำรวยกับชาวนาที่ยากจน เกิดการจลาจลของชาวนาที่มีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง จนนำไปสู่การโค่นล้มรัฐบาลในปลายสมัยโทะกูงะวะ

ภาพประกอบ 2 ภาพม้วนชนบทและชีวิตชนบท
ที่มา : ยุตะกะ ทะชะวะ และคนอื่นๆ. (2529). ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมญี่ปุ่น : ภาพโดยทั่วไปอย่างกว้างๆ. แปลโดย ปรียา อิงคาภิรมย์. หน้า. 79.

ภาพประกอบ 3 ละครกะบูกิ

ที่มา : ยุทธะคะ ทะชะวะ และคนอื่นๆ. (2529). ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมญี่ปุ่น : ภาพโดยทั่วไปอย่างกว้างๆ. แปลโดย ปรียา อิงคาภิรมย์. หน้า. 85.

ภาพประกอบ 4 ภาพสตรี

ที่มา : พินิจดา ยังเจริญ. (2535). ประวัติอารยธรรมญี่ปุ่น. หน้า. 116.

ภาพประกอบ 5 ละครหุ่นกระดู

ที่มา : พินาดดา ยังเจริญ. (2535). ประวัติอารยธรรมญี่ปุ่น. หน้า. 132.

ภาพประกอบ 6 ภาพระบำสิงโต

ที่มา : Robert Treat Paine & Alexander Soper. (1955). *The Art and Architecture of Japan*. p. 109.

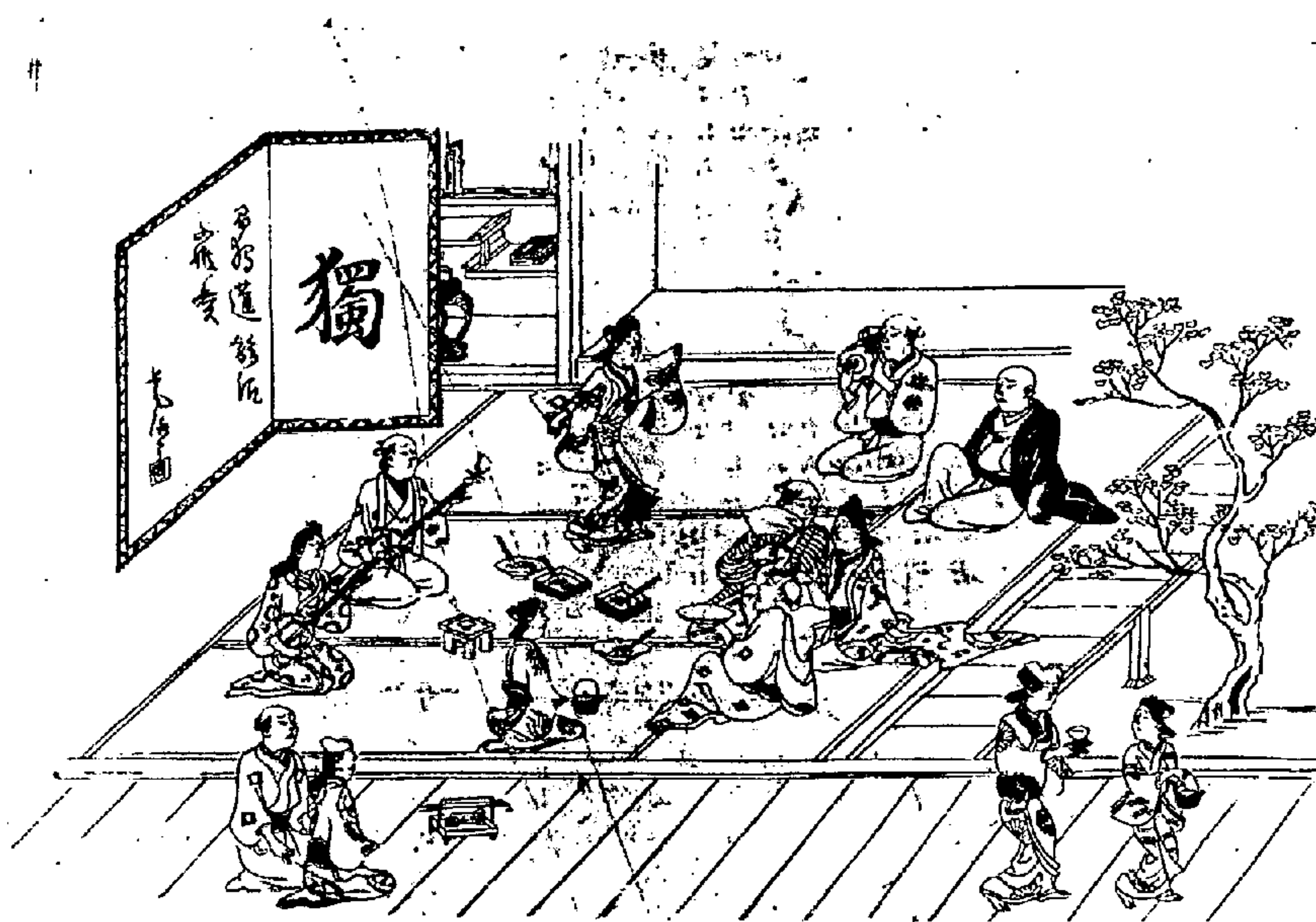
ภาพประกอบ 7 ฉากกันที่เป็นรูปโรงละคร

ที่มา : Robert Treat Paine & Alexander Soper. (1955). *The Art and Architecture of Japan*. p. 109.

ภาพประกอบ 8 ภาพการจับหิ้งห้อย

ที่มา : Robert Treat Paine & Alexander Soper. (1955). *The Art and Architecture of Japan*. p. 114.

ภาพประกอบ 9 ภาพพิมพ์ไม้สีเดียว

ที่มา : Panelope. E. Mason. (1993). *History of Japanese Art*. p. 305.

บทที่ 5

บทสรุป

ตระกูลอะชิกะงะทำการปกครองญี่ปุ่นในช่วง ค.ศ.1336-1573 เรียกสมัยการปกครองนี้ว่า สมัยอะชิกะงะ การปกครองสมัยอะชิกะงะตอนต้นยังไม่เข้มแข็งนัก ไม่สามารถควบคุมการสู้รบแย่งชิงราชบัลลังก์ของสองราชวงศ์เหนือ-ใต้และนักรบในส่วนท้องถิ่นได้ ช่วงระยะเวลาที่มีความเข้มแข็งและเจริญที่สุดคือสมัยการปกครองของโชกุนคนที่สามคือ โยะชิมิตซุซึ่งดำรงตำแหน่งในค.ศ.1368 ซึ่งต่อมาได้สืบทอดตำแหน่งให้บุตรชายใน ค.ศ.1394 เพื่อไปรับตำแหน่งอัศวินมหาเสนาบดีซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดของราชสำนัก ทำให้เขามีอำนาจสูงสุดในการปกครองทั้งในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติรวมทั้งวางรากฐานการปกครองที่มั่นคงให้กับตระกูลอะชิกะงะ ต่อมาความมั่นคงทางการเมืองและทางเศรษฐกิจเริ่มสั่นคลอนและเสื่อมลงตั้งแต่ช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา เนื่องจากความอ่อนแอของโชกุน และเกิดการแย่งชิงอำนาจของสองตระกูลนักรบใหญ่จนกลายเป็นสงครามกลางเมืองในระหว่าง ค.ศ.1467-1568 และได้ขยายไปสู่สงครามในท้องถิ่น หลังจากนั้นญี่ปุ่นเข้าสู่ยุครวมประเทศ (ค.ศ.1568-1600) โดยความสามารถของสามวีรบุรุษคือ โอดะ โนบุนะงะ (ค.ศ.1534-1582) โทโยโตมิ อิเดะโยะชิ (ค.ศ.1536-1598) และโทะกุงะวะ อิเอะยะซุ เมื่ออิเอะยะซุได้รับตำแหน่งเซอิไดโชกุนในค.ศ. 1603 ก็ได้ก่อตั้งรัฐบาลทางทหารเรียกว่ารัฐบาลบะกุกุขึ้นที่เมืองเอโดะเพื่อปกครองประเทศ และได้วางรากฐานการปกครองที่เข้มแข็งมั่นคงให้กับตระกูลโทะกุงะวะเป็นเวลาถึง 265 ปี เรียกยุคสมัยการปกครองนี้ว่า สมัยโทะกุงะวะหรือเอโดะ สมัยโทะกุงะวะเป็นสมัยที่มีความมั่นคงและความรุ่งเรืองมากสมัยหนึ่ง รัฐบาลมีระบบการปกครองที่ซับซ้อนกว่าสมัยก่อน ใช้มาตรการในการควบคุมการเมืองและสังคมอย่างเข้มงวด เช่น การควบคุมไต่เมียว การควบคุมจักรพรรดิและราชสำนัก การควบคุมองค์กรทางศาสนา และการควบคุมสังคม แต่การควบคุมทางการเมืองที่สำคัญที่สุดคือการควบคุมไต่เมียวโดยระบบชังกิง-โคตะอิ ที่ประกาศเป็นกฎหมายใน ค.ศ.1635 โดยโชกุนอิเอะมิตซุ ระบบชังกิง-โคตะอิพัฒนามาจากธรรมเนียมเก่าแก่ตั้งแต่สมัยเฮอัน คะมะกุระ และเป็นระบบมากขึ้นในสมัยอิเดะโยะชิ จนกระทั่งพัฒนามาเป็นระบบและประกาศเป็นกฎหมายในสมัยโทะกุงะวะ มีข้อบังคับที่ชัดเจนคือให้ไต่เมียวทุกคนสลับกันเข้ามารายงานตัวที่ปราสาทเอโดะ และอยู่ประจำการรับใช้โชกุน 6 เดือนเว้น 6 เดือน และเมื่อกลับไปยังถิ่นของตนต้องทิ้งภรรยาหลวงและบุตรชายคนโตไว้ที่เอโดะในลักษณะตัวประกันถาวร ระบบนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมไต่เมียวไม่ให้ก่อการกบฏและบั่นทอนฐานะทางเศรษฐกิจของไต่เมียว ซึ่งประสบความสำเร็จเพราะปรากฏว่าไม่มีไต่เมียวคนใดกล้าก่อการกบฏและฐานะทางเศรษฐกิจของไต่เมียวก็นลดลงไปมาก แต่ระบบชังกิง-โคตะอิได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของญี่ปุ่นหลายประการ

การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง	ระบบชังกิง-โคตะอิทำให้เกิดการโยกอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง
และเสถียรภาพทางการเมืองอย่างมาก	เมื่อเปรียบเทียบกับสมัยก่อนแล้ว การเมืองการปกครองในสมัย

โทะงะวะนั้นสามารถโยงอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางและมีอำนาจในการควบคุมประเทศได้ทั้งหมด โดยมีอำนาจมากกว่าราชสำนักและไต่เมียวอย่างชัดเจน โชกุนได้ถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองและค่านิยมต่างๆ ตลอดเวลาที่ไต่เมียวพำนักอยู่ที่เอโดะ รวมทั้งยังให้ไต่เมียวปฏิบัติตามตนที่จะจงรักภักดีต่อโชกุนด้วย และไต่เมียวก็ได้นำโครงสร้างการบริหารงานของรัฐบาลเบะกุฟุไปปฏิบัติในชั้นของตน ทำให้ระบบการเมืองการปกครองเป็นอย่างเดียวกันทั้งประเทศ ระบบซังกิง-โคตะอิยังทำให้โชกุนสามารถสอดส่องความประพฤติของไต่เมียวได้อย่างใกล้ชิดและรับรู้ข่าวสารความเป็นไปของทุกอัน ได้จากการสอดแนมของเจ้าหน้าที่ของโชกุน ที่พักอาศัยปะปนในบริเวณเดียวกับชาмуไรผู้ติดตามไต่เมียว นอกจากนั้น การใช้ระบบตัวประกันก็ทำให้ไต่เมียวไม่กล้าก่อการกบฏได้เป็นอย่างดี ส่วนการเปลี่ยนแปลงในหมู่บ้านนั้น คือการเกิดอิสระในการปกครองตนเองมากกว่าเดิม เพราะชาмуไรได้ย้ายเข้าไปอยู่ที่เมืองปราสาทของไต่เมียวและติดตามไต่เมียวไปยังที่พักในเอโดะ ระบบซังกิง-โคตะอินั้นได้เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของความมั่นคงทางการเมืองในสมัยโทะงะวะ แต่เมื่อมีการผ่อนผันระบบใน ค.ศ. 1862 ก็ได้เป็นสาเหตุสำคัญของการโค่นล้มอำนาจของการปกครองของโชกุนโทะงะวะ

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ระบบซังกิง-โคตะอิทำให้เกิดพัฒนาการทางเศรษฐกิจอย่างมากคือ มีการพัฒนาการคมนาคมขนส่งทั้งทางบกและทางน้ำ ที่สะดวกและเชื่อมต่อกันได้ทั่วประเทศ ซึ่งมีผลต่อการไหลเวียนของสินค้าได้ทั่วถึง เห็นได้จากการมีสินค้าวางขายตามตลาดในท้องถิ่นที่เหมือนกับตลาดในเมืองใหญ่ๆ การขยายตัวของเมืองและเกิดเมืองใหญ่ๆ มากขึ้น เนื่องจากไต่เมียวมีค่าใช้จ่ายมากขึ้นจากระบบซังกิง-โคตะอิ จึงได้ทำการส่งเสริมการเพิ่มผลผลิตในแคว้นต่างๆ เพื่อออกจำหน่าย ทำให้เกิดสินค้าหลากหลายชนิดและเกิดการผลิตสินค้าเฉพาะท้องถิ่น ทำให้หัตถกรรมแยกตัวออกจากเกษตร และพ่อค้าได้เข้าไปสู่ระบบหัตถกรรมในหมู่บ้านทำให้เกิดการแยกผู้ผลิตออกจากตลาดการค้าที่เรียกว่า ระบบหัตถกรรมในครอบครัวภายใต้ผู้ขายส่ง ซึ่งทำให้ผู้ผลิตกลายเป็นแรงงานรับจ้าง ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ระบบนี้ได้พัฒนาไปสู่ลักษณะของหัตถกรรมโรงงาน เช่น โรงสิ่งทอ โรงต้มเหล้า โรงผลิตเหล็ก โรงทำเทียนไข เป็นต้น ทางด้านการค้าได้มีการพัฒนาระบบขายส่งขึ้นและมีสินค้ามากมาย เช่น ข้าว ธัญพืช เกลือ เครื่องปั้นดินเผา เครื่องเคลือบ สิ่งทอ กระดาษ เทียนไข ชีผึ้ง ถั่วเหลืองหมัก น้ำมัน เป็นต้น เมื่อมีการเพิ่มผลผลิตและการพัฒนาทางการค้าทำให้มีการใช้เงินตราในการซื้อขาย-แลกเปลี่ยนกันมาก จนทำให้เกิดการพัฒนาของระบบเงินตรา ซึ่งส่งผลให้พ่อค้ามีฐานะมั่งคั่งขึ้นจากการประกอบธุรกิจดังกล่าว เช่น การรับแลกเปลี่ยนเงินตรา ออกเงินกู้ โรงรับจำนำ เป็นต้น ซึ่งในสมัยก่อนธุรกิจเกี่ยวกับการเงินไม่ซับซ้อนมากนักเพราะยังไม่ได้พัฒนาระบบเงินตรา และเป็นธุรกิจของวัดหรือศาลเจ้าที่มีอิทธิพล แต่มาในสมัยนี้วัดและศาลเจ้าถูกลดบทบาททางการเมืองและเศรษฐกิจลงไป ประกอบกับมีระบบเงินตราที่ซับซ้อนขึ้น พ่อค้าซึ่งมีประสบการณ์ทางการค้ามานานจึงได้ครอบครองการประกอบกิจการดังกล่าว มีตระกูลพ่อค้าที่มั่งคั่งเกิดขึ้นหลายตระกูล เช่น มิตซึยุ ชูมิ โตะโมะ โคะโนะอิเคะ ซึ่งยังประสบความสำเร็จต่อมาในสมัยเมจิ ด้วยการเป็นเจ้าของกิจการธนาคาร แหล่งแร่ อุตสาหกรรม บริษัทการเงิน และอื่นๆ การพัฒนาทางการค้าและระบบเงินตราได้นำไปสู่การพัฒนาของระบบเศรษฐกิจเงินตรา ซึ่งส่งผลกระทบต่อฐานะทางเศรษฐกิจของทุกชนชั้น โดยพ่อค้าที่มั่งคั่งขึ้น จากการทำธุรกิจการค้าได้ก้าวขึ้นมาเป็นบทบาทที่สำคัญทางเศรษฐกิจ ในขณะที่ชนชั้นนักรบมีฐานะทางการเงินตกต่ำลง ไต่เมียวและชาмуไรได้กู่หนียืมสินพ่อค้าอย่างถอนตัวไม่ขึ้น และที่ยากลำบาก

ที่สุดคือชาวนาเพราะถูกริดภาวี่อย่างหนักจากผู้ปกครองชาวนา ในสมัยนี้จึงมีความเป็นอยู่ที่ยากลำบากกว่าสมัยก่อนมาก อย่างไรก็ตามการพัฒนาทางเศรษฐกิจทำให้เกิดพื้นฐานของการพัฒนาทางอุตสาหกรรมในสมัยต่อมา คือ มีการสะสมทุนและเกิดแรงงานรับจ้าง

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ระบบชังกิง-โคตะอิทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการดำเนินชีวิตของชนชั้นต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลต่อเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ในชนชั้นนักรบนั้น ทำให้เกิดการผ่อนคลายความจงรักภักดีของชามูไรที่มีต่อเจ้านาย เพราะรายได้ลดลงเกือบครึ่งทำให้มีความเป็นอยู่ที่ยากลำบากจนไม่อาจยึดหลักการของนักรบได้ ชามูไรได้หันไปทุ่มเทให้กับการประกอบอาชีพสำรองแทนการทุ่มเทให้กับเจ้านายเพื่อความอยู่รอดของครอบครัว เช่น การซ่อมแซมรั้ว การทำไม้จิ้มฟัน การขายปลา เป็นต้น และยังทำให้ช่องว่างระหว่างชนชั้นของนักรบและพ่อค้าแคบลงมาจากความสัมพันธ์ระหว่างลูกหนี้และเจ้าหนี้ และจากการที่ชามูไรรับบุตรพ่อค้ามาเป็นบุตรบุญธรรมหรือแต่งงานกับลูกสาวพ่อค้าเพื่อผลประโยชน์ทางการเงิน ส่วนชนชั้นพ่อค้าได้เข้ามามีบทบาทในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ที่เรียกว่า วัฒนธรรมชาวเมืองที่เกี่ยวกับความรื่นเริงและกามารมณ์เป็นหลัก ซึ่งตอบสนองต่อความต้องการของชาวเมือง เพราะสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอยู่ของสามัญชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งแตกต่างกับสมัยก่อนที่วัฒนธรรมมักจะบอกถึงความเป็นไปของชนชั้นปกครอง วัฒนธรรมชาวเมืองที่เกิดขึ้นนี้ ได้แก่ งานวรรณกรรม ละครละครบูกิและหุ่นกระบอก และภาพพิมพ์จากไม้ ในชนชั้นชาวนาเกิดความอดอยากยากแค้นมากกว่าสมัยก่อนมาก จนทำให้เกิดการจลาจลขึ้นนับพันครั้งและทำให้ชาวนาทั้งที่ดินทำกินอพยพเข้าสู่เมืองใหญ่ ๆ เพื่อเป็นแรงงานรับจ้าง ซึ่งทำให้เกิดการแตกสลายของสังคมหมู่บ้าน

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมยังนำไปสู่การล้มล้างรัฐบาลบะกุฟุในปลายสมัยการปกครอง จากความไม่พอใจของชาวนา การร่วมมือกันของพ่อค้าและชามูไรกลุ่มหัวก้าวหน้าซึ่งได้เรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เพื่อแก้ไขสภาพความเป็นอยู่ในขณะนั้น การจับสินอำนาจทางการเมืองการปกครองของโทะกูงะวะ เริ่มจากการตัดสินใจที่ผิดพลาดของรัฐบาลในการผ่อนผันระบบชังกิง-โคตะอิใน ค.ศ. 1862 แต่สาเหตุที่สำคัญนั้นมาจากความอ่อนแอของรัฐบาลและการรุกรานของมหาอำนาจตะวันตกด้วย

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

หนังสือภาษาไทย

- โกสุมภ์ ธรรมมาทิตย์. (2526). *การเมืองการปกครองญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เขียน ธีระวิทย์. (2508). *วิวัฒนาการการปกครองญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- คงศักดิ์ สันติพิทักษ์วงศ์. (2528). *วิวัฒนาการทุนนิยมของญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์.
- คุนิโอะ, โยชิฮาระ. (1986). *การพัฒนาเศรษฐกิจญี่ปุ่น = Japan Economic Development*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เดอ แบร์, วิลเลียม ซีโอเดอร์. (2514). *บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น = Sources of Japanese Tradition เล่ม 2*. แปลโดย จำนงค์ ทองประเสริฐ. . กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- _____. (2514). *บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น = Sources of Japanese Tradition เล่ม 3*. แปลโดย ทองสุก เกตุโรจน์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- ทาดาชิ, ฟุทาเกะ. (2538). *โครงสร้างทางสังคม = Nihon shakai no kozo*. แปลโดย บุญยง ชื่นสุวิมล กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- เทวินบูลล์, สเตเฟน และ ริชาร์ด สตรอร์. (ม.ป.ป.) *ชนชั้นนักสู้สายเลือดพระอาทิตย์ชาмуไร = The Warrior class of Japan, The Way of the Samurai*. กรุงเทพฯ : รุ่งแสง.
- ไทเดอร์แมน, อาร์เทอร์ อี. (2522). *ประวัติศาสตร์และอารยธรรมญี่ปุ่น = An Introduction to Japan Civilization เล่ม 1*. บรรณาธิการแปลโดย เพ็ญศรี กาญจนมัย. กรุงเทพฯ : วรวิมการพิมพ์.
- โนกูชิ โนบุยะ. (2543). *การศึกษาเปรียบเทียบการปฏิรูปทางสังคมชั้นล่างสุดในสังคมสยามสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2411-2543) กับญี่ปุ่นในสมัยเมจิ (พ.ศ.2411-2455)*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- บิสลีย์, ดับเบิลยู จี. (2543). *ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่ = The Modern History of Japan*. แปลโดย ทองสุก เกตุโรจน์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- เบเนดิกต์, รุท ฟุลตัน. (2525). *ดอกเบญจมาศกับดาบชาмуไร = The Chryanthemum and the Swords*. แปลโดย อมรา พงศาพิชญ์และคนอื่นๆ. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์.
- ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์. (2526). *ญี่ปุ่นการแสวงหาฐานะเท่าเทียม*. กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาสน์การพิมพ์.
- พรรณี ฉัตรพลรักษ์. (2532). *เจ็ดทศวรรษแห่งการครองอำนาจของนักรบญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พิพาตา ยังเจริญ. (2535). *ประวัติศาสตร์อารยธรรมญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ : โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพ็ญศรี กาญจนมัย. (2527). *ประวัติศาสตร์ทั่วไปของญี่ปุ่นสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ.
- เพ็ญศรี กาญจนมัย. (2538). *ญี่ปุ่นสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ : เนติกุลการพิมพ์.
- _____. (2540). *สังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- ไพล์, เคนเนธ บี. (2528). สร้างคนสร้างชาติ สไตส์ญี่ปุ่น = *The Making of Modern Japan*. แปลโดย ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์. กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.
- แฟร์แบงก์, จอห์น เค. โรเซาเออร์, เอ็ดวิน โอ. และเกรก. แอลเบิร์ต เอ็ม. (2520). *เอเชียตะวันออกยุคใหม่* = *East Asia : The Modern Transformation*. เล่ม 1. แปลโดย เพ็ชร สุมิตร. กรุงเทพฯ : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- _____. (2520). *เอเชียตะวันออกยุคใหม่* = *East Asia : The Modern Transformation* เล่ม 2. แปลโดย ศรีสุข ทวิชาประสิทธิ์. กรุงเทพฯ : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- มาลินี ประเสริฐธรรม. (2538?). *ญี่ปุ่นสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- โรเซาเออร์, เอ็ดวินโอ. (2524). *ญี่ปุ่น* = *The Japanese*. บรรณาธิการแปลโดย วุฒิชัย มูลศิลป์ และสุภัทรา นิลวัชร. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย.
- _____. (2525). *เรื่องของชนชาติญี่ปุ่น* = *Japan : The Story of a Nation*. แปลโดย ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์. กรุงเทพฯ : กราฟิการ์ต.
- เวิร์ด, รอเบิร์ต อี และแดงก์ เอิร์สโรว์. (2524). *กระบวนการเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่* แปลตัดตอนจาก *Political Modernization in Japan and Turkey*. แปลโดย พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และคนอื่นๆ. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- อนงค์ โรจนวณิชย์ (2526). *การพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่น : บทเรียนที่น่ารู้*. บรรณาธิการโดย บัญญัติ สุการวิทย์. กรุงเทพฯ : สถาบันญี่ปุ่นศึกษา. อัดสำเนา.

บทความและวารสาร

- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. (2523,สิงหาคม-กันยายน). "กลุ่มชนนอกวรรณะในญี่ปุ่น," *เอกสารวิชาการไทย-ญี่ปุ่นศึกษา*. 2(2) : 1-28.
- ชูศรี มณีพุกษ์. (2529,ตุลาคม-ธันวาคม). "พื้นฐานการศึกษาในสมัย Tokugawa," *ไทย-ญี่ปุ่นศึกษา*. หน้า 62-66.
- ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์. (2519 กันยายน-ธันวาคม). "ประวัติศาสตร์ฟิวดัลญี่ปุ่น(1185-1868)," *วารสารประวัติศาสตร์*. 1(3) : 11-55.
- ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง. (2523 มีนาคม-เมษายน). "สังคมชนบทของญี่ปุ่น," *เอกสารวิชาการไทย-ญี่ปุ่นศึกษา*. 2(9) : 59-85.
- ยุพา คลังสุวรรณ. (2542). "การศึกษาของญี่ปุ่น," ใน *รวมบทความญี่ปุ่นศึกษา*. หน้า 176-179.
- พรรณี จัตรพลรักษ์. (2525,เมษายน). "ไท่กูงาวะกับการพัฒนาประเทศสมัยเมจิ," *เอกสารวิชาการไทย-ญี่ปุ่นศึกษา*. 4(1) : 68-43.
- เพ็ญศรี กาญจนมัย. (2525,เมษายน). "การสร้างชาติญี่ปุ่นในระยะแรก : ผลงานของสามวีรบุรุษ 1560-1616," *เอกสารวิชาการไทย-ญี่ปุ่นศึกษา*. 4(1) : 2-29.
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2524,สิงหาคม). " ญี่ปุ่นสมัยไท่กูงาวะ และสยามก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว," *เอกสารวิชาการไทย-ญี่ปุ่นศึกษา*. 3(2) : 1-20.
- _____. (2525,เมษายน). "การควบคุมอำนาจทางการเมืองและโครงสร้างการปกครองของ ญี่ปุ่นสมัยไท่กูงาวะ," *เอกสารวิชาการไทย-ญี่ปุ่นศึกษา*. 4(1) : 52-65.

อาทร พึ่งธรรมสาร. (2525,เมษายน). "วัฒนธรรมชาวเมือง," เอกสารทางวิชาการไทย-ญี่ปุ่น
ศึกษา. (1) : 31-50.

หนังสือภาษาอังกฤษ

- Beasley, W.G. (1972). *The Meiji Restoration*. California : Stanford University Press.
- Beckman, George M. (1962). *The Modernization of China and Japan*. New York : Harper and Row, Publisher.
- Berry, Mary Elizabeth. (1982). Hideyoshi. United States of America : Harvard University Press.
- Crowly, James B.,ed. (1970). *Modern East Asia : Essays in Interpretation*. 5th ed. New York : Hercourt, Brace and World, Inc.
- Hall, John Whitey. (1970). *Japan From Prehistory to Modern Times*. Tokyo : Charks E.Tuttle.
- Hane, Mikiso. (1986). *Modern Japan : A Historical Survey*. 2nd ed. San Francisco : Westview Press.
- Kaempfer, Engelbert. (1999). *Kaempfer's Japan : Tokugawa Culture Observe*. United States of America : The Maple - Vai Book.
- Keene, D. (1969). *The Japanese Discovery of Europe*. Rev. ed. London : Stanford _____.
- (1976). *Wall Within Walls : Japanese Literature of the Pre- Modern Japan Era 1600-1867*. New York : Holt Rinehart Winston.
- Reischauer, Edwin O. and M. Craig, Albert. (1973). *Japan: Tradition and Transformation*. Boston : George Allen and Unwin.
- Sansom, George. (1963). *A History of Japan 1615-1867*. London : The Cressert Press.
- Sheldon, Charles David. (1958). *The Rise of the Merchant Class in the Tokugawa Japan 1600-1868*. New York : T.T. Agustin.
- Totman, Conrad D. (1967). *Politics in the Tokugawa Bakufu 1600-1843*. London : Oxford University Press.
- Tsukahira, T.G. (1970). *Feudal Control in Tokugawa Japan : The Sankin - Kotai System*. Cambridge : East Asian Research Center Harvard University Press.

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ชื่อ	นางสาว มะดีนะ พุทธมาศ
วันเดือนปีเกิด	14 กรกฎาคม 2515
สถานที่เกิด	กรุงเทพฯ
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	1373 ซ.ประชาสงเคราะห์ 5 แขวงดินแดง เขตดินแดง กรุงเทพฯ 10400
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2534	มัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนสตรีนนทบุรี
พ.ศ.2539	ศศ.บ.(สื่อสารมวลชน) จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง
พ.ศ.2545	ศศ.ม.(ประวัติศาสตร์เอเชีย) จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ